

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงคดีชนวิทยา : การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการนี้ เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาค้นคว้าเรื่องราวและที่มาของชื่อคลองและหมู่บ้านต่างๆใน 6 ตำบลของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้ การสืบค้นของคณะผู้วิจัยเน้นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ คำบอกเล่า เอกสารชั้นต้น ชั้นรอง หรือบันทึกของนักปราชญ์ท้องถิ่น ข้อมูลต่างๆ เมื่อถูกนำมาปะติดปะต่อกันแล้ว ย่อมสะท้อนภาพในอดีตและความน่าสนใจมีเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานเรื่องเล่า สถาปัตยกรรมศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อฯลฯ อันสะท้อนถึงความรู้และประสบการณ์ของภูมิปัญญาบรรพบุรุษในการเลือกถิ่นฐาน และตั้งชื่อให้สอดคล้องกันกับสภาพแวดล้อมและบทบาทความสำคัญของคลองรวมทั้งเกร็ดความรู้อื่น ของชาวบางพลี ก่อนที่เรื่องราวเหล่านี้จะสาบสูญไป

ดังนั้น ก่อนที่จะกล่าวถึงบางพลีในแง่วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ควรจะทราบสภาพทั่วไปทางกายภาพในปัจจุบันและพัฒนาการความเจริญของบางพลีในแง่มุมแห่งความเป็นเมืองอุตสาหกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคตะวันออกก่อน เพื่อจะได้ลำดับความเปลี่ยนแปลงของอำเภอบางพลีได้ชัดเจนขึ้น

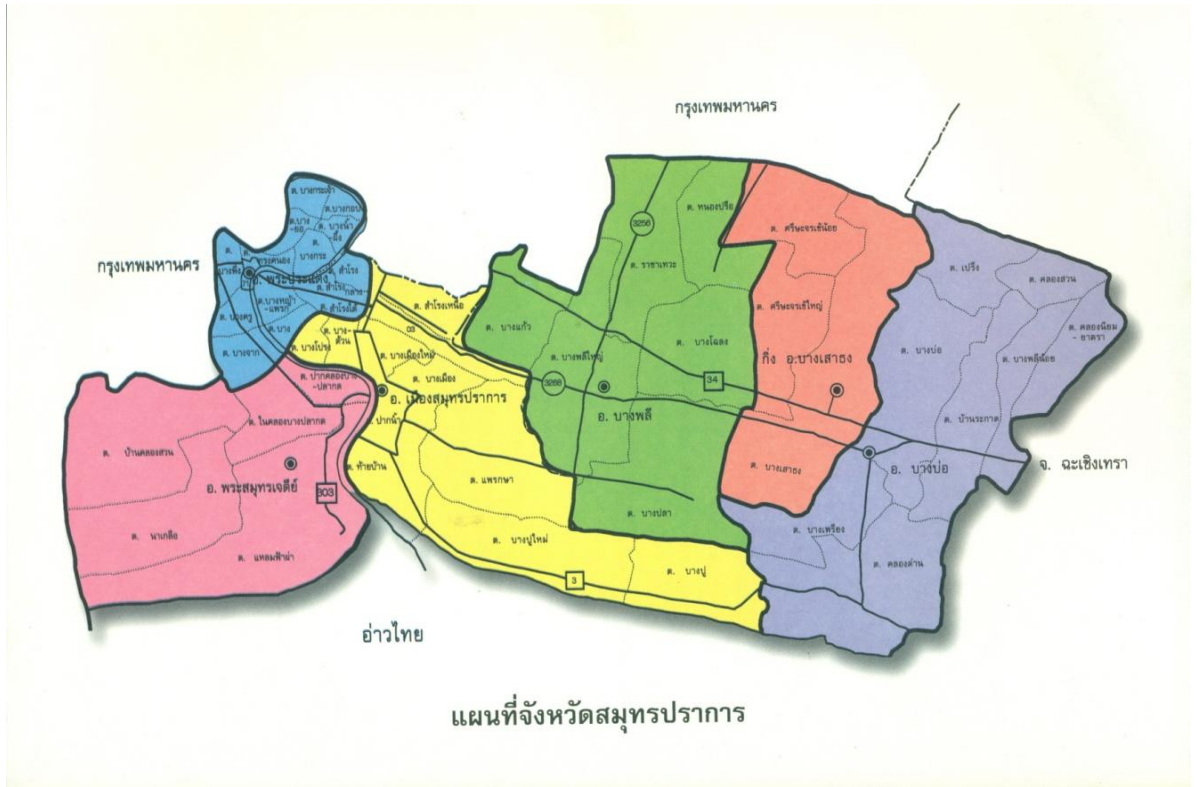
บางพลีปัจจุบัน : เมืองอุตสาหกรรมบางพลี

อำเภอบางพลี เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกตอนกลางของจังหวัดสมุทรปราการ อำเภอบางพลี ตั้งอยู่ริมคลองสำโรง ถนนสุขาภิบาล 2 ตำบลบางพลีใหญ่ ห่างจากศาลากลางจังหวัดสมุทรปราการ 18 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร 30 กิโลเมตร

อำเภอบางพลี มีเนื้อที่ประมาณ 21,029 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 168,232 ไร่ ซึ่งมากที่สุดไนจังหวัดสมุทรปราการ และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ

ทิศเหนือ	ติดกับเขตบางนา เขตประเวศและเขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ
ทิศตะวันออก	ติดกับอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ
ทิศตะวันตก	ติดกับอำเภอบางเสาธงและอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ
ทิศใต้	ติดกับอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินเหนียวอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวนผลไม้ เลี้ยงปลาสลิด ปลาเบญจพรรณ ปลานิล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ พื้นที่การเกษตรจึงลดน้อยลงตามลำดับ ไม่มีภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ มีแต่ลำคลอง และมีระบบการชลประทานทั่วถึง

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดสมุทรปราการ

ที่มา : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 1

ลักษณะภูมิอากาศนั้น เป็นอากาศโปร่งแบบชายทะเล ไม่อับชื้น เนื่องจากไม่มีภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ มีแต่ลำคลอง และมีระบบการชลประทานทั่วถึง อากาศ ไม่ร้อนจัดในฤดูร้อน มีความชื้นในอากาศสูง เนื่องจากอิทธิพลของลมทะเล ฤดูฝนมีฝนตกมาก ส่วนฤดูหนาวไม่หนาวมากจะหนาวอยู่ในช่วงสั้นๆ ฤดูทภูมิเฉลี่ย 30 องศาเซลเซียส มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม-มิถุนายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ตุลาคม และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์

ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะข้าว จากข้อมูลในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2542 หน้า 3 ระบุว่ายังมีเพียงอำเภอบางพลี และอำเภอบางบ่อ 2 อำเภอเท่านั้นที่ปลูกข้าว ทั้งข้าวนาปีและข้าวนาปรัง กระนั้น ผลผลิตก็มีแนวโน้มลดลงเนื่องจากพื้นที่ทำนาแปรเปลี่ยนเป็น โรงงานอุตสาหกรรมและบ้านจัดสรร (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 3)

ส่วนข้อมูลปัจจุบัน จากเอกสารบรรยายสรุปอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. พ.ศ. 2556 : หน้า 14 กล่าวว่า อำเภอบางพลีมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 36,079 ไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 168,232 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.45 พืชเศรษฐกิจของอำเภอบางพลี ได้แก่ มะม่วง ผักกระเฉด กัญชง น้ำว้า และมะพร้าว พื้นที่เพาะปลูกรวมกันประมาณ 4,897 ไร่ ผลผลิตประมาณ 4,395,000 กิโลกรัม/ปี มูลค่าประมาณ 65 ล้านบาท ข้อมูลเป็นที่น่าสังเกตว่า ข้าว ซึ่งเคยเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของอำเภอไม่ปรากฏในรายงานดังกล่าวแล้ว

การทำประมง มีการทำประมงน้ำจืด ได้แก่ การเลี้ยงปลาเบญจพรรณ เป็นปลากินพืช เช่น ปลาตะเพียน ปลานิล ปลาไน ปลานวลจันทร์ ปลาจีน ปลายี่สกเทศ เป็นต้น ซึ่งเลี้ยงมากที่สุดที่อำเภอบางพลี จำนวน 1,345 ราย ได้ผลผลิต 10,372.59 ตัน มูลค่า 209.35 ล้านบาท (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.2542 : 5)

ปัจจุบันเกษตรกร เลี้ยงทั้งกุ้งและกบด้วย พื้นที่เลี้ยงรวมประมาณ 22,400 ไร่ ผลผลิตประมาณ 11,225,000 กิโลกรัม/ปี มูลค่า 357 ล้านบาท ส่วนด้านปศุสัตว์มีเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ปีก และสัตว์บกมีพื้นที่น้อย โดยแยกกันอยู่ไม่สามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มได้ ทำให้การบริหารจัดการตั้งกลุ่มเป็นไปได้ยาก พื้นที่ทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญ มีดังนี้

- เลี้ยงปลา	21,100 ไร่
- เลี้ยงกุ้ง	1,300 ไร่
- ปลูกมะม่วง	2,415 ไร่
- ปลูกผักกระเฉด	2,090 ไร่
- มะพร้าว	308 ไร่
- กัญชง	84 ไร่

ขณะที่พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอบางพลีตอบรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร ตลอดจนย่านอาคารพาณิชย์ และท่าอากาศยานสุวรรณภูมิฯ ล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรม เพราะพื้นที่ทำการเกษตร เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ลดน้อยลงตามลำดับ เกษตรกร ได้กลายเป็นผู้เช่าที่ดินร้อยละ 70 จึงขาดความพร้อมและความมุ่งมั่น

ในการปรับปรุงที่ดินและการลงทุนในการผลิต รวมทั้งราคาสินค้าที่ผลิตได้ไม่เหมาะสมกับภาวะปัจจุบัน ราคาอาหารสัตว์น้ำก็มีราคาสูงขึ้น (กลุ่มงานบริหารการปกครอง. 2556 : 15)

สำหรับภาคพาณิชยกรรมและการส่งเสริมอาชีพ อำเภอบางพลี เป็นแหล่งพาณิชยกรรมและการค้าขาย โดยอำเภอได้พยายามสร้างโอกาสในการส่งเสริมอาชีพให้เกิดรายได้ ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม โดยเฉพาะการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ด้วยการส่งเสริมให้นำวัตถุดิบหรือสินค้าท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นชิ้นงานใหม่หรือการแปรรูปอาหาร ผลไม้ขนมพื้นเมือง ให้มีคุณภาพ เป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีชื่อเสียงของอำเภอบางพลี ได้แก่ เปลือกไข่ วิจารณ์ศิลป์ กระเป๋านั่งปลากระเบน ปลาสลิดตากแห้ง ผลิตภัณฑ์เป่าแก้ว สนุ่ น้ำยาทำความสะอาดต่างๆ เป็นต้น ส่งจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าใกล้เคียง สถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอ รวมทั้งสนามบิณสุวรรณภูมิเพื่อเพิ่มช่องทางการตลาดให้กับสินค้าของอำเภอ

การคมนาคม ประกอบด้วยการคมนาคม 3 ทาง คือ

- การคมนาคมทางบก มีทางหลวงแผ่นดินสายสำคัญ คือ
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 (ถนนบางนา-ตราด)
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3256 (ถนนกิ่งแก้ว-ลาดกระบัง)
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3268 (ถนนเทพารักษ์)
- ทางหลวงชนบท 5 สาย
- ทางด่วนพิเศษบางพลี-สุขสวัสดิ์ พระราม 2 (ถนนกาญจนาภิเษก)
- ทางด่วนพิเศษวงแหวน บางพลี-บางปะอิน (ถนนวงแหวนมอเตอร์เวย์)
- ทางด่วนพิเศษบูรพาวิถี บางนา-บางพลี-ชลบุรี

ส่วนการคมนาคมทางอากาศ อำเภอบางพลีเป็นที่ตั้งของท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ ตั้งอยู่ใกล้ถนนบางนา-ตราด ประมาณกิโลเมตรที่ 15 ตำบลราชาเทวะและตำบลหนองปรือ ห่างจากใจกลางกรุงเทพมหานคร 25 กิโลเมตร

การคมนาคมทางน้ำ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ลำคลองต่างๆ ซึ่งใช้เป็นทางคมนาคมทางน้ำ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ คลองสำโรง คลองบางน้ำจืด คลองลาดกระบัง คลองบางโหลง คลองบางปลา และคลองบางพลี คลองต่างๆนี้ อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี เป็นคลองระบายน้ำลงสู่อำเภอเมือง และอำเภอบางบ่อ ตลอดจนเป็นคลองส่งน้ำสายหลัก สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมและอุปโภค บริโภค ได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ยังมีคลองเล็กคลองน้อย ที่เป็นคลองธรรมชาติเดิมและคลองที่ขุดลอกขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางสัญจรและระบายน้ำอีกด้วย

สถานที่สำคัญด้านการศึกษา อำเภอบางพลีมีสถานศึกษาที่ขึ้นอยู่กับดูแลของสำนักงานพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการเขต 2 ประกอบด้วยโรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 80 แห่ง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวน 24 แห่ง โรงเรียนระดับอาชีวศึกษา จำนวน 4 แห่ง สำนักงานการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 1 แห่ง ระดับอุดมศึกษา มีมหาวิทยาลัย จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี สมุทรปราการ

สถานที่สำคัญด้านศาสนา อำเภอบางพลีมีประชากรที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม และมีศาสนสถาน รวม 17 แห่ง ประกอบด้วยวัด 13 แห่ง ได้แก่ วัดบางพลีใหญ่ใน วัดบางพลีใหญ่กลาง วัดกึ่งแก้ว วัดบางโหลงใน วัดบางโหลงนอก วัดหนามแดง วัดราษฎร์บูรณะ วัดราษฎร์นิยมธรรม วัดคลองปลัดเปรียง วัดบางแก้ว วัดราษฎร์นimitศรัทธาธรรม วัดสตุค และวัดคลองชวดลากข้าว มัสยิด จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ มัสยิดสุเหร่าบางปลา สุเหร่าบางกะสี และสุเหร่าบางโหลง โบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ คริสตจักร ม.14 บางแก้ว

สถานที่สำคัญด้านสาธารณสุข อำเภอบางพลีมีโรงพยาบาล ขนาด 60 เตียง จำนวน 1 แห่ง และโรงพยาบาลเอกชน ขนาด 520 เตียง จำนวน 6 แห่ง สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จำนวน 1 แห่ง สถานีอนามัยตำบล จำนวน 7 แห่ง สถานพยาบาลและผดุงครรภ์ ขนาดเตียง 72 เตียง จำนวน 3 แห่ง คลินิกเอกชน จำนวน 40 แห่ง คลินิกสัตว์ จำนวน 4 แห่ง และศูนย์สุขภาพชุมชน จำนวน 13 แห่ง (กลุ่มงานบริหารการปกครอง.2556 : 31-32)

ลักษณะทางประชากร

อำเภอบางพลีแบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล แยกเป็น 83 หมู่บ้าน การบริหารราชการในพื้นที่อำเภอบางพลี มีการบริหารราชการหน่วยงานภูมิภาค 10 แห่ง หน่วยงานราชการส่วนกลาง 2 แห่ง การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยเทศบาลตำบล 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 6 แห่ง และรัฐวิสาหกิจ 5 แห่ง ส่วนการปกครองท้องถิ่นแบ่งตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2475 ออกเป็น 6 ตำบล 83 หมู่บ้าน ได้แก่

ตำบลบางพลีใหญ่	จำนวน 23 หมู่บ้าน
ตำบลบางแก้ว	จำนวน 16 หมู่บ้าน
ตำบลบางปลา	จำนวน 15 หมู่บ้าน
ตำบลบางโหลง	จำนวน 11 หมู่บ้าน
ตำบลราชาเทวะ	จำนวน 15 หมู่บ้าน
ตำบลหนองปรือ	จำนวน 3 หมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2521 ประชากรของอำเภอบางพลี มีจำนวน 73,166 คน (สารานุกรมไทย เล่ม 16. 2534 : 10239) ครั้นถึงปี พ.ศ. 2556 ประชากรของอำเภอบางพลี ที่ปรากฏตามทะเบียนราษฎรมีจำนวนมากเป็นอันดับ 1 ของจังหวัดสมุทรปราการ คือ จำนวน 204,913 คน เป็นชายจำนวน 97,447 คน หญิง รวมจำนวน 107,466 คน ในจำนวนนี้ประชากรส่วนหนึ่งมีรากเหง้าสาแหรกตระกูลเป็นคนดั้งเดิม มีระบบครอบครัวและเครือญาติที่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่นี้มาไม่น้อยกว่า 3ชั่วอายุคนจนเรียกได้ว่าเป็น “คนพื้นที่” ส่วนอีกกลุ่มคือประชากรที่อพยพมาจากที่อื่นเพื่อเข้ามาประกอบอาชีพ

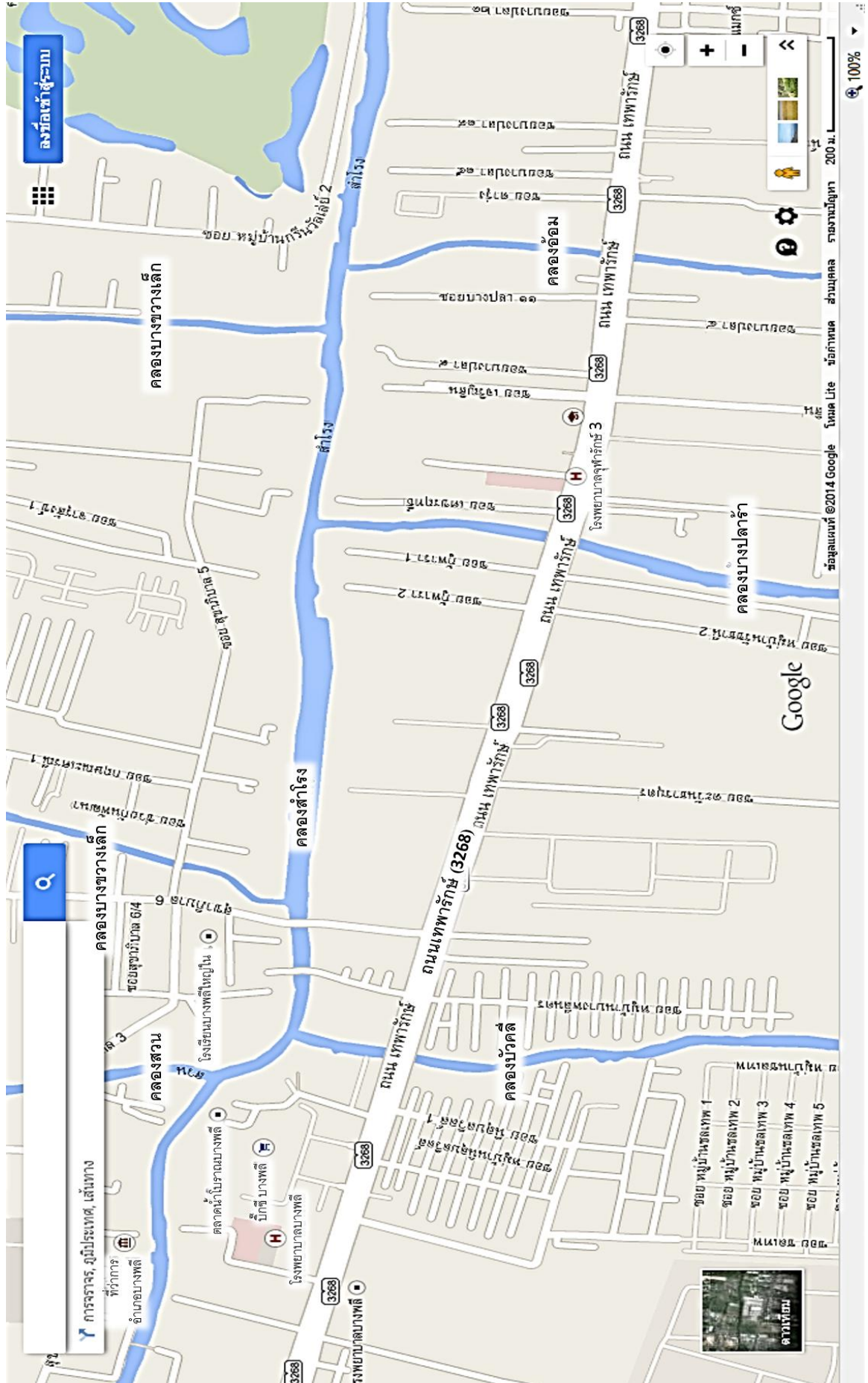
เนื่องจากบางพลีเป็นเขตที่ประกอบด้วยโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กและใหญ่จำนวนมาก รวมทั้งการเติบโตของธุรกิจต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จำนวนประชากรของอำเภอบางพลีเพิ่มมากขึ้น ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ความหนาแน่นของประชากร 974 คน/ตารางกิโลเมตร ซึ่งแยกตามสัญชาติ ดังนี้

	ชาย	หญิง	รวม
- สัญชาติไทย	96,492	107,184	204,126
- สัญชาติจีน	127	86	213
- สัญชาติอื่นๆ ที่ไม่ใช่ไทย	505	282	787
- สัญชาติอื่นๆ ที่ไม่ใช่ไทย/จีน	378	196	574

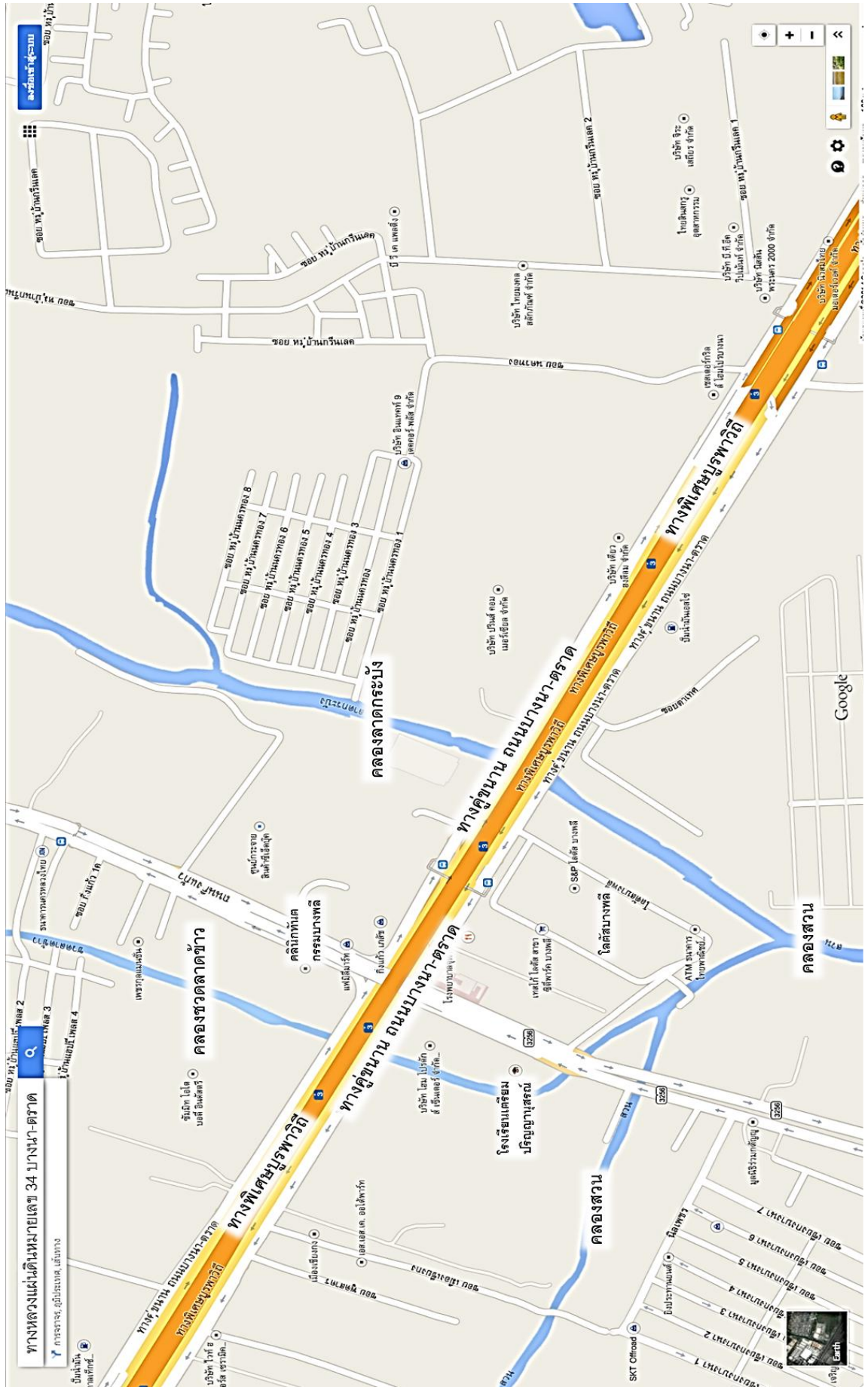
ข้อมูลที่กล่าวมานี้ แสดงถึงความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของอำเภอบางพลี โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมเป็นอย่างมาก เพราะที่ตั่งนั้นใกล้แหล่งวัตถุดิบที่นำเข้าจากต่างประเทศ จึงมีความได้เปรียบทางด้านภูมิศาสตร์ส่งผลให้เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์กลางการขนส่งทางบกและทางอากาศ อำเภอบางพลีมีโรงงานอุตสาหกรรมกว่า 1,200 โรงงาน อุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ อุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ ไฟฟ้า เครื่องหนัง และอาหารแปรรูป มีห้างสรรพสินค้า 8 แห่ง สนามกอล์ฟ 6 แห่ง และโรงแรม 7 แห่ง (กลุ่มงานบริหารการปกครอง. 2556 : 5)

ภาพรวมของบางพลีในปัจจุบัน คงเป็นลักษณะของสังคมเมืองกึ่งชนบท การขยายตัวของเศรษฐกิจส่งผลให้ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีจำนวนลดลง และคนในพื้นที่ภายหลังก็ได้ไปประกอบอาชีพอื่น ภาพรวมของบางพลีในปัจจุบัน จึงเป็นเมืองที่ประกอบไปด้วยคนพื้นที่และคนต่างถิ่นที่อยู่ร่วมพื้นที่เดียวกันภายใต้ระบบแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงเส้นทางคลองและแผนผังที่ดินหมายเลข 3268 (ถนนเทพารักษ์)

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงเส้นทางคลองและแผนผังที่ดินหมายเลข 34 (ถนนบางนา-ตราด)

บางพลี : ยุคแห่งการพัฒนาบ้านเมือง

ปี พ.ศ. 2438 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 บางพลีได้จัดตั้งขึ้นเป็นอำเภอหนึ่งในกำกับของเมืองสมุทรปราการ หนึ่งในมณฑลกรุงเทพ ที่มีระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ภายใต้กำกับของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งบริบทของบางพลีนั้นเริ่มเปลี่ยนแปลงในยุคหลังจากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2482-2488

ผลพวงจากสงครามโลกทำให้ประเทศไทยเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ขณะเดียวกันสภาพการเมืองในประเทศเกิดความผันผวน มีการปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้งโดยกลุ่มทหาร ซึ่งต่อมาทำให้เกิดการวางแผนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระดับชาติขึ้น ที่มีนโยบายด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ เป็นหลัก ได้แก่การสร้างทางหลวง แบบซูเปอร์ไฮเวย์จากกรุงเทพมหานครไปยังเมืองหลักในภูมิภาคทุกทิศทาง อาทิ ถนนสุขุมวิท ถนนพหลโยธิน ถนนมิตรภาพ และถนนเพชรเกษม รวมทั้งเกิดโครงการการพัฒนาท่าอากาศยานกรุงเทพ(ดอนเมือง) เป็นท่าอากาศยานนานาชาติ (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร.2552 : 121)

ปี พ.ศ. 2503 สมัยรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม สถาปนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ เสนอให้สร้างท่าอากาศยานพาณิชย์แห่งที่ 2 ในกรุงเทพมหานคร รัฐบาลจึงได้ว่าจ้างบริษัท Litchfield Whiting and Associate ศึกษาและวางผังเมืองกรุงเทพฯ ผลการศึกษามีข้อเสนอว่าไทยควรเตรียมจัดให้มีท่าอากาศยานพาณิชย์แห่งใหม่

ปี พ.ศ. 2504 สมัยรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กระทรวงคมนาคมได้เริ่มดำเนินการสำรวจพื้นที่อย่างจริงจัง และได้ศึกษาเปรียบเทียบพร้อมทั้งกำหนดพื้นที่ก่อสร้างท่าอากาศยานนานาชาติแห่งใหม่ ข้อมูลออนไลน์ขององค์การบริการส่วนตำบลหนองปรือมีข้อความหนึ่งกล่าวว่า ขณะนั้นที่มีการทดลองตัวอย่างของดิน ปรากฏว่าหบดของตำบลหนองปรือได้นำดินที่หลุดจากรอยไถที่แห้งแล้วนำไปให้ทดสอบ ต่อมากระทรวงคมนาคมจึงได้ศึกษาและพิจารณา พบว่าสนามบินนานาชาติแห่งที่สองควรตั้งอยู่บริเวณท้องที่ตำบลหนองปรือ บาง โฉลง และราชาเทวะ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ในบริเวณคลองลาดกระบัง คลองประเวศ และคลองหนองงูเห่า ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 20,000 ไร่ ที่ถนนบางนา-ตราด กิโลเมตรที่ 15 ห่างจากใจกลางกรุงเทพมหานครไปประมาณ 25 กิโลเมตร และห่างจากสนามบินดอนเมืองราว 30 กิโลเมตร โดยในระยะแรกใช้ชื่อว่า สนามบินหนองงูเห่า

ในปี พ.ศ. 2505 สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองเพื่อเปลี่ยนประเทศจาก *สังคมเกษตรกรรม* ให้เป็น *สังคมอุตสาหกรรม* นับเป็นช่วงของการมุ่งพัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจและการเมืองเพื่อเข้าสู่ความทันสมัยอย่างเป็นรูปธรรม คณะรัฐบาลได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) ขึ้น เพื่อเป็น

แนวทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งส่งผลให้การอุตสาหกรรมจากกรุงเทพมหานครขยายตัวสู่สมุทรปราการอย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากฝั่งตะวันออกตามเส้นทางถนนปู่เจ้าสมิงพรายในตำบลลำโรงใต้บางหญ้าแพรก และตำบลบางฟุ้ง บางครุ บางจาก ในอำเภอพระประแดงเพราะทำเลสะดวกใกล้กรุงเทพฯ และขุดน้ำบาดาลได้ในราคาถูก รวมทั้งใกล้ท่าเรือคลองเตยกรุงเทพฯซึ่งทำให้สะดวกในการขนส่งวัตถุดิบ อีกทั้งยังมีถนนหลายสาย คือ ถนนปู่เจ้าสมิงพรายถนนสุขุมวิท ถนนสุขสวัสดิ์ ทางฝั่งตะวันตก ส่งผลให้หน้าข้าวและสวนมะพร้าวเปลี่ยนเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมมากกว่าครึ่งและมีโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า 4,000 แห่ง (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. 2557 : ออนไลน์)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 และฉบับที่ 7 กำหนดให้สมุทรปราการเป็นเมืองรองรับการขยายตัวทางด้านประชากร ที่พักอาศัย โรงงานอุตสาหกรรม และการบริการต่างๆ ตลอดจนเชื่อมโยงพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งรวมทั้งจังหวัดสมุทรปราการเข้ากับพื้นที่โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของภูมิภาค โดยมีโครงการต่างๆ มารองรับ เช่น ท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ โครงการทางหลวงกรุงเทพฯ-ชลบุรีสายใหม่ โครงการทางด่วนระยะที่ 3 (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. 2557 : ออนไลน์) ปี พ.ศ. 2506 – 2516 เมื่อรัฐบาลอนุมัติให้ดำเนินการสร้างสนามบินแห่งใหม่ กรมการบินพาณิชย์จึงได้ทยอยจัดซื้อและเริ่มเวนคืนที่ดินบริเวณดังกล่าวรวมกับที่ดินสาธารณะส่วนหนึ่งในพื้นที่ 3 ตำบลที่กล่าวมาข้างต้น ลักษณะการเวนคืนที่ดินได้ดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ใช้เวลานานกว่า 14 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 - 2516 ทำให้เกิดการโยกย้ายผู้คนในหมู่บ้านไปกว่า 7 หมู่ครั้ง รวมทั้งมีการเคลื่อนย้ายศาสนสถาน 1 แห่ง คือ วัดหนองปรือ (วัดราษฎร์นimitร์ศรัทธาธรรม) และโรงเรียนอีก 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดหนองปรือ(ปัจจุบันคือโรงเรียนราชวินิตสุวรรณภูมิ) โรงเรียนหนองงูเห่า (ปัจจุบันคือโรงเรียนหนองงูเห่าศาสตร์ประเสริฐ) และโรงเรียนหนองตะกร้า (ปัจจุบันคือโรงเรียนพรหมพิกุลทอง) รัฐบาลได้ชดเชยการเวนคืนให้ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบ ครอบครัวละ 800,000 บาท (สหกรณ์ออมทรัพย์ครูสมุทรปราการ. 2554 : 65)

ดังที่ ผู้อาวุโสท่านหนึ่งซึ่งเคยถูกเวนคืนที่ดินในครั้งนั้น กล่าวว่า “เวนคืน 3 งวดแรก จอมพลสฤษดิ์ ไร่ละ 4,000 บาท ตอนนั้นทองบาทละ 400 งวดสองที่ต่อจากจอมพลสฤษดิ์คือจอมพลถนอม ไร่ละ 6,200 บาท สุดท้ายที่ย้ายออกจากพื้นที่นี้ ผมย้ายออกมาเป็น 10 ปีแล้ว ประมาณปี 2546 ที่เวนคืนไม่ได้แพงนะ ผมอยู่เป็นคนสุดท้ายได้ไร่ละ 8,200 บาท ตอนนั้นสร้างถนนสายตราดแล้วเป็นเลนเดียว ผมโดนไป 20 ไร่ เป็นเงินเท่าไร ย้ายออกจากพื้นที่กว่า 10 ปีแล้ว” (ชั้น มูลสาร. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลราชาเทวะ ได้เล่าว่า “การเวนคืนที่ในสมัยรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ พ.ศ. 2508-2509 เวนคืนตั้งแต่ตอนนั้น แต่มาสร้างเมื่อ 7-8 ปีนี้” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ปี พ.ศ. 2534 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติการก่อสร้างท่าอากาศยานนานาชาติแห่งใหม่ (กลุ่มงานบริหารการปกครอง.2556 : 28) แต่โครงการนี้ปรากฏว่ายืดเยื้อมาตลอดหลายรัฐบาลอันเนื่องมาจากความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ จนกระทั่งการก่อสร้างได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังในเดือนมกราคม ปีพ.ศ. 2545 ในสมัยรัฐบาล พันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร และในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2545 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นองค์ประธานในการวางศิลาฤกษ์ โดยก่อนหน้าฤกษ์ลงเสาเข็ม 2 ปี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อท่าอากาศยานแห่งใหม่ทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษว่า “ท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ” (SUARNABHUMI AIRPORT) มีความหมายว่า แผ่นดินทอง นับเป็นท่าอากาศยานที่มีระยะเวลาเตรียมการและก่อสร้างยาวนานถึง 45-46 ปี (วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. 2557 : ออนไลน์) ท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ เปิดให้บริการเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2549 นับเป็นท่าอากาศยานหลักของประเทศไทยและรัฐบาลก็ได้ตั้งเป้าหมายให้เป็นศูนย์กลางการบินในทวีปเอเชียด้วย

ในส่วนการสร้างทางหลวงแผ่นดิน ภาคตะวันออก เริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2510 มีการสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 ถนนบางนา-บางปะกง และแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2512 เพื่อแบ่งเบาการจราจรบนทางหลวงหมายเลข 3 หรือ ถนนสุขุมวิท – สมุทรปราการ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 ถนนบางนา-บางปะกง เป็นทางไฮเวย์ เริ่มต้นตั้งแต่สี่แยกบางนาในพื้นที่เขตบางนา กรุงเทพมหานคร เข้าสู่จังหวัดชลบุรี โดยผ่านจังหวัดสมุทรปราการในพื้นที่อำเภอบางพลี และอำเภอบางบ่อ ไปจรดกับถนนสุขุมวิท ที่เชิงสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อไปถึงจังหวัดตราด ต่อมาถนนสายนี้เปลี่ยนชื่อเป็น ถนนบางนา-ตราด และเป็นเส้นทางเลี่ยงอำเภอเมืองสมุทรปราการเพราะสามารถเลี่ยงชายฝั่งที่สี่แยกบางนาไปจังหวัดชลบุรีโดยไม่ต้องผ่านอำเภอเมือง จึงนับว่าช่วยย่นระยะเวลาการเดินทางได้ ปัจจุบันถนนบางนา-ตราด เป็นทางหลวงแผ่นดินสายหนึ่งที่เชื่อมโยงกรุงเทพมหานครพาดผ่านอำเภอบางพลี และอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการไปสู่ภาคตะวันออกได้อีกเส้นทางหนึ่ง

ผลกระทบจากการสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 บางนา-ตราด ต่อวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบางพลีในระยะแรกนับว่ามีอยู่บ้าง เพราะมีการเวนคืนที่ดินบางส่วนเพื่อสร้างถนนจึงทำให้พื้นที่ปลูกข้าวทำนาลดลง และเมื่อสร้างเสร็จ ถนนยังเปรียบเสมือนเส้นแบ่งพื้นที่ของอำเภอบางพลีออกเป็นสองส่วน โดยทิศเหนือเป็นบางพลีฝั่งที่เชื่อมต่อกับเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร และทิศใต้ เป็นพื้นที่บางพลีฝั่งที่ต่อเนื่องกับจังหวัดสมุทรปราการความเปลี่ยนแปลงในระยะแรกแม้จะปรากฏขึ้นบ้างแต่ก็นับว่าค่อยเป็นค่อยไป เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสามารถปลูกข้าวทำนาและมีวิถีชีวิตเช่นเดิมได้

ผู้อาวุโสในท้องถิ่นท่านหนึ่งได้เล่าถึงสภาพถนนบางนา-ตราดในสมัยเมื่อแรกสร้างว่า “ก่อนตัดถนนสายตราดมันเป็นท้องนาหมด มองนี้ราบไปหมด พอมีถนนเป็นเลนเดียว นานๆ มีรถวิ่งซักคัน เรียกว่ารถบรรทุกไถไปโรงฆ่าไก่ซีพี ต่อมา มีรถเมล์ขาวนายเลิศวิ่งจากบางพลีน้อยไปบางจาก สุขุมวิท ใครจะไปก็ต่อรถเมล์ขาว นั่งรถประมาณชั่วโมงกว่าๆ 5 สลิ่ง รถวิ่งไม่เร็ว รับคนเรื่อยไป จากลี้บก็ขับมาเรื่อย บางทีลงไปซื้อกับข้าวปากน้ำก็ไปรถเมล์ขาว” (สำราญ วิลาลัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

ส่วนอาจารย์ ดร.ชงชัย หงษ์จร เป็นคนพื้นที่อีกท่านหนึ่ง ที่ยังจำได้คือถึงบรรยากาศการสร้างถนนในครั้งนั้น กล่าวไว้ว่า “เมื่อถนนบางนา-ตราดตัด ขณะที่ยังตัด ผมขึ้นต้นสะพานมองเขาทำถนนช่วงแรกเป็นถนนราดยางสองเลน ตัดถนนแรกๆ คนตายเยอะ สมัยก่อนถนนสายนี้ตายมากทั้งหมาทั้งคน หนึ่งหมาตาย หมาตายเยอะเพราะว่ามันไม่เคยมีถนน สองคนตาย เพราะข้ามถนนไม่เป็น เนื่องจากมันเป็นเลนสวนไปมา อุบัติเหตุเกิดขึ้นมาก อันที่สองคือมันตรง รถจะวิ่งเร็ว พอถนนตัดมา

คนก็ขึ้นรถแล้วขับไม่เก่ง แต่ความเร็ว 80-90 คลองก็ถูกหายไปโดยสะพานเยอะ หลายนๆ คลองที่หายไปเพราะทำถนน กรมทางหลวงทำเป็นสะพานทั้งหมด ขณะเดียวกันก็มีรถเมล์ขาว เราชอบมาก สาย 1139 ขึ้นต้นสะพานมองมา 7-8 กิโลเมตร เราก็อยากเป็นกระเป๋ารถเมล์ขาว ใส่เสื้อขาว กางเกงขาวถุงเท้าขาว แต่งตัวสวยดี มีผ้าเช็ดหน้า มีกีบดำ และเขย่ากระเป๋ายืนบนรถเมล์ไม่

ต้องจับ เรายังเก่งเราก็ชอบ ถนนสายนี้จาก 2 เลนก็พัฒนามาเป็น 4 เลน ” (ชงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนอีกท่านหนึ่ง เล่าถึงความรู้สึกเมื่อมีถนนสายนี้ “ดีใจว่าถนนจะมา เขาเห็นว่าถนนเส้นนี้เห็นจักรยานผ่านมาสักคันก็ดีใจ ต้องดู เพราะเป็นเรื่องแปลกเลย ใครมีจักรยานปั่นมาหนึ่งคัน เป็นที่วิเศษจริงๆ ” (วิษณุ นกขมิ้น. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนั้นยังมีอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับถนนสายบางนา-ตราด ก็คือข่าวการประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ของสมเด็จพระสังฆราชที่ถนนบางนา-ตราด อำเภอบางพลี เรื่องดังกล่าวนี้ชาวบางพลีหลายคนยังจำได้ และได้กล่าวว่า “ถนนสายบางนา-ตราด บริเวณตรงคลองชวดลากข้าวจะโค้ง เป็นจุดที่พระสังฆราชองค์หนึ่งประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตกาลานข้าว เพราะว่าถนนมันโค้ง เขากำลังนวดข้าวเลย เขาบอกว่าพระตาย เราก็ไม่รู้ที่สังฆราชแปลว่าอะไร ” (ชงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์) เหตุการณ์นี้ผู้เฒ่าผู้แก่บางท่านกล่าวว่าไม่แน่ใจว่าเป็นพระสังฆราชหรือเณรเสียชีวิต แต่ที่เกิดเหตุอยู่บริเวณตำบลบางแก้ว (สำราญ วิลาลัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนบางท่านเล่าว่า “จำชื่อพระไม่ได้ เท่าที่จำความได้ ท่านเดินทางมาถนนบางนา-ตราด แล่วัดสลุด ถนนไม่โค้งก็มาตรงๆ ขณะที่ผ่านมามีรถคันหนึ่งพุ่งออกมาจากซอยตัดหน้าแล้วชนเข้าอย่างจัง ท่านก็มรณภาพ ” (วิษณุ นกขมิ้น. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตาม นับว่าถนนสายบางนา-ตราดเป็นความเจริญใหม่ที่ทำให้ชาวบางพลีต้องระมัดระวังในการสัญจรมากขึ้น

เมื่อหลายสิบปีก่อน เกิดการเปลี่ยนแปลงในเขตอำเภอบางพลีอีกประการหนึ่ง คือ ก่อนที่จะหน้าที่จะมีการสร้างท่าอากาศยานแห่งใหม่และถนนบางนา-ตราด คือการสร้างถนนที่เริ่มนำความเจริญเข้ามาสู่ ตำบลราชาเทวะ คือถนนสาย กิ่งแก้ว-ลาดกระบัง เดิมเรียกกันว่า กิ่งแก้ว-บางพลี ที่แม้จะมีใช้เส้นทางหลัก แต่ก็ได้เปิดเส้นทางคมนาคมทางบกให้ชาวราชาเทวะได้รับความสะดวกขึ้น

ที่มาของการสร้างถนนกิ่งแก้ว-ลาดกระบังในตำบลราชาเทวะได้เริ่มขึ้นในสมัยที่ นายแดง นกขมิ้น เป็นกำนันตำบลราชาเทวะในขณะนั้น โดยชั้นแรกมีจุดประสงค์เพียงเพื่อต้องการให้ชาวบ้านมีเส้นทางสัญจรไปยังพื้นที่อื่นๆ ได้สะดวกสบายยามหน้าแล้ง เพราะขณะนั้นตำบลราชาเทวะทั้งหมดมีสภาพเป็นทุ่งนาโล่ง ชาวบ้านสัญจรโดยเรือเชื่อมไปยังคลองต่างๆ และต้องเดินเท้าในช่วงหน้าแล้งเพราะน้ำในคลองแห้งนับว่าค่อนข้างลำบาก นายแดง นกขมิ้น จึงได้ดำเนินการขออนุญาตทางราชการทำถนนเล็กๆ เพื่อให้ชาวบ้านเดินทางได้สะดวกขึ้น จากจุดนี้ต่อมาได้พัฒนามาเป็นถนนสายกิ่งแก้วในปัจจุบัน ดังที่ คุณชายศรีแพร ผู้เป็นลูกสาวของกำนันแดง นกขมิ้นเล่าว่า สมัยก่อนเวลาจะไปไหนก็เดินลัดตามทุ่งนาไป ท่านยังกล่าวอีกว่าในคราวแรกท่านเคยคัดค้านคุณพ่อเพราะเห็นว่าคลองมีความจำเป็นกว่าถนน “ประชุมเสร็จ แกก็มาเล่าให้ฟังว่า พ่อขอถนนแล้วฉันก็บ่นสิ เพราะว่าเราทำนาทำไมไม่ขอลอง ขอลถนนทำ พ่อว่าต่อไปมันจะเจริญ เราก็ค้นทุกข้อ เพราะว่าเราทำนาพ่อไปขอลถนนบางคนเขาเรียกถนนนี้ว่าถนนกำนันแดง ถนนใหญ่เลยนะที่เรียกถนนกำนันแดง ไม่ใช่ถนนซอยนะ” (ศรีแพร เกิดเทศ. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

เมื่อได้รับการอนุมัติแล้ว กำนันแดง นกขมิ้น ก็ได้ “ขอแรง” จากชาวบ้านมาช่วยกันขุดถนน ลักษณะเป็นคันดินเล็กๆ พอที่จะเดินได้ ครั้นต่อมาในสมัยของ นายเปี่ยม นกขมิ้น กำนันตำบลราชาเทวะ ก็ได้ประสานงานกับกรมทางหลวงเพื่อขอให้ยกคันดินเดิมปรับเป็นถนน กรมทางหลวงจึงให้ขยายถนนเดิมให้กว้างขึ้นตามมาตรฐานความกว้างที่กำหนด กำนันเปี่ยม นกขมิ้นจึงได้ขอความร่วมมือจากชาวบ้านช่วยกันสละที่ดินบางส่วน และร่วมแรงร่วมใจกันขยายคันดินเดิมให้กว้างขึ้นเพื่อให้ได้ตามมาตรฐานของกรมทางหลวง จากนั้นกรมทางหลวงจึงได้พัฒนาปรับปรุงเป็นถนนลาดยางต่อไป ไฟฟ้าจึงเริ่มเข้ามาสู่หมู่บ้าน

ภายหลังจึงมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งบนถนนกิ่งแก้ว-บางพลี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมจึงเริ่มปรับเปลี่ยนไปตามบริบท ดังที่ นายทรงชัย นกขมิ้น นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลราชาเทวะในปัจจุบัน เล่าว่า “พ่อ(กำนันเปี่ยม นกขมิ้น) บอกมานะ เพื่ออยากให้มันเป็นถนนให้ได้ พ่อได้มาตรฐานที่กรมทางหลวงต้องการ ก็ยกให้กรมทางหลวง กรมทางหลวงไม่เคยซื้อเลยนะ ฟรีทั้งหมด ยกให้กรมทางหลวงก็เอาดินลูกรังมาลง รถพ่วงได้ แต่หน้าฝนก็ต้องหยุดวิ่ง เพราะว่ามันลื่น ถนนเส้นนี้จะใช้เฉพาะหน้าแล้ง พอไปๆมาๆกรมทางหลวงเขาก็มาเทเป็นลาดยาง พอเป็นถนนลาดยาง

ไฟฟ้าถึงเข้า แต่ก่อนไม่มีไฟฟ้านะ อยู่กับคลอง บ้านผมใช้ตะเกียงอย่างเดียว บ้านไหนที่จะใช้ไฟฟ้าต้องบั่นกันเอา พอไฟฟ้าเข้าถึง โรงงานก็เริ่มเข้ามาสร้างในบริเวณริมถนนกิ่งแก้ว ตำบลราชาเทวะ โรงงานที่เข้ามาตั้งสมัยแรกๆ มี 3 โรงงาน คือ โรงงานสำลี โรงงานใยแก้วไมโครไฟเบอร์ และ โรงงานกลิ้งไม้ทำราวบันได ถนนกิ่งแก้วนี้ภายหลังได้ขยายเป็น 8 เลน ” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ดี การพัฒนาถนนสายบางนา-ตราด หรือกิ่งแก้ว-ลาดกระบังนั้น ทำให้เกิดความเจริญแบบสังคมเมืองปรากฏเด่นชัดขึ้น ดังจะเห็นได้จากที่ดินบริเวณติดทางหลวงสายบางนา-ตราด และสายกิ่งแก้ว-ลาดกระบัง เริ่มมีมูลค่าสูงขึ้น และเกิดการกรททยอยขยายที่ดินสองฟากทั้งด้านเลียบริมติดกับถนนและบริเวณด้านในให้แก่บรรดานายทุนที่ต้องการทำโรงงานอุตสาหกรรมและย่านธุรกิจ ชุมชนหมู่บ้านแบบดั้งเดิมก็เริ่มปรับสภาพเป็นชุมชนเมือง เริ่มจากส่วนที่ติดกับทางหลวงก่อน คนพื้นที่รุ่นใหม่ ชั้นลูกหลาน สามารถเลือกผันตัวจากการเป็นชาวนาเข้าสู่ระบบแรงงาน ในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ขณะที่ชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ติดคลอง ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่กลุ่มนี้จะเปลี่ยนแปลงช้ากว่า ซึ่งนายทรงชัย นกขมิ้น นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลราชาเทวะในปัจจุบัน ได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นว่า “ ย้อนไปประมาณ 30 ปี จุดเปลี่ยนอยู่ตรงเริ่มมีโรงงานเข้ามา (พ.ศ.2521-2525) ประมาณนี้เริ่มเปลี่ยนแล้ว สมัยที่สร้างถนนบางนา-ตราด แล้วยังเป็นทุ่งนาอยู่เลย 14 ตุลาที่นักศึกษาเดินขบวนคนแถวนี้ยังไม่รู้เรื่องอะไร โรงงานเริ่มมาตอนไฟเข้ามา ตอนนั้นถนน 2 เลน โรงงานเข้ามาสร้างในเขตตำบลผม แรกๆ ก็มีประมาณ 2-3 โรงงาน

พอโรงงานเริ่มขยายเข้ามา คนที่เคยทำนาก็เลิก สนามบินยังไม่เป็นเหตุ โรงงานเป็นเหตุ ที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง จากสังคมชาวนา เลิกเลย ชาวบ้านไม่เอาแล้ว แล้วรายได้ไม่แน่นอนแล้วข้าวตอนนั้นเกี่ยวนละ 2,000- 2,500 กว่าบาทที่เขาเลิกไปขายได้ 3,000 บาทต่อเกี่ยวน ถือว่าสูงแล้ว งานมันหนัก แคร่ร้อน แล้วเงินน้อย บางครั้งขาดทุนกันทุกปี แต่เขาได้เป็นเงินก้อน เขาก็นี้กว่า

ได้กำไรจากการขายข้าวทำนา ซึ่งมันไม่ใช่เพราะว่าลืมหาค่าจ้างตัวเองหรือของใครต่อใครไป แต่ได้เงินก้อนมา 30,000- 40,000 บาทมันแลดูเยอะ ภายหลังก็ขายนาให้กับพวกโรงงาน แล้วลูกหลานตัวเองก็เข้าโรงงาน แต่งตัวหล่อแล้ว ไม่ต้องนุ่งกางเกงขาก๊วยแบบชาวบ้าน แต่งใส่ขากยาว ใส่สูท เครื่องแบบของโรงงาน แล้วก็กินเงินเดือนมีรายได้ประจำ ขายกันใหญ่ โรงงานก็เข้ามากันใหญ่ หลังๆ ก็มาขยายถนนเป็นถนน 8 เลน โรงงานก็เยอะขึ้นจนเห็นเท่าทุกวันนี้ ” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า ผลจากนโยบายที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทและการพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา ซึ่งมีโครงข่ายด้านการคมนาคมเชื่อมโยงมายังจังหวัดสมุทรปราการนั้น

ทำให้บางพลีกลายเป็นเขตที่ประกอบไปด้วยโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่กว่า 1,200 โรงงานบางพลีจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์กลางการขนส่งทางอากาศของประเทศและเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ติดตามมาด้วยการเพิ่มขึ้นของประชากรอันเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาของคนกลุ่มใหม่ ได้แก่แรงงานต่างถิ่นและแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาประกอบอาชีพตามโรงงานอุตสาหกรรม หลายพื้นที่ของอำเภอบางพลีพบว่า มีรูปแบบโครงสร้างของสังคมเมือง เกิดสิ่งก่อสร้างในเชิงพาณิชย์ที่ประกอบด้วยอาคารพาณิชย์ ศูนย์การค้า บริษัท โรงแรม รีสอร์ท สนามกอล์ฟ ห้างสรรพสินค้าชั้นนำต่างๆ การขยายตัวของที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับคนต่างถิ่น อาทิหมู่บ้านจัดสรร ทาวน์เฮ้าส์ อพาร์ทเมนต์ หรือคอนโดมิเนียม ที่พบได้ทั่วไปใน 6 ตำบล คนบางพลีในยุคหลังนี้เป็นยุคของสังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society) ที่รูปแบบในการดำเนินชีวิต ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย อาชีพและลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่อันเป็นรูปแบบของ สังคมเมือง

การขยายตัวทางเศรษฐกิจอันเกิดจากนโยบายสร้างความเจริญของประเทศ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เป็นจุดเริ่มต้นการก่อรูปของสังคมอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันสังคมเกษตรแบบดั้งเดิมก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมแบบใหม่นี้ด้วย (เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2531อำเภอบางพลีมีจำนวนประชากรรวม 126,949 คน จากข้อมูลทำเนียบท้องที่ พุทธศักราช 2531 กองปกครองท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย)

จะเห็นได้ว่า นโยบายการพัฒนาบ้านเมืองในยุคก่อนและยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมีความแตกต่างกันมาก ในยุคก่อนนั้นภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ความเจริญ และการเชื่อมโยงในท้องที่ต่างๆ คือ การขุดคลอง และ การสร้างทางรถไฟ (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. 2552 : 121) แต่ในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเน้นที่การสร้างทางหลวง เพื่อเชื่อมโยงกรุงเทพมหานครกับภูมิภาค ทำให้การเดินทางสะดวกรวดเร็วขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวนี้คลองซึ่งเคยมีความสำคัญในฐานะแหล่งทำกินและเส้นสัญจรจึงถูกลดบทบาทลงไปและที่สุดบางคลองคงเหลือเพียงคลองเล็กๆ แคบๆ

คลองบางสายเมื่อไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้วในที่สุดก็จะเริ่มต้นเงินหรือถูกถมไปเพื่อเพิ่มพื้นที่ให้กับสิ่งก่อสร้างใหม่ ยิ่งไปกว่านั้นคลองบางสายกลายเป็นบ่อเกิดปัญหาหามลภาวะสิ่งแวดล้อม เช่น เป็นที่รับน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมหรือจากอาคารที่อยู่อาศัย จนกลายเป็นบ่อสะสมมลพิษจากขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล และไม่สามารถระบายออกไปได้ หรือหากระบายลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติก็ทำให้มีผลกระทบต่อคน พื้นที่การเพาะปลูกและพื้นที่เลี้ยงสัตว์น้ำไปด้วยผลพวงแห่งความเจริญของสังคมอุตสาหกรรมและพฤติกรรมของผู้คนจากหลากหลายถิ่น หลายชาติภาษา

ส่งผลให้สมุทรปราการเป็นจังหวัดที่ถูกควบคุมด้านสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา(สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 66)

การศึกษาวิจัยเรื่องชื่อคลองและชื่อบ้านนี้ นอกจากเป็นการบันทึกเรื่องราวในอดีตของท้องถิ่นที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของคลองที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในอดีตที่เต็มไปด้วยทุ่งนาข้าวและป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม ภูมิหลังของท้องถิ่น ตำนาน ความเชื่อ เรื่องเล่าต่างๆ และการทำมาหากินที่มีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อย เพราะบันทึกโดยผ่านคำบอกเล่าจากปากของผู้อยู่ ผู้อาวุโส ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้น ซึ่งนับวันผู้อยู่เหล่านี้คงเหลือน้อยเต็มที ความรู้ต่างๆ จากคำบอกเล่าอาจจะนำมาต่อยอดขยายผลในการขุดลอกหรือรื้อฟื้นเส้นทางคลองที่ยังพอเหลือร่องรอยให้กลับฟื้นคืนมาทำหน้าที่ดั้งเดิมของตัว ทั้งยังอาจส่งผลมาถึงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้อีกด้วยซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นใหม่ที่ยังสนใจในรากเหง้าภูมิเดิมของตน

อำเภอบางพลีในอดีต : เมืองคลองและข้าว

คำว่า “บางพลี” เป็นชื่อที่เรียกขานกันมานานแล้ว มีหลักฐานว่าบางพลีเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่บนฝั่งคลองลำโรง ที่มาของบ้านบางพลีที่เล่าสืบต่อกันในท้องถิ่นมีเนื้อหาสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชาติในยุคกรุงศรีอยุธยา ว่าเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง สันนิษฐานว่าชื่อบางพลีมีที่มาได้ 3 ความหมาย กล่าวคือ

หนึ่ง “บางพลี” มาจากการทำพิธี “บัตร์พลี” เกี่ยวเนื่องกับ คลองลำโรง ที่เป็นคลองโบราณ ชุดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลลำโรงใต้ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ดังที่ ส.พลายน้อย นักประวัติศาสตร์อาวุโสได้กล่าว “คลองลำโรงจะชุดมาแต่ครั้งใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐาน แต่มีชื่อปรากฏในพระราชพงศาวดาร เมื่อปีมะเมีย จ.ศ. 860 (พ.ศ. 2041) แผ่นดินพระรามาธิบดีที่ 2 ตอนหนึ่งว่า

“ขณะนั้นคลองลำโรงที่จะไปคลองศรีษะจรจะเข้ คลองทับนางจะไปปากน้ำเจ้าพระยาต้นเรือใหญ่จะเดินไปมาขัดสน จึงให้ชำระ ชุดได้รูปเทพารักษ์ 2 องค์ หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ จารึกองค์หนึ่งชื่อ “พญาแสนตา” องค์หนึ่งชื่อ “บาทสังขกร” ในที่รวมคลองลำโรงกับคลองทับนางต่อกัน จึงให้พิธีกรรมบวงสรวง แล้วรับออกมาปลุกเสก เชิญขึ้นประดิษฐานไว้ ณ เมืองพระประแดง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานตามชื่อ ว่า “พญาแสนตา” น่าจะหมายถึง “พระอินทร์” เพราะพระอินทร์ได้ชื่อว่ามีตามาก เช่น มีพระนามอย่างหนึ่งว่าท้าวสหสนัยน์ หรือ สหสสภก แปลว่า มีตาพันดวง และ “บาทสังขกร” น่าจะหมายถึง พระอิศวร บริเวณตรงที่ทำพิธีกรรมหรือบัตร์พลีในครั้งนั้นจึงเป็นที่มาของชื่อตำบล “บางพลี” สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน”(ส.พลายน้อย. 2555 : 201)

สอง ชื่อ บางพลี ตามที่ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาและปัจจุบันยังปรากฏในเอกสารบรรยายสรุปอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2556 โดยอ้างอิงมาจากหนังสือประวัติหลวงพ่อโตและประเพณีรับบัววัดบางพลีใหญ่อีกชั้นหนึ่ง มีเนื้อความว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรยกทัพขับไล่ข้าศึกมาทางทิศตะวันออกของกรุงศรีอยุธยานั้น พระองค์ได้เดินทัพมาถึง ณ ตำบลหนึ่งซึ่งไม่ปรากฏนามและได้สั่งให้หยุดพักไพร่พล ในครั้งนี้พระองค์ทรงกระทำพิธีกรรมบวงสรวงเพื่อหาฤกษ์ยามอันเป็นนิมิตรตามตำราพิชัยสงครามก่อนที่จะยกทัพขับไล่อริราชศัตรู บริเวณที่ทำพิธีบัตร์พลี ภายหลังเป็นที่มาของตำบล “บัตร์พลี” ต่อมากลายเสียงเป็น “บางพลี” (กลุ่มงานบริหารการปกครอง. 2556 : 1)

อีกข้อสันนิษฐานหนึ่ง มาจากเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่มีเนื้อความอ้างถึงเหตุการณ์สมเด็จพระนเรศวรนำทัพมาทิศตะวันออกด้วยเช่นกัน แต่แตกต่างตรงที่กล่าวถึงการเดินทัพกลับของพระองค์ว่าได้เสด็จกลับทางเรือและผ่านมาทางบางพลี ซึ่งขณะนั้นเรียกตำบลอะไรไม่ทราบชัด จึง

ได้สั่งหยุดพักไพร่พลที่นั่น ขณะที่พักทัพอยู่นั้นปรากฏว่าพระองค์ได้ประหารชีวิตทหารในบังคับบัญชาคนหนึ่ง เพราะทราบว่าได้กระทำการทรยศโดยหวังจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง ก่อนที่จะประหารก็ได้กระทำพิธี บัตรพลี และปลุกศาลเพียงตาขึ้น ณ ที่แห่งนั้น สถานที่ทำพิธีนี้ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็น “บางพลี” นอกจากนั้นพระองค์พร้อมด้วยไพร่พลยังได้พร้อมใจกันสร้างวัดขึ้น ณ ที่แห่งนี้แล้วขนานนามว่า วัดชัยชนะสงคราม ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น วัดบางพลีใหญ่ใน (กลุ่มงานบริหารการปกครอง. 2556 : 1)

สาม ชื่อ “บางพลี” จากการการค้นคว้าของสุจิตต์ วงษ์เทศ นักประวัติศาสตร์อาวุโส ซึ่งมีเบาะแสที่ต่างไปจากเรื่องการเดินทางของสมเด็จพระนเรศวร ว่า “บางพลี” (อำเภอบางพลีจังหวัดสมุทรปราการ) น่าจะเป็นชุมชนเล็กๆ ส่งส่วยสาอากรบนเส้นทางคลองลำโรงที่มีพัฒนาการมานานมาก ตั้งแต่ยุคอยุธยา หรือก่อนหน้านั้น มีหลักฐานชัดเจนว่า พ.ศ. 2349 ในแผ่นดินรัชกาลที่ 1 (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) บางพลีเป็นชุมชนขนาดใหญ่แล้ว เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมเชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง และยังอยู่ตรงทางแยกไปออกทะเลอ่าวไทยได้ จึงมีบ้านเรือนและวัดวาอาราม มีเรือแพนาวาผ่านไปมา แล้วจอดพักเรียงรายแออัดยัดเยียดเป็นตลาดใหญ่ มีหลักฐานอ้างอิงอยู่ในนิราศเมืองแกลง ของ สุนทรภู่ แต่งเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. 2350 (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2554 : 5-6) ซึ่งเป็นช่วงที่พ้นจากการถูกลงอาญาของจำเนื่องจากได้ลอบรักใคร่กับหญิงชื่อจันในพระราชวังหลัง สุนทรภู่จึงเดินทางไปหาบิดาที่บวชอยู่ที่วัดป่า ตำบลบ้านกร่ำ เมืองแกลง จังหวัดระยอง โดยมีลูกศิษย์ 2 คนรับอาสาแจวเรือไปให้ (กตัญญู ชื่นชมและคณะ. 2529 : จ) การเดินทางครั้งนี้ สุนทรภู่ได้แต่งนิราศเมืองแกลงซึ่งบรรยายถึงสภาพทั่วไปของเส้นทางรวมทั้งช่วงที่ผ่านคลองต่างๆในบางพลีด้วย ดังนี้

“ถึงบางพลีมีเรือนอารามพระ คู่ระกะค้ายทางไปกลางทุ่ง
เป็นเลนลุ่มลึกเหลวเพียงเอวพุง ต้องลากจูงจ้างควายอยู่รายเรียง
คูเรือนแพแออัดอยู่ยัดเยียด เข้าเบียดเสียดแทรกกันสนั่นเสียง
แจวตะกูดเกะกะปะกระเซียง บ้างทุ่มเถียงโดนคั่นกันวุ่นวาย”
(สุนทรภู่. 2543 : 21-24)

น่าจะเชื่อว่าชุมชนบนเส้นทางคลองลำโรงสมัยแรกสุดจะเป็นกลุ่มพูดภาษาเขมร แล้วมีกลุ่มพูดภาษาอื่นๆ เข้ามาเพิ่มเติมในภายหลัง ดูได้จากชื่อคลองว่า ลำโรง เป็นคำเขมร แล้วเคยพบเทวรูปแบบเขมร ชื่อ บางพลี จึงหมายถึง ชุมชนส่วยสาอากร หรือ บางส่วย, บ้านส่วย ทั้งนี้เมื่อแยกคำว่า “บาง” หมายถึง ชุมชนริมทางน้ำเล็กๆ “พลี” เป็นภาษาบาลี (มาจาก พล) หมายถึง ภาษีอากร, ส่วย, เครื่องบวงสรวง, เครื่องเซ่นไหว้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2554 : 5-6)

อย่างไรก็ดี ข้อเสนอฐานที่ว่าบางพลีหมายถึงพิธีกรรมบัตรพลีในสมัยพระนเรศวรมหาราชหรือตามที่อาจารย์สุจิตต์ วงษ์เทศให้ข้อมูลว่า ก็อาจเป็นไปได้เช่นกัน อย่างไรก็ดีแม้จะยังไม่สามารถสรุปได้ในขณะนี้ แต่ก็เป็นที่น่าศึกษาค้นคว้ากันต่อไป เพราะอย่างน้อยที่สุดข้อมูลจากนิราศเมืองแกลงที่ประพันธ์โดยสุนทรภู่ ก็เป็นหลักฐานที่ชัดเจนพอที่จะสรุปได้ว่าบางพลีเป็นชุมชนเก่าแก่และเป็นชุมชนขนาดใหญ่มานานแล้ว อย่างน้อยก็ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2349 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และยังเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่เก่าแก่ต่อเนื่องมาจนถึง พ.ศ. 2374 ดังปรากฏในเพลงยาวถวายพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ที่เสมียมิแต่งขึ้นเนื่องในพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการขุดคลองเป็นเส้นทางคมนาคม มีข้อความหนึ่งกล่าวถึงบางพลีว่า

พวกชาวเรือเหนือได้จิตใจสิ้น ไปทั่วถิ่นทุกทิศคิดหรรษา
 เคยคิดทางบางพลีก็ปริดา มาเดินท่าคลองประทานสำราญใจ
 ทั้งวันคืนขึ้นล่องไม่ต้องลาก ก็ออกปากสาธุการสะท้อนไหว
 ถวายกรพรมงคลไชย เสียงกรุ่นไปคำเข้าทุกคราวเรือฯ
 (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2551 : 80)

อนึ่ง เมื่อย้อนไปในอดีตนั้น สภาพทั่วไปของบ้านบางพลียังเป็นป่า และทุ่งนาโล่งกว้าง มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มากนัก ภูมิทัศน์โดยรอบคล้ายกับท้องที่อื่นในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางนั้นคือเป็นชุดนิเวศวิทยาชุดเดียวกัน กล่าวคือเป็นสังคมกสิกรรมแบบชาวนา (Peasant society) บางพลีเป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ชาวบ้านบางพลีส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพทำนาตลอดมา ดังที่ปรากฏข้อมูลในเอกสารรายงาน พ.ศ. 2501 ว่าจังหวัดสมุทรปราการ มีโรงสีข้าว 42 โรง มีทั้งโรงสีไฟและโรงสียนต์อยู่ในท้องที่ ทั้งในอำเภอบางพลี อำเภอเมืองสมุทรปราการ อำเภอพระประแดง และอำเภอบางบ่อ (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 65) หลักฐานดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันว่าบางพลีเป็นแหล่งปลูกข้าวทำนาแห่งหนึ่งของพื้นที่ด้านตะวันออกของประเทศ

ความสำคัญของข้าวทำให้ชาวบ้านได้บุกเบิกขยายพื้นที่ทำนาไปยังตำบลต่างๆ อย่างกว้างขวาง ดังนั้นบางพลีในอดีตจึงมีลักษณะเป็นทุ่งโล่งกว้าง เวียงวัง มีนาข้าวสลับคันด้วยหนองน้ำ และลำคลองต่างๆ ทั้งที่เป็นคลองหลัก คลองซอย และคลองลัดที่ขุดเชื่อมโยงถึงกันหมด และยังมีลำรางพาดผ่านท้องนาเข้าสู่บ้านหรือหมู่บ้านด้วย ทั้งน้ำในคลองยังใสสะอาด ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทั้งกินอาบ ซักผ้า ฯ คลองยังเป็นที่อยู่อาศัยของบรรดาปลาน้ำจืดชนิดต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย

อาทิ ปลากระบอก ปลาสกลิต ปลาตะเพียน ปลาดุก ปลาหมอ ปลาช่อน ปลาไหล ฯลฯ รวมทั้งสัตว์น้ำต่าง ๆ อาทิ เต่า ตะพาบน้ำ ปู แสม กุ้ง ปลิง ตลอดจนผักที่ขึ้นตามธรรมชาติทั่วไป จำพวก ผักบุ้ง ผักตบชวา บริเวณริมสองฝั่งคลองมักจะเป็นป่าหญ้า เช่น ป่าอ้อ มีต้นปรีอ ต้นโสน ฯ และมีต้นไม้ใหญ่ขึ้น เช่น ต้นตะเคียน ต้นไทร ส่วนพื้นที่ๆ มีน้ำทะเลท่วมถึงคือด้านทิศใต้ของอำเภอบางพลีจะเป็นแหล่งของป่าชายเลนมีพืชน้ำเค็มหลายชนิด เช่น โกงกาง แสม ตะบูน ชะคราม นอกจากนี้บางพลียังขึ้นชื่อว่าชุกชุมไปด้วยสัตว์เลื้อยคลานต่างๆ โดยเฉพาะ งูเห่า

วิถีชีวิตของชาวนาในบางพลีคล้ายคลึงชาวนาที่อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางทั่วไป กล่าวคือเป็น สังคมชาวนา (peasant society) มักจะอยู่อาศัยบริเวณริมคลองใหญ่ในกลุ่มพวกพ้องของตน และมีไร่นาอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ลงมา มีการให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่ผู้คนเพื่อการทำไร่ ทำนา และทำสวน จึงทำให้คนมีที่ดินหรือที่ทำกินเป็นของตนเองเพิ่มขึ้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544 : 150) ประกอบกับเมื่อจำนวนประชากรในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น หน้าที่ๆ ทำกินน้อยลง ชาวนาบ้านรุ่นหลังจึงต้องออกไปบุกเบิกทำนาไกลออกไปจากชุมชน และได้ปลูกโรงนาเอาไว้ในที่นาของตนเพื่อเก็บพืชผลและเป็นที่อยู่อาศัยในฤดูการทำนา ครั้นหมดฤดูปลูกก็จะกลับมาอยู่ที่หมู่บ้านของตนที่เรียกว่า เกษะ

ดังที่คุณตาท่านหนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อนปู่ย่าตายายท่านอยู่ที่บางพลีใหญ่แถววัดกลางเมื่อถึงคราวอพยพก็มาทำนากันที่คลองสลด ทำนาเสร็จก็ไป ยังไม่ได้ตั้งรกราก แต่มาตั้ง พ.ศ. ใดไม่รู้” (สังเวียน ชอชมธรรม, 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่บางพลีส่งผลให้ชาวนาในท้องที่อื่นได้แก่ชาวมอญจากพระประแดงเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำนาด้วย การเข้ามาในขั้นแรกมีลักษณะอพยพแบบ ไปๆมาๆ คือเข้ามาทำนาอยู่จนกระทั่งหมดฤดูปลูก ก็จะกลับไปพระประแดง จนกระทั่งต่อมาชาวมอญรุ่นหลังได้ตั้งรกรากอยู่ถาวรในพื้นที่นาของตนในตำบลบางแก้วและตำบลราชาเทวะกลายเป็นชุมชนชาวมอญในคลองบางแก้ว หรือกรณีชาวนาจากปากน้ำ สมุทรปราการที่ได้ขยายที่ทำนาเข้ามาในพื้นที่บางพลี และต่อมาได้อาศัยอย่างถาวรริมคลองใกล้ที่นาของตนจนเป็นที่มาของชื่อคลอง

อนึ่ง การตั้งบ้านเรือนในที่ใหม่โดยมากจะยึดไปตามแนวคลองที่ใกล้กับที่นาของตน เพราะเอื้อต่อการทำกิจกรรมทั้งยังเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อไปยังพื้นที่ต่างๆ การปลูกเรือนก็จะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ต้นปรีอ ต้นกก และจะเว้นระยะห่างกันพอสมควร ตัวเรือนมักจะหันหน้าบ้านออกคลอง ส่วนบริเวณด้านหลังจะเป็นพื้นนาของตน เมื่อพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นจึงมีความจำเป็นต้องการแรงงานมาช่วย ซึ่งแต่เดิมจะใช้วิธีการลงแขกเอาแรงกันของคนในหมู่บ้าน เช่น ช่วงฤดูเก็บเกี่ยวที่ต้องการแรงงานมากชาวนาก็จะร่วมแรงร่วมใจกัน “ลงแขก” โดยจะนัดแนะเวียนกันไปตามบ้านต่างๆ ผู้อาวุโสหลายท่านเล่าบรรยากาศการลงแขกว่าเป็นช่วงที่สนุกสนานมาก

เพราะมีกิจกรรมการเล่นต่างๆ ที่นิยมของบรรดาหนุ่มสาวในยุคนั้นด้วย เช่นการร้องเกี่ยวข้าวเป็นเพลงพื้นบ้านแต่เนื้อหาค่อนข้างจะออกแนวสังวาส และยังมีการเล่นเข้าฝีกด้วยผีที่เชิญมาลงได้แก่ ผีอัฐ ผีลิงลม ผีสาก เข้าแม่ศรี เป็นต้น การเล่นต่างๆ นี้โดยมากจะเล่นกันที่บริเวณลานบ้าน ไคบ้านหนึ่ง การลงแขกหรือการเล่นต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมสังสรรค์ทางสังคมซึ่งนอกจากจะสนุกสนานแล้วยังได้ประโยชน์หลายประการเพราะถือว่าได้แรงงานเพิ่มทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้รู้จักหน้า รู้จักนิสัยใจคอซึ่งกันและกันด้วย

อนึ่ง เมื่อข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่เป็นความต้องการของตลาดแล้ว ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะมีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน โดยมากเป็นเจ้าแห่งร้านค้าในตลาดบางพลีหรือเจ้าของโรงสี พ่อค้าเหล่านี้บางคนก็เป็นชาวจีนที่มาจากเมืองจีนบางคนก็เป็นคนจีนที่ได้มาแต่งงานกับลูกหลานคนจีนหรือกับคนไทยในพื้นที่ พ่อค้าชาวจีนที่รู้จักกันดี อาทิ เจ๊กช้วน เจ๊กเตี้ย เจ๊กเงิน และนางเดือน (เป็นเจ้าของโรงสีข้าวซึ่งอยู่ตลาดบางพลี) เป็นต้น ชาวจีนจะเดินทางเข้ามารับซื้อข้าวเปลือกถึงที่

การซื้อขายแลกเปลี่ยนก็จะมีคามยุติธรรมและขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้าวด้วย คือไม่มีการเอาเปรียบแบบนายทุนกับชาวนาแบบในนิยายเรื่องปีศาจของเสนีย์ เสาวภาส สนนราคา ข้าวเปลือกขณะนั้นคิดราคากันเป็นเกวียนๆ ละประมาณ 400-700 บาท (1 เกวียน = 100 ถังๆ ละ 15 กิโลกรัม) ขณะนั้นทองคำบาทละ 400 บาท หากขายข้าวได้ 800 บาทก็ได้ทองสองบาท

ดั่งที่ คุณชายบุญช่วย เล่าว่า “ทำนาได้ต้องเก็บข้าวเปลือกไว้เพราะจะมีเจ๊กมารับซื้อ ชื่อเจ๊กเงิน แซ่ตั้ง เป็นจีนนอก เมียก็เป็นจีนนอก (จีนนอก คือเงินที่อพยพจากประเทศจีน จัดเป็นชาวจีนรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในไทย อาจมาช่วงก่อน-หลัง พรรคคอมมิวนิสต์หรือก่อนที่ไทยจะตัดความสัมพันธ์กับจีนยุคเหมาเจ๋อตง) เขาไม่เอาเปรียบคน ให้ราคาข้าวยุติธรรม มีโรงสีชื่อโรงสีข้าวไชยสวัสดิ์ เจ๊กเงินตอนหลังก็ไปเปิดร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ที่ตลาดบางพลีชื่อร้านไชยสวัสดิ์” (บุญช่วย นาคสุข. 22 พฤศจิกายน 2555 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณตาตั้งเวียงได้เล่าถึงการดวงข้าวว่า “บางครั้งข้าวมันเบา เขาดวงไปก็ขาดทุน แต่เวลาเขาขาย ขายเป็นกิโลๆ คำว่ากิโลสมัยก่อนจะดวงเอา เพราะคูกิโลไม่เป็นกั้วเจ๊ก โกง เขาจึงเรียกเป็นถัง (ถังละ 20 ลิตร) ถ้าคนมือเบาเจ๊กก็ขาดทุน ถ้าคนมือหนักเจ๊กก็ได้กำไร แต่บางครั้งชาวบ้านก็แลกเปลี่ยนข้าวกับของอื่นๆ เจ๊กเขามาเรือมารับซื้อถึงบ้าน แต่เข้ามาดูก่อนว่าข้าวบ้านนี้ปักดีไหม ถ้าข้าวดีก็จะให้ราคาดี เขาให้ราคาต่างกัน เขาไม่ได้ให้ราคาเดียว” (ตั้งเวียง ขอบธรรม. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

การซื้อขายข้าวระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับชาวบ้านนี้มีอยู่สองลักษณะคือซื้อขายกันตามปกติกับการแลกเปลี่ยน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “เก็บข้าว หรือ ตกข้าว” เพราะนอกจากจะค้าขายแบบซื้อมาขายไปแล้ว ชาวจีนยังให้ชาวนาเชื้สินค้าในร้านของตนไปใช้ก่อนล่วงหน้าด้วย

หรืออาจให้กู้ยืมเงินเพื่อไปลงทุนในไร่นาก่อน เพราะชาวนาจำนวนไม่น้อยที่มีฐานะแค่พออยู่พอกิน เมื่อมีความต้องการใช้เงินทุนส่วนหนึ่งเพื่อขยายพื้นที่ปลูกข้าวหรือเพิ่มผลผลิตข้าวตามความต้องการของตลาด เช่น การซื้อพันธุ์ข้าว จ้างแรงงาน ซื้อม้า ซื้อควาย เรือ เครื่องทุ่นแรงการเกษตรฯลฯ ทางออกของชาวนาประการหนึ่งก็คือการกู้ยืม หรือ “เชื้ของ” กับพ่อค้าชาวจีน ที่เรียกว่า “ตักข้าว”

อนึ่ง การตักข้าว เป็นระบบสินเชื่ออย่างหนึ่งในลักษณะซื้อขายกู้ยืมเงินล่วงหน้า ระหว่างชาวนากับเจ้าหนี้ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งมักเป็นพ่อค้าท้องถิ่นที่มีอาชีพขายของชำ ข้าวเปลือก หรือเจ้าของโรงสี ซึ่งเป็นชาวจีนในท้องถิ่นเสียส่วนใหญ่ เพราะถือว่ามีความใกล้ชิดและไว้วางใจพอที่ตนสามารถขอกู้เงินได้ วิธีการตักข้าวก็คือการให้กู้ยืมทั้งที่กู้เป็นเงินสด หรือข้าวของเครื่องอุปโภคบริโภค โดยสัญญาชำระหนี้คืนเป็นข้าวเปลือกหลังการเก็บเกี่ยวแล้ว ซึ่งเจ้าหนี้ก็ต้องยอมเสี่ยงปล่อยกู้โดยไม่มีหลักประกัน อาศัยเพียงแต่ความไว้นับเชื่อใจระหว่างกัน การชำระหนี้คืนด้วยข้าวเปลือกจะกระทำเมื่อหลังฤดูเก็บเกี่ยว โดยเจ้าหนี้จะเดินทางไปตวงข้าวหน้าลานด้วยตนเอง เพราะมีความแน่นอนกว่าที่จะปล่อยให้ชาวนาขายข้าวเองได้แล้วชำระเป็นเงินสด (บุรินทร์ พงศ์สุพัฒน์. 2539 : 81) ดังที่ คุณชายนิทยา ไชยสวัสดิ์ เจ้าของร้านค้าในตลาดบางพลีให้ข้อมูลว่า ในอดีตมีร้านค้าของชาวจีนหลายร้านในตลาดบางพลีที่รับตักของอาทิ ร้านเขียนเต็กตั้งขายยาและร้านบุงกู่ย ซึ่งจะให้ชาวบ้านเชื้ของต่างๆ ในร้านของตน และเมื่อถึงหน้าเกี่ยวข้าว ก็จะไปเก็บข้าวตามที่ตกลงกันไว้ การเชื้ของจะไม่มีมีการเขียนสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะใช้การเชื่อใจ ไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างพ่อค้ากับชาวนา (นิทยา ไชยสวัสดิ์. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)วิธีการเช่นนี้จะพบได้ทั่วไปในสังคมกสิกรรมแบบชาวนาภาคกลาง

นอกจากตักข้าวหรือตักของกับพ่อค้าชาวจีนแล้ว ยังพบว่าวิธีการเดียวกันนี้ก็ใช้กับชาวบ้านต่างพื้นที่ๆ มีทรัพยากรแตกต่างกันด้วย ดังกรณีที่ชาวบ้านบางปลาซึ่งมีอาชีพตัดฟันแสม ก็จะนำผลผลิตของตนมาตักข้าวในพื้นที่ๆ ปลูกข้าว โดยนำฟันจำนวนหนึ่งมาให้ชาวนาใช้ล่วงหน้าไปก่อน จนเมื่อถึงฤดูเกี่ยวข้าว ก็จะกลับเข้ามาเก็บข้าวตามบ้านที่ได้มาตั้งฟันไว้ ดังที่อาจารย์เอนก ซึ่งเป็นชาวบางปลา เล่าว่า “ตอนนั้นผมไปตักข้าวกับพ่อ ผ่านตรงบางโหลง แถวหนองงูเห่า(คือพื้นที่สนามบินในปัจจุบัน) ก็เอาฟันไปตั้งไว้ พอถึงหน้าข้าวก็ไปเก็บข้าวกัน ไม่มีการโกงกัน” (เอนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์)

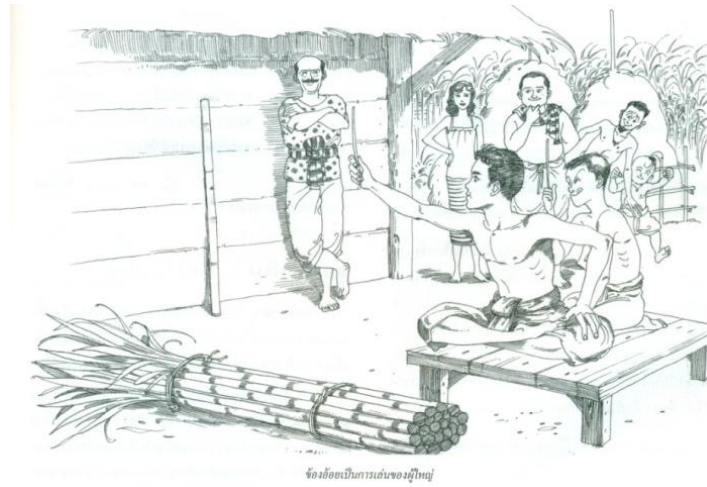
เมื่อหมดฤดูกาลเก็บเกี่ยวแล้ว ในหน้าแล้งถือเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างงานจากนา จึงมักจะมารวมกันที่บ้านใดบ้านหนึ่งเพื่อเล่นการพนันกันซึ่งก็มีหลายชนิด อาทิ ไพ่ตอง กำถั่ว ไฮโล ไปปั่นลงช่อง (ไฟ) ดีโก้ กัดปลา เป็นต้น มีการพนันชนิดหนึ่งเรียกว่า “ช่องอ้อย” ที่ชาวบ้านนิยมเล่นกันมากเช่นกัน ในหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 2 หน้า 575 อธิบายการเล่นช่องอ้อยว่าเป็นการเล่นของผู้ใหญ่ที่นิยมเล่นในหมู่บ้านที่มีการปลูกอ้อยมากในภาคกลาง เนื่องจากอ้อยเป็นพืช

เศรษฐกิจที่มีราคาอย่างหนึ่ง อ้อยส่วนใหญ่ที่เล่นกันในย่านบางพลีนี้ชาวบ้านบอกว่านำมาจากย่านสวนหลวงเพราะปลูกกันมาก วิธีการการเล่นชองอ้อยนั้นไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น ซึ่งเริ่มตั้งแต่ 2-10 คน มีอ้อยหลายๆ ลำ และมีคคมๆ หนึ่งเล่ม การเล่นชองอ้อยเริ่มจากกรรมการจะนำอ้อยที่ใช้สำหรับเล่นมาชูดผิวให้เรียบตลอดทั้งลำ แล้วใช้มีดควั่นให้เป็น 2 ช่วง โดยกะให้ความยาวส่วนช่วงบนและส่วนล่างไม่เท่ากัน ส่วนที่ใช้มีดควั่นไว้เรียกว่า “ชอง” แล้วนำอ้อยที่ควั่นไปฟิงไว้ให้ผู้เล่นคะเนด้วยสายตาว่าอ้อยที่กรรมการชองไว้มีช่วงความยาวต่างกันเท่าไร แล้วแต่ละคนก็จะตัดคอกให้มีความยาวตามที่คะเนไว้ กรรมการจะเก็บคอกไปเรียงตามลำดับความยาว ผู้เล่นจะต้องจำคอกของตนไว้ หลังจากนั้น กรรมการจะชูดผิวอ้อยออกให้เรียบแล้วกมมีดให้อ้อยขาดออกจากกันเป็นสองท่อนนำมาเทียบกันและนำคอกของผู้เล่นแต่ละคนมาวัดเทียบความยาวที่ต่างกันของท่อนอ้อยทั้งสองท่อน ถ้าคอกของใครมีความยาวเกินจะถือว่าหมดสิทธิ์ กรรมการจะวัดไปเรื่อยๆ จนกระทั่งได้ผู้ชนะซึ่งเป็นเจ้าของคอกที่มีความยาวใกล้เคียงมากที่สุด ผู้แพ้จะถูกยึดอ้อยที่วางเดิมพันไว้เป็นของกลาง การเล่นเกมนี้ถือว่าไม่ผิดกฎหมาย

อย่างไรก็ดี ตามพระราชบัญญัติการพนันบัญชี ข. ข้อ 24 ระบุว่าชองอ้อยเป็นการพนันชนิดหนึ่ง เจ้าหน้าที่จะให้เล่นก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตและเสียค่าธรรมเนียมตามระเบียบ การเล่นชองอ้อยที่ต้องมีการขออนุญาตคือมีการใช้เงินเป็นสินพนัน ผู้ชนะจะได้รับสินพนันทั้งหมด ผู้แพ้ได้อ้อยและผู้แพ้สุดต้องจ่ายค่าอ้อยหรือเสียสินพนัน (จรัส งามจริง. 2542 : 576)

สำหรับการเล่นชองอ้อยของชาวบ้านย่านบางพลีนี้ จะเริ่มกันตั้งแต่เดือน 11 เป็นต้นไป ใครมีอ้อยก็จะตัดไป (พยอม ทั้งจันทร์แดง. 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์) คุณตาท่านหนึ่ง เคยเล่นชองอ้อยได้อธิบายวิธีการเล่นว่า “มีอ้อยลำหนึ่ง เอามีดกรีดและฟันกลาง กะสายตาวัดครึ่ง พอดีกลางสั้นหรือยาว เอาไม้มาเทียบ บางคนก็เสมอ เจ้าของชองก็ได้ไป คนแพ้ก็เสียเงินค่าซื้ออ้อย อย่างที่บ้านผมเล่นชองอ้อยกัน 6 โมงก็พากันมาแล้ว ก็จุดตะเกียงเอาอ้อยวางข้างฝา อ้อยลำละ 3 บาท บางคนเล่นเสียหมดต้องแล้วยังต้องซื้ออ้อยกลับบ้านไปอีก เพราะกลัวเมียค่า” (สังเวียน ชอบธรรม. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ส่วนคุณตาแสดงเล่าว่า “ชองอ้อยจะเล่นกันในช่วงว่างนา คนเล่นจะตัดหัวตัดท้ายอ้อยแล้วเอามีดฟันตรงกลางอ้อยคาไว้แล้วทาย หากยาวเกินไป เรียก ชู้ด สั้นไป เรียก บัวย ถ้าใครชนะก็จะได้อ้อยมัดใหญ่กลับไป” (แสดง ไวกุลเพ็ชร. 19 พฤษภาคม 2556 : สัมภาษณ์) คุณยายบุญช่วยกล่าวถึงการเล่นชองอ้อยว่า “อ้อยหนึ่งลำ เจ้าของจะเอามีดเฉาะไว้กลางลำ อาจจะก่อนไปข้างล่างหรือขึ้นข้างบนแล้วต้องเอามีดคาไว้ คนพนันจะฟันอ้อยของตัวเองเอามาวัดกับอ้อยต้นแบบ จะดูส่วนต่างของอ้อยกว่าใครใกล้เคียงที่สุด” (บุญช่วย นาคสุข. 22 พฤศจิกายน 2555 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 1 ลายเส้นการเล่นข้ออ้อย

ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทย เล่ม 2 หน้า 575

การพนัน จึงนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวนาในอดีต เพราะเมื่อหมดฤดูกาลทำนา และเก็บเกี่ยวผลผลิตเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวนาก็จะว่างงานไปอีกราว 5 - 6 เดือน จึงใช้ช่วงเวลาดังกล่าวเล่นการพนัน บางคนที่ไม่มีเงินไปเล่นก็อาศัยขอหยิบยืมจากเจ๊กหรือไม่มีก็เอาที่นาของตนไปจำนอง โดยคาดว่าเมื่อขายข้าวได้เงินมาแล้วก็จะนำไปใช้คืนหรือนำไปไถ่ถอนที่นาได้ ดังที่อาจารย์ท่านหนึ่ง เล่าว่า “ พวกชาวบ้านเล่นกัน ถ้าไม่มีเงิน ก็ไปร้านเจ๊กแปะ เอามาทำไร่หุ้ง ชาวบ้านหลายคนที่เป็นเศรษฐีที่นา พอเล่น มีนาเป็นร้อยๆ ไร่หายหมด เอาไปจำนองจำนำหมด พวกเจ๊กเงินได้มาก เพราะการพนันทั้งนั้น ไม่ได้ทำมาหากินเพียงอย่างเดียว ชาวบ้านบางคนเล่นไม่รู้จักประมาณตน เวลาได้มาก็เล่นหมด ถ้าไม่มีเงินก็ไปเอามาใหม่ ดอกเบี้ยทำไร่ก็เอา ถ้าไม่มีจ่ายเขาก็เอานาแลก ” (พุล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

การเล่นการพนันของชาวบ้านดูเหมือนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ฆ่าเวลา แต่ไม่ได้หมายความว่าชาวนาจะเล่นกันทุกครัวเรือน เพราะพบว่าคนในพื้นที่บางท่านเล่าว่าต้นตระกูลก็ทำนาอยู่ในย่านนี้ แต่พ่อแม่ไม่ได้เล่นการพนัน ทำแต่นา แต่ก็รับจำนองที่นามาจากเพื่อนบ้านหลายราย จนกระทั่งภายหลังมีที่นาหลายผืนได้หลุดจำนองเพราะชาวบ้านไม่มาไถ่ถอน ตระกูลของท่านจึงมีที่นาเพิ่มขึ้นมากเมื่อรวมกับที่ดินเดิม ปัจจุบันครอบครัวของท่านเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนหนึ่งเป็นมรดกตกทอดมาถึงรุ่นลูกรุ่นหลานกระทั่งทุกวันนี้

ภายหลัง เมื่อที่นาดินได้ขยายออกไปกว้างขวาง ความต้องการแรงงานจึงมีมากขึ้น วิธีการลงแขกเอาแรงกันภายในหมู่บ้านจึงไม่เพียงพอ ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องจ้างหาแรงงานจากต่างถิ่นเข้ามาช่วยทำนา โดยแรงงานที่สำคัญของชาวบางพลีคือชาวนาที่มาจากภาคอีสาน

ข้อมูลของ ส. พลายน้อย กล่าวว่าแต่ก่อนบางพลีมีคนอยู่ 3 พวก แยกกันอยู่ 3 คลอง พวกไทยอยู่คลองชวดลากข้าวและพวกรามัญอยู่คลองลาดกระบัง พวกลาวอยู่ คลองสลุด (ส. พลายน้อย. 2555 : 105) ประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงชาวลาวชุดแรกนั้น เดินทางมาจากเมืองนครพนมจำนวน 2,000 คน มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เมื่อ พ.ศ. 2352 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โปรดฯ ให้อยู่ที่คลองมหาวงษ์ ต่อมาลาวบางส่วนอพยพไปอยู่ที่พนัสนิคมพวกนี้ได้ชื่อว่า “อาสาปากน้ำ” (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 32) ส่วนคนลาวชุดที่เข้ามาอยู่ในบางพลี ช่วงหลังนี้มาจากภาคอีสานซึ่งเข้ามาในยุคหลัง พ.ศ. 2475 จากจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างทำนาในตำบลต่างๆของอำเภอบางพลี

จากการพูดคุยกับคนในพื้นที่ๆ เป็นคนดั้งเดิม พบว่าหลายครอบครัวในย่านนี้ต่างกล่าวตรงกันว่าในอดีตเคยว่าจ้างคนลาวมาช่วยทำนากันทั้งสิ้น คนลาวเหล่านี้จะเดินทางมากันเป็นกลุ่มใหญ่จำนวนหลายคนจากจังหวัดต่างๆ ทางภาคอีสาน โดยมากเป็นชายฉกรรจ์ งานที่ทำคืองานในท้องนา ส่วนค่าแรงจะตกลงเหมาจ่ายกันเป็นรายปีซึ่งบางพื้นที่อาจแตกต่างกัน นอกจากนั้นนายจ้างเจ้าของนาจะต้องรับผิดชอบจัดหาที่พักอาศัย ข้าวปลาอาหารรวมถึงเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มให้แก่ลูกจ้างด้วย โดยบางบ้านอาจจัดให้ลูกจ้างพักร่วมกันกับตน บางบ้านอาจปลูกสร้างที่พักอย่างง่ายๆ เป็นกระท่อมไผ่ในบริเวณบ้านของนายจ้าง หรืออาจจะให้พักในโรงควายหรือโรงนาเพื่อเฝ้าที่นาของนายจ้างไปด้วย ส่วนข้าวปลาอาหารที่เลี้ยงลูกจ้างนั้นนายจ้างอาจจะทำอาหารเลี้ยงลูกจ้างด้วย แต่บางบ้านอาจจะเตรียมข้าวสารและของแห้งต่างๆ ไว้ให้ลูกจ้างไปประกอบอาหารเอง ดังที่ ผู้เฒ่าผู้แก่ในท้องถิ่นหลายท่านกล่าวว่า สมัยก่อนบริเวณที่นานั้น ยังไม่ใช่ที่อยู่อาศัยถาวร แต่ชาวนาจะปลูกโรงนาเอาไว้ บางบ้านก็จะให้คนลาวมาอยู่นอนเฝ้านาเฝ้าข้าว ส่วนเจ้าของนาจะกลับไปอยู่ร่วมกันในคลองบางพลี หรือเกาะต่างๆ ริมคลองบางโกลง ส่วนพระครูท่านหนึ่งกล่าวว่าในสมัยที่ท่านเป็นเด็ก บ้านเดิมของท่านอยู่ที่คลองสวน และเคยว่าจ้างชาวลาวมาช่วยทำนากันด้วยเช่นกัน “ที่บ้านก็จ้างลาวเหมือนกัน มาจากอีสาน เราไปรับเขาที่หัวลำโพง สมัยก่อนแจวเรือไปรับ ไม่มีรถยนต์ แจวออกทางคลองสลุด คลองปากน้ำแล้วออกคลองพระ โขนง พวกนี้จะนัดกันมา มาจากอุบล ขอนแก่น หลายที่ ก็พอในหลวงแรกนาขวัญพวกนี้ก็ขึ้นมาแล้ว ขึ้นมาเราก็ไปดัก บางทีเขาก็ส่งจดหมายมาก่อน สมัยก่อนยังไม่มีโทรศัพท์ แล้วเราก็ไปรับมาเป็นหมู่ แล้วก็มาแบ่งกันอยู่ตามบ้าน ปีหนึ่งอยู่ตั้งแต่

ค่านาไถนาจนเกี่ยวข้าวเสร็จเดือน 3 ต้องส่งเขาที่หัวลำโพง เขาต้องกลับพร้อมกัน ถ้าข้าวเราเสร็จหรือไม่เสร็จยังงั้นเขาก็ต้องกลับ เวลาเราทำเราต้องคอยนับวันว่ายังงั้นเราก็ต้องให้เสร็จเดือน 3 ค่าแรงที่ให้เขาปีละ 1,000 บาทต่อคน หนึ่งตั้งแต่ค่านาจนถึงกลับบ้านหนึ่งพันบาท แต่มาอยู่กับเราประมาณ 4 เดือน ค่าใช้จ่ายที่อยู่กับเราๆ ก็ออกให้เขาหมด ทั้งเสื้อผ้า เขาก็ปลูกกระท่อมให้เขาอยู่ บางทีก็อยู่โรงนา โรงควาย” (พระครูสวาง ขอดอินทร์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ท่ามกลางความหลากหลาย ชาวบ้านบางพลีจึงต้องปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกัน การใช้พื้นที่ร่วมกัน จำเป็นต้องมีการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรต่างๆ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การพึ่งพาอาศัยกันทั้งทางทำมาหากิน ค้าขาย และแลกเปลี่ยนสินค้า ส่วนคนลาวเมื่อมารับจ้างนานวัน เข้าภายหลังก็ผสมกลมกลืนกับคนไทยในพื้นที่และเป็นเครือญาติกันในที่สุด

ตระกูลดั้งเดิมในย่านบางพลีเท่าที่สืบค้นได้ อาทิ ยอดอินทร์ พุทธรอด สอนยินดี บุญประเสริฐ นิลเพชร นาคสุข พูลเจริญ พลอยทรัพย์ ชันสัมฤทธิ์ ภูเงิน นิ่มนวล รุ่งก่อน รุ่งเรือง นิ่มขำ รางลงทอง จันทรงาม แสงงาม น้อยเพิ่ม สนั่นทุ่ง แต่สมบูรณ์ นาคทอง บำรุงวัด เป็นต้น บางพลี จึงมีภาพของความหลากหลายของเชื้อชาติวัฒนธรรม เป็นลักษณะชุมชนที่ขยายและเติบโตไปตามลักษณะของเครือญาติทั้งจากทางสายเลือดและการสมรส เช่นตระกูลนิ่มนวลต้นตระกูลก็เป็นชาวจีน (พูล เหมือนศาสตร์. 15 ตุลาคม 2555 : สัมภาษณ์) บางตระกูลก็ผสมผสานกันหลายกลุ่ม เช่นตระกูลภูเทพ ดังที่อดีตกำนันบุญช่วย ภูเทพ กล่าวว่า ตาของท่านเป็นมอญ ปู่เป็นลาวมาจากมหาสารคามมาได้ภรรยาเป็นคนไทย คือ ย่า-ยายของท่านเป็นคนไทย (บุญช่วย ภูเทพ. 11มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) คุณตาท่านหนึ่งอาศัยอยู่ในคลองสลุด ก็เล่าว่าบรรพบุรุษของท่านก็เป็นคนลาวเหมือนกัน “ตาเป็นคนลาว ได้กับยายเนี่ยน มีลูกคือแม่มาลัย เขาเป็นนายอ้อยขายควาย เขามาแต่งงานกับยายมีลูกคนเดียวแล้ว เขาก็ตาย เขาชื่อตาสอน ลิงห์เหลือง บ้านอยู่อุบลฯ มีลูกจ้าง แต่ก่อนมี แต่กำพืดโดยตรงไม่มีหรอก” (สังเวียน ขอบธรรม. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง ในปี พ.ศ. 2438 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีนโยบายปฏิรูปการปกครองใหม่คล้ายกับการปกครองแบบตะวันตก ในครั้งนั้นมีการประกาศยกเลิกส่วนราชการพลเรือนในหัวเมืองโดยจัดแบ่งเป็นมณฑลต่างๆ และให้ขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นเสนาบดีกระทรวง และมีการจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคซึ่งที่อยู่กับกระทรวงมหาดไทยด้วย โดยใช้วิธีการปกครองแบบเทศาภิบาล มีมณฑลเทศาภิบาลเป็นหน่วยราชการส่วนภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุดรองลงไปได้แก่ จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตามลำดับจัดการปกครองเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่นกรุงเทพบานครจึงมีฐานะเป็นมณฑลหนึ่ง ซึ่งมีเมืองในกำกับ 6 เมือง ได้แก่ 1. เมืองพระนคร 2. เมืองธนบุรี 3. เมืองปทุมธานี 4. เมืองนครเขื่อนขันธ์ 5. เมืองสมุทรปราการ 6. เมืองนนทบุรี ครั้นต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาเลื่อนเมืองสมุทรปราการขึ้น มีฐานะเป็นจังหวัดสมุทรปราการ

ปี พ.ศ. 2485 มีพระราชบัญญัติรวมจังหวัดพระนคร ธนบุรี สมุทรปราการ และนนทบุรี เข้าด้วยกัน รวมเรียกว่า นครบาลกรุงเทพฯ พ.ศ. 2486 มีพระราชกฤษฎีกายุบการปกครองของจังหวัดสมุทรปราการให้ขึ้นอยู่กับจังหวัดพระนคร จนกระทั่งเมื่อสงครามโลก ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 -

2488) สบปลง รัฐบาลจึงได้ตราพระราชกฤษฎีกาประกาศตั้งจังหวัดสมุทรปราการขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 โดยแยกการปกครองออกจากจังหวัดพระนคร และตั้งเป็นจังหวัดสมุทรปราการจนปัจจุบัน (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 40)

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายข้าราชการหน้าศาลาว่าการเมืองสมุทรปราการ
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

การปฏิรูปการปกครองหลายครั้งหลายครานี้ ส่งผลถึงการปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย กล่าวคือ เมื่อปีพุทธศักราช 2438 (ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมืองสมุทรปราการมีฐานะเป็นจังหวัดสมุทรปราการ) บ้านบางพลีได้ยกฐานะขึ้นเป็น อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มี **ขุนพิณิจ สรรพการ** เป็นนายอำเภอคนแรก โดยในระยะแรกยังไม่มีการอำเภอ จึงได้ใช้โรงเลื่อยของ **นายบุญ กาญจนพันธ์** เป็นสถานที่ปฏิบัติราชการ ต่อมานายบุญ กาญจนพันธ์ ได้เป็นหัวหน้าชักชวนราษฎรสละทรัพย์สินและแรงงานสร้างอาคารที่ว่าการชั่วคราวขึ้นที่ริมคลองลำโรงฝั่งเหนือ ในที่ดินของนางเอม(เป็นผู้สละที่ดิน) ในครั้งนั้นใช้เงินก่อสร้างประมาณ 1,000 บาท (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 355) ในส่วนการปกครองท้องถิ่นก็กำหนดให้มีผู้นำชุมชนตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านกำนัน ทำหน้าที่ดูแลท้องที่โดยจะเลือกจากชาวบ้านทั่วไปที่เป็นผู้อาวุโสในท้องถิ่นหรือเป็นผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งปรากฏว่ามีชาวบ้านที่ได้รับเลือกให้เป็นกำนันปกครองในแต่ละตำบลของอำเภอบางพลีด้วย อาทิ นายเชย ศรีทองสุข เป็นขุนภิรมย์ประหารราษฎร กำนันตำบลบางพลีใหญ่ นายหอย

พิททอง เป็นขุนสมานพลีราชภักดิ์ กำนันตำบลบางปลา นายจรง สิ้นสุข เป็นขุนจรงเดชจรัส กำนันตำบลบางโหลง และขุนวิลาศฯ ไม่ทราบนามเดิม เป็นกำนันตำบลบางแก้ว เป็นต้น

เมื่อบ้านบางพลีฐานะขึ้นเป็นอำเภอที่มีรูปแบบการปกครองที่ชัดเจนภายใต้ระบบการปกครองของประเทศแล้ว ชาวบ้านยังมีกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของตนเองด้วยการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยผ่านกิจกรรมประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อร่วมกัน ดังเช่น การสร้างวัดประจำหมู่บ้าน การแห่เจี๊วดแต่ละตำบล และการเกิดประเพณี เช่น ประเพณีรับบัวอำเภอบางพลี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันและการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเชื้อชาติของไทย ลาว และรามัญที่เข้ามาทำมาหากินร่วมกันในพื้นที่คือบางพลี

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าชาวบางพลีมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมของคนในท้องถิ่นที่ดำเนินสืบเนื่องกันมาไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วอายุคน ภายใต้ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีและทรัพยากรธรรมชาติ การประกอบอาชีพร่วมกัน ดังนั้น บางพลี จึงมีประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า กล่าวขานถึงอดีตที่สะท้อนวิถีชีวิตของคน ข้าว และคลอง ไร่อย่างมากมาย ดังนี้

คลองในอำเภอบางพลี

คลองและหมู่บ้านริมคลองใน 6 ตำบลของอำเภอบางพลี ทั้งที่เหลือเพียงชื่อและที่ยังคงปรากฏอยู่ในเอกสารราชการในปัจจุบันนี้มีจำนวนมาก เท่าที่ทราบแม่คลองบางสายจะไม่ได้เป็นเส้นทางคมนาคมหรือมีความสำคัญในด้านการทำกิจกรรมแล้วก็ตาม เมื่อพิจารณาความสำคัญของคลองในอดีตแล้วจะพบว่าคลองเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชาวบ้านตลอดมา เพราะเป็นทั้งแหล่งน้ำและจุดเริ่มต้นของชุมชนที่อยู่อาศัย ดังนั้นความสัมพันธ์ของคลองกับคนและข้าวนั้นแม้บางคลองจะเป็นเพียงเรื่องเล่าขานเป็นตำนานท้องถิ่นก็ตาม เป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่น่าศึกษาค้นคว้าอยู่ไม่น้อย เมื่อได้ลงมือสืบค้นและนำข้อมูลกลับมาปะติดปะต่อกันแล้ว ก็ยังเห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านบางพลีกับคลองในอดีตได้ชัดเจนขึ้น

อนึ่ง เมื่อกล่าวถึงต้นกำเนิดของคลองสายต่างๆที่พาดผ่านอำเภอบางพลีนั้น ล้วนเชื่อมโยงมาจากแม่น้ำสายสำคัญในที่ราบลุ่มภาคกลาง โดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ได้แตกแขนงออกเป็นลำคลองสายต่าง ๆ ทั่วบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้อาศัยพึ่งพา เมื่อชาวบ้านมีความจำเป็นต้องใช้น้ำจำนวนมากในการทำนา การพึ่งพาน้ำจากลำคลองตามธรรมชาติอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ ในหลายพื้นที่จึงขุดคลองและทำลำรางเพื่อเป็นเส้นทางส่งน้ำเข้านาหรือลำเลียงพืชผลทางการเกษตร ตลอดจนเชื่อมไปยังลำคลองสายต่าง ๆ อย่างทั่วถึง ดังนั้นคลองในย่านบางพลีนี้ พบว่ามีทั้งคลองที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและคลองที่ชาวบ้านขุดขึ้น ดังที่ส.พลายน้อย ได้อธิบายถึงการขุดคลองว่า สมัยโบราณ เมื่อพื้นที่ตามริมแม่น้ำลำคลองมีเจ้าของ

ยึดครองหมด คนอื่นก็ต้องหาที่อยู่ไกลจากแม่น้ำลำคลองเข้าไป เมื่อมีความจำเป็นต้องขุดคลองจากแม่น้ำใหญ่ชกน้ำเข้าไปยังพื้นที่ที่ตนอยู่ ได้เรียกคลองเหล่านี้ว่า “คลองขุด” ผู้ที่ลงทุนขุดจะได้ผลประโยชน์เป็นที่ดินทั้งสองฝั่งคลอง ตามที่ได้รับอนุญาต คลองขุดมีวัตถุประสงค์ 2 อย่าง เรียกว่า “คลองเรือ” กับ “คลองนา” สองชื่อนี้เพิ่งพบเรียกในสมัยรัชกาลที่ 5 “คลองเรือ” หมายถึงคลองที่ขุดขึ้นเพื่อใช้ในการคมนาคม ให้บรรทุกสินค้าไปมาค้าขายได้สะดวก ส่วน “คลองนา” นั้นหมายถึงการขุดคลองเข้าไปในที่ดินรกร้าง ยังไม่มีผู้คนเข้าไปอยู่อาศัย เพราะเป็นที่กันดาร เมื่อขุดคลองแล้วเกิดที่ทำนามากขึ้น (ส. พลายน้อย. 2555 : 4-6) และคลองที่ขุดในครั้งนั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือคลองที่รัฐบาลขุดเองประเภท 1 คลองที่พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เอกชนขุดประเภท 1 และคลองที่พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บริษัทขุดคลองอีกประเภท 1 (ส. พลายน้อย. 2555 : 84)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ปรากฏว่าเป็นยุคที่โปรดเกล้าฯ ให้มีการขุดคลองมากกว่าทุกรัชกาลเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าว รวมทั้งเพื่อการคมนาคมขนส่งและการค้าขาย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อกำหนดในสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ส่งผลให้มีการบุกเบิกขยายที่นาเพื่อเพิ่มปริมาณการส่งออกข้าวมากขึ้นเพราะเป็นสินค้าหลักที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศ การขุดและซ่อมคลองในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ปรากฏว่ามีลักษณะพิเศษกว่ารัชกาลก่อนๆ หลายประการ กล่าวคือมีการนำเทคโนโลยีและวิทยาการแบบตะวันตกเข้ามาใช้ เช่น การสำรวจปักกรวยทางอย่างมีระบบก่อนที่จะดำเนินการขุดคลอง มีการใช้เครื่องจักร การทำประตูระบายน้ำ ทำนบและเขื่อนกั้นน้ำ เป็นต้นรวมทั้งมีการริเริ่มระบบคลองประปา และให้ราษฎรสามัญเข้าไปมีส่วนร่วมในการขุดคลอง โดยได้รับกรรมสิทธิ์ที่ดินริมฝั่งคลองเป็นผลประโยชน์ตอบแทนที่สำคัญ

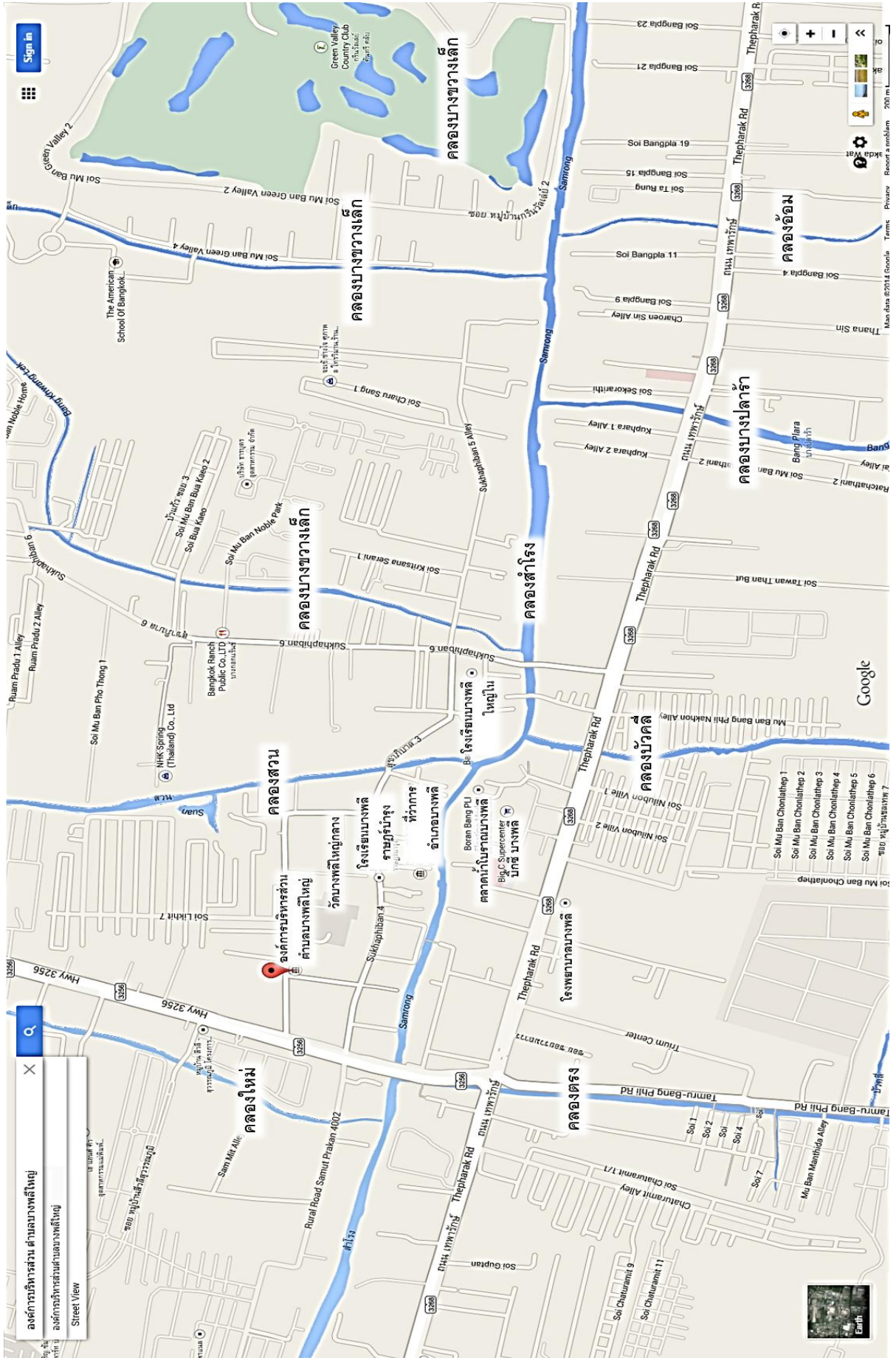
นอกจากนี้ ยังได้มีการวางระเบียบการระวางรักษาคคลองไว้ชัดเจน ดังที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง กรมคลอง ขึ้นเมื่อร.ศ. 121 (พ.ศ.2445) สังกัดในกระทรวงเกษตราธิการและทรงแต่งตั้ง นายเย.โฮมันวันเคอร์ไฮเดวิศวกรผู้ชำนาญการชลประทานจากเนเธอร์แลนด์ให้เป็นเจ้ากรมคลอง (ส. พลายน้อย. 2555 : 6)หน้าที่ของกรมคลองคือ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องที่เกี่ยวกับคลองโดยตรง ดังเช่นการออกกฎหมายข้อบังคับในการรักษาและทำนุบำรุงคลอง ตลอดจนการขุดคลองต่างๆ ด้วยว่าจะต้องแจ้งทางราชการก่อนเพื่อตรวจสอบความเหมาะสม เช่นเดียวกับสมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีพระราชบัญญัติรักษาคคลอง ร.ศ. 121 หรือ พ.ศ. 2445 (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง. 2542 : 898)นโยบายการขุดขยายคลองดังกล่าวนี้มีประโยชน์อย่างมาก ด้วยส่งผลให้บ้านเมืองเจริญขึ้นมีน้ำทำใช้บริบูรณ์และมีจำนวนไร่นาผลผลิตเพิ่มพูนมากขึ้น อันเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ

อนึ่ง การขุดคลองฝั่งตะวันออกของกรุงเทพฯ นอกจากใช้ในเรื่องของเกษตรกรรมแล้ว ยังเป็นคลองสายหลักช่วยในการระบายน้ำและรองรับปริมาณน้ำที่ไหลมาจากทิศเหนือลงสู่ทะเลอ่าวไทยทางทิศตะวันออกด้วย โดยมีคลองประเวศบุรีรมย์และคลองแยกอีก 4 คลองเป็นคลองสำคัญของด้านตะวันออกของกรุงเทพฯ คลองประเวศบุรีรมย์ ขุดขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เพราะทรงมีพระราชประสงค์เพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมและการคมนาคมระหว่างเมืองนครเขื่อนขันธ์และเมืองฉะเชิงเทราให้สะดวกขึ้น ในการนี้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ *เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์* (วร บุญนาค) สมุหพระกลาโหมเป็นผู้อำนวยการขุด และ *พระยาคำรงพลขันธ์* พระยามหาโยธาเป็นแม่กองขุด คลองนี้เริ่มดำเนินการขุดตั้งแต่ พ.ศ. 2421 ต่อเนื่องมาจากปลายคลองพระ โขนง แขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ เป็นแนวยาวออกไปเชื่อมต่อกับคลองด่าน แล้วออกสู่แม่น้ำบางปะกง ในแขวงเมืองฉะเชิงเทรา ทั้งยังพระราชทานเงินจำนวน 80,000 บาทร่วมกับเหล่าพสกนิกรสมทบเป็นค่าขุดคลองด้วย คลองดังกล่าวแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2423 มีความยาวทั้งสิ้น 46 กิโลเมตร พระราชทานนามว่า “*คลองประเวศบุรีรมย์*” โดยให้คล้องจองกับชื่อคลองที่ขุดในสมัยเดียวกันนั้น คือ คลองผดุงกรุงเกษม (ขุดในสมัยรัชกาลที่ 4) คลองเปรมประชากร คลองนครเนื่องเขต คลองประเวศบุรีรมย์ และคลองอุดมชลจร ทั้งยังขุดคลองแยกออกจากคลองประเวศบุรีรมย์อีก 4 คลอง เรียกว่า คลองหนึ่ง คลองสอง คลองสาม และคลองสี่ ในกาลต่อมาสองฝั่งคลองประเวศบุรีรมย์ กลายเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม ชาวมอญ(มอญ) มีการสร้างวัดและมัสยิดเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (นาน้อย อ้อยหนู. 2554 : ออนไลน์)

ด้วยลักษณะเช่นนี้ หากพิจารณาแผนที่คลองต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณท้องทุ่งบางพลีจะเห็นได้ว่าหลายสายที่รับน้ำมาจากคลองสายหลักอีกทอดหนึ่งและไปบรรจบกับคลองอื่นๆเชื่อมโยงติดต่อกันเป็นเครือข่ายทั่วทั้งอำเภอ ดังนั้นพื้นที่โดยรอบของบางพลี จึงเต็มไปด้วยเส้นทางน้ำตัดผ่าน ทั้งที่เป็นคลอง ขุด หลอด คลองจึงมีความสำคัญต่อชาวบ้านมากในฐานะเป็นแหล่งทำกิน ที่อยู่อาศัย ร้านค้า ศาสนสถานตลอดจนสถานที่ราชการ การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านในอดีตล้วนอาศัยคลองเป็นหลัก ทำให้การจดจำ การเรียกชื่อคลองสายต่างๆ จึงเกี่ยวเนื่องกับลักษณะเด่นของพื้นที่ พิษพรรณ อาชีพ ความเชื่อ เรื่องเล่ากล่าวขาน ตำนาน หรือบุคคลในท้องถิ่นด้วย จึงเป็นที่มาของการศึกษาชื่อบ้านนามคลองในปัจจุบัน

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงเส้นทางคลองในตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี

ชื่อคลองและชื่อบ้านในตำบลบางพลีใหญ่

ตำบลบางพลีใหญ่ เป็นตำบลแรกของอำเภอบางพลี มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับ ตำบลราชาเทวะ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมืองสมุทรปราการ ทิศตะวันออกตำบลบางโหลงและตำบลบางปลา ส่วนทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบางแก้ว

ตำบลบางพลีใหญ่ในอดีต มีสภาพเป็นเว้าทุ่งราบกว้างใหญ่ สลับกับคลอง หนองน้ำ มี ต้นหญ้าป่ารก และเป็นแหล่งปลูกข้าวทำนาผืนใหญ่ของจังหวัดสมุทรปราการ การตั้งถิ่นฐานของ ผู้คนจะเอื้อกับการทำมาหากิน ชุมชนหมู่บ้านจะอยู่แบบกระจุกตัวและที่ใกล้กับ“แหล่งน้ำ”เป็น สำคัญ เพราะจำเป็นต่อการปลูกข้าวทำนา และการดำรงชีวิต ในวิถีชีวิตแบบสังคมชานา ดังที่กล่าว ไว้ในตอนต้น และมีคลองที่เป็นแหล่งทำกินและเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมไปยังชุมชนอื่นอีกหลาย สายด้วย

ตำบลบางพลีใหญ่ มีคลองธรรมชาติและคลองชลประทานหลายสาย คลองที่ปรากฏใน เอกสารราชการ มีจำนวน 22 สาย มีคลองสายสำคัญ ได้แก่ คลองสำโรง คลองบางเสียด คลอง บัวคลี่ คลองเจ๊ก และคลองชวดลากข้าว และมีหมู่บ้านที่เรียกชื่อตามคลองอยู่ 14 หมู่บ้าน โดยมีบ้าน บางพลีใหญ่เป็นชุมชนดั้งเดิม ในจำนวนคลองต่างๆ ของตำบลบางพลีใหญ่ พบว่ามีคลองสำคัญอยู่ 2 คลอง ที่เปรียบเสมือนเป็นเส้นเลือดใหญ่ เพราะเป็นแม่คลองที่เชื่อมต่อไปยังคลองสาขาต่างๆ คือ *คลองบางพลีใหญ่* และ *คลองสำโรง* ดังนี้

คลองบางพลีใหญ่-บ้านบางพลี

คลองบางพลีใหญ่ เป็นคลองยาวที่อยู่ในเขตพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลบางพลีใหญ่ ตำบล บางโหลงและตำบลบางปลา ปลายคลองบางพลีใหญ่ด้านเหนือ ไปบรรจบกับหลายคลอง เช่น คลองสวน คลองชวดลากข้าว และคลองลาดกระบัง ปลายคลองอีกด้านหนึ่งไปบรรจบกับคลอง สำโรงบริเวณตลาดบางพลี

คลองบางพลีใหญ่ เป็นคลองขุดใหม่ โดยเอกชนขุดในสมัยรัชกาลที่ 5 มีหลักฐานว่า รว ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) **สมิงปิ่นทะเล** น่าจะเป็นชาวมอญพระประแดง ได้ทำเรื่องเสนอพระเจ้า น้อยยาเธอกรมหมื่นมหิศราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลัง ขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาต ขุดคลองสำโรงฝั่งใต้ โดยเริ่มตั้งแต่คลองบางเสา แขวงเมืองสมุทรปราการ ไปออกคลองบางเหี้ย เป็นคลองยาว 260 เส้น กว้าง 5 วา ลึก 4 ศอก กำหนดเนื้อที่ฝั่งละ 25 เส้น ยกเป็นถนนริมคลองฝั่งละ 10 วา เพื่อเปิดพื้นที่ๆ รกร้างว่างเปล่าให้เป็นที่นา ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองให้มีที่ นาเพิ่มขึ้นแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อสมิงปิ่นทะเลซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น โดยยอมทำให้ที่ดินมี ราคาขึ้น และเพื่อความสะดวกในการคมนาคมแขวงเมืองสมุทรปราการ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระดำริว่า การขุดคลองให้มากสายหลายแห่ง เป็นเหตุให้การเพาะปลูกเจริญยิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์แก่ มหาชนที่จะไปมาอาศัยโดยสะดวก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้สมิงปั้นทะละขุดคลองนี้ ซึ่งเริ่มดำเนินการขุด เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) ขุดเสร็จ ปีพ.ศ. 2444 เรียกว่า “คลองบางพลีใหญ่” ตามชื่อดำบลบางพลีใหญ่ (ที่มาชื่อบางพลีได้กล่าวในข้างต้น)

คลองบางพลีใหญ่ นับเป็นบริเวณที่มีชุมชนหมู่บ้านอยู่หนาแน่นกว่าที่อื่น เพราะเป็น คลองสายหลักจึงสะดวกแก่การคมนาคม ด้วยเส้นทางเชื่อมต่อไปได้หลายคลองรวมทั้งคลองลำโรง เพื่อเข้าสู่กรุงเทพมหานครด้วย

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายคลองบางพลีใหญ่ บริเวณตลาดบางพลีในปัจจุบัน พ.ศ. 2557

บริเวณจุดที่เชื่อมต่อระหว่างคลองบางพลีใหญ่และคลองลำโรง เป็นที่ตั้งของตลาดใหญ่ริมน้ำชื่อว่า ตลาดศิริโสภณหรือชาวบ้านเรียกว่า ตลาดบางพลี(ดังที่กล่าวไว้ในคลองลำโรง) คลองนี้ยังมีศาสนสถานที่สำคัญ คือ วัดบางพลีใหญ่ใน เป็นที่เคารพสักการะของชาวบางพลีมาช้านาน ตั้งอยู่ริมคลองลำโรง ตำบลบางพลีใหญ่

วัดบางพลีใหญ่ในหรือชาวบ้านเรียกว่า วัดหลวงพ่อโต องค์หลวงพ่อโตเป็นพระพุทธรูป สำนริดสมัยสุโขทัยประดิษฐานอยู่ องค์พระเป็นปางสมาธิ มีขนาดหน้าตักกว้าง 3 ศอก 1 คืบ และมีตำนานเรื่องเล่าว่าเมื่อกว่า 200 ปีมาแล้ว (ราว พ.ศ. 2310) มีพระพุทธรูป 3 องค์ลอยมาตามแม่น้ำ

เจ้าพระยา สันนิษฐานว่าชาวกรุงเก่าอัญเชิญลอยลงน้ำเพื่อหนีภัยจากพม่าเข้าศึก พระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ลอยน้ำเรื่อยมาตามแม่น้ำบางปะกง จนกระทั่งองค์หนึ่งชาวบ้าน ได้ชะลอขึ้นที่วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงครามองค์ที่ 2 ชะลอขึ้นและประดิษฐานที่วัดโสมร จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนองค์ที่ 3 ได้ลอยน้ำมาจนถึงปากคลองสำโรง ชาวบ้านจึงอาราธนาท่านขึ้นจากน้ำแต่ไม่สำเร็จ ขณะนั้นมีผู้มีปัญญาได้แสดงความคิดเห็นว่าพระพุทธรูปองค์นี้ได้แสดงอภินิหารให้ปรากฏ แม้จะใช้คนสักเท่าไรห้ก็คงหลุดจากน้ำไม่ขึ้น จึงเสนอความเห็นที่ต้องต่อแพผูกชะลอเข้ากับองค์พระพุทธรูป แล้วใช้เรือพายขุดให้ค่อยๆ ลอยตามลำน้ำ หากท่านพึงใจที่จะขึ้นที่ใดก็ขอให้แพหยุดตรงนั้น ชาวบ้านจึงได้ใช้เรือพายช่วยกันลากจูงแพจนมาถึงหน้าวัดพลับพลาชัยชนะสงครามหรือต่อมาคือวัดบางพลีใหญ่ใน แพนี่ได้หยุดนิ่ง แม้ไฟพายจะฝืนพายไปอย่างไรก็ไม่สำเร็จ ชาวบ้านจึงได้อาราธนาท่านขึ้นจากน้ำมาอยู่ในวิหารที่กำลังสร้าง ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีหลังคา อีกทั้งประตูก็เล็ก ต้องนิมนต์ท่านข้ามฝาผนังเข้าไปประดิษฐานในวิหารนั้น ในกาลต่อมาชาวบ้านจึงขนานนามท่านว่า หลวงพ่อโต (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ. 2542 : 91)

วัดนี้ทุกๆ ปี ก่อนออกพรรษา 2 วัน ชาวบางพลีจะอัญเชิญหลวงพ่โต ลงเรือแห่ไปตามคลองสำโรง ระหว่างที่ล่องในคลอง ก็จะมีคน โยนดอกบัวลง ไปบูชาพระจนเต็มลำเรือ จึงเป็นที่มาของ ประเพณีรับบัว อำเภอบางพลีในปัจจุบัน วัดบางพลีใหญ่ในจึงถือเป็นวัดที่สำคัญของชาวอำเภอบางพลี และมีผู้คนมากราบเคารพสักการะองค์หลวงพ่โตเสมอ

มีเรื่องหนึ่งที่สมควรจะกล่าว เพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณแด่เศรษฐีใจบุญสองท่าน ซึ่งได้บริจาคเงินเพื่อทำนุบำรุงพุทธศาสนา โรงเรียนและสิ่งสาธารณประโยชน์ไว้ที่บางพลีอย่างมาก ท่านผู้นี้คือ นายฉาย และ นางขำ รุ่งเรือง ได้บริจาคทรัพย์สินจำนวนมากเพื่อสร้างสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จาก การสร้างสะพานข้ามคลองสำโรงบริเวณหน้าวัดบางพลีใหญ่ในเมื่อ พ.ศ. 2491 ตลอดจนสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในวัดไม่ว่าจะเป็น อุโบสถ หอเรียนพระปริยัติธรรม กุฏิเจ้าอาวาส ศาลา หอระฆัง ซุ้มประตู และอาคาร โรงเรียนวัดบางพลีใหญ่ใน เฉพาะที่ปรากฏหลักฐานนั้น พบว่าท่านได้บริจาคเพื่อบำรุงศาสนาและการศึกษาไว้ที่วัดบางพลีใหญ่ในแห่งนี้เพียงเงินประมาณ 1.6 ล้านบาท และตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาได้บริจาคอีกหลายครั้งในการสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน และวัด รวมประมาณ 2.2 ล้านบาท หากพิจารณาถึงปี พ.ศ. ที่ท่านบริจาคทรัพย์เมื่อนำมาเทียบกับค่าของเงินในยุคปัจจุบันก็นับว่ามีมูลค่ามากมายมหาศาลเลยทีเดียว (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 356) สิ่งก่อสร้างโดยเงินบริจาคของท่านยังคงเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไปสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้

ครั้นปี พ.ศ. 2504 มีเหตุการณ์สำคัญ ที่ชาวบางพลีถือเป็นมหามงคลอย่างยิ่ง คือเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2504 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถและพระราชโอรส พระราชธิดา ได้เสด็จฯ ไปถวายผ้าพระกฐินเป็นการส่วนพระองค์ ณ วัดบางพลีใหญ่ใน เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในบางพลีที่มีโอกาสเฝ้ารับเสด็จได้นำมาเล่าขานเมื่อมีโอกาสเสมอ ดังที่คุณยายนิศยา ผู้เป็นเจ้าของภาพประวัติศาสตร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินในวันดังกล่าว ทั้งยังเป็นผู้หนึ่งซึ่งเคยเฝ้ารับเสด็จฯ ได้เล่าว่า “ในหลวงท่านมาเรือ พระเทพฯ ก็มานะ ตอนนั้นอายุ 10 กว่าขวบ แม่ไปเฝ้า แต่ไม่เห็น คนแยะ เรือเขามีผ้าปิด มองไม่เห็นพระเทพฯ” (นิศยา ไชยสวัสดิ์, 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จฯ ไปถวายผ้าพระกฐินเป็นการส่วนพระองค์ ณ วัดบางพลีใหญ่ใน เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2504

ที่มา : นิทรรศการภาพเก่าเล่าเรื่องตลาดโบราณบางพลี อ. บางพลี จ. สมุทรปราการ

การเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้ ถือเป็นภาพประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งที่ชาวบางพลีภาคภูมิใจ ซึ่งภายหลังเมื่อมีการฟื้นฟูตลาดบางพลีก็ได้นำภาพนี้ไปจัดแสดงไว้ในนิทรรศการภาพเก่าเล่าเรื่องตลาดโบราณบางพลี ริมนคลองบางพลีในปัจจุบัน

วัดบางพลีใหญ่ใน นอกจากจะมีองค์หลวงพ่อโตที่ศักดิ์แล้ว ปัจจุบันวัดนี้ยังเป็นหนึ่งในเส้นทางท่องเที่ยวของอำเภอบางพลีด้วย ดังนั้นท่านเจ้าคณะตำบลบางพลี เจ้าอาวาสวัดบางพลีใหญ่ใน มีแนวคิดที่ว่า วัดบางพลีใหญ่ในเป็นวัดที่มีญาติโยมจากทั่วประเทศมีความศรัทธาต่อหลวงพ่อโตมาก ได้เดินทางมานมัสการจำนวนมาก รวมถึงบุคคลชั้นนำของประเทศ จึงได้สร้างห้องสุขาไฮเทคขึ้นมา เพื่อไว้บริการญาติโยมที่มานมัสการหลวงพ่อโตให้มีความสะดวกสบาย อีกทั้งเป็น

หน้าตาของจังหวัดสมุทรปราการ สุขาไฮเทคจึงเป็นอีกจุดหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจะมาพักผ่อนและถ่ายรูปกันมากเพราะใช้วัสดุสวยงามมีราคา สะอาด ทันสมัย ทั้งยังดีแอร์คอนดิชั่นเย็นสบาย ชื่อเสียงในด้านความสวยงามของห้องน้ำปัจจุบันได้กลายเป็นจุดหนึ่งที่ท่องเที่ยวชื่นชอบไปโดยปริยาย

ศาสนสถานที่สำคัญที่แห่งหนึ่งคือ **วัดบางพลีใหญ่กลาง** ชาวบ้านเรียกว่า **“วัดกลาง”** วัดบางพลีใหญ่กลางมีถาวรวัตถุที่สำคัญคือ พระพุทธศรีไฮยาสน์ (พระนอน) ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือมีความยาวตั้งแต่ปลายเกศาจนถึงพระบาท ยาว 52 เมตร 50 เซนติเมตร ภายในองค์พระแบ่งเป็น 4 ชั้น ชั้นที่ 1 ห้องปฏิบัติธรรมมี 30 ห้อง ชั้นที่ 2 ประดิษฐานพระอรหันต์ 100 รูป จิตรกรรมฝาผนังรูปนรก-สวรรค์ ชั้นที่ 3 จิตรกรรมเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระบรมสารีริกธาตุซึ่งอัญเชิญมาจากศรีลังกา และมีหัวใจ พระพุทธรูปอยู่ด้านในให้ประชาชนปิดทอง นอกจากนั้นยังมีรูปปั้นหลวงปู่ทิม พระอรหันต์โกวิทอุทิศคุณ อดีตเจ้าคณะอำเภอบางพลี อยู่ที่ศาลาจตุรมุขกลางสระน้ำ และยังมีเรือโอ้ทีในอดีตพระสงฆ์ได้ใช้เป็นพาหนะในการไปบิณฑบาตไว้ให้ชมด้วย

วัดบางพลีใหญ่ในและวัดบางพลีใหญ่กลาง ถือเป็นศาสนาสถานที่สำคัญของชาวบางพลีเสมอมา ซึ่งปัจจุบันทั้งสองวัดได้กลายเป็นศาสนาสถานที่อยู่บนเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธพาณิชย์ไปแล้ว

คลองตำโรง-บ้านคลองตำโรง

คลองตำโรง เป็นคลองที่มีแนวขวาง มีความยาวจากด้านตะวันตกในเขตตำบลบางพลีใหญ่ไปทางด้านตะวันออกในเขตตำบลบางโหลง คลองตำโรงเป็นแม่คลองที่เชื่อมไปยังคลองอื่นๆ อีกหลายสาย อาทิคลองบางแก้วใหญ่ คลองใหม่ คลองบางเสียดาย คลองบางพลีใหญ่ คลองบางฝาง คลองบางปลาร้าคลองบางเรือน คลองบางปลา คลองบางโหลง คลองบางกระสี คลองโองแตก คลองโก่งประทุนคลองเจริญราษฎร์ เป็นต้น

ในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ กล่าวไว้ว่า คลองตำโรง เป็นคลองโบราณที่ขุดลอกสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม โดยขุดแยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลตำโรงได้ อำเภอบางพลี ไหลผ่านอำเภอบางพลี อำเภอบางบ่อ คลองนี้มีคลองแยกสาขาออกไปมากมาย มีทั้งคลองที่มีอยู่เดิมที่คดเคี้ยวหลายแยกและคลองที่ขุดขึ้นมาเชื่อมและตัดใหม่ แต่พอถึงปลายๆ คลองย่อยก็จะมีคลองแยกเล็กๆ เป็นคลองแพรก

คลองตำโรงมีประวัติการขุดซ่อมในสมัยรัชกาล **สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2** เพื่อให้เรือใหญ่สัญจรได้สะดวก เพราะเป็นเส้นทางที่สามารถเดินทางไปสู่บ้านเมืองในเขตชายฝั่งทะเลปาก

ตะวันออกและเขมรได้ จึงมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์สำหรับป้องกันพระนครทางตะวันออกด้วย (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. 2556 : ออนไลน์)

หลักฐานการขุดซ่อมคลองสำโรง ดังที่ปรากฏในหนังสือราชพงสาวดารฉบับราชหัตถเลขา เมื่อปีมะเมีย จุลศักราช 860 (พ.ศ. 2041) ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 มีความตอนหนึ่ง

“ขณะนั้นคลองสำโรงที่จะไปคลองศิระจรจะเข้ คลองทับนางจะไปปากน้ำ
เจ้าพระยาขึ้น เรือใหญ่จะเดินไปมาขัดสนจึงให้ชำระ ขุดได้รูปเทพารักษ์ 2 องค์
หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ จารึกองค์หนึ่งชื่อ “พญาแสนตา” องค์หนึ่งชื่อ “บาทสังขกร”
ในที่ร่วมคลองสำโรงกับคลองทับนางต่อกัน จึงให้พิธีกรรมบวงสรวง แล้วรับออกมา
ปลุกเสก เชิญขึ้นประดิษฐานไว้ ณ เมืองพระประแดง” (ศ. พลายน้อย. 2555 : 200)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานตามชื่อว่า “พญาแสนตา” น่าจะหมายถึง “พระอินทร์” (เพราะพระอินทร์ได้ชื่อว่ามีตามาก เช่น มีพระนามอีกอย่างหนึ่งว่า ท้าวหัตถ์สนั่น แปลว่า ผู้มีตาพันดวง) และ “บาทสังขกร” ก็น่าจะหมายถึง “พระอิศวร” นอกจากนี้ ยังกล่าวกันอีกว่าตรงที่ทำพิธีกรรมนั้น ต่อมาเป็นชื่อตำบล “บางพลี” ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ในสมัยพระชัยราชา (พ.ศ. 2077 – 2089) มีการขุดชำระลอกคลองสำโรง โดยคลองนี้แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่วัดสำโรงเหนือ ตำบลสำโรงใต้ บริเวณตรงโค้งแม่น้ำที่เรียกบางกะเจ้า หรือกระเพาะหมู อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงบนนปูเจ้าสมิงพราย ต่อเนื่องด้วยถนนเทพารักษ์ผ่านอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการ ในพื้นที่ตำบลสำโรงเหนือและตำบลบางเมือง อำเภอบางพลี และอำเภอบางบ่อ(บางเหี้ย) ไปบรรจบกับแม่น้ำบางปะกงที่ตำบลท่าสะอ้าน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา นับเป็นคลองที่ใหญ่ยาวพอสมควร คลองสำโรงนี้เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกง มีความยาวประมาณ 56 กิโลเมตร

อนึ่ง การเรียกชื่อ คลอง “สำโรง” สันนิษฐานว่า มาจาก ต้นสำโรง เนื่องจากในอดีตบริเวณต้นคลองนี้เคยมีต้นสำโรงอยู่ ดังที่ผู้อาวุโสท่านหนึ่งที่อยู่ในย่านนี้เล่าให้ฟังว่า “เดิมทีคลองสำโรง มีต้นสำโรงจำนวนมาก อยู่ต้นคลอง” (จิรศักดิ์ แก้วโบราณ. 11 พ.ค.2555 : สัมภาษณ์) ดังนั้นเมื่อชาวบ้านพายเรือเข้าออกคงเห็นกันอยู่ตลอด จึงเรียกขานกันไปตามสิ่งที่พบเห็นจนกระทั่งกลายเป็นที่มาของชื่อคลองแห่งนี้ว่าคลองสำโรงที่มาจากต้นสำโรง

ลักษณะของต้นสำโรงนี้มีอธิบายไว้ในหนังสือสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 28 หน้า 17679.พ.ศ. 2551 ว่า ต้นสำโรง มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Sterculia foetida* เป็นไม้ผลัดใบ ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงได้ถึง 30 เมตร เรือนยอดรูปไข่ถึงทรงกระบอก ลำต้นหนา โคนมีพูพอนต่ำๆ

เปลือกสีน้ำตาลปนเทา เรียบหรือแตกเป็นร่องตามยาวลำต้นบ้าง ใบเป็นช่อรูปนิ้วมือ ดอกเล็ก ออกเป็นช่อใหญ่ กลิ่นเหม็น ลูกเป็นฝักกลมแข็ง เป็นพรรณไม้ที่พบขึ้นกระจายห่างๆ ทั่วทุกภาคของ ประเทศตามป่าดิบและป่าเบญจพรรณ ปัจจุบันคลองนี้ไม่พบเห็นต้นลำโรงแล้ว

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายคลองลำโรง บริเวณตลาดบางพลี
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

เนื่องจากคลองลำโรง เป็นคลองใหญ่ ที่สามารถติดต่อไปยังภายในและภายนอกได้สะดวกเพราะเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในการขนส่งผู้โดยสารไปยังท้องที่อื่นๆ ทั้งจากภาคตะวันออกชายฝั่งทะเลสู่กรุงเทพมหานคร เพราะการเดินทางในสมัยก่อนใช้เรือเป็นพาหนะเดินทาง ส่งผลให้เกิดชุมชนบ้านเรือน ย่านเศรษฐกิจร้านค้าอยู่บริเวณริมคลอง

คลองลำโรง ช่วงบริเวณหน้าวัดบางพลีใหญ่ใน เป็นจุดบรรจบกันกับคลองบางพลีซึ่งเป็นคลองเล็กทางด้านข้างของวัดบางพลีใหญ่ใน หรือวัดหลวงพ่อโต ตรงนี้ทำให้เกิดสามแยกหรือหัวแหลมขึ้น ต่อมาตรงหัวแหลมนี้มีห้องแถวไม้รูปมูมฉากหรือรูปตัวแอลยาวหลายสิบห้องสร้างต่อเนื่องกัน ห้องแถวฟากนี้เชื่อมต่อกับห้องแถวไม้ริมคลองลำโรง โดยมีสะพานไม้เล็กๆ เชื่อม (เอนก นาวิกมูล. 2548 : 131) ห้องแถวริมคลองเหล่านี้คือ **ตลาดบางพลี** ตั้งอยู่บนฝั่งเหนือของคลองลำโรง หมู่ 10 ตำบลบางพลีใหญ่ ติดกับวัดบางพลีใหญ่ใน

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายบรรยากาศตลาดบางพลีในอดีต และห้องแถวไม้ หลังคามุงจากหรือกระเบื้องว่าว
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 7 ภาพถ่ายบรรยากาศตลาดศิริโสภณหรือตลาดบางพลีในอดีต หลังคามุงสังกะสี
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

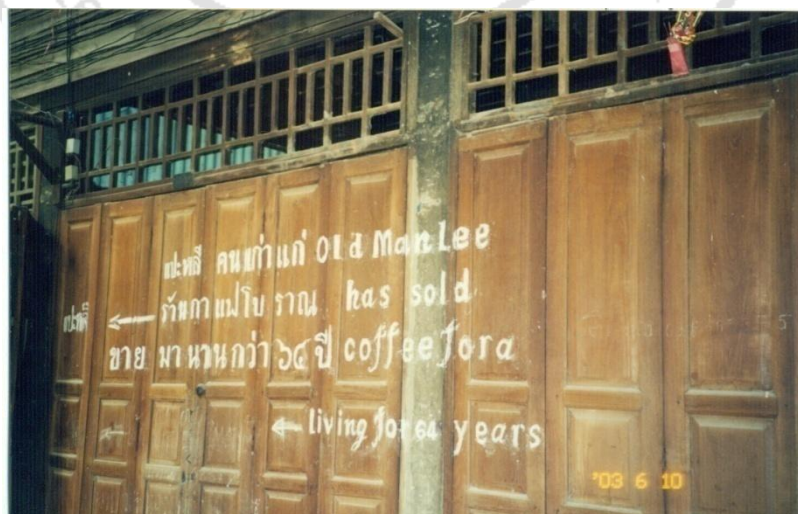
บริเวณคลองสำโรงหน้าตลาดบางพลี เดิมเป็นเส้นทางสัญจรของชาวบ้าน มีเรือเป็นพาหนะมีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในคลองนี้มาก่อน จนกระทั่งเมื่อราว พ.ศ. 2400 สันนิษฐานว่าชาวจีนที่มำตั้งรากแถวนี้ได้รวมตัวกันสร้างบ้านพักซึ่งเป็นร้านค้าไปด้วยที่ริมคลอง โดยใช้ชื่อว่า “ตลาดศิริโสภณ” อันเป็นนามสกุลของผู้สร้าง ตลาดโบราณบางพลีมีการเปลี่ยนชื่อตลาดมาแล้วถึง 3 ครั้ง ตามช่วงเวลาตลาดได้ถูกก่อสร้างต่อเติมขึ้น คือชื่อ “ตลาดศิริโสภณ” “ตลาดยายเจียม” “ตลาดอาจารย์สุข” ภายหลังเรียกว่า ตลาดน้ำบางพลี เนื่องจากเมื่อมีหมู่บ้านจัดสรรบางพลีนคร หมู่บ้านชลเทพ และหมู่บ้านนิลุบล ซึ่งเป็นประชาชนที่มาอยู่ใหม่ เห็นตลาดริมน้ำจึงเรียกว่า ตลาดน้ำบางพลี แต่สมัยก่อนชาวบ้านย่านนี้และใกล้เคียงต่างเรียกว่า ตลาดบางพลีตามชื่อตำบล

ภาพที่ 8 ภาพถ่ายคลองสำโรง ด้านขวาเป็นตลาด ตรงข้ามเป็นบ้านพักตระกูลไชยสวัสดิ์
เมื่อ พ.ศ. 2506-2507

ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ร้านค้าในระยะแรกเป็นสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น มีลักษณะเป็นเรือนไม้ห้องแถวสองชั้น เรียงรายต่อเนื่องกันหลายคูหาชั้นล่างเป็นร้านค้า ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย ประตูดานเพ็ญหลังคาสังกะสีหรือกระเบื้องว่าวทรงปั้นหยา พื้นเป็นไม้หน้ากว้าง 20 นิ้ว ตลาดนี้สามารถเดินติดต่อกันได้ มีความยาวราว 500 เมตร แต่ละร้านจำหน่ายสินค้าหลากหลาย ทั้งของกินของใช้ ฯลฯ

ภาพที่ 9 ภาพถ่าย ประตูบานเพ็ญของร้านค้าในตลาดบางพลี
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

สิ่งที่เห็นเด่นชัดในย่านนี้คือ เจ้าของร้านค้าต่างๆในตลาดบางพลีเกือบทั้งหมดเป็นชาวจีน ดังที่ผู้อาวุโสท่านหนึ่งซึ่งเกิดและเติบโตที่ตลาดบางพลี กล่าวว่ามีบิดาของท่านเป็นคนจีน มาจากเมืองจีน แซ่ฮ้อ แต่มารดาเป็นคนไทย แต่อาจเป็นคนจีน แซ่ลี่ ท่านได้เล่าบรรยากาศในอดีตว่า

“ เกิดที่ตรงนี้ บ้านเป็นบ้านไม้ เรือนแถว ฝาเพี้ยมอย่างนี้ เป็นบ้านเดียวกับแม่ พอแม่ตาย เราต้องออกจากโรงเรียนตอนมัธยม 1 เพราะต้องเลี้ยงน้อง มีน้องทั้งหมด 4 คน เราเรียนหนังสือต่อไม่ได้เพราะเป็นคนโต ต้องออกมาช่วยเตี้ย ร้านที่อยู่ย่านนี้ส่วนมากสมัยก่อนเป็นคนจีน

เมื่อก่อนตลาดยังไม่จอแจ เขาขับเรือหางยาวมา บางเจ้าใกล้ก็พายเรือมา คนออกมาช่วงเช้าบ่ายสองก็ปิดร้านแล้ว ในตลาดมีร้านเย็บเสื้อผ้า ร้านอำพร ร้านไชยสวัสดิ์ที่ขายอะไหล่เรือ ร้านตั้งเส็งขายทอง ร้านเขียนเต็กตั้งขายยา ร้านบุงก่วยให้พวกคอกของ คือของเช่าทุกอย่าง แล้วเขาก็เก็บข้าวตามท้องนา และร้านนายเงินพาณิชย์ขายผ้าดำแล้วให้พวกท้องนามาตกข้าวด้วย คือมาซื้อเอาเสื้อผ้า

คำของใช้ พวกเครื่องของกินไปก่อน ร้านเขาขายของชำ พอถึงหน้าข้าวเขาก็ไปเอาข้าวแล้วมาขึ้นโรงสีบางพลีมีโรง ๒ โรง บางโรงของบ้านแม่กั้งชื่ออำพรเป็นเจ้าของโรงสี ” (นิศยาไชยสวัสดิ์. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ตลาดบางพลีในอดีตนอกจากจะเป็นศูนย์กลางการซื้อขายและเปลี่ยนแปลงผลผลิตแล้ว ยังเป็นเส้นทางสัญจรของผู้โดยสารจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้สู่กรุงเทพมหานครด้วย คุณตาท่านหนึ่งเล่าการเดินทางไปเรียนหนังสือโดยผ่านทางคลองสำโรงว่า สมัยที่ท่านไปเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ ท่านต้องนั่งเรือจากปากคลองบ้านท่าน เป็นเรือยนต์ชั้นเดียวของบริษัทมอเตอร์โบ๊ต ไปตามคลองสำโรง จากสำโรงก็ขึ้นรถรางต่อไปยังหัวลำโพง เวลาถึงงานรับบัว งานเจดีย์(งานนมัสการพระสมุทรเจดีย์ ปากน้ำ) หรือไปประชุมที่จังหวัดสมุทรปราการ ก็จะต้องเข้าคลองสำโรงแล้วต่อรถราง หรือไปคลองสำโรง ออกปากคลองแล้วไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาต่อ (จิรศักดิ์ แก้วโบราณ. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์)

คุณยายนิศยา ไชยสวัสดิ์ ได้เล่าถึงการสัญจรยุคที่ยังไม่มีถนนว่า หากจะเดินทางไปสำโรงก็ต้องแจวเรือไป หรืออาจจะจ้างเรือแจวไปสำโรง สนนราคาประมาณ 2-3 บาท มีทั้งเรือหางยาว เรือแจว ถ้าเรือแจวหัวแจวท้ายใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง นอกจากนั้นยังมีเรือแบบเรือบริษัท นั่งข้างใน เป็นเรือยนต์ แต่ไปถึงแค่บางบ่อต้องรีบขึ้นแต่เช้าประมาณตี 4 ไปสำโรง เพราะต้องต่อรถสายปากน้ำสามแยกเพื่อไปซื้อใบจักรเรือ จึงต้องทำเวลาเพราะกว่าจะเสร็จสิ้นอาจจะกินเวลานานจนกระทั่งเรือหมด ก็จะตกเรือ ต้องนอนค้างที่สำโรง (นิศยาไชยสวัสดิ์. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 10 ภาพถ่ายสะพานไม้ข้ามคลองสำโรงบริเวณหน้าตลาดศิริโสภณหรือตลาดน้ำบางพลี
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

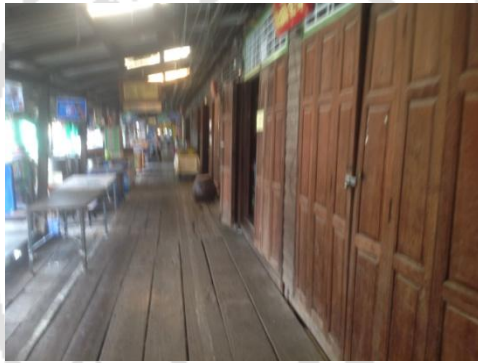
ปัจจุบันตลาดน้ำบางพลี นับว่ามีอายุเก่าแก่มากกว่า 150 ปี ที่กลาย “ตลาดน้ำโบราณบางพลี” หนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอบางพลี แม้ย่านร้านค้าต่างๆในตลาดจะเปลี่ยนรูปของสินค้าไปแล้ว แต่โดยภาพรวมยังคงไว้ซึ่งลักษณะของร้านค้าแบบเรือนแถวไม้ที่เป็นดั้งเดิมไว้ค่อนข้างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นเสน่ห์ ของตลาดน้ำแห่งนี้ นอกจากนี้มีสินค้าพื้นเมืองจำพวกอาหารคาวหวานจำหน่ายแล้ว ยังได้จัดให้มีพื้นที่เพื่อแสดงนิทรรศการ “ภาพเก่าเล่าเรื่อง” เมื่อเริ่มแรกตั้งตลาดและเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพการประมงและการเกษตร อุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วย ตลาดบางพลี จึงมีความสำคัญไม่น้อย ด้วยเป็นชุมชนและเป็นแหล่งย่านการค้า ที่สะท้อนความอุดมสมบูรณ์และความเจริญของบางพลีได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 11 ภาพถ่าย นิทรรศการ “ภาพเก่าเล่าเรื่อง” ภายในตลาดน้ำโบราณบางพลี
อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ

ภาพถ่าย ตลาดน้ำโบราณบางพลี พ.ศ. 2557

ภาพที่ 12 ภาพถ่าย ตลาดน้ำโบราณบางพลี พ.ศ. 2557

สภาพคลองตำโรงในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ริมคลองกลายเป็นที่อยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรมและบริษัทห้างร้านต่างๆ แม้คลองตำโรงจะมีเส้นทางคมนาคมสายหลัก อย่างอดีตอีกต่อไปแล้ว เนื่องจากผู้คนต่างหันไปใช้ถนนซึ่งสะดวกรวดเร็วกว่า แต่กระนั้นชาวบ้าน สองฝั่งคลองก็ยังใช้เป็นเส้นทางสัญจรทางเรือบ้างเป็นครั้งคราว

อนึ่งหน้าที่หนึ่งของคลองตำโรงในปัจจุบันนี้ คือเป็นคลองที่ช่วยระบายน้ำออกสู่ทะเล ของฝั่งตะวันออกของกรุงเทพมหานคร โดยวิธีการพร่องน้ำจากคลองต่างๆ ลงสู่ทะเล ผ่านคลอง หลักรๆ มีทั้งหมด 5 คลอง ที่เชื่อมต่อจากคลองประเวศบุรีรมย์ ได้แก่ คลองลาดกระบัง คลองบางโหลง คลองจรเข้ใหญ่ คลองเสาชิงเพชรพิชัย และคลองพระองค์เจ้าไชยยานุชิต ซึ่งที่ 5 คลองจะไหลไป บรรจบกันที่คลองตำโรง ซึ่งเป็นจุดระบายน้ำลงสู่ทะเล ผ่านไปทางคลองเลียบชายทะเล (นาน้อย อ้อยหนู. 2554 : ออนไลน์)

คลองบางเสือตาย – บ้านคลองบางเสือตาย

คลองบางเสือตาย เป็นคลองธรรมชาติ ขนานกันกับคลองสวน ปลายคลองด้านหนึ่งอยู่ที่สะพานวัด ปลายคลองอีกด้านหนึ่งอยู่ทางทิศใต้เชื่อมต่อกับคลองลำโรง บริเวณกลางคลองสามารถออกไปยังคลองใหม่ได้

ชื่อคลองบางเสือตาย มีที่มาเกี่ยวข้องกับ “เสือ” ซึ่งหมายถึงโจรหรือผู้ร้ายปล้นสดมภ์ อดีตทุ่งบางพลีในยุคที่ถนนบางนา-ตราด เพิ่งจะตัดผ่าน ราวต้นปี พ.ศ. 2500 บริเวณคลองนี้ยังมีสภาพเป็นท้องนา มีป่า ต้นไม้และสัตว์เลื้อยคลานชุกชุม ทั้งยังอยู่ห่างไกลจากพระนคร สภาพเช่นนี้จึงเหมาะที่จะเป็นที่หลบซ่อนคบคานของพวกเสือหรือโจรผู้ร้ายไปด้วย พวกเสือโดยมากก็คือชาวบ้านซึ่งอาจจะเป็นคนในท้องถิ่นหรือที่มาจากที่อื่น

เรื่องเล่าของเสือที่เป็นที่มาของชื่อคลองบางเสือตายนี้ สันนิษฐานว่าจากอาจเกิดจากสภาพสังคมเศรษฐกิจในยุคหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนล้วนอึดอัดขัดสน จึงทำให้เกิดเสือหรือโจรต่างๆ ที่คอยปล้นสะดม ชิงทรัพย์ผู้มีอันจะกินต่างๆ ความชุกชุมของพวกเสือในหลายท้องที่นั้น ทำให้ทางราชการต้องคอยปราบปรามกันอยู่เนืองๆ

ข้อมูลหนึ่งที่ รศ.แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “ชวด-โหลง แห่งท้องทุ่งบางพลี” จดหมายข่าวมูลนิธิเล็กประไพวิริยะพันธุ์ 2541 กรุงเทพฯ กล่าวไว้ว่า อาจารย์ ณ.ณ ปากน้ำ (นายประยูร อุสุชาณะ) เคยเล่าให้ท่านฟังว่าคลองบางเสือตายเกี่ยวข้องกับในอดีต มีเสือผู้หนึ่งชื่อว่า เสือจำเรียง มาถูกตำรวจยิงที่คลองนี้

ข้อมูลนี้ได้รับการยืนยันจากผู้อาวุโสหลายท่านในพื้นที่ว่าเป็นความจริง นอกจากนี้ท่านหนึ่งเล่าว่าเคยเห็นเสือจำเรียงมาก่อน และให้ข้อมูลว่าเสือจำเรียงเป็นเสือที่รูปหล่อและเก่งกาจแต่มาเสียชีวิตเพราะมาหารรยาที่อยู่ในคลองนี้ จึงถูกยิง “คลองบางเสือตายมาจากเสือจำเรียง แต่ไม่ทราบว่าเป็นคนที่ไหน ตอนนั้นอายุ 16-17 ปี เคยเห็นเสือจำเรียงจริงๆ คิ้ว พุดแล้วขนลุก เขาหล่อน่าคุณนะ เขามาหาเมียเขาที่คลองนี้เพื่อที่เขาจะมาบอกว่าเขาเลิกเป็นโจรแล้ว แล้วเขามาโดนตำรวจยิงตาย แล้วเอาใส่โลงวางไว้ใต้ต้นโพธิ์มีอะไรล้อมรอบ เสือจำเรียงถูกแอบเอาชื่อเขาไปปล้นต่างๆที่ไม่อยากเป็น” (หรั่ง ผาสุข. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ผู้ที่ผู้พิชิตเสือจำเรียงคือสิบตำรวจโทพุ่ม ไม่ทราบนามสกุล แห่งสถานีตำรวจบางพลีหรือโรงพักบางพลี เหตุการณ์เสือจำเรียงถูกยิงตายนี้โด่งดังจนเป็นที่เล่าขานต่อกันมาอีกนาน จนเป็นเหตุให้ในภายหลังชาวบ้านเรียกคลองนี้ว่า **คลองบางเสือตาย** หมู่บ้านริมคลองก็ชื่อบ้านคลองบางเสือตายด้วย

นอกจากเสียจำเรียงแล้ว ก็ยังมี **เสื่อต่วน** ที่รู้จักกันดีในย่านนี้ เรื่องราวของเสื่อต่วนนั้น แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับคลองบางเสื่อตายแต่อย่างใด แต่ก็โด่งดังมิใช่น้อยเพราะเป็นเสื่อชื่อดังในท้องถิ่น จึงมีกิตติศัพท์ถึงความเก่งกาจมีคาถาอาคมรำลือกันไปต่างๆ นานา ดังที่ผู้อาวุโสในหลายท่านเล่าว่า **เสื่อต่วน** เป็นชาวตำบลหนองปรือ เป็นเสื่อที่ดีมีคุณธรรม เพราะเป็นคนจริง คือพูดจริง ทำจริง รักศักดิ์ศรี และจะปล้นแต่ผู้มีฐานะร่ำรวย

คุณยายท่านหนึ่งรื้อฟื้นความหลังว่า “เสื่อต่วนอยู่คลองปรือ เขาเป็นญาติข้างตา(สามี) เขาเป็นเสื่อตอนที่เขาเอาเงินแม่ยายที่ซื้อกระดาน ไปเล่นถั่วหมก ก็เลยต้องปล้น เขาปล้นแต่คนรวยๆ ที่มีโรงสีใหญ่ๆ เขามีลูกน้องเยอะ สามารถหายตัวได้ครึ่งชั่วโมง มาตายตอนมีเมีย เมียให้ตำรวจมาจับ ตำรวจยิงตาย” (เจือ จันทร์เปรม. 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ส่วนคุณदानังค์ ช่วงนักร้องเป็นผู้ที่หนึ่งที่เคยไปอยู่กับเสื่อต่วน เล่าว่า “เสื่อต่วน นามสกุลช่างทอง แกเคยถูกจับนะ ตอนแรกโดนคดีอะไรไม่รู้ มาถูกจับครั้งที่สองนี้แหกคุก แก ลูกน้องเยอะ แต่ไม่ค่อยออกปล้น อย่างคนที่พอจะมีนะ แกก็เขียนหนังสือให้คนเอาไปให้ข้างขอซื้อ ลูกปืนข้าง ขอเอา ไม่เห็นมีปล้นนะ รอบแรกแกถึงอยู่ได้นาน แล้วแกไม่มีลูกน้องมากนักแล้วแกก็ มาถูกจับครั้งที่สองนี้แหกคุก ลูกน้องเยอะเลย พอแกมาอยู่หนองปรือเสื่อฝรั่งก็มาอยู่ด้วยพักหนึ่ง

สมัยสงครามญี่ปุ่น ก็เลยทำมาหากินแถวนี้ คนทางบ้านไม่รู้หรือว่าแกแหกคุกหนี มาได้ แกมีคาถาอาคมแต่เราไม่ได้ขอไว้ ลูกน้องส่วนใหญ่ไม่ใช่ของแก ลูกน้อง เสื่อฝรั่ง ชะมากกว่า มารวมกันอยู่ พอแกมาอยู่บ้านหนองปรือ เสื่อฝรั่งก็มาอยู่ด้วย มารวมกันอยู่ ก็มาบ่กกระดือบอยู่ ตามหัวนาโน้นเลย เสื่อต่วนตายที่ปากคลองมอญ สมัยผู้กองบุญลือ ยิ่งเขาตายที่ปากคลองมอญ

ที่คลองบางเสื่อตายไม่ใช่เสื่อต่วน ก่อนนั้นใครฆ่าคนตายก็เสื่อทั้งนั้นแหละ ไม่เข้ามอบตัวก็เป็นเสื่อทั้งนั้น จับเป็นหรือจับตาย” (นาง ช่วงนักร้อง. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ส่วนอีกท่านหนึ่งเล่าว่า “เสื่อที่ถูกยิงตายเป็นเสื่อที่มาจากที่อื่น เสื่อที่เป็นคนพื้นที่จริงๆ คือเสื่อต่วนเป็นคนหนองปรือ แล้วยังมี เสื่อปาด ทองน้อย เป็นคนบางปลา เสื่อที่เป็นคนท้องถิ่นเขาเป็นคนจริง ไม่ใช่คนเกร ใครจะมาดูถูกเหยียดหยามเขาไม่ได้” (สุบิน โปธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

คุณยายท่านหนึ่ง อดีตลูกสาวกำนันตำบลราชาเทวะได้เล่าว่าท่านเคยเห็นเสื่อต่วนหลายครั้งเพราะเป็นเพื่อนกับพ่อของท่าน แล้วยังเคยมาพักแรมที่บ้านท่านด้วย “พ่อเป็นเพื่อนกับเสื่อต่วน เสื่อต่วนหล่อ ไม่มีหนวด เป็นคนคลองปรือ ลูกชายเสื่อต่วนชื่อ **เสื่อเหี้ยม** เสื่อต่วนเคยมานอนที่บ้าน บ้านมีทั้งพวกเสื่อมาพัก ตำรวจ นายร้อย นายอำเภอ พวกละคร พวกลิเก เราเป็นลูกสาวเราก็เห็น เพราะว่าเราก็เรียกเขาพ่อต่วน เราหุงข้าวให้เขากินด้วย ลูกสาวเขาตอนแต่งงานก็ไปกัน ลูกสาว

ชื่อสม เสียส่วนเวลาเขาไปก็ไปถามพ่อว่าแถวนี่ปล้นได้ไหม พ่อก็บอกว่าแถวนี่ปล้นไม่ได้ ถ้าปล้นต้องไปปล้นที่อื่น พ่อขอร้องถ้าปล้นต้องปล้นไกลแถวนี่ แกก็ดีแกก็ไม่มายุ่งแถวนี่ เสียส่วนถูกตำรวจยิงตายที่หนองงูเห่า ธรรมดาคนมองไม่เห็นแกหรือ แกหนีตำรวจไป แถไปลอบครวผ้าถุงเมียที่หนองปรือ ของในตัวมันเสื่อม ตำรวจเลยเห็น แกจะเป็นคนดีแล้ว แต่แกเสียเพราะ

ลูกน้องแกไปปล้น โนนปล้นนี้ งานใครลูกน้องก็ไปอาละวาด แกก็ตีลูกน้อง ลูกน้องแกเยอะ เสียส่วนแกจะปล้นคนที่ไม่ดี คนที่ก่อกวนคนอื่น คนดีแกก็ไม่ทำ จะปล้นที่ไหนแกก็ต้องเลือกมาก่อน คูมาก่อน ไม่ใช่ปล้นสุ่มสี่สุ่มห้า แกก็ตี สงสารแก ” (ศรีแพร เกิดเทศ. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) คุณตาท่านหนึ่งได้กล่าวถึงอุปนิสัยของเสียส่วนว่า “เป็นคนใจดี คนหนองปรือ แต่เสียเพราะลูกน้อง เพราะลูกน้องแอบไปปล้น โรงสีปากคลอง 4 แล้วอ้างชื่อแก แกมีลูกน้องเอกชื่อนายกรวย ภายหลังเสียส่วนถูกตำรวจโรงพักบางพลี ฆังบุญดือ กมลดีลิก ยิงตายที่คลองบางน้ำจืด ” (ชั้น มูลสาร. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) นอกจากนั้นยังมีเสียอื่นๆที่มาอาศัยหลบในย่านบางพลีอีก เช่น “เสียเขียว” ก็เป็นเสียจากที่อื่นซึ่งเคยมาหลบอยู่บริเวณป่าชะครามแถวบางพลีเป็นต้น

อนึ่ง ความซุกซมของพวกโจรผู้ร้ายในย่านบางพลี สมุทรปราการนั้นมีมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคที่เจ้าหน้าที่ตำรวจยังมีน้อย ทางราชการจึงต้องอาศัยกำนันและผู้ใหญ่บ้านช่วยดูแลความสงบของท้องที่ด้วย ที่สมุทรปราการมีกำนันท่านหนึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ปราบเสียได้โดยวิธีละมุนละม่อมปราศจากอาวุธ ท่านนี้คือ ขุนภิรมย์ประชาราษฎร์ (เชย ศรีทองสุข) เมื่อสมัยที่ท่านเป็นกำนันอยู่นั้น เมืองสมุทรปราการมีผู้ร้ายสำคัญคนหนึ่งชื่อ “เสียเปีย” เป็นเด็กกำพร้า ได้อาศัยอยู่กับตาชื่อพลัก ที่บ้านท้องคู้ง ตำบลบางหญ้าแพรก เมื่อเป็นเด็กเสียเปียถูกใช้สอยแบบกดขี่ ทำให้เป็นคนมีปมด้อย ครั้นโตขึ้นก็เป็นเสียที่มีความดุร้าย ชอบใช้ความรุนแรง จนมีชื่อปรากฏความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รับทำการปราบเสียเปีย เล่ากันว่าเสียเปียนั้นมีความเก่งกาจและมีวิหยาใจในน้ำด้วยกำนบ้ว สามารถหลบอยู่ได้นานๆ ทำให้ตำรวจตามจับไม่ได้ เสียเปียได้มาหลบซ่อนอยู่ที่บางพลีบ่อยๆ แต่เสียเปียนี้ให้ความเคารพนับถือกำนันเชยอย่างมากในฐานะรุ่นพี่ที่เคยรู้จักกันดีมาก่อน กำนันเชยก็เป็นผู้มีความฉลาดหลักแหลมจึงได้พยายามใช้วาจาเกลี้ยกล่อมเสียเปียไม่ให้ปล้นสะดมภักชาวบ้านบางพลี จนกระทั่งตลอดระยะเวลาที่กำนันเชยดำรงตำแหน่งอยู่นั้น บ้านบางพลีปลอดจากการถูกปล้นจากเสียเปีย และด้วยความลึกซึ้งทางจิตวิทยา นี้ ท่านจึงได้รับการยกย่องว่า เป็นกำนันที่ปราบเสียได้ (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 352)

ภาพที่ 13 ภาพลายเส้น ขุนกิริมย์ประชาธนู (เชย ศรีทองสุข)

ที่มา : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2542 : 352)

การที่ให้กำนันช่วยในการปราบเสี้ยน ทางราชการคงจะเห็นประโยชน์ว่าแม้เป็นตำแหน่งทางราชการระดับต้น แต่ก็มีความใกล้ชิด ได้รับความนับถือ ความเกรง ใจตลอดจนมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านมาก อีกทั้งกำนันสมัยก่อนบางคนมีอดีตเคยเป็นนักเลงหรือพวกเสือมาก่อน มีคาถาอาคมและเคยออกปล้นมาก่อน จึงน่าจะเป็นที่ครั่นคร้ามของเหล่าเสืออยู่บ้าง ดังที่อาจารย์อริย์ เล่าถึงคุณปู่ของท่านซึ่งครั้งหนึ่งเคยเข้าร่วมกับพวกเสือเพราะอยากได้คาถาอาคม “คุณปู่เคยเป็นลูกน้องเสือไท เสือเก่าแก่ที่ดังมาก พูดยาไพเราะ เข้าปล้นบ้านใครก็จะบักธงเขียนจดหมายปล้นว่าจะเอาอะไร ปล้นบ้านคนรวย เช่น เปี้ยะเส็ง ยายห้วงเศรษฐี ซึ่งเขาจะขอ 5 ชั่ง 10 ชั่ง ปู่ก็จะไปกับเขาด้วยเพราะต้องการ ได้คาถาอาคมหัวใจหนูมาน ได้โพกผ้าที่เคยปล้นมา เขาก็มักจะได้รับเลือกให้เป็นกำนันเพราะต้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านได้ เป็นคนสู้คน เขาเรียกว่า ยืนตาย ไม่หยาบห้องตาย สู้จนตาย” (อริย์ วิทยารมภ์. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์) กำนันในอดีตนอกจากจะเป็นคนกล้าคนจริงแล้วยังต้องมีจิตวิทยาในการปกครองสูง สามารถเป็นที่พึ่งด้านความปลอดภัยให้กับชาวบ้านได้ ตลอดจนเมื่อเกิดการทะเลาะเบาะแว้งต่างๆ ในหมู่บ้านก็สามารถไกล่เกลี่ยให้เกิดความปรองดองกันได้ โดยไม่ต้องบานปลายถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจ

อนึ่ง มาตรการเข้มงวดกวัดจั้นเรื่องโจรผู้ร้ายของเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่บางพลีนั้ ดังจะเห็นได้จากรายงานการตรวจท้องที่ เลขที่ 461/3091 ลงวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2472 ของพระยา กัลยาวัฒนวิศิษฐ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ (พ.ศ. 2472-2474) ที่ได้รายงานต่อมหาอำมาตย์

พระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี สมุหพระนครบาล ว่าด้วยเรื่องการตรวจท้องที่เมื่อวันที่ 14–25 มิถุนายน 2472 ในตำบลต่างๆของอำเภอบางพลีและอำเภอบางเหี้ย (บางบ่อ) ซึ่งมีบันทึกหน้าหนึ่งของแผนกตำรวจภูธร รายงานถึงเรื่องโจรผู้ร้ายในย่านนี้ ความว่า

“โจรผู้ร้าย 2 อำเภอนี้ค่อนข้างร้ายแรงมาก การปล้นสัตว์พาหนะและทรัพย์สินสมบัติ มีมากกว่าประเภทอุกฉกรรจ์อย่างอื่นๆ กระทำให้ราษฎรเกิดความเดือนร้อน จึงพยายามกวาดขันให้กำนันผู้ใหญ่บ้านตลอดจนกรรมการอำเภอและตำรวจภูธร รับผิดชอบในการโจรผู้ร้ายให้ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ได้สำรวจจำนวนโจรผู้ร้ายถอยหลังขึ้นไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2471 ถึงปี พ.ศ. 2472 พบว่าจำนวนผู้ร้ายเก่าที่จับไม่ได้มีอยู่หลายคน ถ้าอำเภอใด ตำรวจภูธรสถานีใดพยายามจับกุม ได้ผู้ร้ายเก่า ได้มากที่สุดจะถือว่าเป็นคะแนนบำเหน็จความชอบมา คือ จับผู้ร้ายเก่าได้ 1 รายก็เสมือนหนึ่งว่าได้ผู้ร้าย ใหม่ 2 ราย ถ้าการระงับปราบปรามโจรผู้ร้ายไม่สงบซาลง จะไม่ปูนบำเหน็จให้เป็นอันขาด หากว่าโจรผู้ร้ายยังไม่สร้างเทรา ก็จะได้ระดมทำการปราบปรามเป็นพิเศษอีก ชั่วครั้งคราว คั่งข้าพเจ้าจะยกไปทำการปราบปรามโจรผู้ร้ายในวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2472”

ในรายงานดังกล่าว แสดงถึงความเข้มงวดกวาดขันของเจ้าหน้าที่ซึ่งอาจส่งผลให้มีการปราบปรามพวกเสื่ออย่างจริงจังในเวลาต่อมา กรณีนี้อาจเชื่อมโยงถึงการวิสามัญเสื่อจำเรียงด้วยหรือไม่

ความซุกซุมของพวกเสื่อในบางพลีนั้น ยังสะท้อนให้เห็นได้จากบทเพลง “ทุ่งบางพลี” ซึ่ง ขับร้องโดย ม.ร.ว.ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ มีใจความถึงหนุ่มบางพลีที่คร่ำครวญถึงสาวบางเดียวกัน ให้ คืนกลับบ้านเพราะปราศจากเสื่อร้ายแล้ว เนื้อความช่วงหนึ่งมีดังนี้

“ทุ่งนาบางพลีแต่ก่อนเคยมีเสื่อร้าย บัดนี้มันก็สิ้นลายวอดวายน้องจงเชื่อพี่
ทรัพย์สินในดินสินในน้ำเรามากมี กลับบ้านนานะเจ้าคนดีเพื่อเป็นศรีบางพลีขวัญยืน”

ภายหลังเมื่อการคมนาคมทางบกเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้คนรุ่นใหม่แทบจะจะไม่ทราบเรื่องราวที่มาจากคลองบางเสื่อตายต่อไปแล้ว ปัจจุบันคลองนี้ขนานกันกับถนนเทพารักษ์ (เดิมชื่อถนนลำโรง-บางพลี นายเจียน กาญจนพันธ์ ส.จ.สมุทรปราการเป็นผู้ตั้งชื่อ) ป้ายของราชการเขียนว่า คลองเสื่อตาย เมื่อสำรวจแล้วเห็นว่าเป็นคลองที่ไม่กว้างมากนัก น้ำในคลองขุ่นเขียว ปลายคลองด้านหนึ่งทะลุออกคลองลำโรงได้ ริมคลองเป็นบ้านเรือนของประชาชนและมีทางเท้าเลียบ

ตลอดฝั่งหนึ่งของคลอง อีกด้านหนึ่งเป็นสะพานข้ามคลอง มีรถนาชนิดทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่สัญจรผ่านไปมาตลอดทั้งวัน เพราะมีหมู่บ้านจัดสรรและโรงงานอุตสาหกรรมอยู่สองฝั่งถนน ภาพเช่นนี้ดูเหมือนว่าคลองบางเสียดตายที่เคยโด่งดังในอดีต อีกไม่นานคงมีสภาพไม่ต่างจากคลองอื่นๆ มากนักและในอนาคตเชื่อว่าเหตุการณ์ตำนานของเสียดจําเรียงก็อาจจะดับสูญไปพร้อมกับคลองเสียดตายด้วย

ภาพที่ 14 ภาพถ่าย คลองบางเสียดตาย หรือคลองเสียดตายในปัจจุบัน พ.ศ. 2557

ภาพที่ 15 ภาพถ่าย สะพานข้ามคลองบางเสียดตายหรือคลองเสียดตายในปัจจุบัน พ.ศ. 2557

คลองสวน-บ้านคลองสวน

คลองสวน เป็นคลองธรรมชาติดั้งเดิม ปลายคลองด้านตะวันออกบรรจบกับคลองบางพลีใหญ่สามารถเชื่อมต่อไปยังคลองลาดและคลองชวดลากข้าวที่อยู่ด้านเหนือ ปลายคลองด้านตะวันตกเป็นคลองตันไม่สามารถทะลุไปยังคลองอื่นๆ ได้ จุดเริ่มต้นของปากคลองสวนคือบริเวณทางเข้าของที่ทำกรอำเภอบางพลีและโรงเรียนเตรียมปริญญาสุพรรณ (เดิมชื่อโรงเรียนคลองสวน เปลี่ยนชื่อในสมัยที่นายซัด รัตนราชเป็นนายอำเภอบางพลี)

สำหรับพื้นที่สองฝั่งคลองสวนนั้น สภาพดั้งเดิมเป็นท้องนา มีชุมชนหมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณริมคลองเป็นคนไทยเกือบทั้งหมดและประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ในอดีตเมื่อผ่านไปยังย่านนี้จะมองเห็นต้นมะพร้าวและมะม่วงพันธุ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านปลูกไว้ รับประทานในครัวเรือน เมื่อเหลือจากนั้นก็จะนำไปจำหน่าย ซึ่งจะมีเรือพ่อค้าแม่ค้าเข้ามารับซื้อถึงที่

พระครูสวาง ขอดอินทร์ แห่งวัดสลุด อดีตชาวคลองสวนได้เล่าย้อนถึงสภาพของคลองสวนเมื่อสมัยที่ท่านเป็นเด็กว่า “สมัยก่อนบริเวณสองฝั่งคลองจะเป็นสวนมะพร้าว สวนมะม่วง น้ำดอกไม้ มะม่วงแสด ชาวบ้านปลูกไว้กิน ถ้าเอะก็จะขาย มีเรือแจกจากตลาดบางพลีเข้ามารับซื้อชื่อแจกชวน ผู้หญิงก็คือ โยมเดือน เป็นเจ้าของโรงสี ชื่อขายกันไม่แพง มะพร้าวขายเป็นลูกๆ ละ 6 สลึงถึง 2 บาท ไม่ได้ชั่งกิโลขาย” (พระครูสวาง ขอดอินทร์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ท่านยังเล่าย้อนอดีตถึงการเดินทางจากคลองสวนไปกรุงเทพฯ ว่าสมัยที่ท่านเป็นเด็กก็ได้ช่วยที่บ้านแจวเรือไปส่งปลาในกรุงเทพฯ โดยแจวเรือออกจากคลองสวนตั้งแต่เช้ามีคดี 4 คี 5 โดยแจวออกทางคลองพระโขนง (ในยุคที่ยังไม่มีประตูน้ำ) ผ่านวัดคลองเตย หน้าตลาดคลองเตย เข้าคลองสาทร แล้วไปวัดน้อย ตลาดน้อย (สัมพันธวงศ์) แล้วส่งปลาที่นั่น ซึ่งจะมีร้านที่เคยส่งกันประจำปีละครั้งบ้าง สองครั้งบ้าง ทั้งปลาสด ปลาแห้ง ปลาเค็ม ชื่อขายกันเป็นกิโลกรัม ๆ ละประมาณ 6-7 บาท (พระครูสวาง ขอดอินทร์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) เรื่องราวเหล่านี้ทำให้เห็นว่าชีวิตของเด็กๆ ในอดีตกาลนั้น โอกาสที่จะได้ไปเที่ยวยังที่ๆ ไกลออกไป ก็หมายถึงคือการอดทนทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ไปกับผู้ใหญ่ด้วย ซึ่งผิดกับปัจจุบันอย่างมาก

อนึ่ง ที่มาชื่อคลองสวน จากการพบปะพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ ทำให้มีข้อสันนิษฐานได้ 2 ประการ คือ หนึ่ง ชื่อคลองสวน หมายถึง คลองที่มี “สวนผลไม้” เป็นการเรียกที่สะท้อนสภาพของคลองที่พื้นที่ตรงนั้นมี สวนผลไม้ เช่น สวนมะพร้าว มะม่วง ของชาวบ้านที่ปลูกตามแนวคลอง แต่จะมีมากเท่าใดนั้นไม่ทราบ คาดว่าคงมีพอสมควร จนสามารถนำส่วนที่เหลือมาจำหน่ายได้

สอง มาจากลักษณะของการ “สวนทาง” เนื่องจาก คลองนี้มีสภาพเป็นคลองตัน ความกว้างของคลองขนาดเท่าเรือมาดสองลำพายสวนกันได้ ระยะทางจากปากคลองสวนจนถึงท้ายคลองมีความยาวประมาณหนึ่งถึงสองกิโลเมตร ผู้คนที่พายเรือเข้าไปจนสุดคลองนี้ก็ต้องกลับลำเรือและพายย้อนกลับมาทางเดิมเพราะเป็นคลองตัน ลักษณะของการที่ต้องพายเรือย้อนหรือสวนกลับมาทางเดิมนี้ จึงเรียกว่า “คลองสวน” ที่หมายถึง “สวนทาง” คลองนี้ในหน้าแล้งคือเดือนเมษายนน้ำในคลองจะแห้งสามารถเดินได้ ดังที่พระครูสวาง กล่าวว่า “ทุกคนเข้าไปแล้วต้องกลับเพราะมันตัน” (พระครูสวาง ขอดอินทร์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ข้อมูลนี้สอดคล้องกับคุณตาท่านหนึ่งที่กล่าวในทำนองเดียวกันนี้ว่า “ที่คลองสวนชาวบ้านทำนาและทำสวนผลไม้ แล้วเป็นคลองตันต้องพายเรือสวนไปสวนมา” (สังเวียน ขอบธรรม. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น คำว่า คลองสวน จึงมีสองความหมาย คือ เป็น สวนผลไม้ และ สวนทาง ซึ่งก็มีความเป็นไปได้ทั้งสิ้น จึงต้องละข้อมูลเบื้องต้นนี้ไว้ให้ผู้สนใจสืบค้นกันต่อไป

คลองชวดลากข้าว – บ้านคลองชวดลากข้าว

คลองชวดลากข้าว เป็นคลองธรรมชาติที่มีความยาวพอสมควร ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับ คลองบัวเกาะและคลองบัวลอย เชื่อมต่อไปยังคลองประเวศบุรีรมย์ ในเขตลาดกระบังได้ ปลายคลองด้านใต้ บรรจบกับคลองสวน เชื่อมต่อไปยังคลองบางพลีใหญ่ ออกสู่คลองสำโรงในพื้นที่อำเภอบางพลี

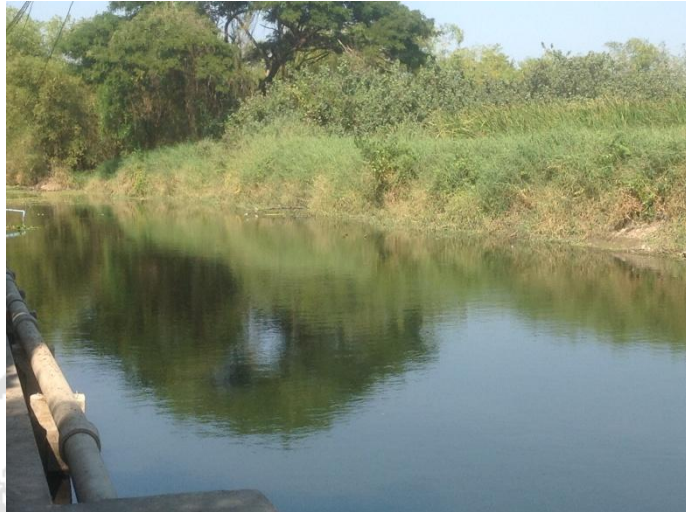
ชาวบ้านเล่าว่า สภาพเดิมบริเวณคลองชวดลากข้าว จะปกคลุมไปด้วยต้นไม้ใหญ่่น้อยในพื้นที่ บางพื้นที่จะเป็นบึง ที่ราบลุ่มปกคลุมด้วยกอหญ้าและพงแขม มีที่ดอนอยู่เป็นแห่งๆ และมีหมู่เรือนไม้มุงด้วยจากประมาณ 4-5 หลัง ด้วยลักษณะเป็นที่ลุ่ม จึงเหมาะสำหรับการปลูกข้าวจึงเป็นคลองหนึ่งที่ชาวบ้านเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำนา และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมตลอดจนชักน้ำเข้ามาเพื่อลำเลียงพืชผลด้วย

อนึ่ง เหตุที่เรียกคลองชวดลากข้าวเพราะ คำว่า ชวด ตามความหมายของคนในพื้นที่ ไม่ได้หมายถึงชื่อปีแรกของรอบปีนักษัตรที่มีหนูเป็นสัญลักษณ์ หรือ พ่อ-แม่ของตา-ยาย ที่เราเรียกว่าชวดหรือทวด แต่หมายถึง “ลำราง” ขนาดเล็กที่เป็นเส้นทางลำเลียงข้าวจากนาสู่บ้าน ซึ่งในอดีตการชูดชวด เป็นการแบ่งปันผลประโยชน์ ถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันของชาวบ้าน ดังเช่นเมื่อเจ้าของนาต้องการเส้นทางน้ำจากคลองสู่ที่นาของตนหรือเส้นทางลำเลียงข้าวจากนาสู่บ้าน ก็จะชูดดินให้เป็นลำรางขึ้นมาเรียกว่าชวด หากชวดนั้นจำเป็นจะต้องชูดผ่านที่นาของผู้อื่น ก็ต้องตกลงกับเจ้าของพื้นที่นั้นๆ เสียก่อน โดยมักจะตกลงสละที่นากันคนละฝั่งเพื่อกันทำชวด ชวดหรือลำรางนี้ก็ได้ใช้ทั้งสองฝ่ายถือเป็นการได้ประโยชน์ด้วยกัน เพราะเจ้าของที่ๆ ชวดผ่านก็จะได้ใช้น้ำและเส้นทางลำเลียงข้าวเพิ่มขึ้นด้วย

ดังที่ ผู้อาวุโสท่านหนึ่งได้ขยายความชวดไว้ 2 ทาง ดังนี้ “ชวด หมายถึง ลำรางซึ่งเจ้าของเขาชูดแบ่งผลประโยชน์กัน อีกนัยหนึ่ง ชวด แปลว่า ไม่ได้ คือ ถ้าปักเบ็ดก็แบ่งคนละฝั่ง เพื่อจะเอาลำรางนี้วิดน้ำเข้านาและไว้สำหรับขนข้าว ชวดจึงไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง (จิรศักดิ์ แก้วโบราณ. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น ชื่อคลองชวดลากข้าว จึงสรุปได้ว่า คำว่า ชวด หมายถึง ลำราง ส่วนคำว่า ลากข้าว ก็คือ การลำเลียงข้าว ชวดลากข้าว คือ ลำรางที่ชาวบ้านไถเป็นเส้นทางลากข้าว(คือลำเลียงข้าว)จากท้องนาที่บ้านของตนในฤดูเก็บเกี่ยว ดังที่คุณยายท่านหนึ่ง กล่าวว่า “ใครๆ เขาก็เอาข้าวมาลงช่องนี้ เพื่อที่จะลากข้าวออกไปขาย” (ทองพูล สุทธิรักษ์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ภายหลังจาก

เข้าใจว่าชวดลากข้าว คงจะกว้างมากขึ้น คนรุ่นหลังจึงเรียกว่าคลองชวดลากข้าว ปัจจุบันป้ายชื่อคลองของราชการเขียนว่า “คลองชวดลากข้าว” คือใช้คำว่าคลองและชวดร่วมกัน

ภาพที่ 16 ภาพถ่าย คลองชวดลากข้าว บริเวณด้านหลังวัดคลองชวดลากข้าว พ.ศ. 2557

บรรยากาศของคลองชวดลากข้าวสมัยก่อนนั้น ผู้สูงอายุหลายท่านซึ่งเป็นชาวคลองชวดลากข้าว เล่าว่า เมื่อก่อนคลองนี้เป็นคลองหน้าวัดกึ่งแก้ว น้ำในคลองใส เล่นได้สบาย ชาวบ้านก็ตักน้ำใส่โอ่งไว้กินได้ ในคลองก็มีปลามากมาย

ภายหลัง เมื่อมีการสร้างถนนตัดผ่านบริเวณนี้ ชาวบ้านจึงเลิกใช้คลองชวดลากข้าวมาประมาณ 20 ปีแล้ว เพราะมีถนนซึ่งสะดวกกว่า (ศรีแพร เกิดเทศ. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)คลองชวดลากข้าวจึงค่อยๆ ลดความสำคัญลงไป สภาพคลองชวดลากข้าวในปัจจุบันนี้ บางช่วงน้ำในคลองยังดูใสเช่นช่วงที่ผ่านด้านหลังวัดคลองชวดลากข้าว เพราะบริเวณนี้มีบ้านเรือนน้อย และพื้นที่ริมคลองบางแห่งยังเป็นป่าหญ้า แต่ช่วงที่ผ่านด้านหลัง (หรือด้านหน้าในอดีต) วัดกึ่งแก้ว น้ำในคลองเริ่มดำ มีขยะลอยเป็นแห่งๆ และส่งกลิ่นเหม็น คุณพีท่านหนึ่งได้เล่าย้อนอดีตเมื่อสมัยเป็นเด็กว่า “เมื่อก่อนปลาเยอะ เราก็ตักปลาหูกไว้กับเสาหน้าบ้าน เราก็เอาอดผักบั้ง ตกแล้วกินเบ็ดเราเราก็วัดขึ้นมาแล้วไม่ขังผูกตรงกระโคงมันแล้วก็ห้อยไว้ตามหน้าบ้าน เย็นกลับมาทำกับข้าวกินได้แล้วเดี๋ยวนี้ไม่มี โรงงานอะไรมาเขาปล่อยน้ำ ปลานี่ลอยขาวหมดเลย เราก็ไม่กล้ากินแล้วเพราะว่าน้ำมันมีสารพิษ บางวันนะน้ำดำเหม็น เราอยู่มาแล้วก็ไม่รู้ว่าจะไปไหน ” (รัชนิ เอมปากน้ำ. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ริมคลองชวดลากข้าว มีศาสนสถานที่น่าสนใจและสำคัญแห่งหนึ่ง คือ วัดกึ่งแก้ว เป็นวัดดั้งเดิมของพื้นที่นี้ บริเวณด้านเหนือของวัดติดต่อกับถนนกึ่งแก้ว ทิศใต้ติดต่อกับถนนกึ่งแก้วและ

คลองชลลากลากข้าว ทิศตะวันตกติดต่อกับคลองชลลากลากข้าว ส่วนทิศตะวันออกติดต่อกับถนนกิ่งแก้ว มีพื้นที่ 18 ไร่ 3 งาน 84 ตารางวา ที่ธรณีสงฆ์ จำนวน 5 แปลง รวม 138 ไร่ 9 งาน 38 ตารางวา

เดิมบริเวณวัดกิ่งแก้วเป็นที่ราบลุ่ม แวดล้อมไปด้วยคลอง ที่นาและสวน เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2428 ไม่ทราบนามผู้สร้าง เดิมชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดกิ่งไผ่” ต่อมา“หม่อมแก้ว” (ไม่ทราบว่า เป็นใคร) ได้ทำนุบำรุงบูรณะพัฒนาวัดให้เจริญมั่นคงขึ้น จึงได้ขนานนามวัดใหม่ เป็น “วัดกิ่งแก้ว” สืบมาจนปัจจุบัน

ชาวบ้านย่านนี้จะรู้จักวัดกิ่งแก้วหรือวัดกิ่งไผ่กันดี เนื่องจากมีหลวงพ่อรูปหนึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านมาก คือ พระครูกรุณาวิหารี หรือ หลวงพ่อเผือก ปญฺญชโร ตามประวัติ เล่าว่าท่านมีนามเดิมว่า นายเผือก นามสกุล ชุมสุกทอง เกิดที่บ้านคลองสำโรง อำเภอบางพลี เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2412 และอุปสมบทเมื่ออายุได้ 21 ปี ชาวบ้านเรียกท่านว่า หลวงพ่อเผือก เป็นผู้เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียนมากทั้งภาษาไทยและภาษาขอมจนมีความรู้แตกฉาน และเป็น ภิษุที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีสัมมาจริยาอันดีงาม ทำให้ได้รับความนับถือของพระภิกษุและ ชาวบ้านทั่วไป แม้ว่าท่านจะละสังขารไปนานแล้ว แต่ชาวบ้านย่านนี้ยังคงกล่าวขานถึงหลวงพ่อด้วย ความเคารพ ความศรัทธา

ภาพที่ 17 ภาพถ่ายพระครูกรุณาวิหารี หรือหลวงพ่อเผือก ปญฺญชโร
วัดกิ่งไผ่(วัดกิ่งแก้ว) อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
ที่มา : ภาพปกหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระครูกรุณาวิหารี

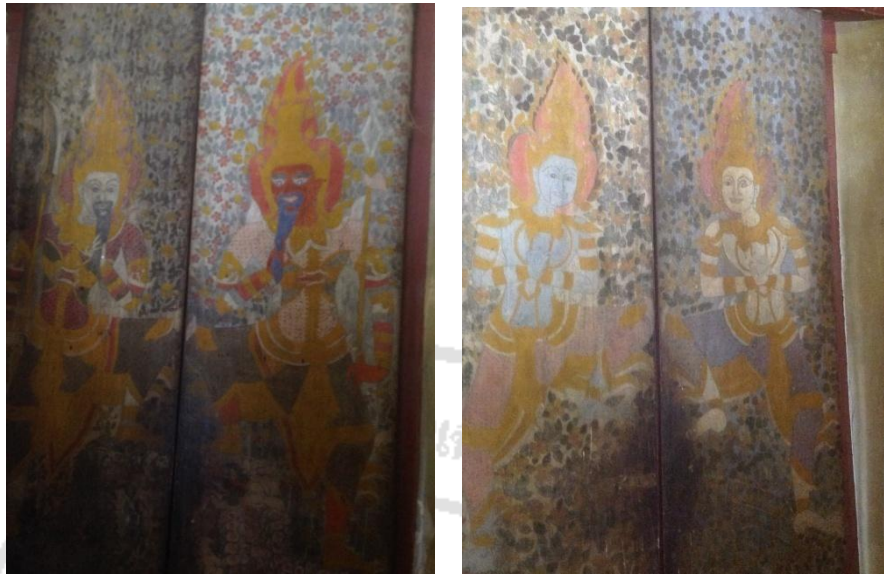
วัดกึ่งแก้วในอดีต นอกจากจะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจให้กับชาวบ้านแล้ว ยังเป็นที่พึ่งในแง่การรักษาด้วยยาโบราณด้วย ที่ขึ้นชื่อมากคือการช่วยชีวิตชาวบ้านให้รอดตายจากการถูกพิษงูเห่า ซึ่งมีผู้ใหญ่หลายท่านที่อยู่ย่านบางพลีต่างเล่าว่า บริเวณนี้มีงูเห่าเยอะมาก ในสมัยที่ยังไม่มีอนามัยหรือโรงพยาบาล เมื่อใครถูกงูเห่ากัดก็จะต้องรีบหามคนเจ็บไปหา “หลวงพ่อแจ่ม” วัดกึ่งแก้วเพื่อให้ท่านรักษา

คุณยายศรีแพร เป็นผู้หนึ่งที่เคยรักษากับหลวงพ่อแจ่มกล่าวว่า “เคยถูกงูเห่ากัดที่คลองลาดกระบัง พ่อก็พายเรือพามาที่วัดกึ่งแก้ว พระอาจารย์แจ่ม ท่านก็ให้กินน้ำปลา แต่ในน้ำปลามียาเสกอยู่ พอกินแล้วก็จะอาเจียนเป็นเสลดสีขาว” (ศรีแพร เกิดเทศ. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณตาอีกท่านหนึ่งได้เล่าวิธีการรักษาของหลวงพ่อแจ่มว่า ท่านจะใช้ต้นยาชนิดหนึ่งตำให้ละเอียดแล้วให้คนเจ็บกินพร้อมกับน้ำปลา และต้องกินไปเรื่อยๆ จนกว่าคนเจ็บจะอาเจียนออกมา “กินน้ำปลาเป็นขวด กินแล้วจะอาเจียน ต้นยานี้ก็ไม่ออก แถวนี่ไม่มีใครรักษาได้นอกจากพ่อแจ่ม หลวงพ่อแจ่มรักษามามากเป็นพันๆคน หลวงพ่อแจ่ม นามสกุล **ด้วงประดิษฐ์** ภายหลังท่านได้เลื่อนเป็น **“พระครูกิตติอนุกิจ”** (สังเวียน ชอบธรรม. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากจะขึ้นชื่อเรื่องการรักษาผู้ถูกพิษงูเห่าแล้ว วัดกึ่งแก้วยังมีศาสนสถานที่น่าสนใจหลายแห่งเช่นอุโบสถหลังเก่าของวัดซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2465 ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับฤาษีตัดตน ทวารบาลไทย-จีน (เสี้ยวกาง) และพื้นกระเบื้องเคลือบลายเครือเถาดอกไม้หลากหลายน มีสีสันอ่อนหวาน และยังมีอาคารไม้ทรงไทยและตึกแถว ศาลาการเปรียญ ศาลาทำน้ำ ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. 2507 ด้วย วัดกึ่งแก้วจึงเป็นที่นับถือของชาวบ้านบางพลีกันมากและสมัยก่อนก็จะมีละครจากบางปلامาเล่นสมโภชที่วัดด้วย

ภาพที่ 18 ภาพถ่ายจิตรกรรมฝาผนัง “ฤาษีตัดตน” ภายในอุโบสถวัดกึ่งแก้ว

ภาพที่ 19 ภาพถ่ายบานประตูโบสถ์วัดกิ่งแก้ว รูปทวารบาล ไทย-จีน
(เสี้ยวกาง)

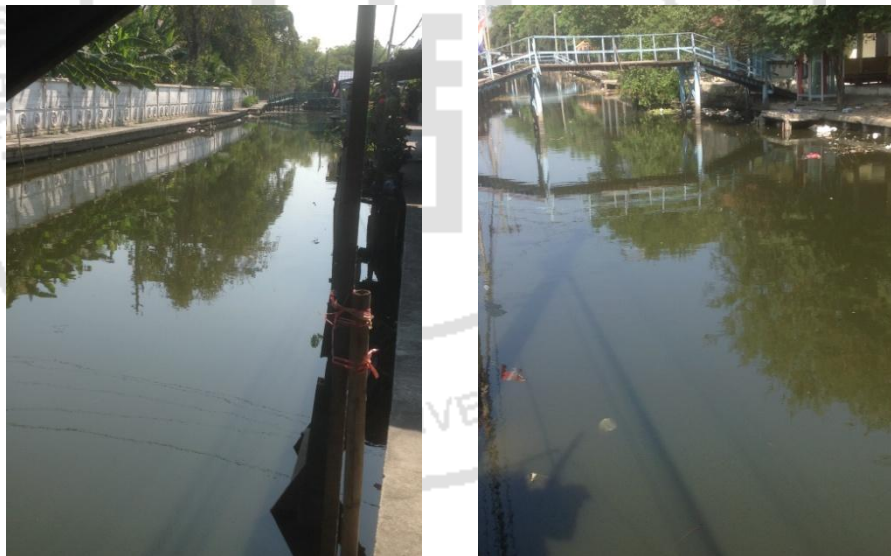

ภาพที่ 26 ภาพถ่ายกระเบื้องปูพื้นลวดลายสวยงาม ภายในอุโบสถ์วัดกิ่งแก้ว

แม้วัดกิ่งแก้ว จะเป็นเก่าแก่ที่อยู่คู่กับคนในท้องถิ่นมานาน แต่ปัจจุบันเท่าที่สังเกตเห็น ดูคล้ายกับว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับคนในชุมชนจะไม่แนบแน่นเท่ากับในอดีตอาจเป็นเพราะสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป วัดไม่ได้ปฏิสัมพันธ์กับคนดั้งเดิมในพื้นที่เท่านั้น หากแต่รองรับความเจริญและผู้คนที่ต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ด้วย ดังจะเห็นได้จากบริเวณภายนอกรอบๆ วัด เต็มไปด้วยร้านค้า อาคารพาณิชย์ และโรงงานขนาดต่างๆ ส่วนในบางวันพื้นที่ด้านหน้าวัดก็แปรสภาพเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่ที่มีร้านค้าแน่นขนัด รอให้ผู้คนมาจับจ่ายใช้สอยในเวลาเลิกงาน

ส่วนคนดั้งเดิมจำนวนหนึ่งยังคงอาศัยอยู่ริมคลองชวดลากข้าวบริเวณด้านหลังวัดกึ่งแก้ว ซึ่งเป็นที่ธรณีสงฆ์ ที่ชาวบ้านอาศัยอยู่มานานแล้ว โดยชำระค่าเช่าที่เป็นรายปี สมัยก่อนปีละ 70 บาท ปัจจุบันปีละ 700 บาท (เจริญ เสือดี. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) บริเวณริมคลองพบว่ามีบ้านเรือนค่อนข้างหนาแน่นและเริ่มจะแออัด มีแรงงานต่างด้าวที่อพยพเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมย่านนี้อาศัยปะปนกับชาวบ้าน ผู้ที่อยู่ริมคลองชวดลากข้าว ได้เล่าการดำเนินชีวิตของพวกเขาว่าค่อนข้างลำบาก เช่น หากจะเข้าบ้าน ก็จะต้องเดินเท้าเข้ามาทางด้านหน้าวัดกึ่งแก้วแล้วทะลุออกประตูด้านหลังวัด เดินข้ามสะพานข้ามคลองชวดลากข้าว บ้านที่มีรถยนต์ก็จะอาศัยจอดฝากไว้ในวัดและเดินข้ามคลองมาเช่นกัน แต่สิ่งที่พวกเขารู้สึกกังวลมากคือความปลอดภัยของลูกหลาน โดยเฉพาะเมื่อจำเป็นต้องเดินทางยามค่ำคืน เพราะมีคนต่างด้าวเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชุมชนมาก

คนพื้นที่อีกส่วนหนึ่ง ได้อาศัยอยู่ในซอยต่างๆ บางพื้นที่บริเวณหน้าวัดกึ่งแก้วปัจจุบันก็ยังคงเป็นที่ธรณีสงฆ์ด้วย ในแต่ละซอยริมถนนกึ่งแก้วก็ประกอบด้วยหมู่บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์โรงพยาบาล และโรงงานอุตสาหกรรมอยู่หนาแน่นแทบทุกซอย ซึ่งเป็นสภาพของสังคมเมืองไม่ต่างจากที่อื่นๆ

ภาพที่ 21 ภาพถ่ายคลองชวดลากข้าว บริเวณหลังวัดกึ่งแก้วในปัจจุบัน

พ.ศ. 2557 มีสะพานคนเดินข้ามคลอง มายังชุมชนหลังวัด

คลองสลุด – บ้านคลองสลุด

คลองสลุด เป็นคลองธรรมชาติ ปลายคลองทิศเหนือบรรจบกับคลองอาจารย์เกตุ และเชื่อมต่อไปยัง คลองบัวเกาะ คลองบัวลอยได้ ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองบางแก้วใหญ่ คลองสวน คลองบางพลีใหญ่และคลองสำโรง

คลองสลอด มีเส้นทางเชื่อมไปยังคลองอื่นๆ ได้หลายทาง ชาวบ้านเล่าว่าสมัยก่อนหากจะเข้ากรุงเทพฯ ชาวบ้านจะแจวเรือออกไปทางคลองปากน้ำ ต่ไปยังคลองพระโขนง ไปจนถึงวัดบางนาใน และจะจอดเรือฝากไว้ที่หน้าวัดบางนาในเพื่อโดยสารรถเมย์เข้ากรุงเทพฯ หรืออีกเส้นทางหนึ่งคือแจวเรือออกมาทางคลองชวดลากข้าว ผ่านมาทางคลองลาดกระบังก็ได้ เรียกได้ว่าคลองสลอดก็เปรียบเสมือนถนนคือทะลุถึงกันได้หมด

สภาพคลองสลอดแต่เดิมมีป่าแสมขึ้น ชาวบ้านใช้เส้นทางนี้ในการ “ลากข้าว” หรือลำเลียงข้าวจากนาที่บ้าน สมัยก่อนในคลองนี้เป็นพื้นที่ๆ ทำนาเพียงอย่างเดียว ยังไม่มีหมู่บ้าน ชาวนาจะมีบ้านเรือนอยู่ที่อื่นเช่นแถบบางพลี ครั้นถึงฤดูทำนาก็จะเดินทางเข้ามาทำนายังบริเวณคลองสลอด และจะปลูกโรงนาอยู่ชั่วคราวจนกระทั่งเมื่อเสร็จฤดูทำนาก็จะเดินทางกลับบางพลี และจะกลับมาอีกครั้งเมื่อถึงระยะที่ข้าวออกรวงสามารถเก็บเกี่ยวได้ ชุมชนหมู่บ้านเพิ่งจะมีในภายหลัง และส่วนใหญ่จะปลูกเรือนอยู่ริมคลอง

ชื่อ คลองสลอด ชาวบ้านบอกว่าเดิมเรียกว่า คลอง “อ้ายสุด” การเรียกชื่อนี้มีข้อสันนิษฐาน 2 ประการ คือ

ประการแรก สลอด มาจากคำว่า “อ้ายสุด” ซึ่งเกี่ยวกับระยะทาง เพราะคลองนี้อยู่ปลายทางซึ่งสมัยก่อนนั้นนับว่า คลองนี้อยู่ไกลที่สุด ไม่ว่าจะเดินทางมาจากเขตประเวศ กรุงเทพฯ หรือมาจากทางบางพลี สมุทรปราการก็ตาม

คุณตาท่านหนึ่งยังเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความ “ไกลที่สุด” ของคลองนี้ว่า สมัยก่อนชาวนาทุกบ้านจะต้องมีควายเพื่อเอาไว้ใช้งานในนา บางคนอาจจะก็เลี้ยง “เพาะควาย” ให้ออกลูกออกหลานเอาไว้ใช้ หรืออาจจะเดินทางไปซื้อควายพันธุ์ดีมาจากตลาดค้าควายที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี มาใช้หรือมาจำหน่ายอีกทอดหนึ่ง (พนัสนิคมเป็นกลุ่มชาวลาวชุดแรกที่มาจากเมืองนครพนม เมื่อ พ.ศ. 2352 ในสมัยรัชกาลที่ 2 เรียกว่าอาสาลาวปากน้ำ ภายหลังที่นี้เกิดประเพณีวิ่งควายที่โด่งดังจนเป็นหนึ่งในกิจกรรมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

เมื่อเจรจาต่อรองซื้อขายควายเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็ต้องช่วยกันต้อนฝูงควายเดินเท้ากลับบ้านเป็นระยะทางไกลและกินเวลาหลายวันกว่าจะมาถึงคลองนี้ คลองนี้จึงเป็นที่สุดท้ายหรือจุดหมายปลายทาง ขณะที่ต้อนควายข้ามทุ่งต่างๆ นั้นบ่อยครั้งที่มักจะพบว่าควายได้สูญหายไป ในระหว่างที่พักกินหญ้าหรือถูกขโมยไปในระหว่างทาง ซึ่งหลายครั้งเจ้าของไม่สามารถติดตามกลับมาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้กว่าจะมาถึงบ้านจึงเหลือน้อยลง อีกประการหนึ่งสมัยก่อนชาวบ้านจะเลี้ยงควายแบบปล่อยให้หากินหญ้าเอง และยังเล่ากันอีกว่าหากปล่อยให้ควายที่ต้อนมาจากฝั่งตะวันออกมากินหญ้าแถวนี้มันข้ามคลองไปไม่ได้และก็มักจะหายไปบ่อยๆ ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถตามกลับคืนมาได้ เพราะขโมยเยอะ จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ คลองอ้ายสุด จึงมีความหมายว่า สุดทางไกลหรือไกลสุด

ต่อมาการเรียกชื่อก็กร่อนเสียงกันกลายเป็น คลองสลด ดังปัจจุบัน (สังเวียง ชอบธรรม. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง เรื่องการซื้อขายควาย ผู้อาวุโสหลายท่าน ได้เล่าว่า สมัยก่อนชาวบ้านจะต้องเดินทางไปอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เพื่อไปซื้อควาย และจะเดินทางไปเป็นกลุ่ม กว่าจะเสร็จภารกิจใช้เวลานานนับเดือน การซื้อควายจะซื้อครั้งละจำนวนมาก ราว 40-50 ตัว เพื่อมาแบ่งขายในหมู่บ้านตนด้วย หากกลับก็จะไล่ต้อน ควายทั้งฝูงกลับ ดังที่พระครูสงวณเล่าว่า “ควายที่บ้านปู่พอหน้าแล้งปู่เขาทำนาเสร็จ เขาก็จะขึ้นไปอำเภอพนัสนิคม ชลบุรี ไปที่เป็นเดือนกว่าจะกลับ ไปตีควายมาด้วย ได้เป็นฝูง ทีละ 40-50 ตัว เขาก็ไล่มา เขาไปกันหลายคน แล้วก็มาแบ่งขาย มาขายให้กับคนที่ไม่ได้ไป” (พระครูสงวณ ยอดอินทร์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณตานงค์ นักคำ ได้เล่าบรรยากาศการเดินทางไปซื้อควายและต้อนควายมาจากพนัสนิคมมายังราชาเทวะว่า “ทำนาสมัยก่อนต้องใช้ควายไถ ควายไปซื้อมาจากพนัสนิคม ต้องไปซื้อเอง เวลาไปก็จะเดินทางไปขึ้นรถไฟที่หัวตะเข้ไปลงที่แปดริ้ว ฉะเชิงเทรา แล้วลงเรือไปที่พนม ไปซื้อควายกับนายฮ้อย ราคาตัวละ 1,000 บาท ควายเขาดี เชื่องและเป็นงาน ตอนล่องลงมาก็เดินมา แดกเปรียง มีแต่ไร่สับปะรดทั้งนั้น ไม่มีบ้านคน ต้องเอาสับปะรดกินแทนน้ำคนละลูกสองลูก มาถึงท่าค้ำก็มีคตเลย รอน้ำขึ้นค่อยตีควายข้าม

มีรถสองแถวควายก็ผูกเอาไว้ แล้วนอนกันบนรถ ร่วมสว่างควายมาจากไหนไม่รู้ เยอะเลย เขาซื้อมาจากไหน ไม่รู้ก็ต้องมาข้ามด้วยกัน จะเอาข้ามโป๊ะ ออกจากโน้นประมาณสองโมงเช้า กว่าจะข้ามก็ร่วมๆ เทียง พอข้ามเสร็จแวะมาเปิดทองหลวงพ่อโสธร เอาควายล่ำมไว้ที่สนามหญ้าลานหน้าวัดแล้วเดินเข้ามา ไล่มันมา ถ้าควายฝูงนี้ไม่ได้ ถ้าควายไม่เยอะก็ขี่มันบ้าง เดิมข้ามรถไฟ

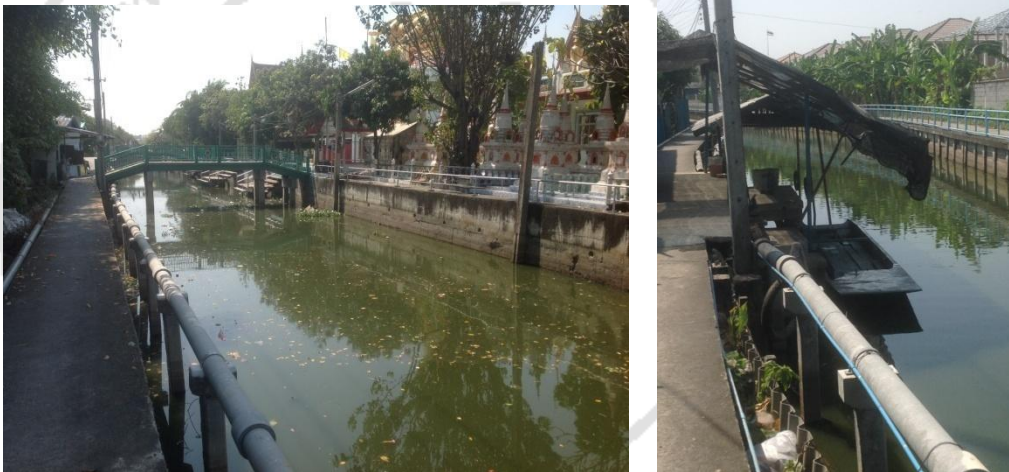
ไม่ได้ ถ้าเดินนะเท้าเจ็บเลย เพราะว่ามันมีกรวดหิน ต้องเดินเลาะตามข้างถนน ล่องควายมาถึงบ้านที่ราชาเทวะก็สว่างพอดี เขาครดนาไถนากันแล้ว” (นง ช่วงนักคำ. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์) จากข้อมูลดังกล่าวทำให้เห็นภาพการเดินทางของชาวบ้านซึ่งต้องต้อนฝูงควายจำนวนมากกลับมาด้วย อีกทั้งยังมีระยะทางไกล ถนนหนทางก็ไม่สะดวกก็ยิ่งเพิ่มความยากลำบากให้มีไม่น้อย

ประการที่สอง คลองสลด มาจาก **การยิงปืนสลด** ของทหารญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่องนี้ พระครูสงวณให้ข้อมูลมาว่า สมัยที่ท่านเป็นเด็กคุณแม่ของท่านเล่าให้ฟังว่า ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 (ปี พ.ศ. 2484 - 2488) มีทหารญี่ปุ่นจำนวนหนึ่ง ได้ยกพลขึ้นบกที่ตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และได้เดินเท้าเข้ามาทางคลองบางแก้วเรื่อยมา จนกระทั่งถึงบริเวณคลองแห่งนี้ จึงได้ตั้งค่ายพักแรมกันที่นี้พร้อมทั้ง ได้อิงปืนขึ้นบนท้องฟ้า เข้าใจว่าเป็นการส่งสัญญาณเพื่อให้รู้ว่า มีค่ายทหารอยู่ตรงนี้ หรืออาจจะเป็นการส่งสัญญาณให้เครื่องบินของฝ่ายตนมาทิ้งสิ่งของหรือ

เสปียงต่างๆ คำว่า “คลองสลอด” มาจาก การยิงปืนสลอด ของทหารญี่ปุ่นในครั้งนั้น (พระครูสงว
 ยอดอินทร์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง การยิงปืนสลอด เป็นประเพณีโบราณของต่างชาติจากยุโรปที่มีเรือสินค้าไปมา
 ค้าขายกับชาติอื่น เมื่อนำเรือเข้า่าน้ำที่เป็นมิตรประเทศ ก็จะยิงสลอดเพื่อแสดงให้เห็นว่าเรือที่กำลัง
 จะแล่นเข้าไปนั้นเป็นเรือที่ปลอดภัย เป็นมิตร และไร้อาวุธที่จะทำการยิงสู้รบ การยิงปืนเช่นนี้นานๆ
 เข้ากลายเป็นประเพณีว่า เรือสินค้าหรือเรือรบเมื่อแล่นผ่านป้อมปืนจะต้องยิงปืนด้วยกันทั้งสองฝ่าย
 เป็นประเพณีแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน และเรียกการยิงปืนในลักษณะนี้ว่า การยิงสลอด
 (Gun Salute) (บุรินทร์ พงศ์สุพัฒน์. 2539 : 210)

ดังนั้น ชื่อคลองสลอด จะมีความหมายถึง ระยะเวลา ไกลที่สุด หรือ การยิงปืนสลอด
 หรือไม่นั้นจึงยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าต่อไป

ภาพที่ 22 ภาพถ่ายคลองสลอด บริเวณด้านหลังวัดสลอดในปัจจุบัน พ.ศ. 2557

มีชุมชนอยู่ริมสองฝั่งคลอง บางบ้านมีอุ้อจอดเรือ

ริมคลองสลอด มีศาสนสถานี่เรียกชื่อตามคลองว่า วัดสลอด เป็นวัดที่มีมาแต่ดั้งเดิม
 อุโบสถหลังแรกของวัดสร้างเมื่อ พ.ศ. 2443 วัดนี้มีการเรียกขานมาหลายชื่อ เริ่มแรกใช้ชื่อว่า “วัด
 ปลุคศรัทธา” ต่อมาเปลี่ยนเป็น “วัดคอน” ครั้นเมื่อคุณปู่พุก และคุณย่าคำ อำแดง รวมด้วย นายรอด
 นางแก้ว และนางเปลี่ยน อำแดง(พุกรอด) ได้มีจิตศรัทธาถวายที่ดินของตนให้กับวัดถึงสองครั้ง
 (สมัยรัชกาลที่ 5) รวมจำนวน 12 ไร่ 1 งาน 38 ตารางวา ชาวบ้านจึงเรียกวัดนี้ว่า “วัดดารอด ต่อมา
 ภายหลังเปลี่ยนเป็นวัดสลอดตามชื่อคลองที่อยู่ด้านหน้าวัด

ปัจจุบันคลองสลอด คือคลองที่อยู่ด้านหลังวัดสลอด (หรือหน้าวัดในอดีต) เป็นคลอง
 กว้าง ตลอดสองฝั่ง คลองมีชุมชนหมู่บ้านของคนในพื้นที่อาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง ริมคลองมีทางเดิน

เท่าลักษณะเป็นสะพานปูนซีเมนต์ยาวเลียบไปตลอดทั้ง 2 ฟาก สะพานทางเท้าค่อนข้างแคบ ขนาดรถมอเตอร์ไซค์หรือรถจักรยานผ่านได้ น้ำในคลองสกปรกบางช่วงยังใส สามารถใช้เรือสัญจรได้ดี บ้านบางหลังจึงยังคงใช้เรือและมีอุจาดเรืออยู่หน้าบ้าน โดยรวมแล้วเป็นหมู่บ้านที่เงียบสงบ เรียบง่าย น่าอยู่ปัจจุบันชุมชนริมคลองสกปรกเป็นพื้นที่ๆ เรียกว่า 3 ตำบล 2 จังหวัด กล่าวคือ หมู่บ้านนี้บางส่วนขึ้นกับตำบลบางพลีใหญ่ จังหวัดสมุทรปราการ ส่วนหมู่สุดท้ายขึ้นอยู่กัตำบลบางแก้ว จังหวัดสมุทรปราการ และบางส่วนขึ้นอยู่กัเขตประเวศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร แม้ชุมชนริมคลองนี้จะน่าอยู่แต่ก็มีอุปสรรคคือไม่มีเส้นทางออกถนน เนื่องจากในยุคที่ถนนบางนา-ตราด ตัดผ่านความเจริญเข้าสู่พื้นที่ ผืนนาบางส่วนมีทำเลดีเพราะอยู่ติดถนนราคาจึงสูงขึ้น นายทุนต่างๆ ก็ได้กว้านซื้อไว้เพื่อสร้างหมู่บ้านจัดสรรและสนามกอล์ฟ

ภายหลังชุมชนริมคลองจึงถูกโอบล้อมด้วยพื้นที่ของนายทุน มีการสร้างบ้านจัดสรรขึ้นโดยรอบ คุณตาสังเวียนเล่าว่า “มีนายทุนมาซื้อที่แถวนี้ไว้ทั้งหมด ประมาณ 2,000 กว่าไร่ ก็ขายกันไปไม่ได้คำนึงถึงทางออก เพราะทางออกคือทางคลองไม่คิดว่าจะมีรถ พอหนักๆ เข้าเขาทำสนามกอล์ฟแล้วก็ไม่ให้ออก เขาลงทุนเป็นหมื่นล้านพันล้าน จะไปออกของเขาได้ยังไง บางคนก็โชคดี ออกได้ ไม่ให้เขาออกเขาก็ไม่ขายให้ ให้เขาออกเขาก็ขายให้ ขายตอนนั้นไร่ละ 1,000,000–4,000,000 บาท เขาก็ฉลาดซื้อนะ ที่แปลงนี้เขาถามว่าเอาเท่าไร่ เราก็กะว่าเขาไม่ซื้อแต่เขาซื้อ บ้านแถบนี้เลยไม่มีทางออก” (สังเวียน ชอบธรรม, 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ภายหลังหมู่บ้านจัดสรรได้สร้างแนวเขตเป็นกำแพงสูงทำให้ปิดเส้นทางเข้าออกทางถนนไปด้วย ชาวบ้านที่จะออกไปด้านนอกต้องเดินเท้าหรืออาศัยมอเตอร์ไซค์หรือมอเตอร์จักรยานเลียบทางเท้าข้างคลอง แล้วข้ามสะพานข้ามคลองเข้าไปภายในวัดสกปรก เพื่อไปทะเล่อกถนนด้านหน้าวัด (คือหลังวัดในอดีต) หากใครมีรถยนต์ก็ต้องจอดฝากไว้ในวัดสกปรกแล้วเดินเลียบคลองเข้าบ้าน

หากมีการก่อสร้างใดๆก็ตามในคลองนี้ ชาวบ้านจะต้องเงินเปลืองเงินมากขึ้นเป็นเท่าตัว เพื่อว่าจ้างเรือจากบางปลาขนวัสดุก่อสร้างต่างๆ ราคาค่าจ้างขนลำละ 4,000 บาท ถึงกระนั้นก็ยังนับว่าลำบาก ขณะที่สำรวจภาคสนามอยู่นั้น คณะผู้วิจัยได้เห็นภาพเรือรับจ้างขนวัสดุก่อสร้างเข้ามาทางคลองนี้ด้วย ทั้งยังเห็นเรือที่ไปรับจ้างของผู้อาวุโสที่เสียชีวิตในคลองนี้มายังวัดสกปรก (ในเรือมีร่างของที่ห่อด้วยผ้าสีขาวลงเรือมาพร้อมด้วยญาติ พระ 1 รูป และผีพาย มาตามคลองวัดสกปรก) เรือลำนี้มาขึ้นที่ท่าหน้าหน้าวัดเพื่อและตั้งบำเพ็ญกุศล ซึ่งเป็นภาพที่ไม่คาดว่าจะได้พบเห็น

ภาพที่ 23 ภาพถ่ายเรือที่ไปปรับสภาพเพื่อนำมาวัดสลด ภาพที่ 24 ภาพถ่ายเรือชนวัดศุกก่อสร้าง
เข้าไปในคลอง

เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2557

คลองตาเปี่ยม

คลองตาเปี่ยม เป็นคลองเล็กๆ ที่ขุดขึ้นเพื่อเชื่อมระหว่างคลองชวดลากข้าวให้ออกทาง
คลองวัดสลด

คลองตาเปี่ยม เดิมชาวบ้านเรียกว่า **คลองตาเป็ย** ผู้อาวุโสในย่านนี้ให้ข้อมูลว่า ชื่อคลอง
ตาเป็ย เพราะ นายเป็ย (ไม่ทราบนามสกุล) ชาวบ้านเรียกว่าตาเป็ย เป็นชาวบ้านในย่านนี้และมีลำราง
ในทีนาของตนซึ่งอยู่ระหว่างคลองสลดกับคลองชวดลากข้าว

ในอดีต ชาวบ้านใช้คลองตาเป็ยเป็นเส้นทางลำเลียงข้าวหรือลากข้าวเข้าไปยังบ้านของ
ตน ซึ่งก็จะต้องผ่านทีนาของตาเป็ยเสมอ ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกว่าเส้นทางนี้ตามชื่อนายเป็ยผู้เป็น
เจ้าของทีนา ว่าคลองตาเป็ย นานวันเข้าการเรียกขานก็ได้กลายเป็น “**คลองตาเปี่ยม**” ดังปัจจุบัน
(สังเวียง ชอบธรรม, 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันคลองตาเปี่ยมหรือตาเป็ย คงเหลือเพียงชื่อเท่านั้น เพราะเส้นทางคลองได้ถูกถม
ไปจนหมดแล้วเนื่องมาจากสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่

คลองบางขวาง

คลองบางขวาง เป็นคลองยาวที่แยกออกมาจากคลองลำโรงขึ้นไปทางทิศเหนือของอำเภอ ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองหนองคาในตำบลหนองปรือ ปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองลำโรง ช่วงกลางของคลองมีคลองเล็กเชื่อมออกไปยังคลองบางโหลงได้

ชื่อ คลองบางขวาง ชาวบ้านเรียกว่า บางฝาง เพราะ คำว่า ฝาง คือ ขวาง เหตุที่ชื่อบางขวางนั้น ผู้อาวุโสในท้องถิ่น อธิบายว่า เป็นการเรียกตามลักษณะของคลองที่มีแนวขวาง ชาวบ้านจึงเรียกคลองบางฝางหรือขวาง (พุล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น คลองบางขวาง ที่ชาวบ้านออกเสียง “ขวาง” ว่า “ฝาง” นั้น หมายถึง “ขวางทาง” สอดคล้องกับข้อมูลดังที่กล่าวข้างต้นว่าแนวคลองนี้ทางด้านเหนือ มีช่วงโค้งไปด้านขวา ลักษณะคล้ายแนวขวางนั่นเอง อดีตชาวบ้านบางโหลงได้ใช้คลองบางฝางเป็นเส้นทางลัดเป็นไปออกคลองอื่นๆและเข้ามาทางคลองบางไส้ไก่เพื่อเข้าสู่วัดบางโหลงใน และ“เกาะ” ที่พักอาศัยของตน

คลองกู่พารา-บ้านกู่พารา

คลองกู่พารา (เอกสารบางแห่งเขียน กู่การา) เป็นคลองขุด ปลายคลองด้านเหนือแยกออกมาจากคลองลำโรงบริเวณเขตติดต่อกับตำบลบางพลีใหญ่และตำบลบางปลา ปลายคลองด้านใต้บริเวณกลางคลองเชื่อมออกไปยังคลองทุ่งช้าง(ด้านตะวันตก)ได้ หากลงมาทางด้านใต้จะเชื่อมกับคลองเก่าในพื้นที่ตำบลบางปลา

คลองกู่พารา ชาวบ้านเรียกว่า “คลองบางปลาร้า” เป็นคลองที่ต่อเนื่องกัน คลองนี้เป็นคลองสุดท้ายของตำบลบางปลาที่ติดกับอำเภอบางพลี คลองบางปลาร้าเป็นคลองขุดที่เพิ่งจะมีเมื่อ 80 กว่าปีชาวบ้านขุดคลองนี้เพื่อจะได้เข้าไปอาศัยอยู่ (สุบิน โทธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) สภาพเดิมของคลองมีความอุดมสมบูรณ์มาก เต็มไปด้วยสัตว์น้ำนานาพันธุ์ และเป็นแหล่งหนึ่งที่คนมักจะมาจับปลากัน

ชื่อ คลองบางปลาร้า มีที่มาเป็น 2 ความหมาย ผู้อาวุโสบางท่านอธิบายว่า

หนึ่ง ชื่อนี้มาจากการทำ ปลาร้า เพราะในยุคก่อนในคลองมีปลาต่างๆ มากมาย เมื่อชาวบ้านจับปลาได้มากจึงไม่สามารถรับประทานและทำปลาได้ทัน ก็จำเป็นต้องไว้จนกระทั่งปลาเริ่มส่งกลิ่นเน่าเหม็น ครั้นภายหลังชาวบ้านจึงทำเป็นปลาเค็มตากแห้งเป็นวิธีถนอมอาหารอย่างหนึ่ง และวิธีที่นิยมทำกันมากคือนำปลามาหมักกับเกลืออัดไว้ในไห เป็น “ปลาร้า” ดังนั้นเมื่อมองไปบ้านใดก็จะเห็นแต่การทำปลาร้าหรือไหที่ใช้หมักปลาร้าอยู่ทั่วไป ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของชื่อคลองว่า “คลองบางปลาร้า”

ดังที่ อาจารย์สุบิน โภธิประสิทธิ์ นักวิชาการท้องถิ่น ให้ข้อมูลว่า “ความที่ปลามีจำนวนมากนี้ เรียกได้ว่า ผักบู้ง ถ้าเดินเหยียบเข้าไป ปลากระโดดเลย สมัยก่อนชาวบ้านไม่ต้องไปหาปลา มีสวิงช้อนกึ่ง จะกินกึ่งหรือกินปลา แค่อำมือเสยไปได้ผักบู้ง 2 ที่ก็ได้ปลามากแล้ว ปลาจำนวนมากนี้ ชาวบ้านจะนิยมขังไว้ในเรือมาด (เป็นเรือกว้างขนาด 4-5 วา) ไปทิ้งไว้บ้านละลำสองลำ ปลาในคลองนี้มีมากจนกระทั่งไม่สามารถรับประทานให้หมดได้ในเวลารวดเร็ว เมื่อรับประทานไม่ทัน จำเป็นต้องทิ้งไว้จนปลาส่งกลิ่นเน่าเหม็น เพราะชาวบ้านทำปลาไม่ทัน ภายหลังชาวบ้านก็นำปลามาหมักดองด้วยเกลือทำเป็นปลาร้า หรือปลาเค็มแล้วเอาลวดร้อยไว้แขวนที่ได้ถือนบ้าน เป็นวิธิต่างออกด้วยการถนอมอาหาร ความที่ปลาจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ จะทำเป็นปลาร้านี้เองคงจะมีมากจนเป็นที่ขึ้นชื่อคือเมื่อมองไปทางใดคงจะเห็นแต่ไหปลาร้า ดังนั้นจึงเป็นที่มาของชื่อว่า “คลองบางปลาร้า” (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง วิถีการถนอมอาหารขอดนิยมนั้น ก็คือทำเป็น ปลาเค็ม กับ ปลาร้า คุณยายท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นชาวบางปลา กล่าวว่า การรับประทานปลาร้าของคนในย่านนี้กับปลาร้าของชาวอีสานนั้นไม่เหมือนกัน เพราะคนภาคกลางจะกินปลาร้าแบบปรุงสุก โดยใส่กระทิงไปด้วยเรียกว่า ปลาร้าหลน หรือ หลนปลาร้า คุณยายคำนึง ชาวบางปลา ได้อธิบายขั้นตอนทำปลาร้า ไว้ดังนี้ “เมื่อได้ปลามาแล้วต้องขอดเกล็ดควักไส้ ล้างทำความสะอาดก่อน แล้วเอาเกลือคลุก หมักไว้ประมาณ 1 เดือน หรือ 15 วัน แล้วเอามาคลุกข้าวคั่ว บางบ้านคลุกกับข้าวคั่วที่ทำจากข้าวสุกตากแห้งแล้วไปคั่ว บางบ้านก็คลุกกับข้าวสารดิบ แต่ถ้าใช้ข้าวสุกคลุกก็จะออกรสเปรี้ยว ถ้าเป็นข้าวสารจะไม่เปรี้ยว ปลาร้าทำกันแทบทุกบ้าน ไว้ใช้หลนปลาร้า ที่ใส่กะทิ ตะไคร้ลงไป จะไม่เหมือนกับปลาร้าอีสานเพราะจะไม่มีกะทิ” (คำนึง จันทรดี. 27 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

สอง คลองบางปลาร้า มาจาก ปลาตายตกแอ่ง ผู้อาวุโสในท้องถิ่นให้ข้อมูลว่า เนื่องจากสมัยก่อนบริเวณคลองนี้อุดมไปด้วยป่าแสมเช่นเดียวกับคลองอื่น และยังมีปลาจำนวนมาก ครั้นถึงฤดูแล้ง น้ำในคลองแห้งขอด ปลาจึงพยายามว่ายตะเกียกตะกายเอาชีวิตรอดไปยังบริเวณเป็นที่ลาดลึกลงไปซึ่งพอจะมีน้ำขังอยู่บ้าง แต่ในที่สุดน้ำก็ค่อยๆแห้งหมด ปลาจึงตายเน่าเหม็นอยู่ในแอ่งนั้น จำนวนปลาตายในแอ่งคงจะมีมากพอสมควร จนกระทั่งส่งกลิ่นเหม็นเน่าคล้ายกับกลิ่นของปลาร้า ชาวบ้านที่ผ่านไปมาจึงเรียกคลองนี้ว่า คลองบางปลาร้า “สมัยก่อนนั้น คลองบางปลาร้าปลาตายเยอะ เพราะปลาลง น้ำแห้งปลาแน่นตกแอ่ง ก็เลยเรียกคลองบางปลาร้า” (ชวน แผลวน้ำ. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น ชื่อคลองบางปลาร้า ขณะนี้มีที่มา 2 ความหมาย คือ เป็นแหล่งของการทำปลาร้ากับกลิ่นปลาร้าจากปลาตายตกแอ่ง ข้อมูลดังกล่าว แม้จะมีรายละเอียดที่ต่างกันบ้างแต่ก็แสดงให้เห็น

ถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จนทำให้มีปลาจำนวนมากมาย ซึ่งยากที่จะพบเห็นได้ในปัจจุบัน ส่วนจะความหมายชื่อคลองมีที่มาอย่างไรแน่นอนนั้นคงต้องละไว้ให้สืบค้นต่อไป

ต่อมา “คลองบางปลาไร่” ส่วนหน้าคือบริเวณด้านใต้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คลองกู่การา” เหตุผลที่เปลี่ยนไม่เกี่ยวกับกลิ่นแต่อย่างใด แต่เป็นเพราะในปี พ.ศ. 2501 สภาจังหวัดสมุทรปราการ ได้มีมติตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาตั้งชื่อ ถนน คลอง หรือสถานที่ราชการในจังหวัดสมุทรปราการให้เป็นการสอดคล้องกับประวัติศาสตร์และบุคคลสำคัญซึ่งมีส่วนได้สร้างความสำเร็จให้แก่จังหวัดสมุทรปราการเพื่อเป็นอนุสรณ์คำนึงถึงชื่อเกียรติยศเกียรติคุณของท่านเหล่านั้น คณะกรรมการฯ ได้มีมติให้ตั้งและเปลี่ยนชื่อถนนและลำคลอง สถานที่ต่างๆ โดยในจำนวนนี้มีมติให้ เปลี่ยนชื่อ “คลองบางปลาไร่” เป็น “คลองกู่การา” (สะกดตามเอกสารอ้างอิง) เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2501 ให้สอดคล้องกับตำนานของท้องถิ่น

ตำนานนี้ได้เล่าสืบต่อกันมาใจความว่า เมื่อปี พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาแตกในสมัยพระเจ้าเอกทัศฯ พม่าได้เผากรุงศรีอยุธยาและกวาดต้อนผู้คนส่วนหนึ่งไปอยู่ที่พม่า คนไทยที่เหลือต่างก็หลบหนี และแตกออกเป็นก๊กเป็นเหล่า ขณะนั้น พระยาวชิรปราการ ต่อมาคือพระเจ้าตากสินมหาราช ได้นำไพร่พลส่วนหนึ่งหลบหนีมาทางตะวันออก ประกอบด้วยเรือ 100 ลำ ทหาร 500 คนเศษ เดินทางผ่านไปทางระยอง ชลบุรี ะเชิงเทรา จนเข้าสมุทรปราการ และเมื่อเวลาพลบค่ำจึงได้หยุดพักที่บริเวณบางลาว (คือบริเวณตำบลบางปลาในปัจจุบัน) ขณะนั้นบางลาวเต็มไปด้วยป่าชายเลนทั้งหมด ที่พักที่นี้เป็นช่วงที่ต่อระหว่างบางลาวกับบางพลี จากเหตุการณ์การพักที่ในครั้งนี้ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า คลองกู่การา “อันที่จริงชื่อคลองกู่การานี้ชาวบ้านเรียกกันมาแต่เดิมแล้ว สมัยพระเจ้าตาก ส่วนชื่อคลองบางปลาไร่มีมาเมื่อ 80 ปีมานี้” (สุบิน โปธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

ทั้งนี้ หากตีความทางภาษา กู่ ก็คือ ทำให้กลับคืนดั่งเดิม เช่น กู้อือ กู้อาติ ส่วน การา (สะกดตามเอกสารอ้างอิง) หรือ พารา, ภารา แปลว่า เมือง ฉะนั้น “กู่การา” ก็หมายถึง กู่บ้านเมือง เป็นชื่อที่ตั้งเพื่อให้สอดคล้องกับเหตุการณ์การกู่บ้านเมืองตามตำนานนั้น

ปัจจุบัน คลองกู่การา แม้จะมีเส้นทางสัญจรหลักสายหนึ่งของชาวบ้านอีกต่อไปแล้ว แต่คลองนี้ก็ยังคงทำประโยชน์ด้วยเป็นเส้นทางช่วยระบายน้ำ โดยรับน้ำมาจากคลองสำโรงและระบายออกสู่ทะเลที่ตำบลบางปู ซึ่งช่วยแบ่งเบามวลน้ำหากเกิดวิกฤตการณ์น้ำท่วมกรุงเทพฯ ได้

คลองควาย

คลองควาย เป็นคลองธรรมชาติ ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองบางโหลงและเชื่อมต่อไปยังคลองหนองคาเข้าสู่พื้นที่ลาดกระบังได้ ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับกับคลองลำโรง และเชื่อมออกไปยังคลองอื่นๆ ได้อีกหลายคลอง เช่น คลองบางปลา คลองบางเรือ่นคลองบางกะสี เป็นต้น

คลองควาย เดิมคือ คลองบางโหลง ดังข้อมูลหนังสือแลหลังบางโหลง หน้า 20 กล่าวว่า ส่วนที่เรียกกันว่าคลองควายนั้น เป็นลำคลองบางโหลงช่วงตั้งแต่ศาลพ่อหลวงคงเพชรไปถึงวัดบางโหลงใน ไม่ใช่คลองบางโหลงทั้งสาย (แลหลังบางโหลง. 2543 : 20) แต่ก่อนบริเวณริมคลองสองฝั่งเป็นทุ่งนาโล่ง มีวัดบางโหลงนอกอยู่บริเวณปากคลองทิสได้ คลองนี้เดิมไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัย เพราะชาวบ้านย่านนี้จะปลูกบ้านอยู่รวมเป็นกลุ่มใน “เกาะ” ต่างๆ ใกล้กับวัดบางโหลงใน

ชื่อ คลองควายนั้น อาจารย์พูล เหมือนศาสตร์ นักวิชาการท้องถิ่นท่านหนึ่งกล่าวว่า ชื่อคลองควาย มาจากการสภาพดั้งเดิม ที่แต่ก่อนชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางสำหรับ “ล่องควาย” ผ่านไปมาในคลองนี้จนเป็นร่อง เมื่อน้ำจะแห้งคลองนี้จะตื้นเขินทำอะไรไม่ได้ (พูล เหมือนศาสตร์: 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) สอดคล้องกับข้อมูลที่คุณตาท่านหนึ่งเล่าว่าเดิมเป็นคลองที่ควายผ่านเป็นประจำ “สมัยก่อนคลองกับควายคู่กัน เป็นคลองที่ควายเคยผ่านเป็นประจำ ใช้ล่องไปล่องมา หมายความว่า คนเขามารับควายไปเลี้ยง ก็จะล่องไปล่องมา กันสนามใหญ่ ในนาใครก็กันเช่ากับเจ้าของนา เจ้าของนาไม่ได้ทำ เก็บค่าเช่าเป็นตัวยุทธเท่าไร เป็นข้าว หรือเป็นเงิน เพราะนามีมาก ไม่ได้ทำ สมัยนั้นสมัยคุณปู่เอง จอห์นได้ นาใช้จับจอง แล้วต้องเสียค่าเก็บหญ้า ไร่เท่าไรก็ออก

ใบเสร็จให้ แต่ถ้าไม่ทำนาก็จะเก็บแพง ถ้าทำนาก็ถูก สองข้างทางระหว่างลำโรงไปหัวลำโพงมีแต่นา ซึ่งเขาเป็นนาหว่านไปกับหญ้า เอาข้าวเปลือกบ่มแล้วมีหน่อ แล้วหว่าน ห้ามกระบือเข้า นานี้หว่านแล้ว ทางหลวงก็ถือว่าทำนาแล้ว หมายความว่า เพื่อจะได้ค่าเก็บภาษีถูกลงกว่าครึ่ง เช่น ไร่ละ 10 บาท ก็เหลือไร่ละ 5 บาท” (จิรศักดิ์ แก้วโบราณ. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์)

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่าในสมัยก่อนผู้มีที่นาจำนวนมาก หากไม่สามารถปลูกข้าวทำนาได้ทั้งหมด ก็จะกันผืนนาไว้บางส่วนเพื่อให้ชาวบ้านนำควายมาเลี้ยงในที่ของตน เจ้าของนาก็จะมีรายได้จากการเก็บค่าเช่านี้ อาจจะเป็นเงินหรือข้าวตามที่ได้ตกลงกันแต่ต้น โดยนับจากจำนวนควาย วิธีการนี้เป็นการหารายได้เสริมอีกทางหนึ่งที่เจ้าของนาอาจจะนำเงินไปชำระภาษีให้แก่รัฐต่อไป จึงเป็นการได้ผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ดังนั้นการเรียกชื่อว่า คลองควาย มีความหมายถึงเป็น เส้นทางล่องควาย ผ่านไปมา เพื่อนำไปเลี้ยงที่ทุ่งนาดังกล่าว คาดว่าคลองนี้เมื่อควายเดินผ่านไปผ่านมาเป็นเวลานานคงจะเป็นท้องร่องลึกขึ้น เมื่อมีการลอกคลองก็จะกลายเป็นคลองกว้างขึ้น ในหน้าน้ำคลองนี้อาจจะได้ใช้สัญจรได้

คลองทุ่งช้าง

คลองทุ่งช้าง เป็นคลองธรรมชาติ อยู่ทางด้านใต้ของอำเภอบางพลี ก่อนมาทาง ตะวันตก เป็นคลองช่วงสั้น เป็นแนวขวางปลายคลองด้านหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกบรรจบกับคลอง บางแก้วใหญ่ ปลายคลองด้านตะวันออกบรรจบกับคลองบางพลี และคลองบางปลาแร่

สภาพของคลองทุ่งช้าง ชาวบ้านเล่าว่าเดิมมีลักษณะคดไปมา สมัยก่อนในคลองนี้ไม่มี บ้านคนอยู่เลย และสองข้างทางมีแต่ต้นไม้หน่อใหญ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก

ชื่อ คลองทุ่งช้าง มีที่มาจากเคยเป็นทางเดินของช้าง ดังที่คุณยายท่านหนึ่งกล่าวว่า “เดิม คลองนี้มีช้างเยอะ มันจะล่องตามกัน เป็นทางที่ช้างลุยผ่านไป ไม่มีบ้านคนอยู่ สองข้างมีต้นไม้เยอะ ช้างมันก็เดินตามกัน ตรงไหนมีต้นไม้มันก็ไม่ไป มันเลี้ยวต้นไม้ใหญ่ไปมา คลองมันเลยคดตามตัวมัน ช้างมันเดินไปตามร่อง จนทะลุถึงคลองขุดใหม่” (หรั่ง ผาสุข. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ด้วย เหตุนี้ชาวบ้านจึงเรียกว่าคลองนี้ว่า **คลองทุ่งช้าง** เนื่องจากเป็น **ทางเดินของช้าง**

ผู้ให้ข้อมูลไม่ทราบว่าช้างเหล่านี้เป็นช้างป่าหรือไม่ ทราบแต่เพียงว่าเส้นทางนี้มีช้างจะ ล่องผ่าน ซึ่งอาจจะเป็นช่วงฤดูแล้ง น้ำคลองแห้ง ข้อมูลนี้ยังเป็นการสันนิษฐาน อาจใช้เป็นข้อมูล เบื้องต้นให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าต่อไป

คลองเจ๊ก

คลองเจ๊ก เป็นคลองขุด เดิมอยู่ในคลองบางคา เพื่อประโยชน์ในการคมนาคมขนส่ง เชื่อมระหว่างคลองบางคา กับคลองบางกะดี

ชื่อ คลองเจ๊ก มีความเกี่ยวข้องกับชาวจีน คนไทยสมัยก่อนมักเรียกชาวจีนว่า “เจ๊ก” เป็นพวกที่มีอุปนิสัยขยันขันแข็ง อดทน หนักเอาเบาสู้ มีแค่เสื่อผืนหมอนใบ รับจ้างงานทำงาน ทุกประเภททั้งงานकुดี หรือรดลาก (พาหนะชนิดหนึ่งชาวบ้านมักเรียกว่ารถเจ๊กเพราะผู้ลากรด ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน) รวมถึงงานที่คนไทยรังเกียจด้วยว่าสกปรก ด้อยค่า อาทิ เก็บอุจจาระตามบ้าน เป็นต้น

ชื่อ คลองเจ๊ก เกิดขึ้นโดยฝีมือกุลิชาวจีนที่มารับจ้างเป็นกรรมกรขุดคลอง ที่มาของการ ขุดคลองเจ๊กนี้ อาจารย์สุบิน โทธิประสิทธิ์ นักวิชาการท้องถิ่น เล่าว่า “คลองนี้ขุดขึ้นในสมัยของ นายวิชิต สุขี ซึ่งเป็นกำนันคนที่ 2 ของตำบลบางปลา (ขุนสมานพลีราษฎร์เป็นกำนันคนแรก) กำนันวิชิต ได้ริเริ่มดำเนินการขุดคลอง โดยใช้เงินจากการเก็บส่วย(ภาษี) จากประชาชน ซึ่งในยุคนั้น การเก็บภาษีท้องที่ ทางราชการจะมอบหมายให้กำนันเป็นผู้เก็บอากร และให้นำเงินที่เก็บได้นั้นมา

ว่าจ้างแรงงานในการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ในท้องถิ่นตน เช่น การขุดคลอง ทำถนน และสร้างสะพาน เป็นต้น (สุบิน โทธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

ในครั้งนั้น กำนันวิจิต นำเงินจากการเก็บภาษีมาใช้ในการขุดคลองเพื่อประโยชน์ของประชาชน โดยให้ทางอำเภอบางพลีรับเป็นผู้จัดหาแรงงานที่จะขุดคลองขึ้นขณะหนึ่ง ซึ่งก็ได้ว่าจ้าง **เจ๊ก** หรือ **ชาวจีน** ที่เพิ่งอพยพเข้ามาในเมืองไทยและกำลังว่างงานอยู่ให้มาขุดคลองที่มีความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร แต่มีกำหนดว่าให้ขุดเป็นเส้นตรงไม่ให้คดเคี้ยวไปตามธรรมชาติของพื้นที่ ดังเช่นคลองอื่นๆ จึงนับว่าผู้ขุดต้องใช้ความพยายามอดทนต่อความยากลำบากอย่างมาก เพราะตลอดเส้นทางจะมีต้นไม้ใหญ่ขวางระเกะระกะไปตามสภาพ ครั้นขุดเสร็จ คลองนี้จึงมีแนวตรงมาก

“แม่ของผมนี่คือ นางเข้ม โทธิประสิทธิ์ เล่าให้ฟังว่า นายวิจิต สุจิ เมื่อเป็นกำนันนั้น ได้เริ่มขุดคลอง และให้นายอำเภอบางพลีเป็นผู้จัดหาแรงงานให้ ก็ได้ชาวจีนอพยพมากลุ่มหนึ่งที่ว่างงานอยู่มาขุดให้ ชาวจีนกลุ่มนี้ได้ขุดคลองลักษณะเป็นแนวตรงมาก ไม่คดเคี้ยวตลอดระยะทาง 2 กิโลเมตร ซึ่งต่างจากคลองขุดในสมัยนั้นที่จะคดเคี้ยวไปตามสภาพ เพราะเต็มไปด้วยป่าแสม จึงมีต่อแสมเยอะ เมื่อทางการให้ขุดตรง ชาวจีนจึงต้องขุดแบบถอนรากถอนโคนต้นแสมใหญ่ๆ เหล่านั้นออกไปด้วย ทำให้ยากลำบากมากกว่าจะได้คลองตรง เมื่อการขุดแล้วเสร็จ ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า “คลองเจ๊ก” (สุบิน โทธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

โดยทั่วไป สมัยก่อน การขุดคลองส่วนใหญ่ โดยเฉพาะคลองในท้องถิ่น มักใช้แรงงานคน ยังไม่นิยมใช้เครื่องทุ่นแรงเพราะต้องลงทุนสูง ประกอบกับแรงงานรับจ้างคงหาได้ง่าย ดังนั้น ด้วยสภาพคลองที่มีป่าแสมทำให้ขุดยากมาก หลังจากเหตุการณ์นี้ เพื่อเป็นการรำลึกถึงชาวจีนชาวบ้านจึงได้เรียกคลองนี้ว่า “คลองเจ๊ก”

มีข้อมูลหนึ่ง ดังที่ปรากฏในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดสมุทรปราการ หน้า 354 ได้กล่าวถึงประวัติของ **นายบุญ กาญจนพันธ์** บุคคลสำคัญท่านหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งมีเนื้อความที่เชื่อมโยงมาถึงคลองเจ๊กด้วย ความในตอนหนึ่งว่า บิดาของท่านชื่อว่า ตง เป็นชาวจีนที่เดินทางมาจากมณฑลไหหลำ ประเทศจีน ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพทำนาอยู่ที่คลองตำโรงฝั่งใต้เยื้องกับวัดบางพลีใหญ่กลาง ซึ่งต่อมาได้มาจับจองที่นาอยู่ที่บางพลี เพื่อทำนา นายบุญ ผู้เป็นลูกก็ได้ทำนาสานต่อจากบิดา (เป็นคนแรกที่คิดทำคันดินล้อมที่ปลูกข้าวเป็นแปลงๆ เพื่อกักน้ำเอาไว้เลี้ยงต้นข้าวจนเกิดเป็นคันนา) และยังคงว่าอีกว่า นายบุญ นี้เป็นผู้ริเริ่มขุดคลองเข้าที่นา ซึ่งต่อมาเรียกว่า **คลองเจ๊ก** ที่ถนนเทพารักษ์ กิโลเมตรที่ 12.7 (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 354)

ข้อมูลดังกล่าว ชื่อ คลองเจ๊ก อาจมีข้อสันนิษฐานออกเป็นสองทาง คือ ตั้งชื่อตามเจ๊กที่มาขุดคลอง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือตั้งตามผู้ที่ริเริ่มขุด คือ นายบุญ กาญจนพันธ์ ซึ่งมีเชื้อสายจีน

อย่างไรก็ตามเมื่อรวมความแล้ว คลองเจ๊ก ล้วนมาจากความคิดริเริ่มหรือจากแรงงานของชาวจีน ทั้งสิ้น และชาวบ้านก็ได้เรียกชื่อนี้จวบจนปัจจุบัน

คลองบัวคลี่ – บ้านคลองบัวคลี่

คลองบัวคลี่ ปลายคลองด้านเหนือบรรจบคลองสำโรง ด้านใต้บรรจบคลองกระเปือ และออกไปยังคลองบางปลาแร่ได้

ชื่อ คลองบัวคลี่ นี้ จากการสัมภาษณ์คนในท้องถิ่นได้ให้ข้อมูลว่า แต่เดิมบางท่านก็ว่า เคยเรียก “คลองบางจี” ที่หมายถึง อุจจาระชื่อนี้มีที่มาย้อนหลังไปในอดีต ดังที่คนท้องถิ่น เล่าว่า สมัยก่อนเมื่อมีงานนมัสการหลวงพ่อดโต วัดบางพลีใหญ่ใน ซึ่งเป็นประจำปีก็จะมีคนมาเที่ยว มากมาย การเดินทางสมัยก่อนก็จะมี 2 วิธี คือถ้าไม่เดินเท้าลัดข้ามทุ่งมาก็จะพายเรือผ่านมาตาม คลองต่างๆ ซึ่งกินเวลาหลายชั่วโมงกว่าจะถึง ผู้ที่มาเที่ยวส่วนใหญ่จึงมักจะอยู่เที่ยวงานกันตลอดทั้งคืน และจะกลับเมื่อรุ่งเช้า

ระหว่างที่เที่ยวงานอยู่นั้น เมื่อเกิดความจำเป็นจะต้องปลดทุกข์ในขณะที่ห้องส้วมไม่พอเพียงนั้น ที่พึ่งที่หาง่ายและรวดเร็วที่สุดก็คือคลองนั่นเอง เพราะบริเวณริมคลองยามค่ำคืนเป็น ทำเลดี เนื่องจากด้วยลับตาคนประกอบกับมีเงามืดช่วยบดบัง จึงเหมาะสำหรับการปลดทุกข์ ฉะนั้น บรรดาของเสียต่างๆ ของมนุษย์ก็จะถูกระบายตามน้ำออกมาทางคลองนี้ด้วย ครั้นเมื่อเกิดกระแสน้ำ ขึ้นน้ำลงของแม่น้ำลำคลอง ของเสียและสิ่งปฏิกูลต่างๆ ก็จะลอยขึ้นลงตามกระแสน้ำและอาจติด ค้างอยู่บริเวณริมคลองให้เห็น ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ตามสิ่งที่พบเห็นว่า “คลองบางจี”

ดังที่ ผู้อาวุโสท่านหนึ่งเล่าว่า “ตอนฉันเด็ก เขาเรียกว่าคลองบางจี เพราะสมัยนั้น ส้วมยังไม่มี ก็ชี้ตามน้ำ ตามในป่าในพง คนจีนที่อยู่ตลาดบางพลีก็ยังไม่สร้างส้วม เวลาปวดก็เข้า คลองบางจี” (พุล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าคนไทยในอดีตใช้ประโยชน์จากคลองในกิจกรรมแทบทุกอย่าง ทั้ง การคมนาคม อุปโภคและบริโภค อย่างมากมาย จึงยังไม่เห็นความจำเป็นมากนักในเรื่องการมีห้อง ส้วมไว้ในบ้าน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อยู่ริมน้ำมักจะอาศัยปลดทุกข์หนัก เบาลงในแม่น้ำลำคลอง ไปด้วย เช่นนี้ถือเป็นเรื่องปรกติ หรืออย่างดีก็จะสร้างส้วมหรือสมัยก่อนเรียกว่า “เว็จ” ที่มีฝาผนัง ปิดบังไว้ริมคลองกันอุจาดตา แต่ของเสียต่างๆ ก็ยังถูกปล่อยลงคลองเช่นเดิม กระทั่งส้วมใน พระบรมมหาราชวัง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่บรรดาสาวชาววังเรียกกันว่า “อุโมงค์” ก็ยังต้องสร้างทะลุ ไปออกแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะคนไทยสมัยนั้นใช้แม่น้ำลำคลองเป็นทางระบายของโสโครก (เทพชู ทับทอง. 2546 : 114)

ดังจะเห็นได้จาก คลองในกรุงเทพเมื่อสมัยต้นรัชกาลที่ 5 หลายสายก็มีสภาพสกปรก และตื้นเขินมาก เพราะคนชอบเทขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลลงในคลอง ของเสียเหล่านี้จึงลอยตาม น้ำขึ้นน้ำลงกันเป็นแพ แต่ถึงอย่างไรน้ำในคลองก็มีความใสสะอาดกว่าปัจจุบันมากเพราะมีระบบ การจัดการอย่างเหมาะสมตามธรรมชาติ ทำให้น้ำในคลองสามารถใช้ต่อไปได้ และไม่เกิดปัญหา ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลทับถมส่งกลิ่นเน่าเหม็นดังเช่นคลองในยุคที่มีสิ่งแวดล้อมสกปรก

ด้วยเหตุนี้ จึงสรุปได้ว่า ชื่อ คลองบัวคลี เดิมชื่อ คลองบางจี ซึ่งเรียกขานไปตามสภาพ ที่เคยเป็นคลองรองรับสิ่งปฏิกูลของเสียของมนุษย์ที่ลอยมาตามคลองนี้นั่นเอง

มีเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับคลองบัวคลี คือ เมื่อปี พ.ศ. 2487 ที่นาบริเวณริมคลองบัวคลี หมู่ที่ 20 ตำบลบางพลีใหญ่ มีบางส่วนเป็นผืนนากว้างใหญ่ที่ให้ชาวบ้านที่นี่เช่าทำนา เจ้าของนาคือ นายฉาย และนางขาบ รุ่งเรือง สองสามีภรรยาที่สร้างตนจากการประกอบอาชีพทำนาอยู่บริเวณบางนา จนกระทั่งมีฐานะเป็นปึกแผ่น ภายหลังได้ขายที่นาบางส่วนที่ติดกับถนนสุขุมวิท แล้วมาซื้อที่นา บริเวณคลองบัวคลี ประมาณ 1,000 ไร่ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดยังลูกหลานตระกูล “รุ่งเรือง” จนบัดนี้ (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 356) ทั้งนายฉายและนางขาบ รุ่งเรือง เป็นผู้หนึ่งที่ได้บริจาค ทรัพย์เพื่อทำนุบำรุงศาสนสถานและสร้างสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์ไว้ในบางพลีอย่างมากมา ตามที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องคลองบางพลี

ต่อมาภายหลัง คลองบางจี ได้ชื่อใหม่ว่า **คลองบัวคลี** จะด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ หาก สันนิษฐานต่อก็คาดว่าอาจฟังดูเหมาะสม เพราะกว่าคลองบัวคลีในปัจจุบันเท่าที่ปรากฏจะเห็นว่าน้ำ ยังดูใสสะอาด ริมคลองเป็นชุมชนมีบ้านเรือนหลายหลังและร่มรื่นด้วยต้นไม้ นับเป็นชุมชนที่น่าอยู่ แห่งหนึ่ง

ภาพที่ 25 ภาพถ่ายป้ายชื่อคลองบัวคลี หรือบางคลี ในปัจจุบัน พ.ศ. 2556

ภาพที่ 26 ภาพถ่ายคลองบัวคลี่ พ.ศ. 2556

คลองทับนาง

คลองทับนาง เป็นคลองโบราณ มีความยาวต่อเนื่อง คลองนี้แยกออกมาจากคลองลำโรง โดยออกเป็น 2 สาย คลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองแพรกษา ด้านตะวันออกสามารถออกไปยังคลองอื่นๆ ได้ เช่น คลองขวาง คลองป่อทอง คลองตรง สภาพเดิมคงมีขนาดไม่กว้างมากนัก ชาวบ้านใช้สัญจรมาแต่โบราณแล้ว ตามประวัติกล่าวว่า คลองนี้ มีการขุดขยายให้กว้างขึ้นในภายหลังเพื่อประโยชน์ใช้สอย หลักฐานการขุดคลองคลองลำโรงและคลองทับนาง ปรากฏเมื่อราว พ.ศ. 2041 รัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2034 – 2072 ทรงโปรดให้มีการขุดลอกชำระคลองลำโรงกับคลองทับนางให้กว้างขึ้น แล้วเรียกชื่อเดียวทั้งสองสายว่า **คลองลำโรง** ซึ่งเป็นเส้นทางลัดระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำบางปะกงโดยไม่ต้องออกปากอ่าวข้ามทะเล เมื่อจะต้องเดินทางไปทางบ้านเมืองฝั่งตะวันออก ” (ส. พลายน้อย. 2555 : 201)

อาจารย์สุบิน โปธิประสิทธิ์ นักวิชาการท้องถิ่น เล่าว่า สมัยก่อนนั้นคนที่มาอาศัยอยู่บริเวณคลองทับนางส่วนใหญ่ คือ ชาวมอญจากปากกลัด พระประแดง มาอยู่เพื่อทำนาบริเวณนี้ (สุบิน โปธิประสิทธิ์. 4 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) เพราะชาวบ้านในอดีตมักจะยึดอาชีพเพาะปลูกทำนา ประกอบกับบริเวณด้านตะวันออกของสมุทรปราการคุณภาพดินดีกว่าพื้นที่อื่นทำให้สามารถปลูกข้าวได้ดี อีกทั้งยังมีลำคลองน้อยใหญ่ที่กั้นน้ำเค็มไม่ให้เข้าถึงพื้นที่เพาะปลูกได้ บริเวณริมคลอง จึงมีชาวนาเข้ามาบุกเบิกขยายพื้นที่ทำนามากขึ้น

การเรียกชื่อว่า **คลองทับนาง** นี้ มีที่มาอย่างไรไม่แน่ชัด สันนิษฐานในเบื้องต้นว่า น่าจะหมายถึง **กระท่อมของหญิงชานา** เพราะเมื่อมีพื้นที่กว้างขวาง ชานาจะปลูกกระท่อมหรือกระท่อมขนาดย่อมที่อาศัยได้ 2-3 คน ไว้ในที่ดินของตน ไว้กินข้าวและพักผ่อนตอนกลางวัน จึงเป็นไปได้หรือไม่ว่า ในระหว่างที่ผู้ชายไปทำนา ผู้หญิงก็จะอยู่เตรียมหุงหาอาหารและเฝ้าพืชผล เครื่องใช้ไม้สอยอยู่ที่ทับ กระท่อมนี้จึงเรียกว่าทับนาง เพราะ “ทับ” หมายถึงสิ่งปลูกสร้างริมคลองที่มีลักษณะเป็นกระท่อมหรือกระท่อม สามารถพักอาศัยได้ชั่วคราว (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542 : 520)

อนึ่ง คลองทับนาง ยังมีชื่อปรากฏในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ ช่วงที่เดินทางผ่านคลองต่างๆ ในบางที ก็ได้แต่งนิราศบรรยายถึงย่านที่ผ่านมาซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพของคลองทับนางในอดีต และเมื่อได้พบเห็นหญิงสาวชานาก็หวนคำนึงถึงหญิงสาวชาววัง(สุนทรภู่เป็นชาววังหลัง) พร้อมทั้งเปรียบเทียบลักษณะของหญิงชานาที่อยู่ในละแวกนี้ไว้อย่างไม่น่าอริมย์เท่าใดนัก มีความว่า

ถึง “ทับนาง วางเวง ฤทัยวับ
นางชานา ก็ไม่น่า จะชื่นใจ
อันนางใน นคราถึงทาสี
โอ้อปลัดพราก จากบุรินทร์ แล้วสิ้นงาม
(สุนทรภู่. 2543 : 21-24)

เห็นแต่ ทับชานา อยู่อาศัย
คราบขี้โคล คร่ำครา ดั่งทาคราม
ดีกว่านาง ทั้งนี้ สักสองสาม
ยิ่งคิดความ ขวัญหาย เสียคายกรุง”

ภาพที่ 27 ภาพถ่ายในอดีต แสดงที่พักอาศัยลักษณะเป็น โรงนาที่เรียงรายริมคลอง

ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ชาวบ้านท่านหนึ่งสันนิษฐานว่า ชื่อคลองทับนาง อาจจะมาจากการที่คนที่อยู่ในคลองนี้มีลูกสาวสวยเพราะเมื่อสมัยยังเด็กแต่ก็โตพอที่จะทันเห็นสภาพเดิมของคลองทับนางว่า “สองฝั่งคลองจะมีบ้านหลายหลัง ตั้งอยู่ห่างๆ กัน แต่ละบ้านจะมีที่นา 50 – 100 ไร่ และคลองนี้ก็มีลูกสาวสวย ผมไม่ได้คัดเช่นลูกพวกตาช้วน ยายจวบ ก็เลยเรียก คลองทับนาง (เผด็จ ภาสุข. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับที่คุณยายท่านหนึ่งบอกว่าสมัยก่อนในจำนวนบ้านเรือนริมคลองเหล่านี้ปรากฏว่ามีหลายหลังเล่าขานกันว่ามี ลูกสาวสวย “คลองทับนาง” นางเยอะ เพราะคนสวยเยอะ (หรั่ง ภาสุข. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ข้อเท็จจริงที่มาชื่อคลองทับนาง ขณะนี้ยังคงเพียงสันนิษฐาน ยังไม่สามารถสรุปได้ เพราะคลองทับนางมีชื่อปรากฏมาตั้งแต่ พ.ศ. 2034 – 2072 หรืออย่างน้อยที่สุดที่ต้นกรุงรัตน โกสินทร์ แล้ว ผู้วิจัยคงต้องละไว้ให้ผู้สนใจสืบค้นต่อไป

คลองตาค้อย

ชื่อ คลองตาค้อย มีที่มาจาก “นายค้อย” ไม่ทราบนามสกุล ชาวบ้านเรียกขานว่า “ตาค้อย” ซึ่งมีบ้านเรือนอยู่ในคลองนี้ คนในพื้นที่เล่าว่า นายค้อย เป็นเศรษฐีและมีที่นาจำนวนมากราว 600-700 ไร่ รวมทั้งยังรำลึกกันว่ามือนุภรรยาหลายคน ในจำนวนนี้ล้วนแต่อยู่ในวัยสาวรุ่นราว 17 - 18 ปี เล่ากันว่าบรรดาอนุภรรยาของนายค้อยนี้ มีพ่อ แม่เอามาขายให้เองเพราะอยากให้ลูกสาวอยู่บ้านหลังใหญ่ ได้อยู่ดีมีสุข ไม่ต้องทำนาให้ยากลำบากอีกต่อไป ทั้งยังเพื่อแผ้วความสบายนี้มาถึงพ่อแม่ครอบครัวของตนด้วยเพราะนายค้อยจะยกที่นาและเงินจำนวนหนึ่งให้กับพ่อแม่เพื่อเป็นสินสอดทองหมั้น พ่อแม่ที่อยากให้ลูกสาวสบายจึงพากันเอาลูกมาขายให้

ดังที่ คุณยายท่านหนึ่งกล่าวว่าสมัยก่อนชวานายากจนมาก ไม่มีนาเป็นของตนเอง หากใครอยากมีเงิน มีไร่นา ก็มักจะนำลูกสาวมาดองหรือแต่งงานกับนายค้อย เมื่อลูกสาวไปเป็นเมียเขาญาติพี่น้องก็จะได้สบายไปด้วย เพราะจะมีที่มิทางทำนาของตนเอง “ตาค้อยเมียเยอะ มีเมียตั้ง 8 คน สมัยก่อนบ้านไหนรวยเขาก็จะไปเป็นลูกจ้าง เอาเงินเขามา เอาตัวไปซัดดอก อยู่เป็นปีๆ ละเท่าไรให้ข้าวก็ถึง ใหนักี่ไร่ ให้อัฐก็บาท ใหนักี่ 10 ไร่ที่จันทบุรี ระยอง เมียลูกจ้างเขาบ้าง ปีละ 500 บาท เขาไม่ได้ให้เป็นทาสนะ เขาให้ไปอยู่เลี้ยงดู เขาให้ข้าวมาเลี้ยงครอบครัว พ่อแม่พี่น้องครอบครัวสบาย สมัยก่อนแต่งกัน นา 10 ไร่ เงิน 3,000 บาท ตาค้อยแกยังหนุ่มแต่มีเมียเรื่อยๆ จนตอนแก่เมียคนสุดท้ายอายุ 18 เอง ตาค้อย นามสกุลอะไร ไม่ทราบ แต่ลูกชายเขาเป็นผู้ใหญ่บ้านชื่อตาไก่” (หรั่ง ภาสุข. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ดี ในอดีตผู้มีฐานะดีหรือผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งคือนอกจากจะมีบ้านหลังใหญ่ มีบริวารมากแล้ว การมีบุตรและอนุภรรยาาก็เป็นสิ่งที่แสดงถึงฐานะและอำนาจด้วยเช่นกัน ดังนั้นความเป็นคนมั่งมีของนายคล้อย ตลอดจนชื่อเสียงเรื่องมีอนุภรรยาหลายคนจึงเป็นที่เลื่องลือกันในละแวกนี้ จนภายหลังชาวบ้านต่างเรียกขานคลองนี้ว่า “คลองตากล้อย”

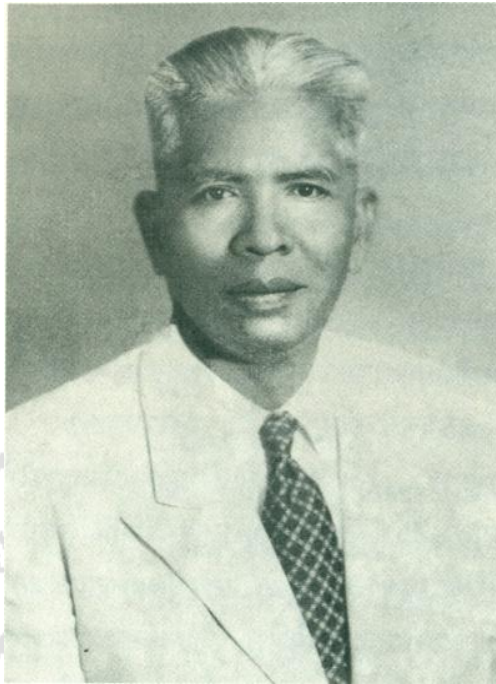
คลองขุดใหม่

คลองขุดใหม่ อยู่ในพื้นที่ของตำบลบางปลา ปลายคลองด้านหนึ่งเชื่อมต่อไปยังคลองเก่า คลองบางกระบือ คลองคูพารา (คลองบางปลาไร่) ได้ ส่วนอีกด้านหนึ่งเชื่อมต่อไปยังคลองสาม คลองขนานตำหรุและคลองบางปลาได้

ชื่อ คลองขุดใหม่ มีที่มาจากเป็นคลองที่ขุดขึ้น โดยการว่าจ้างแรงงานคนก็คือชาวบ้านที่อยู่ละแวกนั้น ให้ช่วยกันขุดขึ้น ลักษณะเป็นแนวตรง เพื่อความสะดวกในการสัญจรคือชาวบ้านสามารถแจวเรือไปออกคลอง 9 ได้โดยสะดวก

คุณยายท่านหนึ่งเป็นผู้หนึ่งที่เคยขุดคลองนี้มาก่อนได้เล่าว่า เมื่อท่านอายุประมาณ 13-14 ปีท่านเคยไปร่วมขุดคลองกับเพื่อน ได้ค่าจ้างขุดคิดวาละ 20 บาท และต้องขุดเป็นรูปสี่เหลี่ยม ฉะนั้นจึงขุดคนเดียวไม่ได้ ต้องช่วยกันขุดสองคน เมื่อขุดแล้วก็ต้องเอาดินขึ้นข้างบนให้เรียบร้อย (หรั่ง ผาสุข. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) จากนั้นมาชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า “คลองขุดใหม่”

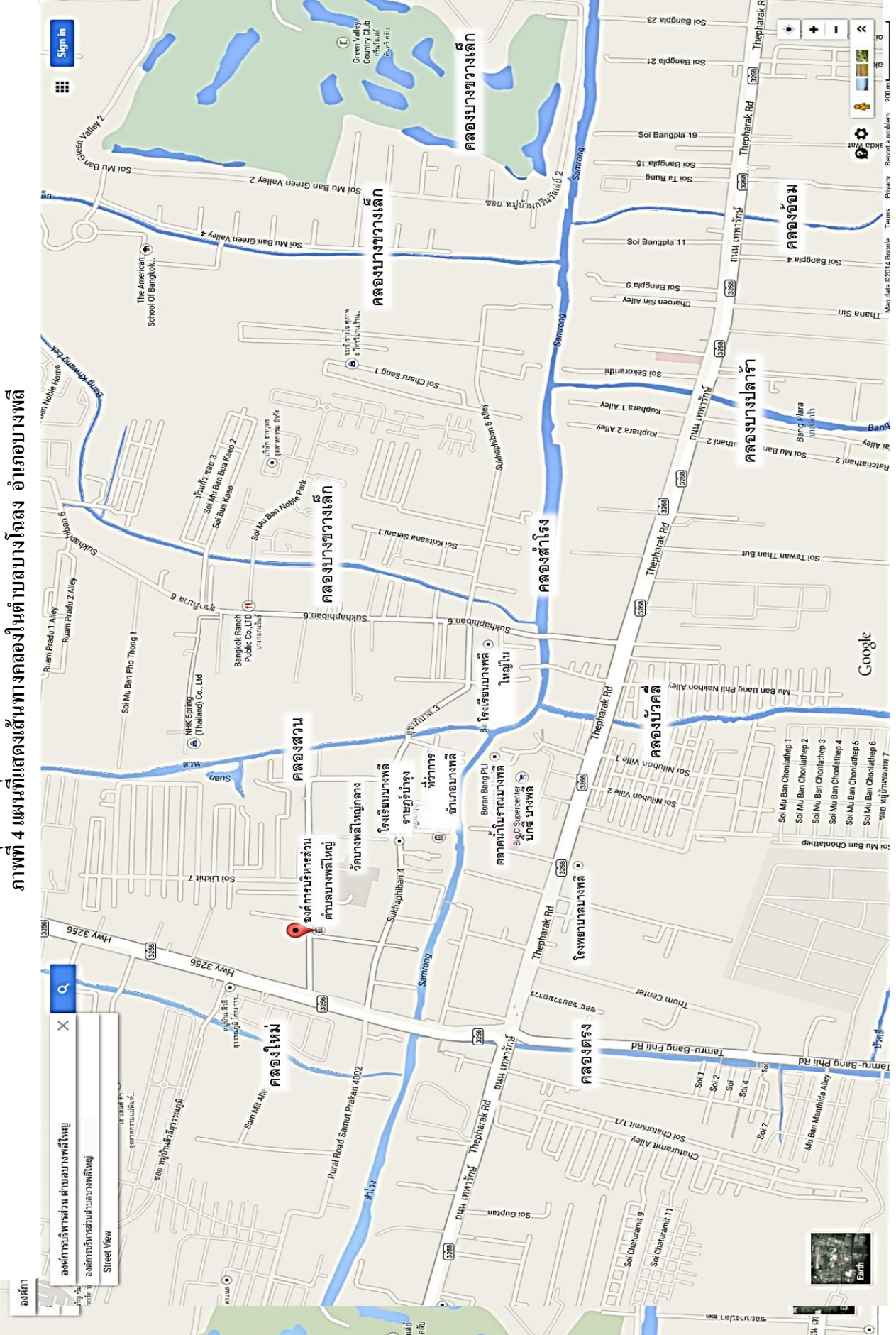
ข้อมูลจากหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ. หน้า 350 ในตอนหนึ่งกล่าวว่า คลองขุด เป็นหนึ่งในผลงานของนายเขียน กาญจนพันธ์ ในระหว่างดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมัยแรกเลือกตั้ง โดยผู้แทนตำบล มีผลงานโครงการขุดคลองเชื่อมระหว่างคลองบางปลากับคลองขุด ประตูนํ้าคลองตำหรุ นอกจากนี้ยังเป็นคนที่ตั้งชื่อถนนเทพารักษ์และถนนพุทธรักษาอีกด้วย นายเขียน กาญจนพันธ์เป็นสมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดสมุทรปราการทุกสมัยจนถึง พ.ศ. 2508 (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 350) ซึ่งคลองขุดใหม่ปัจจุบันก็ยังคงอยู่ขนานไปกับถนนสุขุมวิทสายเก่า

ภาพที่ 28 ภาพถ่าย นายเจียน กาญจนพันธ์
ที่มา : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2542 : 350)

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงเส้นทางคลองในตำบลบางโรง อำเภอบางพลี

ที่มา : www.google.co.th/maps/place/องค์การบริหารส่วนตำบลบางพลี

ชื่อคลองและชื่อบ้านในตำบลบางโหลง

ตำบลบางโหลง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลหนองปรือ ทิศใต้ ติดต่อกับคลองสำโรง ตำบลบางปลา ด้านทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลศรีษะจรเข้ใหญ่ กิ่งอำเภอบางเสาธง ด้านทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบางพลีใหญ่และตำบลราชาเทวะ

พื้นที่บางโหลง เดิมเป็นที่ราบลุ่ม กว้างใหญ่ ดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีลำคลองหลายสายพาดผ่าน

ตำบลบางโหลง ปรากฏเป็นหมู่บ้านมานานแล้วอย่างน้อยก็ตั้งแต่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ชาวบางโหลง มีความเชื่อตามตำนานที่เล่าขานสืบต่อกันมาว่า บรรพบุรุษของตนคือกลุ่มคนที่อพยพมาจากสุโขทัย เมื่อครั้งก่อนเสียกรุงศรีอยุธยา ราว พ.ศ. 2308 โดยสันนิษฐานจากการสร้างวัดบางโหลงใน เดิมชื่อว่า “วัดเกาะแก้วกาหลง” ผู้นำการอพยพคือ กรมหลวงคงเพชร และ แม่ย่าของสุโขทัย หรือ พระนางเสือง โดยล่องเรือมาจากสุโขทัย พิชญ์โลก กำแพงเพชร พิจิตร และเมื่อถึงบริเวณแห่งนี้ก็พบเกาะ (อาจเป็นที่ดอน) จึงได้ตั้งชุมชนหมู่บ้านขึ้น เพราะมีทำเลดีคืออยู่ใกล้กับปากแม่น้ำ ประกอบกับมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์

การตั้งหมู่บ้านบางโหลง หากยึดตามตำนานข้างต้นถือว่าเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งแม้จะไม่มีหลักฐานแน่ชัดถึงตำนานแห่งการอพยพในครั้งนั้น แต่ดังที่กล่าวข้างต้นว่าอย่างน้อยที่สุดหมู่บ้านนี้เกิดขึ้นแล้วในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏหลักฐานในนิราศเมืองแกลง ของสุนทรภู่ที่แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2350 (สมัยรัชกาลที่ 1) ช่วงผ่านบางโหลง สมุทรปราการว่า

“จนตกลึก ล่วงทาง ถึงบางโหลง เป็นทุ่งโล่ง ลานตา ล้วนป่าแวม
เหงือกปลาหมอ กอกก กับกุ่มแกม คงคาแจ่ม เค็มจัด ดังกักเกลือ”
(สุนทรภู่, 2543 : 21-24)

นิราศเมืองแกลง บรรยายถึงสภาพดั้งเดิมของบางโหลงที่เป็นทุ่งนาข้าวอันเว้งว่างเต็มไปด้วยป่าแวมและต้นเหงือกปลาหมอ ต้นกก อีกทั้งน้ำในคลองยังเต็มคงเป็นลักษณะน้ำกร่อยจากนิราศนี้ทำให้เห็นว่าบางโหลงแต่เดิมมีสภาพเป็นป่าแวมบริเวณที่ราบปกคลุมไปด้วยวัชพืชหลายชนิดรวมทั้งต้นเหงือกปลาหมอ (เป็นไม้ล้มลุก ดอกเป็นช่อยาวประมาณ 6 - 8 นิ้ว มี 2 สี คือสีม่วงและสีเทา เมื่อดอกบานเต็มที่จะร่วงหลุดกลายเป็นลูกสีเขียว รูปร่างคล้ายตะลิงปลิง ใบเป็นหยักตรงรอยหยักมีหนามแหลมคม มีคุณสมบัติแก้อาการปวดฟัน แก้ไข้หวัดผื่นคัน โรงิวหนั่ง ริดสีดวง ทวาร ฝีดาษ พอกหัวฝี แก้ปวดหลัง เป็นต้น)

นอกจากนั้น ความที่บางโหลงเดิมมีสภาพเป็นป่ารก จึงมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับที่มาของชื่อบางโหลงว่า ที่เรียกเช่นนี้เพราะในอดีตเคยมีแม่ชีพายเรือมาแล้วหลงทาง หาทางกลับวัดไม่ถูก จึงเรียกกัน

ต่อมาว่า **บางชีหลง** ครั้นนานวันเข้าก็กลายเป็น **บางโหลง** จนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามผู้ใหญ่ท่านหนึ่งคืออาจารย์พล เหมือนศาสตร์ นักวิชาการท้องถิ่น และเป็นชาวบางโหลงโดยกำเนิดท่านกล่าวว่า เรื่องที่เข้าใจกันดังกล่าวข้างต้นนั้นไม่ถูกต้อง ข้อเท็จจริงของเรื่องเกิดจากการที่ท่านอุปโลกน์ขึ้นมาเอง เมื่อครั้งที่เรียนต่อในระดับปริญญาตรี ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (เดิมเรียก มศว.บางเขน วิชาเอกภาษาไทยและวิชาโทประวัติศาสตร์) เมื่อ พ.ศ. 2512 ท่านและเพื่อนๆ ได้เดินทางไปจังหวัดชลบุรี ระหว่างการเดินทางก็มีการเล่นเกมทายชื่อที่มาของสถานที่ๆ ผ่านมาขณะนั้นเมื่อเลี้ยวซ้ายผ่านบางนา เพื่อนๆ จึงถามท่าน แล้วด้วยความคึกคะนองท่านจึงตอบโดยใช้ปฏิภาณไหวพริบ ด้วยการสันนิษฐานชื่อจากชื่อต้นไม้หรือชื่อคนมาสรุป เช่น เมื่อผ่านคลองบางนาก็บอกว่าเรียกเพราะตรงนี้น้ำเยอะ จึงเรียกว่าคลองบางนา เมื่อผ่านคลองบางแก้วก็บอกว่าเพราะคนเข้ามาทำนาทำอะไรมากๆ เมื่อถึงคลองบางโหลงก็เลยแต่งเรื่องหลอกเพื่อนว่าวันหนึ่งยายชีพายเรือมา ทางซ้ายจะไปคลองหนองงูเห่า ทางด้านขวาจะไปวัดบางโหลงใน แก้วก็หลงอยู่เป็นประจำ เลยเรียกยายชีหลง ต่อมาก็คำกร่อน เป็นบางชีหลง จากนั้นเรื่องราวดังกล่าวนี้ภายหลังได้เล่ากันแพร่หลายไป จนกระทั่งเกิดความเข้าใจผิดขึ้น (พล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) เพราะพบว่าบางชีหลงปรากฏไปทั่วแม่แต่ในเอกสารราชการ

สภาพทั่วไปของบางโหลง เดิมสภาพเป็น “เกาะ” เต็มไปด้วยป่าที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ป่าไผ่ ป่าอ้อ ป่าแหม ชาวบางโหลงจะรวมกลุ่มใน “เกาะ” ต่างๆ เช่น เกาะบ้านใหญ่ เกาะหน้าวัด เป็นต้น แต่ละเกาะมีคลองล้อมรอบ สามารถติดต่อถึงกันโดยทางน้ำได้ (พล เหมือนศาสตร์. 15 สิงหาคม 2555 : สัมภาษณ์) เมื่อถึงฤดูทำนาจึงออกไปทำนาในที่นาที่อยู่นอกพื้นที่ออกไปและจะปลูกโรงนาเป็นที่พักชั่วคราวไว้ในที่นาของตน

เกาะ เป็นที่อยู่อาศัยของชาวบางโหลงหลายกลุ่มตระกูล กลุ่มตระกูลต่างๆ ในบางโหลง ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในเกาะบ้านใหญ่คือชุมชนหน้าวัดบางโหลงในปัจจุบัน ข้อมูลจากหนังสือแลหลังบางโหลง ที่เรียบเรียงจากคำบอกเล่าของนายศราวุธ สมนึกซึ่งเป็นชาวบางโหลง กล่าวถึงกลุ่มตระกูลดั้งเดิมในตำบลบางโหลงว่ามีอยู่ประมาณ 19-20 กลุ่ม เช่น กลุ่มพลเจริญ กลุ่มพลอยทรัพย์ กลุ่มสินสุข กลุ่มม่วงนาค กลุ่มจันทร์เปรม กลุ่มขันสัมฤทธิ์ กลุ่มนาคสุข กลุ่มมีสุข กลุ่มปานแสงทอง กลุ่มชื่นจิตร กลุ่มมรดดี กลุ่มเหมือนศาสตร์ กลุ่มคล้ายบันดิษฐ์ กลุ่มหงส์ทอง กลุ่มพึงสุข เป็นต้น โดยแต่ละกลุ่มจะมีผู้นำกัน และมีความสัมพันธ์เป็นพี่น้องเครือญาติเดียวกัน บางตระกูลก็ออกไปสมรสกับตระกูลบ้านบางอื่นจนเกิดตระกูลใหม่ กลุ่มตระกูลต่างๆ ไปมาหาสู่กันโดยทางน้ำผ่านคลองต่างๆ เพราะการตั้งเคหะสถานบ้านเรือนจะยึดคลองเป็นหลัก เช่นบ้านในเกาะบ้านใหญ่ จะปลูกสร้างในน้ำมีทั้งเรือนไทยขนาดใหญ่และเล็ก ต่อมาเมื่อชุมชนกว้างขึ้น

ครอบครัวขยาย และมีการอพยพของบ้านที่เชื้อสายจีนและมอญเข้ามา ชุมชนจึงขยายจากริมคลองหนอง บึง ไปสู่ที่ดอน (แลหลังบางโจลง. 2543 : 20)

ตำบลบางโจลงอยู่ในพื้นที่ด้านเหนือเรียกว่า “ฝั่งทุ่ง” มีคลองบางโจลงซึ่งแยกมาจากคลองลำโรงพาดผ่าน ส่วนด้านใต้เป็นเขตของตำบลบางปลา เรียกว่า “ฝั่งป่า” มีคลองบางปลาซึ่งแยกออกมาจากคลองลำโรงไปทางด้านขวา ชาวบ้านบางโจลงจะคุ้นเคยกับการเรียกตัวเองว่า “ชาวทุ่ง” มากกว่าชานา และโดยส่วนใหญ่ก็จะยึดอาชีพการปลูกข้าวทำนาเพียงอย่างเดียว ดังนั้นกระบวนการทำนาในพื้นที่แถบบางโจลงก็ไม่แตกต่างกับชานาตำบลอื่น กล่าวคือ ต้องพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติ กล่าวคือเมื่อเริ่มเข้าสู่ฤดูฝน ชาวนาก็จะต้องกะเวลาให้พอดีในการทำกิจกรรมต่างๆ เพราะต้องอาศัยร่วมแรงร่วมใจกัน ลงแขก เริ่มตั้งแต่ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น โดยแต่ละบ้านต้องกำหนดช่วงวันไถเรียงก่อนหลังกันเองไม่ให้ตรงกัน เพื่อจะได้ช่วงลงแขกให้ทั่วถึงซึ่งแสดงถึงความสามัคคีและระบบการจัดการแบบเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ส่วนเจ้าของนาที่จะต้องเตรียมหุงหาอาหารทั้งควาหวานไว้ให้พร้อมสรรพ และเพียงพอที่จะเลี้ยงคนจำนวนมาก ราว 50 คนขึ้นไป (พุล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

ต่อมาเมื่อมีการขยายพื้นที่ทำนามากขึ้น จำนวนคนในหมู่บ้านจึงไม่พอเพียงที่จะช่วยกันลงแขก จึงต้องว่าจ้างแรงงานมาจากที่อื่น ดังที่คุณยายบุญช่วย กล่าวว่า “ช่วยกันลงแขก เช่นดำนา แต่ถ้าไม่มีคนก็ต้องจ้าง คิดเหมากันไร่ละ 8 บาท จะมากี่คนก็ 8 บาท ภายหลังจึงมีการหาแรงงานจากต่างถิ่นมาช่วยทำนาด้วยชาวลาวมาจากจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดศรีสะเกษ มารับจ้างทำนา เจ้าของนาคิดค่าแรงแบบ “เหมาก่าย” เป็นรายปีๆ ละประมาณ 700 บาทต่อแรงงาน 1 คน (ชาวนาจะทำนาปีละ 1 ครั้ง ได้ผลผลิตประมาณ 30-40 ถังต่อไร่) และกินอยู่กับเจ้าของ ค่าแรง 350 บาทต่อปี และแถมให้อีก 50 บาทเป็นค่ารถกลับบ้าน”(บุญช่วย นาคสุข. 22 พฤศจิกายน 2555 : สัมภาษณ์)

เมื่อได้ผลผลิตแล้วก็มี “เจ๊ก” หรือชาวจีนเป็นพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นมารับซื้อข้าวเปลือกไปจำหน่ายอีกทอดหนึ่ง ชาวบ้านย่านนี้มักจะขายข้าวให้กับเจ๊กหลายราย แต่ที่รู้จักกันดีคือ เจ๊กเงิน แซ่ตั้ง ซึ่งภรรยาก็เป็นคนจีนนอก (คือคนจีนที่มาจากเมืองจีน) ทั้งคู่ เจ๊กเงินมีอุปนิสัยดีไม่เอาเปรียบคนและให้ราคาข้าวยุติธรรม เจ๊กเงินเปิดกิจการร้านค้าของชำอยู่ที่ตลาดบางพลี (บริเวณหัวมุมข้างร้าน ไชยสวัสดิ์) แต่ปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนเป็นร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์แล้ว ส่วนโรงสีข้าวในย่านนี้ก็มี โรงสีข้าวไชยสวัสดิ์ ซึ่งเป็นกิจการของคนในตระกูลไชยสวัสดิ์ (บุญช่วย นาคสุข. 22 พฤศจิกายน 2555 : สัมภาษณ์) ส่วนอาชีพการทำบ่อปลาสมัยนั้นยังไม่เกิดขึ้น เนื่องจากยังเป็นยุคที่อุดมสมบูรณ์ น้ำในคลองใสสะอาดจึงสามารถหาปลาได้อย่างง่ายดายตามลำคลองที่อยู่โดยรอบซึ่งมีอย่างเหลือเฟือซึ่งชาวบ้านจะถนอมอาหารโดยทำเป็นปลาเค็ม ปลาสลิดเคดเค็ด ฯลฯ เป็นอาชีพ

เสริมและจะนำไปใส่เรือแจวไปขายที่สะพานปลา ผ่านทางคลองพระโขนง ส่วนขากลับก็จะซื้อหมากซื้อมะพร้าวติดมาด้วย

ดังข้อมูลในหนังสือแลหลังบางโคลง กล่าวว่าหน้าแล้งชาวบ้านจะเอาข้าว ผัก ปลา ที่เหลือกินบรรทุกเรือ ไปแลกมะพร้าว น้ำตาลจากชาวสวนมากักคุณไว้ เพราะเมื่อถึงฤดูทำนาจะไม่มีเวลาว่างไปไหนมาไหน และมีพ่อค้าชาวจีนล่องเรือมาขายสินค้าเรียกว่าเรือของชำ มีสินค้าสารพัดอย่าง พ่อค้าบางคนก็ขายเชื่อ คือยังไม่ต้องจ่ายเงิน แต่จะเข้ามาเก็บเงินภายหลังในฤดูกาลเก็บเกี่ยว (แลหลังบางโคลง. 2543 : 19) การเชื่อของกับเจ้าเป็นวิถีทางหนึ่งของชาวบ้านในยุคนี้ซึ่งพบได้แทบทุกตำบลของอำเภอบางพลี ซึ่งผู้ให้เชื่อกับผู้เชื่อจะต้องแสดงความซื่อสัตย์ มีความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกันด้วย

แม้บ้านบางโคลงจะโอบล้อมด้วยลำคลองมากมาย แต่โดยที่คลองต่างๆ นั้นได้เชื่อมไปยังคลองตำบลบางปลา (บางลาว) อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ดังนั้นในยุคที่ยังไม่มีการสร้างถนนสุขุมวิท บางโคลงก็ได้รับผลกระทบเป็นบางครั้งจากกระแส “น้ำขึ้นน้ำลง” ของทะเลที่ผ่านเข้ามาตามคลองต่างๆ ทางด้านใต้ของตำบล การที่น้ำทะเลเข้าถึงตลอดทั้งปี ส่งผลให้คลองในย่านนี้ซึ่งเชื่อมกับคลองสำโรงมีสภาพเป็น น้ำกร่อย คือไม่จืดสนิท แต่มีรสเค็มเจือชาวบ้านเรียกว่า “ล็กจืดล็กเค็ม”

สภาพดังกล่าว ชาวบ้านจึงต้องใช้น้ำอย่างประหยัดและคุ้มค่า และต้องหาน้ำจืดมาสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้งหรือยามจำเป็น โดยวิธีการที่เรียกว่าไป “ลมน้ำ” หรือ “ลมนเรือเอาน้ำ” ยังคลองต่างๆ ที่มีน้ำจืด ผู้อาวุโสหลายท่านเล่าเรื่องการลมน้ำว่าจะต้องแจวเรือออกไปหาน้ำจืดจากคลองอื่นๆ ขณะเดียวกันก็จะชิมน้ำในคลองเรื่อยๆ หากคลองใดน้ำจืดก็จัดการลมน้ำกันตรงนั้น วิธีการลมน้ำคือต้องเอียงเรือให้น้ำเข้าจนเต็มลำเรือ เสร็จแล้วก็ค่อยๆ พลิกลำเรือขึ้น และระวังมิให้น้ำกระรอกออกซึ่งกว่าจะนำน้ำกลับมาได้นั้นต้องแจวเรือด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างมาก และเรือก็ต้องไม่มีรอยหรือรูรั่วใดๆ ด้วย ดังนั้นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งที่พบเห็นกันทุกบ้านในย่านนี้นอกจากเรือแล้วก็คือ โถงน้ำขนาดใหญ่หลายใบที่ตั้งเรียงรายไว้รอบๆ บ้าน โถงขนาดใหญ่ไว้สำหรับเก็บกักน้ำจืดของแต่ละครอบครัวให้เพียงพอสำหรับฤดูแล้งเป็น โถงจากจังหวัดราชบุรี แม้แต่ในวัดบางโคลงในเดิมนั้นยังมีสระน้ำจืดไว้ 3 สระด้วย

ในช่วงหน้าแล้งหมดฤดูการทำนา เมื่อชาวนานำข้าวขึ้นยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว จึงเป็นช่วงเวลาว่างจึงนิยมการละเล่นสนุกสนานหลายอย่าง เช่น ไม้หึ่ง สะบ้า มอญซ่อนผ้า ตลอดจนวงไฟทองที่จะรวมตัวกันตั้งแต่บ่ายที่บ้านใดบ้านหนึ่งแล้วแตจะนัดหมาย ตกค่ำก็จะเป็นการเล่นเข้าผีเข้า แม่ศรี ผีลอบ ผีอู๋ ผีลิง ผีไก่ โดยที่สนุกสนานมากที่สุดเห็นเป็นผีลิงลม การเล่นเข้าผีนี้หากต้องการให้สนุกยิ่งขึ้นก็ต้องมีการ โกงกันบ้าง หลอกกันบ้าง เพื่อสร้างบรรยากาศให้มีรสชาติยิ่งขึ้น (ชอบ นาคสุข. 2546 : 38)

ปัจจุบัน พื้นที่ทางการเกษตรในตำบลบางโหลงลดลงเป็นอันมาก เนื่องมาจากพื้นที่ส่วนหนึ่งได้กลายเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากถึง 107 แห่ง รวมทั้งหมู่บ้านจัดสรรและอาคารพาณิชย์ต่างๆ ส่งผลให้อาชีพการทำนาต้องเลิกไปที่สุด ชาวบ้านจึงหันมาทำบ่อเลี้ยงปลาแทน คนในพื้นที่ท่านหนึ่งให้เหตุผลว่าเหตุที่เลิกทำนาข้าวเพราะไม่ได้ผล และค่าแรงแพงขึ้น “แรงงานรับจ้างมีน้อยลง เพราะคนที่นี่หันไปหันไปทำในโรงงานกันหมด จะหาคนที่มารับจ้างยกค่าแรงจึงแพง ก่อนต้องไปจ้างคนที่ลาคห่วยมาเกี่ยว เมื่อก่อนเราทำเองหมด แต่ก่อนเขาเรียกว่า *ลงแขก*” (ประจวบ พูลเจริญ, 11 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ยังมีประชากรต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นรวมทั้งแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านด้วย ทำให้บางโหลงในยุคนี้เป็นลักษณะของสังคมเมืองกึ่งชนบทไม่ต่างกับพื้นที่ตำบลอื่นของอำเภอบางพลี

ตำบลบางโหลง ยังมีคลองหลายสายเป็นเส้นทางเชื่อมไปยังพื้นที่ส่วนอื่น อาทิ คลองบางโหลง คลองบางขวาง คลองบางน้ำจืด คลองบางกะสี คลองอ้อม คลองตัน คลองบางตะเคียน คลองโองแตก คลองชวดหมัน เป็นต้น คลองที่มีความสำคัญและคลองหลักของชาวบางโหลง ได้แก่ คลองบางโหลง ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าและสภาพพื้นที่ ดังนี้

คลองบางโหลง-บ้านคลองบางโหลง

คลองบางโหลง เดิมมีลักษณะเป็นคลองธรรมชาติ ปลายคลองบางโหลงด้านเหนือบรรจบกับคลองหนองงูเห่า ส่วนปลายคลองทางด้านใต้บรรจบกับคลองลำโรง ออกไปยังคลองอื่นๆ ได้หลายสาย เช่น คลองบางพลีใหญ่ และคลองที่อยู่ในตำบลบางปลา

คลองบางโหลง เป็นคลองสายหลัก หรือ “แม่คลอง” ที่มีความยาวต่อเนื่องขึ้นไปด้านเหนือจนถึงเขตพื้นที่ตำบลหนองปรือ และมีคลองสาขาเป็นคลองย่อยแยกออกไปอีกมากมาย มีประโยชน์ในทางคมนาคมและการเกษตรต่อผู้คนในย่านนี้มาตั้งแต่อดีต แนวเขตของคลองบางโหลงน่าจะสิ้นสุดตรงรอยต่อระหว่างคลองบางโหลงกับคลองหนองงูเห่า (แลหลังบางโหลง, 2543 : 1) บริเวณปากคลองบางโหลงได้เชื่อมโยงเส้นทางน้ำไว้ถึง 3 คลองด้วยกัน คือ 1. ปากคลอง ที่อยู่ใกล้ตลาดบางโหลงเดิม 2. ปากคลองที่อยู่ข้างวัดบางโหลงนอก 3. ปากคลองที่เชื่อมต่อจากคลองบางน้ำจืด ซึ่งออกมาถึงคลองลำโรงฝั่งตรงข้ามคลองบางปลา

ในอดีตคลองบางโหลงเป็นเส้นทางที่ชาวบ้านใช้ “ล่องควาย” เพื่อไปออกยังคลองลำโรง และนำมาเลี้ยงที่บริเวณคลองบางเรือน ดังที่คุณตาพยอม ชาวบางโหลง ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า “คลองบางโหลงในอดีตเป็นคลองควาย หรือเส้นทางด่อนควายล่องไปที่นาของชาวบ้าน เป็นคลองที่คืนเงินใช้ทำอะไรไม่ได้ ในฤดูแล้งน้ำก็จะแห้งทุ่ง ปลาที่จะมารวมกันอยู่ในคลองหมด น้ำในคลองจะมีแค่พอเรือพายแจวกันได้เท่านั้น บางปีก็แห้งจนใช้การไม่ได้” (พยอม ทั้งจันทร์แดง,

12 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์) สภาพของคลองบางโหลงในยุคที่น้ำไหลเย็นเห็นตัวปลาใน
อาจารย์ธงชัยหงษ์จร ท่านเล่าว่า “ก่อนหน้าที่ถนนบางนา-ตราดยังไม่ตัดผ่าน ก็มาทางคลองตะเคียน
แล้วออกคลองชวดหมัน คลองบางน้ำจืด แล้วออกคลองบางโหลงใน สภาพคลองตอนนั้นสองฟาก
ฝั่ง ก็เป็นผักบุงและบัวแดง บัวขาว บัวเหลือง เดือน 11-12 น้ำใสเห็นก้นคลอง เป็ดมันไข่ เห็นไข่
เป็นอยู่ในคลอง น้ำใสมาก”(ธงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ชื่อ คลองบางโหลง คำว่า “โหลง” ไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่มีผู้สันนิษฐานไว้ถึง 3
ความหมาย ดังนี้

หนึ่ง “โหลง” เป็นชื่อของเป็นชื่อของ ต้นไม้ ชนิดหนึ่ง ดังที่ นักวิชาการท้องถิ่น กล่าวว่า
“โหลงเป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งที่เคยมีในย่านนี้” (पुल เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 :
สัมภาษณ์)

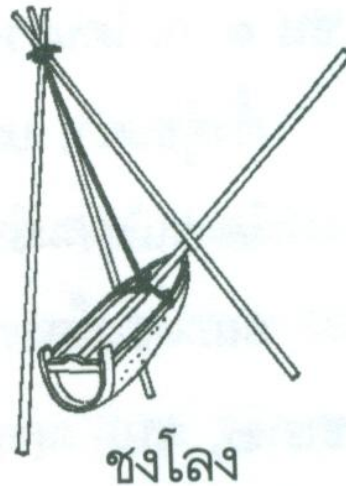
สอง “โหลง” เพี้ยนมาจากคำว่า “จรรโลง” ที่กล่าวไว้ในข้อมูลประวัติของคลองสำโรง
ที่ปรากฏในหน้าเว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางโหลงในปัจจุบัน ซึ่งอ้างอิงจากข้อมูล
ค้นคว้าของพลตรีดิวิล อยู่เย็น อีกทอดหนึ่งที่กล่าวถึงคลองสำโรงว่า เป็นคลองสำโรงขุดขึ้นในสมัย
ขอมเรืองอำนาจ ระหว่าง พ.ศ. 978 ถึง 1700 หลักฐานที่พบคือ คำดั้งเดิมซึ่งเป็นภาษาขอมคือคำว่า
“โหลง” เพี้ยนมาจากคำว่า “จรรโลง” แปลว่าก ในที่นี้อาจบ่งบอกถึงสภาพท้องถิ่น ที่มีการยกยออยู่
ตามคลองหรือมีการยกเรือ ลากเรือในช่วงหน้าแล้ง

สาม “โหลง” มาจาก “ชงโหลง” ผู้สูงอายุในท้องถิ่นให้ข้อมูลว่า “โหลง” เป็นคำที่เรียก
เพี้ยนมาจากคำว่า “ชง โลง” บางแห่งเรียกว่า “ชัง โลง” หรือ “โพง” คือเครื่องมือสำหรับวิดน้ำเข้า
นา” (พยอมน ทั้งจันทร์แดง. 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
อธิบายคำว่า “ชง โลง” หมายถึง เครื่องวิดน้ำรูปคล้ายเรือครึ่งท่อน มีด้ามถือ ผูกแขวนเข้ากับขาหยัง
แล้วจับด้ามให้พู่หน้าเข้าออกตามต้องการ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542 : 343)

ชง โลง ถือเป็นอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องมีกันแทบทุกบ้าน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่
ประกอบอาชีพทำนา ข่อมต้องมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นช่วยผ่อนแรง โดยเฉพาะการทำนาในอดีต
น้ำ ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญมาก หากจะรักษาระดับน้ำในแปลงเพาะกล้า ชาวนาก็ต้องมีอุปกรณ์หลาย
ชนิดไว้ช่วยผ่อนแรง อาทิ ชัง โลง(โพง) จักรวิดน้ำ ระหัดชกมวย และ โหง (คือปี่ผูกติดกับเชือก)
และสิ่งเหล่านี้ต้องใช้แรงคนทั้งสิ้นในจำนวนอุปกรณ์ดังกล่าว ชง โลง หรือ ชัง โลง ก็เป็นอุปกรณ์
ชนิดหนึ่งที่ไม่ต้องใช้ใช้วัสดุอะไรซับซ้อน

วิธีการใช้ชง โลง คือ จะต้องตั้งขาหยังสามเส้าหรือสี่เส้าก็ได้ แล้วผูกแขวนชง โลงไว้
ด้วยเชือก ผูกติดกับส่วนบนของไม้เส้าที่ยอดเข้ามารวมกันอยู่ชง โลง การแขวนชง โลงต้องอยู่ใน

ระดับที่ตักน้ำจากคลองได้โดยมีระยะให้วิดสาดเข้าไปในแปลงกล้าได้ ช่วยไม่ให้กล้าขาดน้ำในช่วงนี้ (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 145)

ภาพที่ 29 ภาพลายเส้น ขงโลง หรือ ขังโลง

ที่มา : พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542 : 343)

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงสภาพภูมิศาสตร์โดยรอบของบางโคลงในอดีตแล้ว ล้วนเป็นพื้นที่ทำนาทั้งสิ้น และก็คงจะพบเห็นขงโลงอยู่ทั่วไปในท้องนาบริเวณนี้ ดังที่คุณตาสำราญ เล่าว่า “แต่ก่อนแถวบางโคลง ทุกบ้านที่ทำนา มีเครื่องมือนี้กันหมด ชัน โลง ก็ต่อเข้าเป็นรางแล้วมีค้ำม พอน้ำในตากกล้าที่หว่านข้าวเยอะ เขาก็วิดน้ำออก ไม่มีเครื่องมืออะไร มันจะเป็นสามขาตั้ง เขาก็สานก็ต่อกันเอง เห็นพ่อเขาทำใช้ไม้ไผ่รวก คนย่านอื่น ไม่มี ชัน โลง โดยมากส่วนใหญ่ก็จะมีที่บางโคลง พอน้ำเยอะเราก็เอาชัน โลงวิดออก” (สำราญ วิทยาลัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์) ฉะนั้น คำว่า “โคลง” มีความเป็นไปได้ว่าอาจเป็นการเรียกที่กร่อนเสียงมาจากคำว่า “บางขงโลง” มาก่อน ส่วนที่หมายความว่ามาจาก “ตันโคลง” และ ภาษาเขมร คำว่า “จรรโลง แปลว่า ยก” ก็คงไม่ทิ้ง เพราะหากมีการสับสนในเชิงลึกอาจจะย้อนกลับมาพิจารณาสองความหมายนี้อีกครั้ง

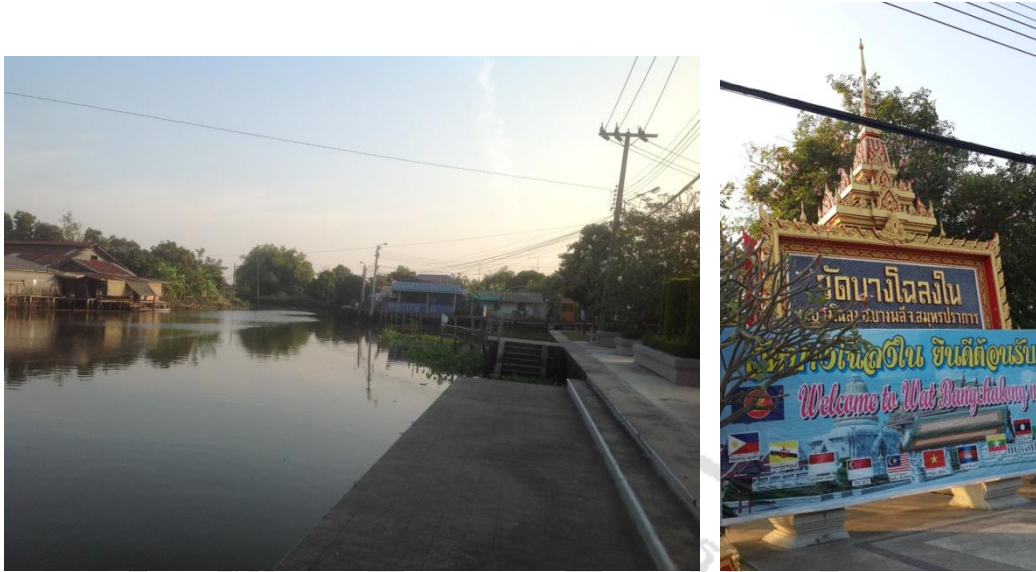
ปีพ.ศ. 2501 คลองบางโคลง ได้เปลี่ยนชื่อเป็น คลองฉลองชัย เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายนพ.ศ. 2501 โดยคณะกรรมการวิสามัญ สภาจังหวัดสมุทรปราการ ได้พิจารณาตั้งชื่อ ถนน คลอง หรือ สถานที่ราชการในจังหวัดสมุทรปราการ ให้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์และบุคคลสำคัญ ซึ่งมีส่วนได้สร้างความสำเร็จให้แก่จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อเป็นอนุสรณ์ค้ำนึ่งถึงชื่อเกียรติยศเกียรติคุณของ

ท่านเหล่านั้น จึงมีมติให้ตั้งและเปลี่ยนชื่อถนนและลำคลอง สถานที่ต่างๆดั่งนั้น คลองบางโหลง จึงถูกเปลี่ยนชื่อเป็น คลองฉลอมชัย แต่ชาวบ้านยังคงเรียกขานชื่อเดิมจนปัจจุบัน

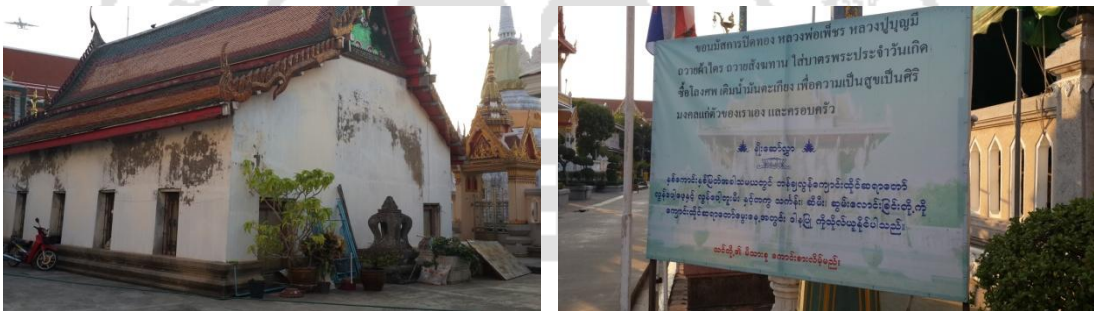
คลองบางโหลง ในปัจจุบัน เป็นคลองที่ความกว้างและลึกพอควร เดิมชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางหลักในการขึ้นล่องสัญจร ไปยังที่ต่างๆ โดยเฉพาะเมื่อต้องการเดินทางเข้ากรุงเทพมหานคร ชาวบ้านก็จะโดยสารเรือยนต์ที่ล่องเข้ามาทางคลองบางโหลง แล้วไปขึ้นท่าเทียบเรือที่วัดใหญ่ จากนั้นก็จะโดยสารเรือหางยาวต่อไปจนถึงไปสำโรงเพื่อเดินทางเข้ากรุงเทพฯ คุณยายท่านหนึ่งได้เล่าถึงการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ในอดีตให้ฟังว่า จะต้องโดยสารเรือยนต์ไป เรือนี้เป็นกิจการของคนใน *ตระกูลการะเกด* ซึ่งเป็นตระกูลดั้งเดิมของอำเภอบางพลี (ถนนม ยอตรัก. 7 มิถุนายน 2555 : สัมภาษณ์)

ริมคลองบางโหลงมีศาสนสถานเก่าเป็นที่เคารพของชาวบ้านย่านนี้ และเป็นศูนย์กลางประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วย คือ “วัดบางโหลงใน” และ “วัดบางโหลงนอก”

วัดบางโหลงใน ตั้งอยู่ที่บ้านบางโหลง เลขที่ 38 หมู่ 2 ถนนบางนา-ตราด กิโลเมตรที่ 16 ตำบลบางโหลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีเนื้อที่ประมาณ 48 ไร่ ทิศเหนือติดกับคลองบางโหลง ทิศใต้ติดคลองอ้อมวัด ทิศตะวันออกติดกับคลองบางโหลง ทิศตะวันตกติดกับคลองอ้อมวัด พื้นที่วัดมีลักษณะเป็นเกาะสามเหลี่ยม มีน้ำล้อมรอบ การคมนาคมสะดวกทั้งทางน้ำและทางบก วัดบางโหลงสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2301 เดิมเรียกว่า “วัดเกาะแก้วสว่างอารมณ์” ต่อมาเปลี่ยนเป็นวัดบางโหลงในคงเพื่อจะให้สอดคล้องกับตำบลที่ตั้ง แต่ชาวบ้านก็เรียกว่า “วัดเกาะ” เพราะมีน้ำล้อมรอบวัดบางโหลงในได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2499 ภายในมีอาคารเสนาสนะต่างๆ ที่เก่าแก่ อาทิ อุโบสถหลังเก่า พระเจดีย์ใหญ่ 1 องค์ซึ่งสร้างมาราว 200 ปีเศษ กุฏิสงฆ์เป็นเรือนไทย ศาลาการเปรียญไม้สัก หลวงพ่อเพชร และพระสัมฤทธิ์รวม 2 องค์ นอกจากนี้ยังมีการสอนพระปริยัติธรรม ด้วยตั้งแต่ พ.ศ. 2474 วัดนี้มีสภาพโดยรอบร่มรื่นสะอาดตา ด้านหน้าวัดคือคลองบางโหลง ซึ่งน้ำในคลองยังดูใสสะอาด ด้านขวาของวัดเป็นชุมชนดั้งเดิม ที่ชาวบ้านเรียกกันมาแต่ครั้งโบราณว่า “เกาะ” วัดนี้เป็นศาสนสถานที่พึ่งพิงของชาวบ้านบางโหลงตลอดจนแรงงานชาวพม่าในย่านนี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากป้ายประชาสัมพันธ์ของวัดที่เป็นภาษาพม่า

ภาพที่ 30 ภาพถ่ายคลองบางโหลงบริเวณหน้าวัดบางโหลงใน พ.ศ. 2557

ภาพที่ 31 อุโบสถหลังเก่าของวัดบางโหลงใน ภาพที่ 32 ป้ายเชิญทำบุญของวัดที่มีทั้งภาษาไทยและพม่า

วัดบางโหลงนอก ตั้งอยู่ที่บ้านบางโหลงนอก หมู่ 1 ตำบลบางโหลง มีเนื้อที่ประมาณ 41 ไร่ ตั้งอยู่ริมคลองบางโหลง เดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดปากคลอง” เป็นวัดร้างมาก่อน สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อสมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อมาขาดผู้ทำนุบำรุงจึงกลายเป็นวัดร้างในที่สุด จนประมาณ พ.ศ. 2478 อาจารย์เลื่อน (บางเอกสารชื่อ หลวงเฉื่อย) ได้ชักชวนชาวบ้านมาร่วมบูรณะปฏิสังขรณ์วัด และเปลี่ยนชื่อเป็นวัดบางโหลงนอก มีหลวงพ่อกวายเป็นพระประธานในอุโบสถ ปัจจุบันวัดบางโหลงนอกได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2478

ภาพที่ 23 ภาพถ่ายวัดบางโจลงนอก คลองหน้าวัด พ.ศ. 2557

คลองอ้อม

คลองอ้อม เป็นคลองธรรมชาติที่ลักษณะคลองจะตีวงโค้งโอบรอบ ในตำบลบางโจลง มี “คลองอ้อม เกาะ” และ “คลองอ้อมวัด”

คลองอ้อมเกาะ เป็นคลองเล็ก ที่แยกออกมาจากคลองบางโจลง ทางด้านหน้าวัดบางโจลงในลักษณะเป็นแนวตรงลงมาทางด้านทิศใต้ของวัดแล้ววกอ้อมผ่านกลางหมู่บ้านที่ประกอบด้วย “เกาะ” ต่างๆ ซึ่งเป็นบริเวณที่ดอน มีน้ำล้อมรอบ เป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านดั้งเดิมหลายตระกูลมาแต่โบราณ ลักษณะที่ต้องวกผ่านกลางหมู่บ้านนี้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า *คลองอ้อมเกาะ*

อาจารย์พูล นักวิชาการชาวบางโจลง กล่าวว่าต้นตระกูลของท่านก็อยู่ที่นี้ ย่านบางโจลงเดิมมีทั้งหมด 9 เกาะ คือ เกาะเม็ยหลวง เกาะเม็ยน้อย วัดเกาะแก้วลังกาฯ (คือวัดบางโจลงใน) (พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) ปัจจุบันเกาะในตำบลบางโจลงเหลืออยู่เพียง 6 เกาะ คือ เกาะวัดบางโจลง เกาะบ้านใหญ่ เกาะผู้ใหญ่ผล เกาะบ้านครุช่วย เกาะครุหวิง และเกาะบ้านเล็ก ปัจจุบันเกาะเหล่านี้ ยังคงเป็นชุมชนหมู่บ้านดังเช่นอดีต บางเกาะมีบ้านเรือนอยู่หนาแน่นหลังคาแทบจะชิดกันเรียกได้ว่าไถ่บิ่นไม่ตกดิน ส่วนในฤดูแล้งในคลองน้ำจะแห้งขุดมองเห็นเสาเรือนของบ้านริมคลองได้ชัดเจน การเดินทางเข้าคลองอ้อมเกาะในปัจจุบันจะใช้ทางบก มีสะพานคอนกรีตเชื่อมระหว่างพื้นที่วัดบางโจลงในเข้าไปในเกาะซึ่งสะดวกรวดเร็ว

ภาพที่ 34 ภาพถ่าย สะพานคอนกรีตเชื่อมจากวัดบาง โลงในเข้าเกาะ ด้านขวาคือคลองอ้อมเกาะ
เมื่อ พ.ศ. 2557

คลองอ้อมวัด คือคลองธรรมชาติที่แยกออกมาจากคลองบาง โลงในด้านหน้าวัดบาง โลงใน เป็นแนวตรงผ่านมาทางด้านข้างของวัด แล้วเลี้ยวขวาอ้อมด้านหลังของวัดบาง โลงใน

เหตุที่ชื่อ คลองอ้อมวัด เพราะคลองนี้จะอ้อมผ่านมาทางด้านหลังของวัดบาง โลงใน ชาวบ้านจึงเรียกเส้นทางนี้ว่า “คลองอ้อมวัด” คุณยายท่านหนึ่งเล่าย้อนอดีตว่าสมัยที่ท่านเป็นเด็ก คลองอ้อมวัดจะลึกเข้าไป และไม่มีบ้านใครอยู่ในคลองนี้นอกจากบ้านของ **ขุนจรุงสินสุข** ซึ่งเป็นกำนันตำบลบาง โลง (ละม่อม วิทยาลัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์) คลองอ้อมวัด ยังเชื่อมต่อกับคลองอื่นๆ ได้อีกหลายคลอง คือปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองบางไส้ไก่ คลองบางลำพู

คลองบางลำพู ชาวบ้านเรียกว่า คลองลำพู (ออกคลองลำโรง) และคลองลัด(เพื่อไปออกทางคลองบาง โลงและต่อไปยังคลองลำโรง) และช่วยระบายน้ำมาจากคลองหนึ่งด้วย คลองลำพูเป็นคลองใหญ่กว่าคลองบาง โลงในอดีตคลองนี้ยังเคยเป็นที่มีการจัดแข่งขันเรืออีกด้วย

คลองศาลเจ้า

คลองศาลเจ้า หรือคลองศาลเจ้าพ่อหลวง เป็นคลองเล็ก คลอง เป็นแนวขวางเชื่อมระหว่างสองคลอง คือ ปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองหน้าวัดหรือคลองบาง โลงเก่า ส่วนปลายคลองด้านตะวันออกบรรจบกับ คลองบาง โลง หรือคลองควาย สมัยก่อนบริเวณคลองนี้สองฟากฝั่งเป็นผืนนาโล่ง ไม่ค่อยมีบ้านผู้คน ริมคลองมีบ้านอยู่ไม่ถึงสิบหลัง

ชื่อคลองศาลเจ้า มีที่มาจากตำนานเรื่องเล่าท้องถิ่นของชาวบาง โลง ที่เชื่อกันว่าเกี่ยวกับบรรพบุรุษของตน ตามประวัติกล่าวว่า

ย้อนไปเมื่อครั้งก่อนกรุงศรีอยุธยาจะเสียดินแดนให้พม่า พ.ศ. 2308 “กรมหลวงคงเพชร” แม่ทัพชาวสุโขทัยที่มีฝีมือดีผู้หนึ่ง ได้นำกองทหารเดินทัพ โดยล่องเรือจากสุโขทัย พิชญ์โลก กำแพงเพชร พิจิตร ผ่านมาทางบาง โลงเพื่อจะไปรบที่ระยอง และเมื่อถึงบริเวณบาง โลงจึงได้ตั้ง

ค่ายพักพิงไพร่พลที่เกาะหรือที่ดอน ระหว่างนั้นเกิดมีไข้ป่าระบาด มีผู้คนเจ็บป่วยล้มตายกัน จึงให้ ผังศพออยู่บริเวณ โลกแห่งนี้ และมีการตั้งศาลประดิษฐานหลวงพ่อดวงเพชรขึ้นจนปัจจุบันนี้ ต่อมา บริเวณนี้ได้กลายเป็นหมู่บ้านเพราะอยู่ใกล้ปากแม่น้ำและมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ดังนั้นจึงมีความเชื่อกันว่าบรรพบุรุษของชาวบางโจลงอาจเป็นกลุ่มเดียวกับคนที่เดินทางมาพร้อมแม่ทัพผู้นี้ และเป็นชาวสุโขทัย (แลหลังบางโจลง. 2543 : 25) ต่อมาชาวบางโจลงได้สร้างวัด “วัดเกาะแก้วสว่าง อารมณ์” ขึ้นในบริเวณนี้

ภายหลังได้มีชาวบางโจลง เดินทางไปนมัสการศาลเจ้าพ่อหลวงคงเพชรที่จังหวัดสุโขทัย และได้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ จึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่ตำบลบางโจลง ข้อความตอนหนึ่งในหนังสือแลหลังบางโจลง กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. 2301 ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างศาลไม้บนโลกที่มีน้ำล้อมรอบ แล้วอัญเชิญเจ้าพ่อหลวงคงเพชรที่ประดิษฐานในรูปของแผ่นไม้กระดานยอดแหลม เรียกว่า “เจว็ด” พร้อมเจว็ดของแม่ย่า (แม่ย่าของสุโขทัย หรือพระนางเสือง) และอัญเชิญมาประดิษฐานที่ศาลเจ้าพ่อกรมหลวงคงเพชร (แลหลังบางโจลง. 2543 : 25) เป็นสถานที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะชาวบางโจลงมาเป็นเวลานาน ปัจจุบันเรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อหลวง” ตั้งอยู่ริมคลอง ดังนั้นชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า คลองศาลเจ้าไปด้วย

อนึ่ง เรื่องราวดังกล่าว แม้เป็นเพียงตำนาน เพราะยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด แต่ชาวบ้านบางโจลงก็ยังคงเชื่อมั่นว่าพวกเขาคือลูกหลานของพ่อหลวงคงเพชรและท่านก็เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป ดังจะเห็นได้จากเมื่อต้องการความช่วยเหลือก็มักจะไปบนบานขอพรที่ศาลของท่าน กลุ่มครองปกป้องภัยอันตรายให้แก่ลูกหลาน เช่น เมื่อต้องเรือไปตามคลอง หากมีเรือใหญ่สวนมา ด้วยความกลัวเรือจะล่ม ชาวบ้านก็มักเรียกอัญเชิญพ่อหลวงให้มาช่วยเสมอ แต่มีกฎเกณฑ์ว่าหากบนเรื่องการเกณฑ์ทหารก็จะไม่สำเร็จเพราะเชื่อกันว่าท่านเป็นแม่ทัพจึงชอบให้เป็นทหาร ในอดีตแม้กระทั่งเมื่อลูกหลานชาวบางโจลงจะบวช สิ่งที่ต้องกระทำก่อนบวชคือในวันโกนหัวนาค ตอนเย็นจะต้องไปกราบที่ศาลเจ้าพ่อหลวงเพื่อขอลาบวชด้วย (แลหลังบางโจลง. 2543 : 27)

เท่าที่ได้พูดคุยกับผู้อาวุโสหลายท่านได้เล่าว่า สมัยก่อนมีวังทรงของเจ้าพ่อกรมหลวงด้วย เรียกกันว่า “แม่ย่าทรงทรัพย์” หรือแม่ทรงทรัพย์ เป็นสาวโสดในตระกูล จันทร์เปรม ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเล่าเรื่องราวของแม่ทรงทรัพย์ว่า “เมื่อยังสาวชื่อ “ทรัพย์” เป็นคนสวยแต่ไม่มีคู่ เพราะชายหนุ่มคนใดมาสู่ขอก็จะต้องถูกงูกัดตายหมด ต่อมาเมื่อรับประทับทรงแล้วก็ไม่มีรอบเดือนเลย จนกระทั่งตาย บ้านแกอยู่ตรงข้ามวัด ผังโน้นเรือนไทย ตอนนี้แกเสียชีวิตไปแล้ว” นอกจากนั้นยังเล่าการประทับทรงด้วยว่า “ก่อนที่จะมีการกล่าวอัญเชิญท่านประทับทรง จะต้องตีโทนและร้อง

เพลงเชิญไปด้วย แต่ท่านอาจจะประทับทรงหรือไม่ก็ได้ สิ่งของที่นำมาบน ชาวบ้านนิยมของที่ทำได้ง่าย เช่น เหล้าขาว 1 ขวดกับไข่เจียวเท่านั้น เพราะเชื่อว่าท่านไม่นิยมสิ่งของใหญ่โต

มีราคาแพงชาวบ้านจะบนกันแทบทุกเรื่องยกเว้นบนเรื่องทหารท่านจะไม่รับ เพราะท่านก็เป็นทหาร” (บุญช่วย นาคสุข. 22 พฤศจิกายน 2555 : สัมภาษณ์)

ความศรัทธาในเจ้าพ่อหลวงคงเพชร ยังเห็นได้จากการที่ชาวนาสมัยก่อนเมื่อจะออกไปทำนา มักจะผูก ผ้าแดงของเจ้าพ่อกรมหลวงไว้ที่คอหรือแขนเชื่อว่าจะป้องกันงูได้ เพราะในท้องนามีงูเห่าชุกชุม ผ้าแดงของเจ้าพ่อกรมหลวงคงเพชรจึงเปรียบเสมือนเครื่องรางของขลังที่สร้างขวัญและกำลังใจให้ตน ผ้าแดงนี้จะแจกในงานสงกรานต์น้ำพ่อหลวงราววันที่ 22-23 เมษายนของทุกปี ดังที่อาจารย์พูล เหมือนศาสตร์ นักวิชาการท้องถิ่นบางโหลง เล่าว่า “นิกผ้าแดงกันเท่าไรก็ไม่พอ นิกกันเป็นพับๆ เลยเป็นเส้นๆ ฉะนั้นคนบางโหลงจะดูได้เลย ถ้ามีผ้าแดงที่คอ ชาวนาจะผูกที่แขน ที่เสื้อ บางคนก็เคี้ยวมีความศรัทธาขนาดนั้น ” (พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 35 ภาพถ่ายศาลเจ้าพ่อกรมหลวงคงเพชร พ.ศ. 2556

ภาพที่ 36 ภาพถ่ายศาลแม่ย่า พ.ศ. 2557

ภาพที่ 37 ภาพถ่ายภายในศาลแม่ย่า

ความศรัทธานี้นำมาซึ่งประเพณีสงฆ์ศาลเจ้าพ่อกรมหลวงคงเพชร ซึ่งเป็นงานประจำปี ชาวบ้านเรียกว่า “งานสงฆ์น้ำพ่อหลวง” ในวันที่ 22 - 23 เมษายน หลังสงกรานต์ ชาวบ้าน “แห่เจว็ด เจ้าพ่อกรมหลวง” ณ บริเวณศาลของท่านด้วย “เจว็ด” คือรูปเทพารักษ์ในศาลพระภูมิโดยปริยาย หมายถึงให้เป็นใหญ่แต่ไม่มีอำนาจ บางที่เรียกว่าตระเว็ดหรือเตว็ด (พจนานุกรม ฉบับมติชน. 2547 : 238) ลักษณะเจว็ด เป็นแผ่นไม้รูปรางคล้ายใบเสมาแต่มีลักษณะสูงเพียวกว่า เขียนหรือสลักเป็นรูป เทพารักษ์ หรือรูปเทวดาถือพระขรรค์ ประดิษฐานไว้ในศาลพระภูมิหรือศาลเจ้า

ภาพที่ 38 ภาพถ่ายเจว็ดในศาลเจ้าพ่อกรมหลวงคงเพชร
ที่มา : ภาพประกอบบทความ “เจว็ด : สัญลักษณ์ในพิธีกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นบางพลี”

ก่อนวันงานชาวบ้านต้องมาปิดกวาดตกแต่งศาลทั้ง 2 ศาล รวมทั้งสวดก่อนปูรูปน้ำเต้าของคนจีน แทนปูสำหรับวางเครื่องสังเวย โรงเล็ก โรงจั่ว วันที่ 22 เมษายน ถือเป็นวันสุก-ดิบจะมีมหรสพต่างๆ อาทิ ลิเก รำวง สมัยหลังคงเหลือแต่ลิเก ซึ่งจะแสดงทั้งกลางวันกลางคืน บริเวณรอบๆ มีร้านค้าขายอาหาร ของเล่น ดอกไม้รูปเทียน น้ำอบไทย ช่วงเช้าของวันที่ 23 เมษายน เป็นวันงาน ชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวาน เครื่องสังเวย อาทิ หัวหมู เป็ด ไก่ ไข่เจียว ขนมต้มขาวขนมต้มแดง ข้าวเหนียวและผลไม้ บางคนก็นำบายศรี พวงมาลัย พานพุ่มดอกไม้มาถวายเพื่อบอกกล่าวแก่บน

ช่วงบ่ายจะทำพิธี “ส่งเรือ” โดยนำเครื่องเช่นสังเวย เช่น เป็ด ไก่ ปลา เหล้าขาว บุหรี่ยาเส้น ผลไม้ต่างๆ ใส่เรือจำลองประดับด้วยธงหลากสี ไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งเพื่อสะเดาะเคราะห์ให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ประมาณบ่ายสองโมงจะอัญเชิญเจว็ด ผู้อัญเชิญจะถือว่าเป็นผู้โชคดี ขบวนเจว็ดจะแห่ไปรอบศาล ผู้คนก็จะประพรมน้ำอบไปบนเจว็ด และพยายามสัมผัสเจว็ดเพื่อเป็นสิริ

มงคล เสร็จแล้วจะอัญเชิญไปประดิษฐานบนศาลาหน้าศาลเพื่อให้ประชาชนปิดทองและสร่งน้ำ จนถึงเวลา 22.00 น. ก็จะแห่กลับไปประดิษฐานบนศาลตามเดิม ผู้ที่มาร่วมงานจะได้รับ ผ้าแดงไว้ติดตัวเพื่อป้องกันภัยอันตรายและ และร่วมกันรับประทานข้าวผัดและขนมหวานทั้งยังแจกจ่ายให้นำกลับไปให้ครอบครัวเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย ครั้นเวลากลางคืนก็จะมีมหรสพแสดงตลอดคืน (แลหลังบางโจลง. มปป : 26)

ภาพที่ 39 ภาพถ่ายพิธีสงเรือ

ที่มา : ภาพประกอบบทความ “เจ็ด : สัญญาในพิธีกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นบางพลี”

อนึ่ง เหตุที่เครื่องสังเวยมีข้าวผัดร่วมด้วยนั้น คุณยายละม่อม วิลาลัย เป็นผู้ที่คุณเคยกับคลองศาลเจ้าเป็นอย่างดีเพราะเดิมบ้านของท่านอยู่ติดคลองศาลเจ้าพ่อหลวง ท่านเล่าว่าศาลเจ้าพ่อหลวงสมัยก่อนเป็นศาลเล็ก และคุณแม่ของท่านคือ นางเสงี่ยม รุ่งเรือง เป็นผู้ริเริ่มทำข้าวผัดไปแก้บนที่ศาลเจ้าพ่อหลวงเป็นคนแรก เนื่องจากครั้งหนึ่งคุณแม่ได้ไปบนบานขอพรพ่อหลวงคงเพชรขอให้ชายข้าวได้ราคาดี ครั้นชายข้าวได้ราคาดีแล้วจึงคิดทำข้าวผัดไปแก้บน โดยใช้ข้าวสารจำนวน 1 กระสอบมาทำผัดเป็นข้าวผัด แล้วยังทำขนมลอดช่องไปแก้บนที่ศาลเจ้าพ่อกรมหลวงด้วย “แม่แกทำมาปีนั้นได้ข้าวเยอะ ก็เลยบอกว่าปีนี้ผัดข้าวผัดงานศาลเจ้าพ่อหลวงกันเถอะ กระสอบหนึ่ง แล้วยังผัดข้าวผัดหมู ซ้อหมูมาเยอะ หั่นรวมใส่ตะแกรงผึ่งไว้ เวลาผัดคนก็เยอะ หุงข้าวด้วยกระทะใบบัวใบใหญ่ คนนั้นก็เอาข้าวสารมา คนนี้ก็เอามาเลยเยอะ กวนลอดช่อง สมัยก่อนลอดช่องก็ต้องโม้แป้ง

ชาวบ้านที่ตลาดก็มาช่วยกันทำ ข้าวผัดเดี๋ยวนี้ก็ยังทำอยู่ แม่ของยายชื่อ แม่เสงี่ยม รุ่งเรือง แล้วแม่เขาตายไป 10 กว่าปีแล้ว ลูกก็ยังทำ” (ละม่อม วิลาลัย. 1 มีนาคม 2557 :

สัมภาษณ์) ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านจึงได้ยึดถือกันเป็นประเพณีว่าจะต้องทำข้าวผัดและแจกจ่ายให้กับคนที่ไปร่วมงานสืบมาจนปัจจุบัน

ภาพที่ 40 ภาพถ่ายคลองศาลเจ้า หรือคลองศาลเจ้าพ่อหลวง พ.ศ. 2556

ภาพที่ 41 ข้าวผัด หนึ่งในของแค้นศาลเจ้าพ่อกรมหลวงคงเพชรจนกลายเป็นธรรมเนียมที่ต้องมีทุกปี
ที่มา : ภาพประกอบบทความ “เจ็ด : สัญลักษณ์ในพิธีกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นบางพลี”

คลองบางน้ำจืด – บ้านคลองบางน้ำจืด

คลองบางน้ำจืด เป็นคลองธรรมชาติ ที่มีความยาวพาดผ่านตำบลบางโจลง อำเภอบางพลีไปจนถึงตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง คลองบางน้ำจืดแยกออกมาจากคลองบางโจลง โดยปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองจรเข้จ้อย และคลองจรเข้ใหญ่ อำเภอบางเสาธง และต่อเนืองไปออกคลองประเวศบุรีรมย์ เขตลาดกระบัง ปลายคลองด้านใต้ บรรจบกับคลองตำโรง ช่วงกลางคลองเชื่อมต่อกับคลองอื่นๆ ได้หลายคลอง อาทิ คลองชวดหมัน คลองบางโจลง คลองหนองงูเห่า คลองบางนา

คลองบางน้ำจืด ในสมัยที่ยังไม่ได้สร้างประตูน้ำชลหารพิจิตร (ประตูน้ำคลองด่าน) และถนนสุขุมวิท (คือถนนที่เทียบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกสายแรก) บริเวณนี้ได้รับผลกระทบจากกระแสน้ำทะเลขึ้นลงอยู่เสมอ คลองเกือบทุกสายที่เชื่อมต่อไปยังทะเลทำให้มีน้ำเค็มจะเข้ามาได้

จนถึงคลองจระเข้ใหญ่ โดยคลองบางน้ำจืดด้านเหนือจะรับน้ำจืดผ่านมาจากคลองประเวศบุรีรมย์ และคลองจระเข้ใหญ่ ส่วนน้ำเค็มจะเข้ามาจากทางใต้ของอำเภอบางพลีลงไปผ่านคลองน้อยใหญ่ต่างๆ ในตำบลบางปลา โดยเฉพาะในฤดูแล้งที่น้ำทะเลไหลขึ้นลงผ่านมาจากบางลาวหรือบางปลา จนมาถึงคลองบางน้ำจืดและคลองจระเข้ใหญ่

บริเวณนี้ น้ำจืดและน้ำเค็มมาบรรจบก็จะเป็น น้ำกร่อย มีปลานานา พันธุ์ชุกชุม ชาวบ้านเรียกลักษณะเช่นนี้ว่า “ล็กจืดล็กเค็ม” เมื่อน้ำเค็มเข้ามายังพื้นที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่บริเวณพืชสวนไร่นาของเกษตรกรด้วย บางแห่งก็มอดจนไม่สามารถทำการเพาะปลูกทำนาได้ ที่เค็มน้อยก็พอเพาะปลูกได้ รัฐจึงแก้ปัญหาด้วยการสร้างประตูน้ำคลองด่านขึ้นเพื่อกั้นมิให้น้ำเค็มเข้ามา พอ น้ำเค็มเข้าก็จะปิดประตูน้ำ ผู้อาวุโสหลายท่านเล่าว่า “คลองนี้ เรียกว่าบางน้ำจืด เมื่อมีการสร้างประตูน้ำขึ้น ที่คลองบางน้ำจืดเพื่อกั้นน้ำเค็มไม่ให้เข้ามา เมื่อกั้นแล้วบริเวณด้านหนึ่งของคลองน้ำก็จะจืด จึงเป็นที่มาของชื่อ คลองบางน้ำจืด” (จิระศักดิ์ แก้วโบราณ. 11 พฤษภาคม 2555 และ พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2555 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านบางคนบอกว่าสมัยก่อนจะเลี้ยงควายที่อื่นแต่จะให้มากินน้ำที่คลองบางน้ำจืด (พัฒน์ ศรีแสงเขียว. 1 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) เมื่อมีการประตูน้ำขึ้นแล้วบริเวณคลองบางน้ำจืดจึงเป็นที่ทำนาขายออกไปกว้างขวาง

คุณยายละม่อม เล่าว่า สภาพเดิมของริมคลองบางน้ำจืด เป็นทุ่งนาโล่ง มีหมู่บ้านชวานาอยู่ทั้ง 2 ฝั่งคลองจนไปถึงคลองตันไทร ลักษณะพื้นที่เป็นท้องกระทะ “น้ำคลองบางน้ำจืดก็กินได้ ไปเกี่ยวข้าวก็กินน้ำตามท้องน่านั้นแหละ ตัดฟางป่มาก็คูดเข้า ตรงไหนที่มันใสๆ น้ำมันก็กินได้ ไสมาก เมื่อก่อนกินน้ำคลองกัน คนอยู่เยอะไปถึงลาดกระบัง เป็นบ้านชวานาหมดเลย สองฝั่งคลองทำนาหมดตลอดทั้งคลอง คลองบางน้ำจืดต้นคลองอยู่ที่คลองบางโหลง” (ละม่อม วัลลาชัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณยายนิศยา เป็นลูกชาวจีนที่มีร้านค้าอยู่ในตลาดบางพลี ได้เล่าถึงเมื่อสมัยที่ท่านเป็นเด็ก เคยได้ติดตามคุณแม่ไปคลองนี้ในหน้าเกี่ยวข้าว เพราะว่ามีที่ 100 กว่าไร่ ที่คลองบางน้ำจืดให้เช่าทำนา ไร่ละ 200 บาทต่อปี ท่านจึงต้องเข้าไปเก็บข้าว ตวงข้าว รวมทั้งไปตักข้าวด้วยจึงยังคงจดจำบรรยากาศของคลองบางน้ำจืดได้ดีว่าคลองนี้เดิมกว้างกว่าปัจจุบันมาก น้ำในคลองรสชาติจืดและใสสะอาดมาก ลงไปเล่นได้ ริมคลองมีบ้านไม่มาก และจะปลูกอยู่ห่างๆ กันในที่ของตน ราว 20-30 ไร่ “แม่มีที่ๆ นั้นร้อยกว่าไร่ ที่คลองบางน้ำจืด ต้องตื่นตี 3 ข้างเขาแจวเรือไปเก็บข้าว เราก็ไปตวงข้าว เก็บค่าเช่านา แม่ก็นั่งหัวเรือ คลองแต่ก่อนกว้าง สมัยนั้นเก็บข้าวไร่ละ 8 ถังเวลาตวงข้าวต้องช่วยเขยกขึ้นบ่าไปเทลงเรือเลย เพราะว่ากระบุงมันปากบาน ลำบาก เรือก็เช่าเขาซื้อมันไม่คุ้ม เพราะเราไม่มีที่จอด เราเช่าโรงสีมา เพราะ โรงสีเขาต้องใช้เรือ สมัยก่อนเช่าประมาณ 20-30 บาท แต่ไม่ใช่

เรื่องมีประทุนคิดทำเครื่อง สมัยแม่ใช้แจว จ้างคนแจว เอาข้าวมาเต็มลำเรือ ” (นิตยา ไชยสวัสดิ์. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันคลองบางน้ำจืดเป็นคลองกว้าง มีบ้านเรือนอยู่ทั้งสองฝั่งคลอง และดูเหมือนว่าจะได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากหน่วยงานในท้องถิ่นและคนในพื้นที่ แม้สภาพน้ำจะไม่ใสสะอาดเช่นอดีต แต่ริมคลองก็ยังคงความเป็นธรรมชาติให้เห็นอยู่ไม่น้อย

ดังนั้น จากเรื่องราวที่กล่าวมานี้จึงสรุปได้ว่า ชื่อ คลองบางน้ำจืด มาจากน้ำในคลองที่มีรสชาติจืด ซึ่งแตกต่างจากคลองทางด้านใต้ที่เป็นน้ำกร่อยมีรสเค็มจืด คลองนี้จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งลมน้ำของชาวบ้านย่านนี้ด้วย

ภาพที่ 42 ภาพถ่าย คลองบางน้ำจืด พ.ศ. 2557

คลองบางกะสี

คลองบางกะสี เป็นคลองธรรมชาติ ที่บรรจบกับหลายคลองในตำบลบางพลีและตำบลบางปลา ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกันกับคลองสำโรง ออกไปยังคลองโองแตก คลองตะเคียน และคลองจรเข้ใหญ่ในเขตอำเภอบางเสาธงได้ ปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองลาดหวายเชื่อมออกไปยังคลองด่าน อำเภอบางบ่อ ช่วงกลางคลองออกไปยังคลองอ้อมอู่ และคลอง โกงประทุนได้ คลองนี้ชาวบ้านบางคนก็เรียกรวมไปทั้งสายว่า *คลองลาดหวาย*

สภาพเดิมพื้นที่บริเวณริมคลองบางกะสี เป็นทุ่งหญ้า จคริมคลองสำโรง ตรงบริเวณที่บรรจบกันของคลองสำโรงและคลองบางกะสี เป็นชุมชนหมู่บ้านของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามที่ย้ายถิ่นฐานมาจากพระนครและเมืองมื่น ปัจจุบันคือมีนบุรี คลองบางกะสีมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ และประกอบอาชีพทำนาเช่นเดียวกับคนไทย

ที่มาชื่อคลองบางกะสีนี้ อาจารย์สุบิน โภธิประสิทธิ์ นักวิชาการท้องถิ่น ตำบลบางปลา ได้ให้ข้อมูลว่า เหตุที่เรียกว่าคลองบางกะสี เพราะมาจากสิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะอันโดดเด่นอยู่ ปลายคลองคือโรงนาหรืออาจจะเป็นบ้านที่มีส่วนประกอบเป็นสังกะสี เจ้าของคือชาวมุสลิมท่านหนึ่ง

ที่มีฐานะดีชื่อ โต๊ะยี่และ หวังเจริญ ในอดีต โต๊ะยี่และได้ปลูกโรงนาที่มีความยาวพอสมควรขึ้นที่ริมคลองแห่งนี้เพื่อไว้เก็บข้าวและฟืนต่างๆ

“ประวัติเดิม มันมีอยู่ว่า ตรงปลายคลองมันมีบ้าน แกตายหมดแล้วแต่ลูกหลานยังอยู่ บ้านนี้เป็นบ้านคนมีสตางค์ เขาก็ปลูกโรงยาวเป็นสังกะสี แล้วสังกะสีสมัยก่อน เมืองไทยทำเป็นเมื่อไหร่ สมัยก่อนสังกะสีหนา คนเหยียบวิ่งขึ้นยังไม่เป็นอะไรเลย คนปลูกโรงสังกะสีเขามีสตางค์ชื่อ โต๊ะยี่และ เขานามสกุลหวังเจริญ เป็นเพื่อนกับตาฉัน ขุนสมานพลีราษฎร์ เคยกินอยู่หลับนอนที่

บ้านขุนสมาน เป็นอิสลาม แต่ตาฉันเป็นพุทธ เขารักกัน ตามขุนปีนี้จะทำนาที่ไร่ ฉันจะเกณฑ์ควายพวกแขกมาให้หมดเลย คุณไม่ต้องทำอะไรเลย ทำนาให้เลย เขาเลยเรียกคลองนี้หละ มีบ้านเดียวมาตั้งก่อน ก่อนนี้ไม่มีบ้าน” (สุบิน โพธิประสิทธิ์. 4 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง “สังกะสี” ในยุคนั้นจัดว่าเป็นวัสดุที่ต้องซื้อหากัน เพราะทำจากโลหะแข็งที่นำมาหลอมละลายมีความทนทาน และราคาแพงเพราะนำเข้ามาจากต่างประเทศ สังกะสีจึงถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของบ้านด้วย ในขณะที่โรงนาส่วนใหญ่จะสร้างแบบเรียบง่ายใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในละแวกบ้าน จำพวกหญ้าคาหรือต้นจาก มาทำเป็นฝาผนังและหลังคาโดยไม่ต้องเสียเงิน เข้าใจว่าโรงนาหลังคาสังกะสีของ โต๊ะยี่และ หวังเจริญ คงโดดเด่นเห็นชัดจึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านที่ผ่านไปมาเรียกคลองนี้ว่า คลองบางกะสี ซึ่งหมายถึง สังกะสี ที่ใช้มุงหลังคา (สุบิน โพธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านบางคนเรียกว่า “บางปะสี”

สังกะสี จัดเป็นวัสดุที่มีราคาแพงแต่ก็ใช้ประโยชน์ได้มาก ทั้งมุงหลังคาบ้าน ทำรั้วสังกะสี หรือเป็นรางสำหรับรองน้ำฝนใส่โอ่งช่วยผ่อนแรงไปได้มาก ดังนั้นผู้ที่มิฐานะทางเศรษฐกิจดีจึงมักซื้อหาสังกะสีมาเป็นส่วนประกอบของเรือนหรืออำนวยความสะดวกอื่นๆ คำนิยมนี้พบได้ในสังคมชวาภาคกลางอื่นๆ ด้วย ดังที่ปรากฏในงานเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเรื่องสั้น “หลายชีวิต” ตอนผลพระเอก ซึ่งนายผลนี้เป็นชาวฝักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และภายหลังได้มาอยู่คณะลูกจันมีชื่อเสียง นายผลได้ร้องลึกขึ้นวรรคหนึ่งซึ่งมีเนื้อความสะท้อนให้เห็นความมั่งมีของชาวบ้าน โดยการวัดฐานะจากวัสดุก่อสร้าง ดังนี้

“แม่ตาชะ โด คนเขามิ	บ้านเขามุง สังกะสี
ไต่บ้านฉัน มันคนยาก	มุงแต่จาก แกมซัง”

(ณรงค์ จันทร์เรือง. 2542 : 31)

ภาพที่ 43 ภาพถ่ายเก่าในอดีตแสดงลักษณะโรงนา
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 44 ภาพถ่ายเก่าในอดีต แสดงลักษณะบ้านของชาวนา ในบางพลี
ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

คลองชวดตากราน – คลองชวดตาน้ำ - คลองชวดตาสน

คลองที่ปรากฏในอำเภอบางพลี มักจะพบว่าหลายคลองมีคำว่า “ชวด” นำ เช่นทั้งสามคลองนี้ มีชื่อเรียกนำหน้าว่า “ชวด” เหมือนกันหมด

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หน้า 348 ได้อธิบาย ชวด ไว้ 3 ความหมาย ดังนี้ **หนึ่ง** ชวด คือชื่อปีที่ 1 ของรอบปีนักษัตร มีหนูเป็นเครื่องหมาย **สอง** ชวด หมายถึง ผิดหวังหรือไม่ได้ดังหวัง **สาม** ชวด คือ พ่อหรือแม่ของปู่ ย่า ตา ยาย ทวด

ส่วนชาวบางพลี บางโหลง คำว่า “ชวด” ” เป็นศัพท์โบราณในท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับน้ำ และนาข้าวชวด หมายถึง ลำรางเล็กๆ ที่แยกออกจากคลอง ขนาดความกว้างประมาณท้องร่องสวน เป็นคลองแคบ เล็ก ไม่สามารถใช้เรือแจวได้ เพราะแจวยาวเกะกะ ต้องใช้เรือมาด ถ่อ แทน ทำให้เคลื่อนที่ได้เร็วกว่า ยามหน้าแล้งน้ำในชวดจะแห้ง สามารถเดินไปมาได้

โดยเหตุที่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบางโหลง เป็นทุ่งนาโล่งกว้าง ใช้ปลูกข้าวทำนาก่อน ดังนั้น น้ำ จึงจำเป็นอย่างยิ่งในการเกษตร ชาวนาต่างพึ่งพาแหล่งน้ำธรรมชาติคือน้ำในคลองและน้ำฝน เมื่อชาวบ้านบุกเบิกขยายพื้นที่ทำนาออกไปอย่างกว้างขวาง จึงต้องพยายามหาแหล่งน้ำหรือมีวิธีชักน้ำเข้ามาด้วย เครื่องทุ่นแรงที่ชักน้ำเข้านาก็มีหลายวิธี อาทิ กังหันลม และการขุดดินทำชวด ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในย่านนี้ ชวด แม้จะเป็นลำรางเล็กๆ ที่ชักน้ำเข้านาแต่ก็มีประโยชน์ต่อชาวนามาก เพราะเป็นทางสำหรับลากกระบะลากข้าวหรือเรือบรรทุกผลผลิตออกจากไร่นามาสู่บ้าน ขณะเดียวกันก็ขนเสบียงเข้าไปทำนาด้วย

วิธีการทำชวด เท่าที่ได้พูดคุยกับคนในท้องถิ่นหลายท่านรวมความแล้ว กล่าวว่า เริ่มจากเจ้าของที่นา เมื่อบุกเบิกขยายพื้นที่นาออกไปกว้างขวางแล้ว ย่อมต้องห่างไกลจากคลองไปด้วย เจ้าของก็จะขุดชวดเป็นลำรางที่แยกออกมาจากคลองลากผ่านเข้ามายังผืนนาของตน แนวที่ขุดอาจจะมิระยะทางยาว อาจจะต้องพาดผ่านผืนนาของผู้อื่นด้วย จึงต้องเจรจาดกลงกันกับเจ้าของพื้นที่อื่นก่อน เพื่อขอกันที่บางส่วนเป็นชวด กรณีนี้ถือว่าได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ได้ทางน้ำและทางลำเลียงผลผลิตร่วมกัน

ดังที่ อดีตกำนันท่านหนึ่ง เล่าว่า “ชวด ไม่ลึก ชักประมาณให้ลากเรือ พอน้ำแล้งน้ำก็แห้งไป นั่นคือเดินได้เลย คำว่าชวดใช้ร่วมกันก็อาจจะได้ เพราะว่าวัดที่ทำนา เขาก็กันชวดเอาไว้เหมือนเป็นที่กันเขต เขาใช้ร่วมกัน” (เส่ง กุลยวัฒน์นนท์. 18 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์)

การเรียกชื่อชวดเท่าที่ปรากฏ มีทั้งชื่อคนและสิ่งที่เห็นเด่นชัดในย่านนั้นมาตั้งชื่ออาจจะ เป็นสภาพทางธรรมชาติ สำหรับชวดที่มีความยาวต้องผ่านที่นาของหลายคน ก็มักจะใช้ชื่อของเจ้าของนาผืนที่อยู่ปลายชวดมาตั้ง เช่น ชวดตากธาน ชวดตาฉ่ำ ชวดตาสน เป็นต้น ถ้าชวดไปผ่านที่นาอื่นก็จะเรียกชื่อชวดตามชื่อเจ้าของที่นา ดังที่ คุณตาชั้นคนในพื้นที่นี้ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชวดว่า “ชวด คือ หมายความว่าแยกจากคลองอีกที เป็นคลองชวดหมายความว่าแยกจากคลองเข้าที่นาของใครๆ ที่นี้เวลาผ่านที่นาใคร คือเอาช่องกลางระหว่างกันนี้ทำหมายความว่า สมมติว่าเอา 2 เมตร คือเอาฝั่งนี้ 1 เมตร เอาฝั่งโน้น 1 เมตร ต้องตกลงกัน แล้วช่วยกันขุด คือขุดแล้วเอาน้ำไปเลี้ยงที่นา แล้วไว้สำหรับ

ชนข้าวออกมาด้วย เรือเล่นไม่ได้ ได้แต่ถ่อออกไป แจวกก็ไม่ได้ เพราะว่ามันเล็ก แล้วก็ไม่ลึก ส่วนมากลึกประมาณ 80 ซม. พอมันตื้น คนก็พัฒนาช่วยกันขุดให้ลึกลงไปเก็บไว้ทำไร่นา

นา เขาขุดแยกออกมา เขาก็เรียกคลองขุดเลย เรียกแค่นี้” (ชั้น มูลสาร. 27 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

อาจารย์ ดร.ชงชัย หงษ์จร ได้อธิบายวิธีการจัดสรรพื้นที่เพื่อทำขุดว่าจะคูที่รอยต่อของพื้นที่แต่ละแปลง เจ้าของพื้นที่ทั้งสองแปลงก็จะวัดความกว้างจากรอยต่อออกมาประมาณ 6 ศอก หรือ 3 เมตร เพื่อให้เรือเข้าร่อง (ขุด) และหอบข้าวได้ทั้งสองฝั่ง “ถ้าใครเอาเรือผ่านลำราง(ขุด) ต้องตะโกนบอก เพราะเขาถือว่าบุกรุก ขุดต้นหมันก็ต้องตะโกนบอกถ้าใครจะผ่านตะโกนบอก เพื่อขอผ่านสิทธิ มันคือสิทธิของเขา จับปลาหากิน ไครมาจับไม่ได้ นอกจากคนสองฝั่งเขาตกลงกันเอง ปีนี้ฉัน ปีนั้นเธอ แล้วแต่จะตกลงกัน”(ชงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การเรียกชื่อว่า “ขุด” อาจมีความหมายเป็น 2 ทาง คือ เป็นลำรางเล็กๆที่ใช้ประโยชน์ในการลำเลียงพืชผลจากท้องนาสู่บ้าน หรือ ผิดหวังหรือไม่ได้ดังหวัง เพราะ ขุด เป็นลำรางสาธารณะที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ฉะนั้นขุดจึงไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง นั่นก็คือ ไม่ได้ไม่เสียหรือขุดไปจากพื้นที่นี้ก็ได้

ปัจจุบัน เราจะพบว่า มีป้ายชื่อคลองต่างๆ ที่จัดทำโดยหน่วยงานราชการนั้น ได้ใช้ทั้งคำว่า *คลอง* และ *ขุด* เรียกซ้อนกัน เฉพาะในย่านบางพลี บางโหลง มีชื่อคลองหลายสายที่ใช้คำว่าขุดร่วมด้วย อาทิ คลองขุดตากราน คลองขุดตาฉ่ำ คลองขุดตาสน คลองขุดหมัน และคลองขุดบางช้าง เป็นต้น โดยอันที่จริง ขุด เป็นลำรางเล็กๆ เท่านั้น แต่ขนาดความกว้างของคลองและขุดนั้นว่ามีความแตกต่างกันมาก เข้าใจว่าในกาลต่อมาขุดนั้นๆ คงเป็นเส้นทางที่ใช้ถูกงานมากขึ้นและก็คงจะกว้างขึ้นจนใช้เรือสัญจรไปมาได้เช่นเดียวกับคลอง ครั้นเมื่อต้องกำหนดในเอกสารของราชการจึงได้เขียนควบคู่กันไปว่า *คลองขุด* ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

คลองขุดหมัน

คลองขุดหมัน หรือ คลองขุดต้นหมัน เป็นคลองที่มีแนวขวาง อยู่ทางทิศเหนือของตำบลบางโหลง ปลายคลองด้านตะวันออกไปทางคลองตะเคียนและคลองโองแตก ชาวบ้านบางคนเรียกคลองนี้รวมกันไปว่าคลองตะเคียน ปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองบางน้ำจืด

คลองขุดหมัน เป็นคลองที่ชาวบ้านช่วยกันขุดขึ้น เป็นคลองตรง มีความยาวประมาณ 30 เมตร เดิมคลองนี้ไม่กว้างนักเพราะเป็นขุด (ดูรายละเอียดความหมายขุด ในคลองขุดตากราน ขุดตาฉ่ำ ขุดตาสน) เพื่อเป็นเส้นทางลัดระหว่างคลองตะเคียนกับคลองบางน้ำจืด ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกคลองตะเคียนตรงส่วนที่เชื่อมต่อกับคลองบางน้ำจืดว่า *ขุดต้นหมัน*

ชื่อ คลองชวดต้นหมัน นี้ มีที่มาจากในอดีตเคยมี ต้นหมัน ขึ้นอยู่บริเวณริมคลอง ดังที่ อาจารย์ ดร.ธงชัย หงษ์จร คนในพื้นที่ ได้ยืนยันว่า “ที่เรียกว่าชวดหมันเพราะมีต้นหมันอยู่ ต้นหมันเป็นต้นไม้ธรรมชาติคล้ายๆ กับปอ แต่มีเปลือก ใ้หมันเรือเวลามันแตก ” (ธงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์) ข้อมูลนี้สอดคล้องกับอาจารย์พูล เหมือนศาสตร์ นักวิชาการท้องถิ่น บางโหลง กล่าวว่าในอดีตที่คลองนี้มีต้นหมันขึ้น จึงเรียกตามชื่อ (พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน : สัมภาษณ์) ต้นหมันที่กล่าวมานี้ ไม่น่าจะว่ามีมากนักน้อยเท่าใด แต่ก็คงจะโดดเด่นพอควรจนชาวบ้านนำมาเรียกขานชื่อคลองในกาลต่อมา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าชื่อคลอง ชวดหมัน มาจาก ต้นหมัน ขึ้นที่ริมคลองในอดีต ปัจจุบันนี้ คลองชวดต้นหมัน มีป้ายเขียนไว้ว่า คลองชวดหมัน แม้ว่าที่นี่จะไม่เหลือร่องรอยต้นหมันให้เห็นแล้ว

แต่ก็มีข้อมูลในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อธิบายว่า ต้นหมันเป็น ชื่อต้นไม้ชนิด *Cordia cochinchinensis* Pierre ในวงศ์ Ehretiaceae เป็นไม้ยืนต้น สูง 5-15 เมตร เปลือกต้นสีเทาคล้ำ ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ แผ่นใบรูปไข่ ปลายใบทู่ โคนใบกว้าง ดอกสีขาว ผลเมื่อเปลือกสีชมพู มีของเหลวภายในเหนียวมากห่อหุ้มเมล็ด ขยายพันธุ์ โดยการเพาะเมล็ด สภาพที่เหมาะสม สภาพดินเลน ต้องการน้ำและความชุ่มชื้นสูง ถิ่นกำเนิดป่าชายเลนที่ค่อนข้างแห้ง และชายฝั่งทะเลอ่าวไทย นอกจากนั้นของเหลวในผลของต้นหมันที่ห่อหุ้มเมล็ดไว้นั้นเหนียวมากสามารถใช้ทำกาวได้ ส่วนเปลือกใช้ทำเชือกปอได้ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 871)

ภาพที่ 45 ภาพถ่ายต้นหมัน

สมัยก่อน ต้นหมัน เป็นพืชที่มีประโยชน์มากสำหรับท้องถิ่นที่ใช้เรือเป็นพาหนะในการสัญจร เจ้าของจะต้องหมั่นบำรุงรักษากันเรืออยู่เสมอ โดยเฉพาะประเภทเรือที่ต่อขึ้นเอง หากพบว่า มีรอยร้าวซึมบริเวณท้องกระดานเรือ ก็ต้องใช้ยางเหนียวๆ ของต้นนำมายาเรือ ชาวบ้านจะรักษาเรือด้วยการ “ตอกหมันชันยา” เพื่อไม่ให้น้ำเข้าเรือ หรือเรียกว่า “ยาเรือ” โดยจะนำเปลือกต้นหมันมา

ทูปให้เป็นเส้นเล็กๆ ชุบน้ำมันยาง อุดตามแนวเรือ แล้วทาทับด้วยชันยา (เรือ วัฒนธรรมชาวลุ่มน้ำ เจ้าพระยา. 2545 : 141)

ดร.ธงชัย หงษ์จรรย์ ได้เล่าย้อนอดีตว่า “พ่อมาซื้อหมันประกอบเรือ ซึ่งบ้านที่เขายายหมัน อยู่คือ บริเวณที่เป็นตึกของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวฯ เขาเป็นหมอทรง การหมันเรือ คือเรือมันเป็นไม้ตะเคียนขุด พอใช้ไปๆ มันแห้ง พื้นมันจะแตกยาวเป็นเมตร พอมันแตก อะไรใส่ก็ไม่อยู่ต้องเอาหมันมาควั่นให้เป็นเกลียวๆ ให้เป็นเหมือนหมูหยอง แล้วอัดใส่ ค้อนกระทาะเข้าไป ชุบน้ำมันยางแล้วตอกเข้าไป น้ำมันยางชุบพอแห้งมันก็จะติดกัน เขาเรียกว่า ตอกหมันเรือ ” (ธงชัย หงษ์จรรย์. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันคลองชวดหมัน ไม่ได้ใช้ประโยชน์ใดๆ แล้ว กลายเป็นคลองเล็กๆ บางช่วงมีอาคารบ้านเรือนริมคลองหนาแน่น น้ำในคลองน้อยและสกปรก สภาพไม่แตกต่างกับคลองอื่นๆ มากนัก

ภาพที่ 46 ภาพคลองชวดหมัน ในซอยมณีนทนาข้างมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2557

คลองตะเคียน – บ้านคลองบางตะเคียน

คลองตะเคียน เป็นคลองธรรมชาติ ที่เก่าแก่ในย่านนี้ คลองตะเคียนเป็นคลองสั้นๆ ที่มีเส้นทางเชื่อมออกไปยังคลองอื่นๆ ได้ เส้นทางคลองลักษณะเกือบจะเป็นแนวขวาง ปลายคลองด้านตะวันออกบรรจบกับคลองจรเข้ใหญ่ ของอำเภอบางเสาธง ส่วนปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับด้านคลองโอง่างแตก

ชื่อ คลองตะเคียน เดิมชาวบ้านเรียกกันว่า *คลองหัวตะเคียน* สภาพดั้งเดิมบริเวณคลองนี้เป็นป่ากร้าง ไม่มีบ้านเรือนอยู่อาศัย บริเวณคลองนี้จะมีส่วนที่เป็นสามแยกด้วยซึ่งน่าจะเป็นจุดที่ไปบรรจบกับคลองอื่นๆ

ที่มาชื่อ คลองตะเคียน นี้ ชาวบ้านเรียกตามสภาพแวดล้อม คือในอดีตคลองนี้มีต้นตะเคียนต้นใหญ่อยู่ ดังที่ผู้เฒ่าผู้แก่บางท่านเล่าว่าในคลองเคยมีต้นตะเคียนต้นใหญ่อยู่ แต่ภายหลังต้นตะเคียนอาจจะล้มไปต้นตะเคียนจึงจมอยู่ในคลอง “สมัยก่อนเคยมีการขุดคลองนี้แล้วชาวบ้านก็พบต้นตะเคียนต้นใหญ่นอนอยู่ในคลอง จึงได้ช่วยกันกู้ขึ้นมา จึงเรียกว่าคลองนี้ว่า คลองหัวตะเคียน แต่ต่อมาก็เหลือแค่คลองตะเคียน” (จิรศักดิ์ แก้วโบราณ. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์) ข้อมูลนี้สอดคล้องกับที่ อาจารย์ ดร.ธงชัย หงษ์จร เล่าว่า “คุณตาของผมเคยเล่าว่า ตอนนั้นเขาขุดคลองเข้าไปแล้วเจอต้นตะเคียนใหญ่ที่คลอง คลองนี้เมื่อก่อนเป็นป่า น้องชายผมมีที่ดินติดคลองตะเคียนเคยได้เขากวาง เป็นเขากวางธรรมชาติ ซึ่งตามผมบอกว่าแต่ก่อนมีกวางลงมากินน้ำ” (ธงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น เหตุที่เรียกว่าคลองตะเคียน แม้จะไม่พบหลักฐาน แต่จากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นที่บรรยายถึงสภาพดั้งเดิมที่เป็นป่ารก จึงเหมาะที่จะมีต้นไม้ใหญ่เกิดขึ้น เช่น ต้นตะเคียนและต้นไทร คลองนี้จึงถูกเรียกชื่อไปตามสภาพที่เห็นคือมีต้นตะเคียนใหญ่อยู่ในคลองนั่นเอง

พจนานุกรม ฉบับมติชน พ.ศ. 2547 หน้า 354 ได้อธิบายลักษณะของต้นตะเคียนว่าเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ไม่ผลัดใบ เปลือกสีน้ำตาลอมเทา มีร่องลึกยาว ต้นแก่มียางสีเหลืองเข้ม ออกมาดอกเหลือง กลิ่นหอมอ่อน ๆ ผลมีปีกยาว 2 ปีก ปีกสั้น 3 ปีก พบตามป่าทั่วไป ไม้เนื้อแกร่ง

ภาพที่ 47 ภาพต้นตะเคียน

ที่มา : www.thaiimtp.com

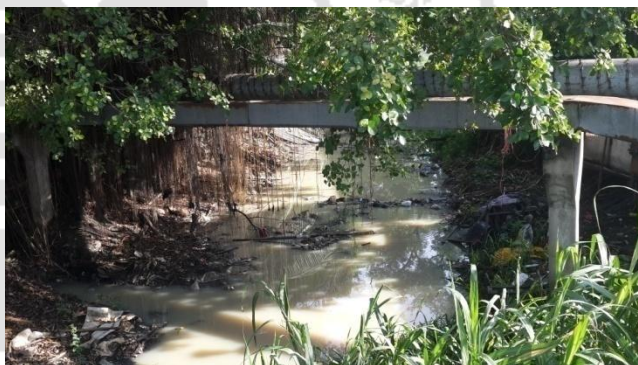
ภาพที่ 48 ภาพเรือขุดจากต้นไม้ นิยมต้นเคียนหรือต้นสัก

ที่มา : www.Siamfishing

ประโยชน์ของต้นตะเคียนคือ ในอดีตชาวบ้านนิยมนำมาทำเป็นเรือขุดใช้กันตามบ้าน ดังที่ ส. พลายน้อย ได้กล่าวในหนังสือเกิดในเรือว่า ไม้ที่ใช้ทำเรือขุดส่วนมากจะเป็นไม้ตะเคียน ไม้เต็งรัง ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง เหนียว ทนทานอยู่ได้หลายสิบปี เรือขนาดใหญ่จะขุดจากไม้ตะเคียน

เป็นส่วนมาก เพราะมีขนาดลำต้นใหญ่กว่าไม้อื่นๆ ไม้ตะเคียนนี้ออกจะพิเศษกว่าไม้อื่นๆ ก่อนจะโค่นมาทำเรือก็พิธีขออนุญาต เมื่อทำเสร็จแล้วก็ต้องทำขวัญเรือด้วย (ส. พลายน้อย. 2537 : 55)

คลองตะเคียน ปัจจุบันเปลี่ยนไปจากเดิมมาก เป็นคลองตื้นเขินแล้ว เพราะไม่ได้ใช้ประโยชน์ใดๆ คลองนี้อยู่บริเวณสนามกอล์ฟเลควูด ใกล้กับมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ถนนบางนา-ตราด กม. 18 อาจารย์ ดร.ชงชัย หงษ์จร ผู้ซึ่งเคยสัญจรผ่านคลองนี้มาตั้งแต่อดีตได้กล่าวทิ้งท้ายว่า “คลองตะเคียนตอนนี้เข้าใจหาย ทั้งสองฝั่งคลองเป็นทางเดินเท้า และบางส่วนเป็นที่ดินของสนามกอล์ฟซึ่งตอนนี้ได้ถมที่ดินหนีบเข้ามาจนคลองจะไม่มีที่อยู่แล้ว ตรงสนามกอล์ฟคลองก็จะแห้ง พอคลองตะเคียนแห้ง คลองบางน้ำจืดก็ไหลไม่ได้ คลองชวดหมั่นก็จะเน่าเพราะน้ำไหลไปไม่ได้ เพราะสนามกอล์ฟทับถม น้ำจึงระบายไม่ได้ คลองตะเคียนตรงสนามกอล์ฟจะตัน คลองก็กำลังจะหายไป คิดว่าอีกไม่ถึง 10 ปี คลองนี้จะหายแน่” (ชงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 49 ภาพถ่ายสภาพคลองตะเคียนในปัจจุบัน พ.ศ. 2557

คลองโองแตก

คลองโองแตก เป็นคลองธรรมชาติ ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองตะเคียน ออกไปยังคลองจระเข้ใหญ่ ในอำเภอบางเสาธง ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองสำโรงเพื่อไปออกคลองอื่นๆ ได้หลายสาย เช่น คลองบางกะสี คลองบางปลา คลอง โกง่ประทุน ในท้องที่ตำบลบางปลา

คลองโองแตก เป็นคลองธรรมชาติ มีความยาวลักษณะคดโค้ง เดิมบริเวณริมคลองมีบ้านเรือนอาศัยอยู่ประมาณ 10 กว่าครอบครัวเท่านั้น ในบริเวณที่คดอง ชาวบ้านจะปลูกเป็นโรงนาเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวในฤดูกาลทำนา ต่อมาจึงเริ่มมีผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ถาวร ตระกูลที่เก่าแก่ที่เขยอยู่ริมคลองนี้คือตระกูลพลอยทรัพย์ หมู่บ้านริมคลองจึงมาตั้งกันอยู่ภายหลัง

อนึ่ง เหตุที่เรียกว่า คลอง โองแตก นั้น จากการพูดคุยกับคนในท้องถิ่นต่างให้ข้อมูลไว้หลากหลาย จึงสันนิษฐาน เป็น 3 ความหมาย ดังนี้

หนึ่ง ตั้งชื่อตามเหตุการณ์อุบัติเหตุที่เคยเกิดขึ้นในคลองนี้ คือ **เรือขายโองชนกับเรือชาวบ้าน** ทำให้ โองแตก ตกลงไปในคลอง ดังที่ คุณยายท่านหนึ่ง เล่าว่าเมื่อครั้งท่านยังเป็นเด็กจำได้ว่ามีผู้ใหญ่เล่าให้ฟังว่าเคยมีอุบัติเหตุทางเรือเกิดขึ้นในคลองนี้ระหว่างเรือขายโองที่ล่องเข้ามากับเรือของชาวบ้าน เรือขายโองมังกรนี้มาจากจังหวัดราชบุรีหรือสมุทรสงคราม และบรรทุกโองดินเผาขนาดต่างๆ ไว้จำนวนหลายใบจนเพียบเต็มลำเรือ ทั้งยังเรียงซ้อน โองขึ้นไปเป็นชั้นสูงถึง 2 - 3 ชั้น วันหนึ่งขณะที่เรือขายโองแจวผ่านเข้ามายังคลองนี้จนถึงบริเวณที่คดโค้ง เล่ากันว่าช่วงนี้ผู้แจวคงประสบความยากลำบากในการบังคับเรือมากเพราะต้องคอยมองเส้นทางทั้งยังต้องคอยประคองเรือที่มีน้ำหนักมากเพราะ โองซ้อนกันหลายใบ อาจจะมีทั้ง โอง อ่าง หม้อ เต่า และกระถางดินเผาหลายขนาด จึงเป็นเรือหนักเพราะบรรทุกของมาจนเต็มลำเรือ ในที่สุดก็เกิดปะทะเข้ากับเรือของชาวบ้านที่แจวสวนผ่านมาถึงบริเวณที่คดโค้งนั้นพอดี จึงทำให้โองหล่นแตกกระจายและจมลงไปในคลองนั้น เหตุการณ์ดังกล่าว ภายหลังชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า **คลอง โองแตก** ซึ่งคุณยาย ยังบอกอีกว่า “เคยแจวเรือไปคลองโองแตกน้ำในใสมากจนมองเห็นเศษโอง เศษกระเบื้องแตก ” (ละม่อม วัลลาสัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

สอง เล่ากันว่า ชื่อมาจากคลองนี้เป็นที่ **ทิ้งโอง** มาก่อน มีความ ดังนี้ “เดิมบริเวณคลองนี้เป็นที่ทิ้งโองที่แตกแล้ว แรกๆ เป็น โองแดงซึ่งไม่ค่อยแตกนอกจากจะมีคนทุบ แต่สมัยก่อนเล่ากันว่าในคลองนี้มีบ้านที่ฐานะดี ได้ซ่อนสมบัติของตนไว้ในโอง วันหนึ่งถูกโจรปล้นบ้านและได้ทุบโองให้แตกเพื่อค้นหาสมบัติ ภายหลังจึงเรียกคลองนี้ว่า**คลอง โองแตก**” (อารีย์ วิทยารมภ์. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์)

สาม ข้อมูลจาก อาจารย์ ดร.ชงชัย หงษ์จร ซึ่งได้รับการบอกเล่ามาจากคุณตาของท่าน คือนายเนียน แก้วโบราณ อีกทอดหนึ่ง ซึ่งมี 2 นัยยะ คือ

หนึ่ง เพราะ **เดิมมีโองแตกอยู่ก้นคลอง** “เมื่อในคลองเวลาหน้าแล้ง ก็จะมองเห็น โองแตกอยู่ก้นคลอง สมัยนั้นไม่ทราบว่าคุณจีนหรือคนไทยที่บรรทุก โองมาขาย แต่พ่อค้าโองจะมีวิธีตรวจสอบคุณภาพของโองด้วยการเอาสันมีดตีโองให้ดัง แฉงๆ เสียงของโองจะแสดงว่า โองใบนี้มี รุ่ยหรือไม่ และนำโองลงแช่ในน้ำแล้วหมุนไปมาน้ำก็ลงในโองและถ้าเคาะแล้ว รู้ว่าโองมันแตกแล้ว พ่อค้าก็ทุบโองให้แตกทิ้งลงคลองเลย เพราะฉะนั้นก้นคลองจึงมีเศษ โองมากมาย ”

สอง มาจาก **โจรปล้นบ้านแล้วทุบโองแตกเพื่อหาสมบัติ** ดังที่ คุณตาเล่าให้ท่านฟังเมื่ออยู่ชั้นประถม ประมาณ พ.ศ. 2508 หรือ พ.ศ. 2510 ว่า “สมัยก่อนถ้ามีโจรมาปล้นเขา เขาจะบอกให้รู้ก่อนว่าจะมาปล้นวันใด ฉะนั้นเจ้าของบ้านอาจจะวางข้าวของเงินทองที่มีให้เขาไว้ที่บันได แต่

เจ้าของบ้านบางคนก็แอบซ่อนของมีค่าไว้ในที่ต่างๆ เพื่อซ่อนโจร เช่น ไร่ที่ได้หมอน ใส่ยุงข้าวใส่หอมใส่กระเทียม หรือใส่โองน้ำไว้เพราะโองใบใหญ่จะลึก ที่ก้นโองจะตกตะกอนเป็นสีดำๆ หาก

เอาเหรียญหรือทองใส่ไว้มันก็จะดำไปหมด มองลงมาไม่เห็น เมื่อโจรมาปล้นก็ไม่เชื่อว่าในบ้านมีของเท่านี้ จึงควานหาของในโอง เมื่อไม่พบจึงได้ทุบโองให้แตกแล้วจึงเจอของมีค่า แต่โจรเขาจะไม่ฆ่าคน ไม่ข่มขืนลูกสาว และไม่ยิงตำรวจ เพราะว่าโจรคนไหนยิงตำรวจบาดเจ็บ ก็จะต้องถูกตำรวจตามล่าและยิงจนตาย” (ชงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

โดยเหตุที่คลองนี้มีข้อมูลหลากหลายจึงไม่อาจสรุปได้ในขณะนี้ ผู้วิจัยต้องละประเด็นต่างๆ ไร่ให้สืบค้นกันต่อไป อย่างไรก็ตามในสมัยที่ระบบการประปาของประเทศยังไม่ทั่วถึง น้ำที่ใช้บริโภคต้องอาศัยน้ำจากคลองและน้ำฝนจากธรรมชาติเท่านั้น พื้นที่อำเภอบางพลีแม้จะโอบล้อมด้วยลำคลองมากมาย แต่เนื่องด้วยอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล ก็ทำให้ได้รับอิทธิพลกระแสน้ำขึ้นน้ำลงของทะเลด้วย ส่งผลให้น้ำในคลองเป็นน้ำกร่อยในบางช่วง โองจึงเป็นของที่ต้องมีกันทุกบ้าน โดยเฉพาะโองน้ำขนาดใหญ่ถือเป็นของใช้สำคัญขาดมิได้ เพื่อเก็บกักน้ำจืดไว้ใช้โดยเฉพาะในฤดูร้อนที่สภาพจะแห้งแล้ง แดดจัด ฝนไม่ตก ในคลองน้ำก็แห้งขอดจนเป็นโคลน ชาวบ้านจึงต้องสำรองน้ำในโองไว้อุปโภคบริโภคให้มาก และฆ่าเชื้อโรคด้วยการใช้สารส้มแกว่งในโองให้ตกตะกอนก่อน จึงจะใช้ดื่มกินได้ หากในฤดูฝนก็จะรองน้ำจากหลังคาจากมาเก็บไว้ในโอง ซึ่งน้ำจะออกสีแดงรสชาติไม่จัดสนิท ดังที่ ผู้อาวุโสบางท่านบอกว่า “น้ำฝนจากหลังคา หวาน อร่อย” นอกจากนั้นโองยังเป็นเสมือนตู้เซฟของคนโบราณอีกด้วย

ภาพที่ 50 ภาพถ่ายบ้านชานาในอดีต จะสังเกตว่าทุกหลังมีโองไว้หลายใบ

ที่มา : จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

อดีตกำนันท่านหนึ่ง เล่าถึงสมัยที่ท่านได้เข้าไปทำการปรับพื้นที่ๆ เคยเป็นหมู่บ้านของ 3 ตำบลที่มีการเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ท่านก็พบว่าบ้านแต่ละหลังจะทิ้ง โถงขนาดใหญ่ไว้หลายใบ เพราะเมื่อถึงคราวต้องย้ายออกไปจึงไม่สะดวกที่ขนย้ายไปด้วยประกอบ กับมีระบบประปาที่สะดวกกว่า ชาวบ้านจึงทิ้งโถงเอาไว้ นับรวมแล้วได้หลายร้อยใบทีเดียว (ส่ง กุลยาวัฒน์ นนท์. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน คลองโองแตก เป็นคลองสั้นๆ แม้จะยังไม่ตัน แต่ก็มีสภาพตื้นเขิน สองฝั่ง คลองมีอาคารบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่นและมีสะพานเป็นลักษณะทางเท้าเลียบบคลอง ความกว้างพอ ให้รถขนาดเล็กสองล้อ และชาวบ้านสามารถเดินได้เท่านั้น

ภาพที่ 51 ภาพถ่ายคลองโองแตกในปัจจุบัน พ.ศ. 2557

ภาพที่ 52 ภาพถ่ายโองดินขนาดใหญ่ที่จำเป็นต้องมีทุกบ้าน พ.ศ. 2557

คลองเสาระหงษ์

คลองเสาระหงษ์ เป็นคลองธรรมชาติ ที่มีความยาวนานไปกับคลองโองแตก ปลาย คลองด้านเหนือบรรจบกับคลองตะเคียนและคลองโองแตก สามารถออกต่อไปยังคลองจรเข้ใหญ่ ในตำบลศิระจรเข้ใหญ่ได้ ปลายคลองด้านใต้ไปบรรจบกับคลองสำโรง ในตำบลบางพลี และ

ออกมาทางคลองอื่นๆ ได้อีกหลายคลอง เช่น คลองบางกะสี คลองเจริญราษฎร์ คลองโคงประทุนใน เขตตำบลบางปลา

ชื่อ คลองเสาระหงษ์ มีที่มาไม่ชัดเจน หากสันนิษฐานตามคำบอกเล่าของผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น มีเนื้อความเป็นไปได้หลายกระแส ดังนี้

หนึ่ง เรียกชื่อตาม **สัญลักษณ์ของชาวมอญ** คือ หงส์ ดังที่คุณตาจรัสศักดิ์ เล่าว่า “มีคนเคยบอกว่า ในอดีตเคยพบหงส์ที่ทำจากทองเหลือง พบเมื่อครั้งขุดลอกคลอง ชาวบ้านจึงเอาหงษ์มาไว้ที่คลองจระเข้ใหญ่ เพราะของเก่าเดิมมีอยู่ 1 ตัว เมื่อพบอีก 1 ตัว ก็รวมเป็น 2 ตัว เป็นหงส์ทองเหลือง หงส์เป็นสัญลักษณ์ของชาวมอญ เมืองหงสาวดี วัฒนาวัดนี้มีเสาหงส์เกือบทุกวัด แต่ไม่ได้เป็นวัดมอญ” (จรัสศักดิ์ แก้วโบราณ. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ส่วนอาจารย์ ดร.ธงชัย หงษ์จร เล่าว่า “คลองเสาระหงษ์ เป็นชื่อที่ไม่ตรงกับโฉนดที่ดิน กรมที่ดินจะเรียกว่า คลองนา แต่กรมทางหลวงจะเขียนว่า คลองเสาระหงษ์ ปากคลองนา คลองนาเป็นคลองที่ระบายน้ำออกทะเลตามพระราชบัญญัติ คลองนี้จะตัดจากคลองใหญ่เพื่อไปวัดจระเข้ใหญ่ เขาเรียกว่า ปากคลองเสาระหงษ์ เมื่อก่อนเรียกคลองนา แล้ววัดจระเข้ใหญ่จะมีหงษ์สองตัวอยู่บนเสา เสาสูงแล้วมีกระดิ่ง หันหน้าไปทางคลอง แล้วมันเกิดลมพายุหรือฟ้าผ่าก็ไม่แน่ใจ เสาหงษ์ต้นที่คิดได้มันหักไถ่ลงมา แล้วน้ำมันก็พัดไหลลงทะเล ไปติดปากคลองนา แล้วก็หักกันหงษ์ที่เป็นเหลืองๆมันก็จมเลยเรียกไปมาว่าเสาระหงษ์ ขณะเดียวกัน คลองนี้ก็มีคนชื่อหงส์อีกชื่อเจ้หงส์ เขาก็ขายของ แต่ที่คลองเสาระหงษ์ ตากับยายผมเคยเล่าว่า ไปติดอยู่ตรงซุ้มดิน โหมก เพราะมันเป็นที่ดินผมพอดี ก็เรียกเสาระหงษ์” (ธงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 53 ภาพถ่ายหงส์สัญลักษณ์ของชาวมอญ

ที่มา : ฉวีวรรณ ควรแสวง. (มปป : 60)

สอง สันนิษฐานว่าชื่อคลองอาจจะมาจาก “โหลง” ซึ่งเป็น อุปกรณ์วิดน้ำ ในการเกษตร ดังที่อาจารย์พล เหมือนศาสตร์ นักวิชาการท้องถิ่นบางโหลง กล่าวว่า “เสาระหงษ์ คือ เสากังหันไว้สำหรับวิดน้ำ สมัยก่อนถ้ามองไป จะเห็นท้องนาเต็มเลย จะมีโรงนากับกังหัน บ้านใดมีโรงนาจึงจะมีกังหันอยู่ คนก็เฝ้าโรงนา ตามธรรมชาติ ลมมาขึ้นก็ตีขึ้น ส่วนใหญ่ยึดหลักนั้นจริงๆ ชาวบ้านไม่เคยยึดหลักชลประทานเลย ฟุ้งฟ้าฝนตลอด พอถึงเดือนเมษาฝนก็มา ฝนมาตกก็ไถกัน ส่วน คำว่าหงษ์

ตอนนั้นชาวบ้านยึดแต่ว่าราชการ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้รู้ คำศัพท์ความหมายอาจจะไม่พูดถึงเลย ย่านบางพลีจะมีหงษ์ตัวนี้เสมอ มาเจอตัวหลังเป็นหงส์ สอเสื่อ มันอาจจะตกอยู่กับผู้รู้สมัยนั้นไม่ว่าจะเป็นนายทะเบียนทั้งหลาย” (พล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

เนื่องจากพื้นที่บางโหลงเป็นพื้นที่นาทั้งหมด ชาวนาจำเป็นต้องมีอุปกรณ์ที่ช่วยทำนา ในย่านนี้พบว่ามีอุปกรณ์การวิดน้ำอยู่ชนิดหนึ่งที่ใช้กันมาแต่โบราณ เรียกว่า หงส์วิดน้ำ หรือโหลงวิดน้ำ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้แรงงานจากคน “โหลง” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หน้า 1313 หมายความว่า กระดก หรือ ยกขึ้น

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาสมุทรปราการ. หน้า 317 อธิบายลักษณะของหงส์วิดน้ำและการใช้งานไว้ว่า

หงส์ตัดแปลงมาจากปีบน้ำมันก๊าด ขนาด 18 – 20 ลิตร ตอกหรือผูกประกบไม้ไว้ที่ข้างปากและข้างกันปีบ ทั้งด้านซ้ายและขวาประกบไม้ไว้ทั้งข้างนอกและข้างใน ปลายไม้ด้านนอกเป็นปีบเป็นที่ผูกเชือกสำหรับดึงและผ่อนขณะตักน้ำ เทน้ำออกจากหงส์ (ปากปีบ) เชือกที่ผูกนี้ต้องยาวมาก เท่ากับการผูกเชือกหงส์นี้ต้องผูกทั้งหมดทุกปลายไม้ รวมต้องมีเชือกผูกกับไม้หงส์ถึง 8 ขาย ผูกเชือกออกแรงวิดน้ำ

การวิดน้ำ ต้องอยู่คนละฟากของปากบ่อ หันหน้าเข้าหากัน เขียดเท้า ยืนยันไว้ให้ดีที่มีทั้งสองข้างของทั้งสองคน ถือเชือกที่โยงจากปากและกันของหงส์ ถ้าต้องการวิดน้ำในบ่อ ก็พร้อมใจกันผ่อนมือ เขียงเชือกด้านปากลงมากกว่า หงส์ก็ก้มหน้ากินน้ำ แล้วดึงเชือกปากให้ตึงขึ้นปากก็กระดกขึ้น เขียงให้หงส์ออกไปนอกคันบ่อ ผ่อนเชือกด้านปากลง น้ำในตัวหงส์ก็จะถูกเมื่อที่ถือเชือกด้านกันหงส์ต้องดึงให้ตึงอีก ช่วยให้ปากหงส์คว่ำลง เทน้ำออกหมดแล้วทั้งสองมือทั้งสองคนก็ดึงแล้วเขียงหงส์ให้เข้าไปกินน้ำ ในบ่ออีก แล้วดึงออกไปเขียงนอกอีก ทำเช่นนี้เรื่อยไปก็จะช่วยให้บ่อปลาแห้งได้โดยไม่ต้องใช้แรงงานส่วนอื่นนอกเหนือไปกว่าแรงงานของผู้ถือหงส์วิดน้ำ (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 317)

ดังนั้น ที่มาชื่อ คลองเสาระหงษ์ มีข้อมูลต่างๆ กันไป ความหมายของ เสาระหงษ์จะเกี่ยวข้องกับขามมอญหรือไม่ หรือ โหง หรือหงส์ เครื่องมือวิดน้ำ หรือไม้นั้นยังไม่สรุป ในที่นี้จึงจะไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้นให้ผู้สนใจสืบค้นกันต่อไป

ภาพที่ 54 ภาพถ่าย คลองเสาระหงษ์ พ.ศ. 2557

คลองหนองโสน

คลองหนองโสน เป็นคลองสาขาที่ไป แยกบรรจบกับคลองลาดกระบังและเชื่อมไปยังคลองอื่นๆ เช่นคลองบางฝาง ออกไปจนถึงวัดกิ่งแก้วได้

ชื่อคลอง “หนองโสน” นี้ สันนิษฐานว่าเป็นการเรียกไปตามสภาพของท้องที่ เพราะคำว่า “หนอง” หมายถึงแอ่งน้ำ คลองหนองโสน เดิมเป็นบริเวณที่มีลักษณะแอ่งน้ำและมีต้นโสนขึ้นเป็นอยู่จำนวนมาก ดังที่อาจารย์ประจวบ พูลเจริญ คนในท้องถิ่น กล่าวว่า “คลองนี้แยกเข้าไปทางเข้าสนามบิน เดิมบริเวณคลองนี้มีต้นโสนขึ้นริมคลองเป็นจำนวนมาก” (ประจวบ พูลเจริญ. 11 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

หนังสือสารานุกรมไทย อธิบายลักษณะต้นโสนว่า เป็นต้นไม้ที่คนไทยเรารู้จักกันมานานแล้ว โสน เป็นพรรณไม้ในวงศ์ Leguminosae (วงศ์ถั่ว) มีชื่อเรียกหลายชนิด เช่น โสนคางคก โสนหางไก่ โสนน้อย ๆ แต่ที่รู้จักกันทั่วไปคือ โสนกินดอก มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Sesbania javanica* Miq. เป็นไม้ล้มลุกขนาดใหญ่ สูง 1-4 เมตร ยอดอ่อนมีขนนุ่ม ดอกสีเหลือง ชอบขึ้นตามชายน้ำและบริเวณที่ชื้นแฉะทั่วทุกภาคของประเทศไทย คนไทยนิยมเด็ดยอดอ่อนและดอกมารับประทานเป็นผักคู่กับน้ำพริก ส่วนดอกใช้ทำขนม รากและลำต้นนำมาปรุงเป็นยาขับปัสสาวะแก้พิษฝี แก้ปวดร้อนใน สมานลำไส้ เป็นต้น (สารานุกรมไทย เล่ม 28 . 2551 : 17995)

ชาวบ้านจะคุ้นเคยกับ ดอกโสน เป็นอย่างดี เพราะนำมาปรุงเป็นอาหารคาวหวานได้หลายอย่าง ดอกโสนจะเริ่มบานเป็นสีเหลือง จับเป็นช่อประมาณเดือนหกซึ่งเป็นช่วงย่างเข้าสู่ฤดูฝน เรามักจะพบเห็นดอกโสนสีเหลืองจับเป็นช่อ ขึ้นเป็นดงริมคลองหรือแม่เตริมถนน ชาวบ้านจะเด็ดดอกมาประกอบอาหารได้หลายอย่าง เช่น ผัดกับน้ำมันก๊าดกับน้ำพริกกะปิ หรือทำไข่เจียวใส่ดอก

โสน แก่งส้มคอกโสน รวมทั้งของหวานคือขนมคอกโสน เป็นขนมพื้นบ้านที่คลุกเคล้ากับแป้งข้าวเจ้า น้ำเกลือ และน้ำตาลเท่านั้น

ดังนั้น ชื่อ คลองหนองโสน จึงสรุปได้ว่าเป็นการเรียกตามสภาพท้องถิ่น เป็นแอ่งน้ำหรือหนองน้ำมาก่อนและเคยมี ต้นโสน ขึ้นเป็นจำนวนมากนั่นเอง

คลองต้นไทร

คลองต้นไทร เป็นคลองธรรมชาติ อยู่ทางด้านเหนือของอำเภอบางพลี ลักษณะคลองเป็นแนวขวาง ปลายคลองด้านตะวันออกแยกออกมาจากคลองหัวจรเข้ ในพื้นที่อำเภอบางเสาธง ปัจจุบัน และปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองจรเข้ใหญ่ ในพื้นที่อำเภอบางเสาธงปัจจุบัน

ชื่อ คลองต้นไทร จากการสอบถามคนในท้องถิ่น กล่าวว่า คลองนี้เรียกขานกันไปสภาพดั้งเดิมของที่มีต้นไทรใหญ่ขึ้นอยู่ คุณยายท่านหนึ่งเล่าว่า “คลองนี้แต่เดิมเคยมีต้นไทรใหญ่มาก” (ถนอม ยอดศรี, 7 มิถุนายน 2555 : สัมภาษณ์)

นอกจากนั้น อาจารย์ ดร.ธงชัย หงษ์จร ซึ่งเป็นคนท้องถิ่น เล่าว่า “ที่คลองต้นไทรมีตลาดต้นไทร ลักษณะเป็นที่โค้งน้ำ เดิมเป็นที่ว่างเปล่า ต่อมามีคนจีนเข้ามาค้าขาย เย็บเสื้อผ้าชาวพม่า ชาวชานาย ชื่อว่า แจ็กเฮง กับ แจ็กฮ้อ แซ่อะไรไม่ทราบ ต่อมาเปลี่ยนนามสกุลเป็น “ศิริสกุลพงษ์” ภายหลังก็แต่งงานกับคนไทย ส่วนอีกฝั่งคลองเป็นที่ว่างเปล่า มีต้นไทรขึ้นเยอะเป็นดง เพราะ

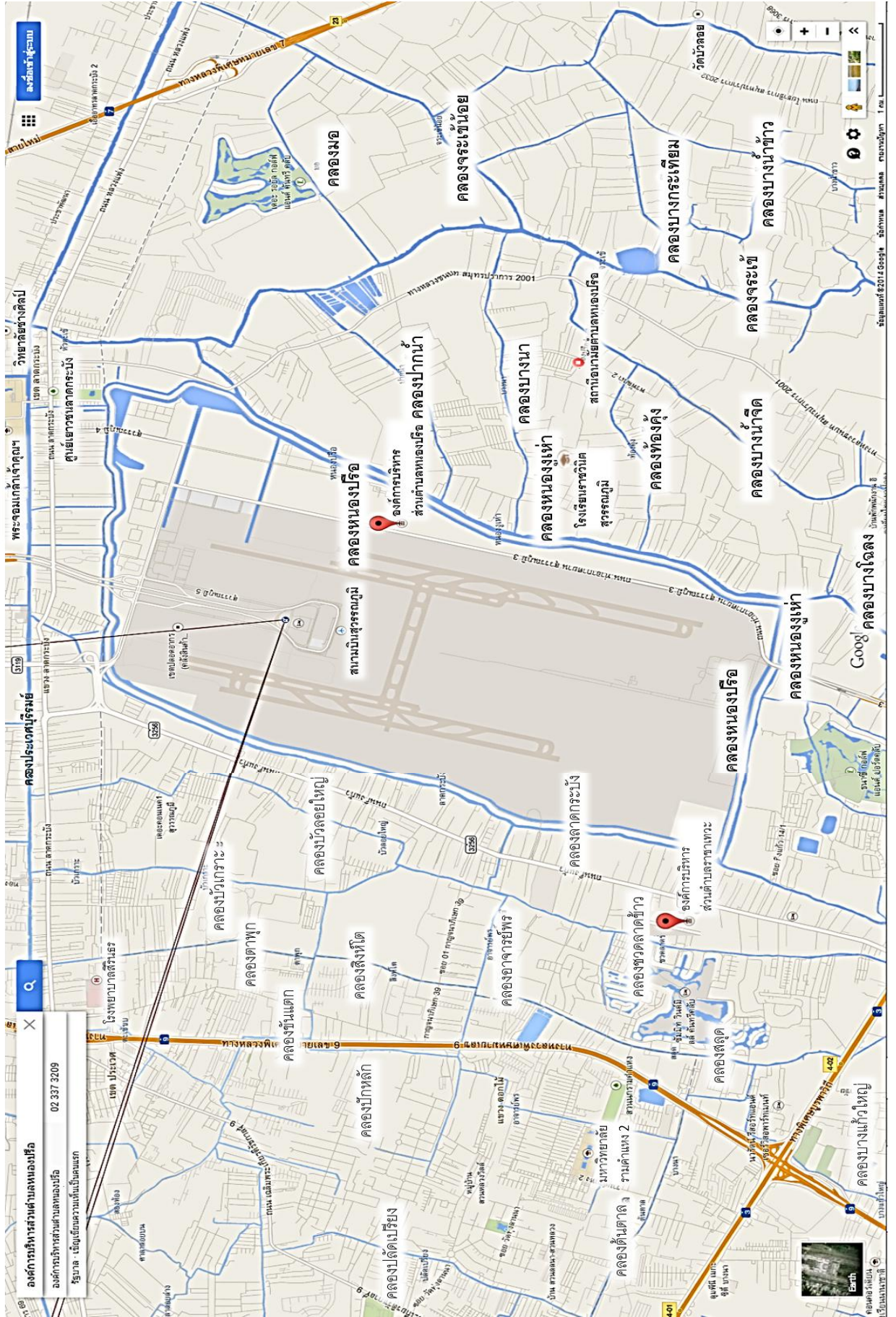
เจ้าของที่ไม่ได้พัฒนาไว้ปลูกข้าว เลยมีต้นไทรขึ้นเยอะ ในที่สุดก็ขายให้ แจ็กเซียง เป็นผู้หญิงเคยขายเรือขายของจนสามารถซื้อที่ของต้นไทรได้ทั้งหมด ตลาดต้นไทรก็มีไทรเยอะเป็นตลาดทั้ง 2 ฝั่ง ทุกวันนี้ตลาดนี้ยังมีสภาพอยู่ ที่ตำบลศรีษะจรเข้ใหญ่ คนแถวนี้ก็จะไปตลาดต้นไทรหมดเป็นตลาดไม้ สองข้างมีแต่ต้นไทร ก่อนที่จะไปตลาดหัวตะเข้ สมัยก่อนมาตัดผม ลีข้าวซื้ออะไรก็ตามที่นี่” (ธงชัย หงษ์จร. 28 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 55 ภาพถ่ายต้นไทรริมคลอง (สภาพของคลองต้นไทรเดิมอาจจะคล้ายภาพนี้ เพียงแต่มีต้นไทรใหญ่จำนวนมากและเป็นป่ารก)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า **คลองต้นไทร** เป็นการเรียกชื่อไปตามธรรมชาติดั้งเดิมของริมฝั่งคลองที่ในอดีตมี **ต้นไทร** ขึ้นระเกะระกะเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านย่านนี้เมื่อสัญจรผ่านไปมาจึงเรียกคลองนี้ว่า **คลองต้นไทร**

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงเส้นทางคลองในตำบลหนองปรือ อำเภอบางพลี

ชื่อคลองและชื่อบ้านในตำบลหนองปรือ

ตำบลหนองปรือ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอบางพลี ทิศเหนือติดต่อเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร และตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่ กิ่งอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ

ทิศใต้ติดต่อกับตำบลบางโฉลง อำเภอบางพลี ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่และตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่ กิ่งอำเภอบางเสาธง และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลราชาเทวะ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

สภาพพื้นที่ของตำบลหนองปรือ เดิมเป็นพื้นที่ลุ่ม มีทุ่งนากว้าง บางแห่งเป็นป่าพงรกร้าง มีหนองน้ำ และต้นปรือขึ้นเป็นจำนวนมาก และยังมีคลองธรรมชาติหลายสายที่แยกออกไปยังคลองอื่นๆ ได้หลายทาง ได้แก่ คลองหนองงูเห่า คลองชวดท้องกึ่ง คลองบางนา คลองหนองโพรง คลองบางน้ำจืด คลองตัน แยกคลองชวดท้องกึ่ง คลองชวดก้านนุก และคลองตันแยกคลองบางน้ำจืด

สมัยก่อนบริเวณนี้เป็นที่รกร้างไม่ค่อยมีบ้านผู้คนอาศัยอยู่ แต่โดยเหตุที่พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ชาวบ้านในตำบลอื่นๆ ละแวกใกล้เคียงเข้ามาบุกเบิกทำนา เช่นชาวบ้านจากบางโฉลง และบางพลี เป็นต้น เมื่อคนเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำนากันมากขึ้น ต่อมาจึงตั้งบ้านเรือนขึ้นในละแวกนี้จนกระทั่งขยายเป็นหมู่บ้านและสืบตระกูลต่อๆ กันมา ตระกูลดั้งเดิมในย่านหนองปรือ ได้แก่ ตระกูลเปลี่ยนประเสริฐ ภูษษาริกา กันภัย คำแก้ว บุญเฉลียว สวนเดช เป็นต้น

วิถีชีวิตของชาวตำบลหนองปรือ เป็นลักษณะสังคมชานาไม่แตกต่างกับตำบลอื่นๆ ชาวบ้านย่านนี้ทั้งหมดล้วนทำนาเป็นอาชีพหลักเป็นนาปี เพราะน้ำในคลองบริเวณนี้เป็นน้ำกร่อยมีรสเค็มจืด เนื่องจากได้รับอิทธิพลน้ำขุ่นน้ำลงเข้ามาทางคลองในพื้นที่ด้านใต้ของอำเภอบางพลี แต่ก็ยังสามารถปลูกข้าวได้ จนกระทั่งเมื่อมีการสร้างประตูกั้นน้ำเค็มที่คลองบางน้ำจืด ชาวบ้านจึงบุกเบิกพื้นที่ทำนาออกไปและสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง

เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะระดมแรงงานช่วยกัน “ลงแขก” เก็บข้าว สีข้าว ตำข้าว นับเป็นช่วงเวลาที่หนุ่มสาวมีโอกาสได้พบปะกัน คุณชายเจือ จันทรเปรม ได้เล่าบรรยากาศการตำข้าวในสมัยสาว ๆ ว่า “ช่วงนี้หากหนุ่ม ๆ สาว ๆ อยากรจะคุยกัน ก็มีสิ(ข้าว)เอาแรงไว้ มาตำข้าวบ้าง ตำครกหนึ่ง 5 คน ผลัดกันตำทั้งผู้หญิงผู้ชาย มานั่งคุยกันไม่ได้ พ่อแม่แต่ก่อนไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ ถ้าเราชอบใคร แต่พ่อแม่ไม่ชอบ เราก็ชอบไม่ได้ แต่ก่อนเขาจะดูว่าบ้านนี้เป็นคนดีไหม พ่อแม่พี่น้องเป็นยังไง ถ้าเขาไม่ดีก็เอาไม่ได้ คนแต่ก่อนถ้าชอบใครนะ ลูกสาวบ้านโน้นดีก็ไปขอ บ้านโน้นไม่ดีก็ไม่ขอ ลูกก็เชื่อพ่อแม่ บ้านนั้นพ่อแม่ไม่ดีอย่าเอา ถ้าจี๋ก็ยังไม่ขยันก็ไม่เอา ดูที่พ่อแม่ด้วย ขยันก็ไม่ได้แต่เพราะว่าแม่ยกให้ เพราะเขาชอบว่าเป็นคนดี ก่อนนี้เขาจะคอนเรือแต่เช้ามืดไปดูว่าลูกสาวบ้านไหนตำน้ำพริกก็ขยัน ถ้าไม่ถี่ไม่ขยัน และดูว่าเป็นแม่บ้านแม่เรือนสะอาดดี

ไหม อะไรไม่เก่งขอให้เป็นแม่บ้านแม่เรือนดีก็พอแล้ว” (เจือ จันทรเปรม, 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ครั้งต่อมาเมื่อผีนามีมากขึ้น ประกอบกับแรงงานในหมู่บ้านที่จะช่วยกันลงแขกลดง ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องว่าจ้างแรงงานชาวภาคอีสานเข้ามาช่วยงานในนาด้วย เช่นเดียวกับชาวนาใน ตำบลอื่นๆ ดังที่ คุณตาพยอม ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่เคยว่าจ้างแรงงานจากภาคอีสานเข้ามาช่วยทำนาด้วยได้ เล่าว่า

“เมื่อก่อนจะจ้างพวกลาวอีสานมาช่วยทำนา บางทีเขาก็มีเอง บางทีเราไปรับที่หัวลำโพง ให้มาพักที่บ้านเจ้าของนา คนที่มารับจ้างทำนามีทั้งชาวไทย มอญ ลาว เข็ก แต่พวกเข็กเขาปลูกข้าว ไม่เหมือนไทย โดยมากจะเป็นพวกลาว แต่พอเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ พวกลาวก็กลับ บ้านปู่จ้าง 6-7 คน เป็นคนลาวอีสาน ค่าแรง 180 บาทต่อปี” (พยอม ทั้งจันทร์แดง, 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์)

ครั้งเมื่อได้ผลผลิตเป็นข้าวเปลือกแล้ว ช่วงเวลานี้ก็จะมีเจ๊กเข้ามาในหมู่บ้านเข้ามาขาย ของต่างๆ และมารับซื้อข้าวในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะเตรียมข้าวเปลือกไว้สำหรับแลกกับของกินของใช้ ในครัวเรือน จำพวกเกลือ พริกแห้งและมะขาม(มะขามจะเอาเมล็ดออกแล้วเอาเกลือขยำ ห่อด้วย ใบตอง แขนงไว้ได้หลังคาครัวเพื่อ ให้ควันไฟจับ จะได้ไม่เสีย) การแลกเปลี่ยนข้าวขณะนั้นกำหนด ไว้ว่า ข้าวจำนวน 2 ถัง แลกเกลือได้ 3 - 4 ถัง

เมื่อหมดฤดูกาลทำนาแล้ว ถือเป็นช่วงที่ว่างงาน และก็เป็นที่น่ารำคาญใจว่ามีชาวบ้าน จำนวนไม่น้อยนิยมฆ่าเวลาด้วยการเล่นการพนันตามหมู่บ้านต่างๆ จำพวก ถั่วโป ไฮโล ไพตอง (ไพ่ฟอง) คุณยายเจือ กล่าวว่า สมัยท่านเป็นเด็กเมื่อเลิกทำนาแล้ว พ่อแม่ของคุณยายก็จะไปเที่ยว ตามหมู่บ้านต่างๆ เล่นถั่วเล่นโป เล่นไพ่ กัน ถ้าลูกยังเล็กก็จะตามพ่อแม่ไปด้วย ถ้าเป็นหนุ่มสาวแล้ว ก็ไปเที่ยวเอง “เมื่อก่อนพ่อปู่ของยายตาย ย่าของยายตอนนั้นมีลูกน้อง 4 คน มีม้า 5 ตัว ก็ไปเล่นไพ่ จนเงินหมด ต้องเอานาไปจำนำไว้ 25 ไร่ ได้เงินมา 80 บาท ย่ามีนาพันไร่ไม่เหลือเลย เอาไปจำนำ หมดตอนหลังย่าแจกนาให้ลูกคนละเส้น แต่ให้ไปไถเอาเอง คนละ 25 ไร่ แต่ลูกก็ไถไถไม่ได้” (เจือ จันทรเปรม, 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง ในอดีตยุคที่ยังไม่มีถนนหนทาง การสัญจรของชาวบ้านย่านหนองปรือก็มีอยู่ทาง เดียวคือทางน้ำโดยพายเรือลัดเลาะไปตามคลองต่างๆ ทั้งนี้ ผู้เฒ่าผู้แก่ หลายคนเล่าว่า จะไปทางน้ำ เป็นหลักโดยพายเรือผ่านไปคลองต่างๆ ซึ่งเชื่อมถึงกันหมด หากเป็นช่วงหน้าแล้งก็จะเดินเพราะน้ำ ในคลองแห้ง เช่นจะไปซื้อของที่ตลาดหัวตะเข้ก็จะเดินแบกกระบุงตะกร้าข้ามทุ่งข้ามคลองกันไป เพราะว่าใกล้กว่าไปตลาดบางพลี คุณยายเจือ เล่าว่า “เมื่อก่อนก็เดินไป แบกกระบุงไปด้วยตามกันไป เป็นสาแทรก จะไปซื้อทอง ซื้อของใช้ แล้วก็ใส่กระบุงแบกกันมา ลำบากมาก เมื่อก่อนใช้เงินซื้อของ มีสัก 20 บาท ก็แบกไม่ไหวแล้ว” (เจือ จันทรเปรม, 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) หากจะ

เดินทางไปสำโรงถ้าไม่แจวเรือไปก็ใช้บริการเรือโดยสารได้ ซึ่งอาจารย์สำเนา ผู้อาวุโสท่านหนึ่งกล่าวว่าสมัยก่อนถ้าหากจะเดินทางไปสำโรงสามารถใช้บริการเรือโดยสารได้ สมัยนั้นมีอยู่ 2 บริษัทคือ เรือของมิตรพล (ไม่ทราบว่าเป็นชื่อเจ้าของหรือชื่อบริษัท) ชาวบ้านเรียกว่า เรือแดง (สำเนา เปรมปรีดา. 17 กันยายน 2555 : สัมภาษณ์) บางท่านบอกว่าเป็นเรือของบริษัทแม่น้ำมอเตอร์โบ๊ต จะแล่นรับผู้โดยสารวันละสองเที่ยว คือเที่ยวเช้ากับเที่ยวเย็น โดยออกจากท่าสะพาน(แปดริ้ว) ถึงคลองสำโรงกับเรือของบริษัทนายเลิศ ชาวบ้านเรียกว่า เรือขาว แล่นออกจากท่าไขถึงวังสระปทุม ค่าโดยสารแตกต่างกันไปตามระยะทาง หากขึ้นจากสี่แยกหัวตะเข้ไปวังสระปทุม ราคาประมาณ 25 สตางค์ (ขณะนั้นข้าวราคาแถมจานละ 2 สลึง ทองบาทละ 20-25 บาท)

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นว่าวิถีชีวิตของชาวหนองปรือนั้นมีความเรียบง่ายดำเนินไปตามบริบท จนกระทั่งเข้าสู่สมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กับชาวหนองปรือ อันเนื่องมาจากมติที่ให้ดำเนินการสร้างท่าอากาศยานแห่งใหม่ในพื้นที่ของตำบลหนองปรือ ตำบลบางโจลงและตำบลราชาเทวะ โดยรัฐบาลได้ดำเนินการเวนคืนที่ดินบริเวณดังกล่าวในระหว่างปี พ.ศ. 2506 – 2515 จำนวน 11,803 ไร่ ต่อมาก็เวนคืนเพิ่มขึ้นอีก จำนวน 7,740 ไร่ รวมที่ดินที่ถูกเวนคืนทั้งหมด รวม 1,9543 ไร่

โดยเหตุนี้ ชาวบ้านหนองปรือส่วนใหญ่ต้องอพยพออกจากพื้นที่และต่างแยกย้ายกันไปอยู่ในพื้นที่อื่นหลายครัวเรือน ซึ่งแต่เดิมตำบลหนองปรือ มีจำนวน 9 หมู่บ้าน เมื่อเวนคืนเสร็จสิ้นเหลือเพียง 3 หมู่บ้านเท่านั้น เพราะเกือบทั้งพื้นที่ของท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิอยู่ในเขตของตำบลหนองปรือ ดังที่คุณตาท่านหนึ่งเล่าว่า “สมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เริ่มมีการเวนคืนที่ดินเพื่อก่อสร้างสนามบิน ดำเนินมาจนสมัยของรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ชาวหนองปรือก็ถูกเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างสนามบิน และได้แยกย้ายกันไปอยู่ที่อื่น” (พยอม ทังจันทร์แดง. 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์)

นอกจากนั้นเป็นที่น่าเสียดายว่าการสร้างท่าอากาศยานยังส่งผลให้บริเวณพื้นที่ทำการเกษตรลดลงเป็นอันมาก ภายหลังสภาพดั้งเดิมของตำบลหนองปรือก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงทีละน้อย จนกระทั่งเมื่อมีการสร้างทางหลวงชนบทสายวัดศรีวารีน้อย เพื่อเชื่อมระหว่างถนนอ่อนนุชทางทิศเหนือขึ้น และถนนบางนา-ตราด(กม. 18) ทางด้านทิศใต้ของตำบล ถนนเส้นนี้จึงกลายเป็นเส้นทางหลักที่เข้าสู่ตำบลหนองปรือ ส่งผลให้นายทุนเข้ามาซื้อที่ดินติดถนนและเริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ ห้างสรรพสินค้า จนเกิดเป็นชุมชนใหม่ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมเมืองขึ้น

อย่างไรก็ดี ในบางพื้นที่ของตำบลหนองปรือ ยังคงพบวิถีเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมอยู่บ้าง เพราะพื้นที่ๆ อยู่ห่างจากถนนสายหลักยังคงความเป็นธรรมชาติและมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการทำ

เกษตรกรรมอยู่ เช่นการทำนา เลี้ยงปลา ทำสวนมะม่วง และปลูกผักกระเฉด เป็นต้น ตำบลหนองปรือจึงเป็นลักษณะสังคมเมืองกึ่งชนบท ปัจจุบันหน่วยงานราชการท้องถิ่นเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรือก็พยายามวางแผนการจัด โครงการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในเชิงระบบนิเวศของตำบล โดยนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นและธรรมชาติริมคลองในพื้นที่ เช่น ตลาดน้ำหนองปรือ และการปลูกผักกระเฉดโดยใช้เส้นทางคลองหนองงูเห่าเป็นคลองหลัก ไปสิ้นสุดที่คลองบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร (คอลัมภ์ท้องถิ่นพัฒนา. 2556 : 17) โดยหวังว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นจะช่วยฟื้นฟูภาพแห่งความอุดมสมบูรณ์ในอดีตให้กลับมาปรากฏอีกครั้ง

ภาพที่ 56 ภาพถ่ายคลองและสวนบางแห่งในตำบลหนองปรือ พ.ศ. 2557

ภาพที่ 57 ภาพถ่ายบ่อปลูกผักกระเฉด และบ้านริมคลอง พ.ศ. 2557

ปัจจุบันพบว่าตำบลหนองปรือ ยังมีคลองที่พาดผ่านพื้นที่หลายสาย ในอดีตหลายคลองเคยมีความสำคัญอย่างมากต่อคนในพื้นที่ เพราะเป็นทั้งแหล่งทำมาหากินและเส้นทางสัญจรด้วย

คลองในพื้นที่หนองปรือยังเป็นเส้นทางระบายน้ำที่มาจากด้านเหนือของอำเภอบางพลีด้วย โดยมาจากคลองประเวศบุรีรมย์ในเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ผ่านเข้ามายังคลองต่างๆ ในอำเภอบางเสาธง และตำบลหนองปรือ ส่งไปยังคลองทางด้านใต้ของอำเภอบางพลี เป็นต้น ฉะนั้นคลองในตำบลหนองปรือ จึงนับว่ามีความสำคัญและสะท้อนถึงวิถีชีวิต เรื่องเล่ากล่าวขานของชาวบ้านไว้อย่างมากมาย ดังนี้

คลองหนองปรือ

คลองหนองปรือ เป็นคลองธรรมชาติ ที่มีความยาวขนานกันกับคลองหนองงูเห่า และคลองหนองคา ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองหนองงูเห่า และออกไปยังคลองประเวศบุรีรมย์ในเขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ ได้ ปลายคลองด้านใต้บรรจบกับสองคลอง คือคลองบางฝางและคลองบางโกลง ซึ่งไปบรรจบกับคลองอื่นๆ อีกหลายคลองจนถึงคลองลำโรง ในอำเภอบางพลี

ชื่อ คลองหนองปรือ มีที่มาจาก *ต้นปรือ* เพราะในอดีตบริเวณนี้เป็นที่ลุ่ม มีแอ่งน้ำ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หนอง” ในหนองน้ำนี้จะมีต้นปรือขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกคลองรวมทั้งพื้นที่บริเวณนี้ว่า คลองหนองปรือ ดังที่ อาจารย์พรพรรณ เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่หนองปรือ ได้ยืนยันว่า ที่เรียกว่าคลองหนองปรือ ก็เพราะมีต้นปรือขึ้นจำนวนมาก โดยหนองน้ำใหญ่จะอยู่บริเวณตรงข้างๆ วัดหนองปรือ (พรพรรณ สุคนธวงศ์. 15 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) ข้อมูลนี้สอดคล้องกับคุณยายท่านหนึ่ง ซึ่งกล่าวด้วยเช่นกันว่า เป็นบริเวณคลองที่มีต้นปรือขึ้นมากแล้วมีควายคร่ำด้วยคือควายตัวเมีย (เจือ จันทร์เปรม. 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ต้นปรือนั้น เป็นวัชพืชล้มลุกชนิดหนึ่ง เรียกได้หลายชื่อ เช่น รูปฤาษีกรูรูป กกช้าง เพื่อและหญ้าสลาบหลวง เจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ชุ่มน้ำ มีลักษณะเป็นช่อคล้ายรูปขนาดใหญ่อายุประมาณ 1.5-2 เมตร ออกดอกตลอดทั้งปี

ภาพที่ 58 ภาพถ่ายต้นรูปฤาษีหรือต้นปรือ

ที่มา : <http://clgc.rdi.ku.ac.th>

สมัยก่อนชาวบ้านบริเวณจะใช้ประโยชน์จากต้นปรือด้วยการนำไปมาทำเป็นหลังคาบ้าน เพราะมีความเหนียวทนทาน หรือสานเป็นเสื่อสำหรับนั่งเล่นและทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน รวมถึงของใช้อื่นๆ ด้วย เช่น ตะกร้าและเชือก ดังที่คุณตาท่านหนึ่งเล่าว่า “สมัยก่อนมีกอก เอาไว้สานเสื่อ ตอนหลังต้นปรือมีมากกว่ากอก เพราะคอกมันตกที่ไหนดันก็ขึ้นที่นั่น ต้นปรือเลยเยอะ” (ชุ้น มูลสาคร. 27 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

สรุปว่า ชื่อ คลองหนองปรือ บ่งบอกถึงสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของคลองนี้ว่า เป็นแอ่งน้ำ ที่มีต้นปรือขึ้นเป็นจำนวนมาก

อนึ่ง คลองหนองปรือในยุคที่สภาพแวดล้อมอุดมไปด้วยธรรมชาตินั้น ชาวบ้านเล่าว่า น้ำในคลองใสสะอาด สามารถดื่มกินได้ เมื่อถึงเดือนอ้ายหรือเดือนยี่ ชาวบ้านก็จะตักน้ำใส่โอ่งจนเต็มทุกใบ แล้วใช้สารส้ม (คือเกลือเคมีประเภทหนึ่ง ก้อนแข็งสีขาวมีรสเปรี้ยวฝาด สมัยก่อนใช้ประโยชน์ทำให้น้ำใสสะอาด) แกว่งลงไปใต้อ่างเพื่อให้น้ำสะอาด ไว้เก็บกินได้ตลอดปี ส่วนในคลองหนองปรือก็อุดมไปด้วยกุ้ง และปลาที่มีอยู่อาศัย สิ่งเหล่านี้หาได้ง่ายแต่ขายไม่ได้ราคาเพราะมีอยู่ทั่วไป หากจับปลาได้มากจนเหลือกิน ชาวบ้านก็จะนำมาถนอมอาหาร ทำเป็นปลาร้า ปลาเค็ม เติรมไว้สำหรับกินในหน้าทำนาหรือจะทำเป็นน้ำปลาไว้ใช้ในครัวเรือนก็ได้ กับข้าวต่างๆ ก็กินอย่างง่าย ๆ กรรมวิธีก็ไม่ซับซ้อนอะไร วัตถุประสงค์ก็หาได้ตามธรรมชาติ เช่น ถั่วฝักยาว มะพร้าว ผักบุ้ง เป็นต้น เมื่อถึงฤดูแล้งน้ำในคลองตื้นเขิน บางคลองก็แห้งขอดจนเดินในคลองได้ ชาวบ้านก็จะวิดบ่อจับปลา ดังที่คุณยายเจือ ได้เล่ากรรมวิธีทำปลาร้าว่า “เมื่อถึงหน้าแล้งก็จะวิดบ่อ จับปลา ได้ปลามา มากก็จะมาทำปลาร้า ต้องเอาปลามาเคล้ากับเกลือจนทั่วแล้วอัดใส่ไหไว้ เอากาบหมากปิดปากไหเอาไว้ไม่ให้ชื้นไว้” (เจือ จันทรเปรม. 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบัน คลองหนองปรือ ชาวบ้านเล่าว่าได้ถูกถมไปจนเกือบหมดทั้งสายเป็นพื้นที่ของท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ คงเหลือแต่ส่วนต้นคลองบริเวณที่บรรจบกับคลองประเวศบุรีรมย์ ในเขตลาดกระบังไว้เท่านั้น หากพิจารณาจากแผนที่ใหม่จะพบคลองหนองปรือที่มีแนวยาวคู่ขนานกันกับคลองหนองงูเห่า เข้าใจว่าเป็นคลองขุดใหม่เพื่อรับน้ำเพราะคลองหนองปรือใหม่นี้อยู่ในเขตของท่าอากาศยาน

สภาพสองฝั่งคลองหนองปรือ ด้านเหนือในปัจจุบันเต็มไปด้วยที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ อพาร์ทเมนท์ หน้าแน่นริมคลอง มีขยะตกค้างอยู่ในคลองทำให้น้ำเริ่มเน่าเสียในที่สุดคลองนี้ก็จะกลายเป็นแหล่งสะสมมลพิษอีกแห่งหนึ่ง

ภาพที่ 59 ภาพถ่ายบริเวณต้นคลองหนองปรือที่บรรจบกับคลองประเวศบุรีรัมย์ พ.ศ. 2557

คลองหนองงูเห่า

คลองหนองงูเห่า เป็นคลองธรรมชาติที่มีมาแต่เดิมแล้ว คลองนี้มีความยาวจรดพื้นที่ตำบลบางโหลง ปลายคลองหนองงูเห่าทางด้านเหนือบรรจบกับคลองจรเข้ใหญ่ในตำบลศิระจรเข้เหนือ อำเภอบางเสาธง ซึ่งต่อไปยังคลองประเวศบุรีรัมย์ เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ ได้ ส่วนปลายคลองด้านใต้ บรรจบกับคลองบางโหลงในตำบลบางโหลง ซึ่งออกไปยังคลองสำโรงได้ ตลอดเส้นทางคลองหนองงูเห่า สามารถแยกออกไปยังคลองอื่นๆ ได้อีกหลายคลอง เช่น คลองปากน้ำ คลองบางนา คลองหนองปรือ คลองบางน้ำจืด เป็นต้น

สภาพพื้นที่ย่านคลองหนองงูเห่าหากย้อนไปในอดีต ตามที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่ามานั้น ความว่า เดิมคลองนี้มีความกว้างประมาณ 6 ศอก สภาพโดยรอบยังเป็นทุ่งนาโล่ง มีหนองน้ำ และพงหญ้าอื้อขึ้นจำนวนมากนับเป็นหมื่นไร่ เมื่อถึงฤดูแล้งน้ำในคลองจะแห้งขอด สามารถเดินได้ พื้นที่บางแห่งเป็นป่ารกบริเวณและอุดมไปด้วยสัตว์เลื้อยคลานต่างๆ เช่น กบ เขียด อึ่งอ่าง ตะกวด งูนาชนิด โดยเฉพาะงูเห่า ความซุกซมของงูเห่าในย่านนี้นั้นชาวบ้านบอกว่าเยอะมาก ชาวบ้านบางคนเมื่อเอ่ยถึงจำนวนงูเห่าถึงกับใช้คำว่า “เยอะจน คลั่งๆ” หรือ “เยอะเป็นดง” เลยทีเดียว คุณชายเจือ เล่าว่า “สมัยก่อน เมื่อถึงหน้าน้ำ น้ำจะทำมมากจนชาวบ้านต้องคอยตัดคันหมากและต้นไม้อื่นๆ น้ำท่วมสูงมากจนนายต้องไปอยู่บนชื้อบ้าน งูเห่าก็เยอะ คนที่ไม่กลัวเขาก็เอาหมวกแทงงู เอาไข่มันมาทำน้ำมันตะเกียง” (เจือ จันทร์เปรม, 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ส่วนอาจารย์สุบิน นักวิชาการท้องถิ่น กล่าวว่า คุณแม่ของท่านเคยเล่าสภาพคลองหนองงูเห่าว่าคลองนี้หาที่ร่มเงายาก มีแต่ต้นแฉะ(คล้ายต้นอ้อย ใบเหมือนอ้อยแต่กินไม่ได้) ท่านเคยแจวเรือผ่านคลองหนองงูเห่าเพื่อจะไปขายฟืนที่คลอง 14-15 ครั้งหนึ่งแม่เกิดปวดท้องส้วม แม่ต้องหันหน้าหัวเรือเกยเข้าไปในป่าแฉะ และยอมถ่ายบนเรือ แต่ไม่ลงจากเรือ เพราะกลัวงู (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) และโดยเหตุที่มี “งูเห่า” ชุกชุมในบริเวณคลองนี้มาก ชาวบ้านจึงที่เรียกชื่อคลองว่า **คลองหนองงูเห่า**

อนึ่ง งูเห่าเป็นงูพิษที่ชาวบ้านรู้จักดีที่สุด เพราะนอกจากมันจะมีพิษร้ายแรงแล้ว ยังชุกชุมพบได้ในบริเวณท้องนาและที่หญ้าปาร์ก ลักษณะของงูเห่า ให้สังเกตที่บนหัวจะมีเกล็ดแผ่นโตคลุมหลายแผ่นมีลักษณะสีสรรแตกต่างกันมากตั้งแต่สีเหลือง สีนวล สีนํ้าตาล จนกระทั่งสีดำ พวกที่พบเห็นเสมอจะมีดอกจันกลม พวกนี้พ่นพิษไม่ได้เราเรียกว่า งูเห่าไทย หรืองูเห่าหม้อ งูเห่าจะมีเขี้ยวพิษ และมีต่อมพิษที่มีน้ำพิษที่รุนแรง สามารถแผ่แม่เบี้ยได้ เขี้ยวพิษจะอยู่ตอนหน้าของปาก ลักษณะเขี้ยวไม่ยาวนัก และจะติดแน่นกับขากรรไกรบน งอพับเขี้ยวไม่ได้ บนตัวเขี้ยวมีร่องสำหรับเป็นทางผ่านของน้ำพิษ พวกที่มีเขี้ยวในลักษณะนี้มักจะมีน้ำพิษซึ่งมีผลทำลายต่อระบบประสาทของคนและเป็นสาเหตุให้คนหรือสัตว์เลี้ยงได้รับอันตรายอยู่เสมอ ๆ

อย่างไรก็ดี ความชุกชุมของงูเห่าในย่านนี้นั้น เห็นได้จากเรื่องเล่ากล่าวขานถึงประสบการณ์อันเกิดจากงูเห่า พิษสง วิธีการรักษาตามตำราโบราณตลอดจนความเชื่อเรื่องงูเห่าไว้หลากหลาย ดังนี้

ผู้อาวุโสในท้องถิ่นหลายท่าน กล่าวถึงธรรมชาติของงูเห่าไว้ว่า งูเห่า มักจะหลบซ่อนตัวอยู่ตามคันนา เพราะเดิมบริเวณตำบลหนองปรือและบางโหลงเป็นพื้นที่ทำนา ในระหว่างทำนาก็จะพบว่ามีชวานาถูกงูเห่ากัดอยู่เสมอ และเมื่อถึงช่วงที่มีน้ำมากจนท่วมพื้นที่ ก็จะพบว่างูจะหนีไปชุกรวมกันเป็นก้อนตามคันสูงๆ ในอดีตผู้ใหญ่ยังสั่งสอนเด็กๆ ลูกหลานว่าไม่ให้ออกนอกบ้านตอนโพล้เพล้ คือช่วงหัวค่ำ เพราะเป็นเวลาที่สัตว์ต่างๆ เช่น คางคก เขียด จะออกหากิน และก็เป็นเวลาเดียวกันกับงูออกมาหาพวกลูกคางคกลูกเขียดกินเป็นอาหารด้วยเช่นกัน ช่วงนี้งูมักหากินเรื่อยไปจนกระทั่งเมื่อถึงเวลา “น้ำค้างตอ” ก็จะกลับที่พัก และยังมีความเชื่อกันอีกว่าถ้างูเห่ากัดในช่วงเวลาดังกล่าวก็จะไม่ตาย เพราะมันได้ใช้พิษกับสัตว์อื่นไปหมดแล้วหรือถ้ามีก็คงเหลือน้อย

ดังนั้น สมัยก่อนเมื่อชาวบ้านจะออกไปทำนา นอกจากจะเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาแล้ว ยังต้องพก *เชือกกล้วย* ติดตัวไปด้วยเสมอ หากถูกงูเห่ากัดที่ใดก็ให้สังเกตแผลจะปรากฏเป็นรอยเขี้ยวเมื่อพบรอยแล้วต้องรีบเอาเชือกกล้วยมารัดเหนือแผลให้แน่นทันที เพื่อป้องกันมิให้พิษซึมผ่านบาดแผลเข้าสู่ร่างกาย แล้วนำไปหาหมอโดยเร็วที่สุด เพราะเชือกกล้วยมีคุณสมบัติดีโดยเฉพาะเมื่อถูกน้ำจะยิ่งเหนียว ในขณะที่เชือกอื่นเมื่อถูกน้ำก็จะยิ่งลื่น หากไม่มีเชือกกล้วยก็จะใช้ซังข้าวมัด

แทนนอกจากนั้นบางคนยังพกมะนาวติดตัวไปด้วย เพราะเชื่อว่ากลิ่นของมะนาวจะป้องกันไม่ให้หึ่งเข้าใกล้ได้ (พรพรรณ สุคนธวงษ์. 16 กุมภาพันธ์ 2555 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านบางคนเล่าว่ามักจะพบบงขณะทีตีดันกล้า (การตีดันกล้าคือเอาต้นกล้ามาพาดเข้ากับขาของตัวเองเพื่อสลัดดินแข็งๆ ที่เกาะต้นกล้าออก เสร็จแล้วก็จะอุ้มมัดต้นกล้าเพื่อเอาไปค้า) ช่วงนี้ถือว่าเสี่ยงถูกงูเห่ากัดด้วยเช่นกันเพราะงูอาจจะซ่อนอยู่ในต้นกล้า บางคนตกใจมากกลัวตายจึงรีบคว้าคองูเห่าบีบจนตายคามือก็มี บางคนก็เล่าว่าห้ามนำคนป่วยเข้าบ้านและห้ามลอดคันท้ายจิ้ง เพราะเชื่อว่าจะไม่รอด เข้าใจว่าสมัยก่อนบ้านส่วนใหญ่หลังคาจะมุงจากกันทั้งนั้น ซึ่งคำว่า จาก มีความหมายอีกนัยหนึ่งคือการพลัดพราก จึงไม่เป็นมงคล แต่บางคนก็กล่าวว่าการนำคนป่วยเข้าบ้านได้ แต่ต้องเปิดหลังคาเอาไว้ แล้วรีบพาไปหาหมอทันที ระหว่างการเดินทางคนเจ็บก็จะเริ่มง่วง จึงต้องมีคนคอยปลุกไปตลอดทางไม่ให้หลับ เพราะเมื่อหลับไปแล้วก็จะต้องตายอย่างแน่นอน คุณตา อีกท่านหนึ่ง เล่าว่า “เมื่อก่อนมี “ไอ้เห่า” ชุกชุม ชาวบ้านมักจะตุง เพื่อเอาไข่ม้วนมาเคี้ยวไว้ใช้จุดตะเกียง สมัยก่อนชาวบ้าน ไม่มีเครื่องป้องกัน ถ้าถูกกัดก็ให้เอาเชือกกล้วยรัดเหนือแผลให้แน่น ไม่ให้พิษ แล่นเข้าหัวใจ แล้วต้องตุงให้ตายเพื่อเอาไปให้หมอว่าเป็นงูชนิดใด” (พุทธ ภูษุทธาริกา. 15 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

นอกจากต้องคอยระมัดระวังตนเองแล้ว ชาวบ้านยังต้องเรียนรู้ธรรมชาติของงูเห่าด้วย อาวุโสในท้องที่หลายท่าน มีวิธีการสังเกตงูเห่า ดังนี้ “งูชนิดนี้มีพิษร้าย ถ้ามันตัวใหญ่ จะเลื้อยช้า ลกไม่ไว และมันจะคุมาก โดยเฉพาะเมื่อตอนที่ผสมพันธุ์กัน หากพบ ต้องหนีให้ไกล ถ้าโดนงูกัดมากก็ต้องถอดผ้าคาดพุงหรือหมวกหุ้มลงไปที่งูให้มันพัน คนบางโหลงจิบงูอย่างกะจับใส่เคียน” (พุล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) ส่วน คุณตาพุทธ ภูษุทธาริกา ผู้ซึ่งคุ้นเคยกับคลองหนองงูเห่าเป็นอย่างดี เล่าวิธีการสังเกตธรรมชาติของงูเห่าและการป้องกันตัวในแบบฉบับของท่านว่า “ลักษณะงูเห่ามันจะชอบที่รกๆ ตอนกลางคืน มันจะออกหากบ เขียดกิน เมื่อก่อนถ้าหากเดินไปเจองูก็จะไม่ทำอะไร และจะพูดกับมันว่า “ต่างคนต่างอยู่” แล้วก่อนจะออกเดินก็ต้องว่าคาถาก่อน เริ่มตั้งนะโม 3 จบ แล้วว่า พุทธชัง แคล้วคลาด พระเจ้าอย่างบาท อิติปิโสภควา รัมมัง แคล้วคลาด พระเจ้าอย่างบาท อิติปิโสภควา สังฆัง แคล้วคลาด พระเจ้าอย่างบาท อิติปิโสภควา พอว่าจบแล้ว

ก็เริ่มใหม่ ท่องไปเรื่อยๆ จนเดินรอบนา เมื่อก่อนมี ไอ้เห่าชุกชุม ชาวบ้านมักจะตุงเอาไข่ม้วนมาเคี้ยวไว้ใช้จุดตะเกียง แล้วยังมีปลิงควาย ปลิงเข็มเยอะ ถ้ามันเกาะเราก็ใช้ปูนกับยาสูบป้าย” นอกจากนั้นคุณตายังมีคาถาหัวใจขุนแผน เป็นคาถาแคล้วคลาด ให้เราสวดมนต์ก่อนนอน ตอนหลับกลางคืน จะไม่มีงูเงี้ยวเขี้ยวขอมมาหาเราในทุ่งนา คาถามีดังนี้ “สุนะ โม โล พุทธชัง แคล้วคลาด ห้อมกำบัง รัมมัง แคล้วคลาด ห้อมกำบัง สังฆัง แคล้วคลาด ห้อมกำบัง มาอยู่เหนือกระหม่อมข้าพเจ้า ข้าสุขขังอนิจจัง พระภิกษุเบ็องชัย พระวินัยเบ็องขวา พระนัมสอยู่ท่ามกลางระหว่างพระองค์ คงทั้ง

นั่ง คงทั้งยืนคงทั้งหลับคงทั้งตื่นคงทั้งกลางวัน กลางคืน สารพัดศัตรู วินาศสันติ” คุณตายังทั้งทำยว่า “สิ่งหนึ่งสิ่งใดเราเมตตาคือเขาเขาก็เมตตาคือเรา ของพรรคนี้ไม่ได้อยู่กับใคร อยู่ที่ตัวเรา เราปากไม่ดีเราก็ตาย” (พุทธ ภูษศาตริกา. 15 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ส่วนผู้อาวุโสในท้องถิ่นหลายท่าน กล่าวว่า เมื่อถึงช่วงเกี่ยวข้าวที่คลองหนองงูเห่า ก็มักจะบอกเจ้าของบ้าน(งูเห่า) ไปด้วยว่า ต่างคนต่างไป บางท่านขณะเดินไปที่นาที่จะสวมมนต์แผ่เมตตาไปด้วย (จรัส พูลเจริญ. 11 กรกฎาคม 2555 และสำราญ วิลาลัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)ชาวบ้านหลายคนยังเชื่อว่างูเป็นสัตว์พญาบาท หากจำเป็นต้องตีกก็ตีกให้ตาย เพราะถ้าไม่ตายมันก็จะย้อนมากัดคนตีเหมือนกับงูจงอางและจะตามไม่เลิก บางท่านเล่าว่าเคยมีบางคนตีกไม่ตาย งูมันตามจนต้องย้ายบ้านหนี

คุณตาอีกท่านหนึ่งเป็นชาวคลองสลด มีความเชื่อว่า งูเปรียบเสมือนเรือของพ่อเจ้าทุ่งพ่อทองคำ ดังนั้น เมื่อถึงช่วงเวลาที่เกี่ยวข้าวก็ต้องบอกกล่าวกับเจ้าพ่อก่อนว่า “ของอะไรต่างๆ ที่เป็นของท่าน(งูเห่า) ขอให้พ่อเจ้าทุ่ง พ่อทองคำ เก็บ ไปเสีย ลูกจะขอเกี่ยวข้าว” (สังเวียน ขอบธรรม. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าอีกหนึ่งวิธีที่เชื่อว่าช่วยป้องกันงูเห่าได้ของคนในบางพื้นที่บางโหลงคือการ “สัก” ลงบนร่างกาย ซึ่งพบทั้งชายและหญิง ชาวบ้านกล่าวว่าผู้สักคือ หมอเที่ยง เป็นหมอพื้นบ้านและเป็นหมอหรือผู้เชี่ยวชาญการจับงูด้วยเป็นผู้สักยันต์ให้ รอยสักน่าจะเป็นอักษรขอม แต่ไม่ทราบความหมาย บริเวณที่นิยมสักคือแขนและขา คุณตาบางท่านกล่าวว่า รอยสักกันงู เรียกว่า “เคราะห์งู” เชื่อว่างูมันจะกลัวจนตัวงอ (พยุ่ง ไวกุลเพชร. 19 พฤษภาคม 2556 : สัมภาษณ์)

คุณยายทองเจือ เป็นผู้ที่หนึ่งที่มีรอยสักกันงู ท่านเล่าว่า คุณพ่อของท่านให้หมอเที่ยงสักไว้ที่ข้อเท้าของลูกๆ เพราะท่านเชื่อว่าจะช่วยป้องกันงูได้ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามสำหรับคนที่สักยันต์อีกว่า ถ้าหากเจองูเห่าแล้วต้องไม่ตี เชื่อว่าถ้าตีแล้วจะทำให้งูกลับมาอีก แต่ให้ยกมือไหว้แล้วต่างคนต่างไป “พ่อพาไปสักกับหมอเที่ยง ตอนนั้นยังไม่มีรอบเดือน ลูกทุกคนสักหมด เมื่อก่อนมีงูเห่าเยอะ ใครถูกงูเห่ากัดก็จะเอาเชือกกล้วยรัดไว้ คนถูกกัดจะง่วง ต้องคอยปลุกให้ตื่น แล้วพาไปหาหมอเที่ยงให้เป่าคาถาพรวดๆ 3 ที่ไม่ตาย งูเห่ามีเยอะมาก บางทีพอก็เอามาผัดเผ็ด แต่ต้องให้ผู้ชายเอาพิษมันออกก่อน เวลาผัดก็ต้องคว่ำให้กรอบ โรยน้ำตาลทราย หรือแกงก็อร่อย เชื่อกันว่าผู้หญิงกินงูเห่าแล้วจะช่วยขับเลือดประจำเดือน” (ทองเจือ พูลเจริญ. 11 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

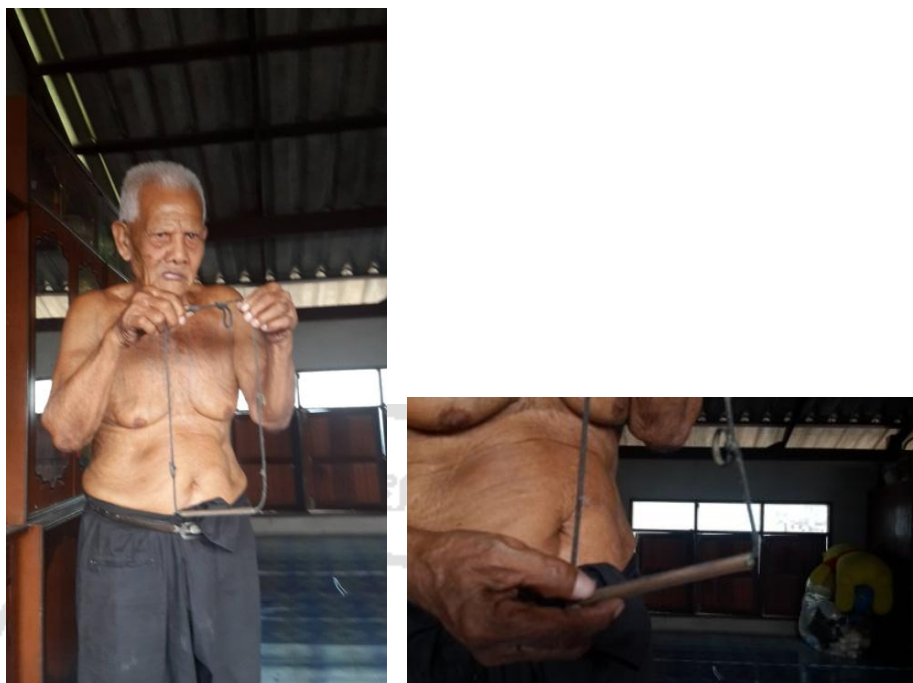
ส่วนคุณตาท่านหนึ่ง กล่าวถึงหมอเที่ยงว่า “อาจารย์เที่ยงหมองู สักกันงูหมดเลย เขาสักเป็นตัวขอม อาจารย์เที่ยงเขาจับงูเป็นลำเรือ ไปขายให้พวกเจ๊กที่สี่แยกหัวตะเข้ พวกเจ๊กเขามาซื้อตัวงูให้ไร้เขาก็แขวนให้แล้วเขาก็ตัดหาง เจ๊กเขาก็อมเหล้าคองคูดเลือด ตัวหลายตั้งค์ จอดหน้าตลาดหัวตะเข้ อาจารย์เที่ยงเก่งนะ” (นงค์ ช่วงนงค์คำ. 23 กุมภาพันธ์ 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 60 ภาพถ่าย คุณยายทองเจือ พูลเจริญ อายุ 84 ปี แสดงรอยสักก้นงูที่บริเวณแขนและขา
พ.ศ. 2556

นอกจากวิธีป้องกันภัยแล้ว ยังมีวิธีการรักษาต่างๆ นานาด้วย หนึ่งในนั้นคือ ใช้หินดูดพิษงู โดยคุณตาพยอม เล่าว่า หินดูดพิษงูจะเป็นสามเหลี่ยมก้อนเล็กๆ ให้อาวางตรงปากแผล มันจะดูดพิษงู ใช้ดูดพิษตะขาบก็ได้ (พยอม ทั้งจันทร์แดง. 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์)

อาจารย์พรพรรณ ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมผู้ที่รักษาด้วยวิธีการใช้หินดูดพิษงู คือ นาย *ลำอังก์ แซ่มสายทอง* เป็นหมองู โดยนำหินมาวางที่บริเวณปากแผลตรงรอยงูกัด เพื่อให้หินดูดพิษงู ขณะเดียวกันต้องคอยปลุกคนเจ็บอยู่เสมอไม่ให้หลับ มิฉะนั้นก็จะเสียชีวิต แต่บางคนก็ใช้ตะกรุดของหลวงปู่เพื่อกันงู (พรพรรณ สุขนครวงศ์. 16 กุมภาพันธ์ 2555 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 61 ภาพถ่าย คุณตานง ช่วงนักร้อง มีรอยสักกันงูกับตระกรุดกันงูของหลวง
พ่อเผือก วัดกิ่งแก้ว พ.ศ. 2557

การรักษาพิษงูด้วยยาสมุนไพรโบราณ ก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่นิยมกันมาก คุณยายเจือเล่าว่า “เมื่อก่อนถ้างูเห่ากัดก็จะเอาหยวกกล้วยรีดไม่ให้พิษมันแล่นเข้าหัวใจ แล้วต้องคอยปลูกให้ตื่นแล้วพาไปหาหลวงตาอ่อนให้รักษา ท่านมียาอะไรไม่ทราบมาจี้ตรงแผลแล้วก็ว่าคาถา มันก็จะนำหลดเป็นยวง กับวิธีใช้หินลับมีดกับมะนาวและใบต้นทองระอา ใบสีเขียวขาว ยาวๆ เล็กๆ มาตำโขลกผสมกับเหล้า แล้วเอาโปะที่แผลช่วยถอนพิษได้” (เจือ จันทรเปรม. 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) สอดคล้องกับที่คุณตาแสวงกล่าวว่า จะแก้พิษงูให้กินสมุนไพรเป็นว่านยา (หัวคล้ายๆ หัวงู) มีใบเสลดพังพอน และใบทองระอา (นายแสวง ไวกุลเพชร. 19 พฤษภาคม 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนบางท่านกล่าวว่าใช้หมอกกลางบ้านรักษา โดยให้ดื่มน้ำมนต์ ถ้าดื่มแล้วมีรสเผ็ดก็จะไม่ตาย หรือใช้ดอกชบาขาวมาตำกินกับเหล้าขาวจะช่วยแก้พิษงู (พยอม ทั้งจันทร์แดง. 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์)

นอกจากการรักษาด้วยหมอพื้นบ้านหรือคาถาอาคมแล้ว ในขณะเดียวกันก็ยังมีชาวบ้านอีกไม่น้อยที่เลือกรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันที่สถานอนามัย หรือ โรงพยาบาล หนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ มีข้อมูลหนึ่งกล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2509 มีนายแพทย์ท่านหนึ่งได้พยายามรักษาและฝึกฝนเจ้าหน้าที่เพื่อรักษาคอนไขที่ถูกลง

พิชกัตด้วยวิธีสมัยใหม่ คือ นายแพทย์อุดม วีรวัฒน์ นายแพทย์คนที่ 3 ของสถานีอนามัยชั้นหนึ่ง อำเภอบางพลี

ท่านใช้วิธีการฉีดเซรุ่มรักษา ซึ่งขณะนั้นถือเป็นเรื่องใหญ่ของอำเภอบางพลี แต่ท่านก็ได้พยายามรักษาจนทำให้จำนวนผู้เสียชีวิตจากการถูกงูกัดลดลงอย่างมาก ทำให้เป็นที่ยอมรับกันในวงการแพทย์ และเป็นที่ยอมรับกันในบางพลีว่าคนไข้ที่ถูกงูกัดไม่ว่าอาการจะหนักเพียงใดถ้าไปถึงมือท่านขณะที่ยังหายใจได้ก็จะรอด ภายหลังกายแพทย์อุดม วีรวัฒน์ ได้เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลบางพลีคนแรก จนครบเกษียณอายุราชการ รวมเวลาเป็นนายแพทย์อยู่ที่บางพลี 21 ปี (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2542 : 358)

อนึ่ง คนเก่าแก่ในย่านนี้เล่าว่าย้อนหลังไปในอดีตคลองนี้เคยมีศาลของหนองงูเห่าด้วย “เคยมีคนเล่าให้ฟังว่าตรงคลองนี้สมัยก่อนจะมีศาลของหนองงูเห่า แล้วก็มึงเห่านอนกันเต็มไปหมด” (สม ศิรารักษ์, 15 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) ศาลนี้อยู่ใกล้กับชายคลองหนองงูเห่า มีชื่อว่า “ศาลเจ้าพ่อสามร้อยยอด” ตามตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เจ้าพ่อสามร้อยยอด เป็นทหารที่มากับกองทัพของพระเจ้าตาก ต่อมาด้วยเหตุใดไม่ทราบ เหล่าทหารกองทัพนี้ก็แตกกระสานส่านเช่น มีทหารนายหนึ่งเดินทางไปถึงชลบุรีแล้วเสียชีวิตด้วยความรักชาติ ความผูกพันที่มีต่อเจ้านาย จึงได้สิงสถิตอยู่บริเวณนั้น ต่อมาจึงเรียกกันว่า *พ่อสามร้อยยอด*

บริเวณนี้ มีศาลอยู่ 3 หลัง ชาวบ้านจะจัดงานทำบุญขึ้นเป็นประจำทุกปีประมาณเดือน 5-6 และด้วยกุศโลบายของคนโบราณในการที่จะรวมกลุ่มจึงได้จัดให้มี **ประเพณีสังเวย** ขึ้น ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยสะเดาะเคราะห์โรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ ไปกับเรือจำลองนี้ ชาวบ้านจะเอาดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปหญิงชายที่อยู่ในบ้าน พร้อมด้วยวัว ควาย ลงบรรจพพร้อมกันในเรือ นอกจากนั้นยังใส่หอม กระเทียม และของใช้อื่นๆ เป็นเสบียงเพื่อส่งให้เจ้ากรรมนายเวรไปด้วย ครั้นเสร็จพิธีชาวบ้านไม่ได้เอาเรือมาลอยน้ำ แต่จะทิ้งเรือนี้ไว้ที่โคนต้นไม้ (พรพรรณ สุกนธวงศ์, 16 กุมภาพันธ์ 2555 : สัมภาษณ์)

สรุปได้ว่า ชื่อ “คลองหนองงูเห่า” เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกขานจากสภาพเดิมที่บริเวณคลองนี้ชุกชุมไปด้วยงูเห่า เรื่องราวของงูเห่ากับคนในย่านนี้ยังมีอีกมากมายไม่อาจกล่าวได้หมดในคราวเดียว จึงขอกกล่าวไว้เพียงเท่านี้เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้ผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าต่อไป

ปัจจุบัน ริมฝั่งคลองหนองงูเห่า เป็นพื้นที่ชุมชนที่มีความเจริญกว่าแต่ก่อนมากเป็นลักษณะเมืองกึ่งชนบท พื้นที่ทำนาลดลงเปลี่ยนเป็นตึกกรมบ้านช่องที่อยู่อาศัยและถนนหนทาง แต่ชาวบ้านก็ยังจะเจองูเห่ากันเป็นประจำ มีเรื่องเล่ากันอีกว่า พื้นที่ๆ ถูกวินคืนเพื่อสร้างท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ(สนามบินหนองงูเห่า)นั้น ในชั้นแรกมีรถบรรทุกจำนวนมากเข้ามาปรับไถหน้าดินเพื่อเตรียมพื้นที่ และก็ปรากฏว่าทุกๆ วันคนงานต้องเผชิญกับงูเห่าจำนวนมาก เพราะการปรับพื้นที่

เสมือนกับเป็นการรุกไล่ด้วยเช่นกัน ช่วงนั้นคนงานมักถูกงูกัดต้องส่งโรงพยาบาลหลายราย การสร้างสนามบินครั้งนี้จึงถือว่าได้หลายรังงูเท่าครั้งใหญ่กว่าได้

ภาพที่ 62 ภาพถ่ายคลองหนองงูเห่า บริเวณนี้จะมองเห็นอาคารผู้โดยสารของท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ พ.ศ. 2557

ภาพที่ 63 ภาพถ่ายฝั่งหนึ่งคลองหนองงูเห่าเป็นเขตของท่าอากาศยาน มีรั้วกั้นริมคลอง พ.ศ. 2557

คลองหนองงูเห่า ในวันนี้ยังคงสภาพคลองไว้ได้ดี คลองนี้มีความยาวเลียบบขนานไปกับด้านตะวันออกของท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ ไปบรรจบกับคลองจรเข้สั้น้อย ออกสู่คลองประเวศบุรีรมย์ ผ่านตลาดหัวตะเข้ ในเขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ เมื่อมีการสร้างท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ ก็มีการขุดขยายคลองหนองงูเห่า จากเดิมที่มีความกว้างประมาณ 30 เมตร และมีความลึกเฉลี่ย 1-2 เมตร ให้เป็นคลองที่มีความกว้าง 40-60 เมตร ลึก 2 เมตร (จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. 2554 : 3) คลองหนองงูเห่าจึงเป็นคลองระบายน้ำมาอีกทอดหนึ่งจากคลองทางด้านเหนือของท่าอากาศยาน

คลองบางนา

คลองบางนา เป็นคลองธรรมชาติ ลักษณะคลองเป็นแนวขวาง ปลายคลองด้านตะวันออก บรรจบกับคลองกระเข้ใหญ่ และออกไปยังคลองกระเข้ใหญ่ หากวกขึ้นด้านเหนือไปตามคลองกระเข้ใหญ่ก็จะออกคลองประเวศบุรีรมย์ กรุงเทพฯ ปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองหนองงูเห่า

ชื่อคลองบางนา จากการสอบถามผู้อาวุโสในท้องถิ่น มีความหมายเป็นสองทาง คือ

หนึ่ง เพราะเป็นบริเวณที่ทำนา เนื่องจากสภาพคลองบางนาเดิม เป็นทุ่งนาโล่ง ไม่มีบ้านคน เป็นพื้นที่ๆชาวบ้านเข้ามาบุกเบิกเพื่อปลูกข้าวทำนา เมื่อหมดฤดูกาลก็จะกลับไปทำนาใน “เกาะ” ต่างๆ ก็คือชุมชนหมู่บ้าน เช่นเกาะบ้านใหญ่ ในตำบลบางโหลง ลักษณะของเกาะจะเป็นพื้นที่ดอนและมีคลองล้อมรอบ บางเกาะเป็นชุมชนหมู่บ้านซึ่งมีชาวบ้านอยู่รวมกันเรียกว่าหลังคาเรือนชนิดลูกไก่บินไม่ตก ครั้นถึงฤดูทำนา ผู้คนก็จะอพยพออกจากเกาะพร้อมกับล่องควายไปทำนากันในที่นาของตน แล้วปลูกกระต๊อบทิ้งไว้ ส่วนควายก็อาจจะฝากเลี้ยงไว้ที่นี่ โดยให้ค่าจ้างเลี้ยงหรืออาจให้ข้าวเป็นการตอบแทน เมื่อเสร็จหน้านาก็จะกลับไปทำนาที่เกาะและจะกลับมาอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวและนำควายกลับไปด้วย (อารีย์ วิฑารมภ์. 11 พฤษภาคม 2555 : สัมภาษณ์) ด้วยเหตุที่นาบนสองฝั่งคลองนี้ ต่อมาชาวบ้านเรียกคลองนี้ว่า “คลองบางนา”

สอง ผู้อาวุโสบางท่านเล่าว่า เหตุที่เรียก คลองบางนา เพราะเดิมบริเวณนี้มีชาวบ้านที่อพยพมาจากทางบางนา(เขตบางนา) เข้ามาบุกเบิกผืนนาอันอยู่ที่นี่ ครั้นหมดฤดูกาลทำนาแล้วก็จะทิ้งให้ลูกจ้างอยู่เฝ้านา ส่วนตนเองก็จะกลับไปบ้านที่อยู่บ้านที่บางนา (พยอม ทั้งจันทร์แดง. 12 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์) ต่อมาเมื่อนานวันเข้า ชาวบ้านจากบางนา ก็เข้ามาตั้งหลักแหล่งถาวรที่ริมคลองนี้เป็นเหตุให้เรียกขานคลองนี้ว่า คลองบางนา

ปัจจุบันคลองยังคงอยู่และมีชุมชนหมู่บ้านอยู่ริมคลอง ส่วนนี้น่าจะเป็นคลองที่อยู่ในเขตติดต่อระหว่างตำบลหนองปรือกับตำบลศิระชะกระเข้ใหญ่ ใกล้กับสนามบิน สภาพน้ำคลองยังใส แม้พื้นที่โดยรอบเปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 64 ภาพถ่ายคลองบางนา พ.ศ. 2557

คลองชวดก้านันพุก

คลองชวดก้านันพุก ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองบัวเกาะ และคลองบึงขวาง (ถนนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง) ปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองอาจารย์พร คลองสลุด และออกไปยังคลองชวดลากข้าว คลองสิงโต คลองชันแตกได้

เหตุที่เรียกชื่อคลองว่า คลองชวดก้านันพุก หรือชาวบ้านเรียกว่า คลองตาพุกนั้น เป็นการเรียนตามชื่อเจ้าของที่นาที่อยู่ในคลองนี้คือ นายพุก หรือ ก้านันพุก เป็นผู้นำท้องถิ่นที่ชาวบ้านให้ความนับถือ เกรงใจคนหนึ่ง และเข้าใจว่าภายหลังก้านันพุกคงจะชวดทำชวดขึ้นเพื่อชักน้ำเข้ามา และเป็นเส้นทางลำเลียงพืชผลทางการเกษตรของตน ชาวบ้านจึงเรียกคลองสายนี้ตามชื่อผู้ที่เป็นเจ้าของ (การทำชวด คุรยละเอียดในคลองชวดตากราน ชวดตาฉ่ำ ชวดตาสน)

คนในพื้นที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับก้านันพุกว่า “เชื่อว่าเป็นคนแก่ที่คนในหมู่บ้านนับถือแล้วเป็นคนที่มีเงิน ที่ใช้ชวดตาพุกนี้อาจเป็นไปได้ไหมว่าเมื่อเส้นทางที่ชวดคลองไปสุดทางที่บ้านใคร อาจจะเรียกชื่อคลองตามนั้นว่าชวดตานัน ชวดตานี้ แต่คนนั้นต้องมีฐานะด้วย แล้วพวกในกลุ่มชุมชนนั้นนับถือว่าเป็นคนดี แล้วเขาก็เป็นคนออกเงิน แล้วก็จ้างให้ชวดคลอง” (บุปผา บุญสิงห์. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ดี อาจสันนิษฐานเหตุของการตั้งชื่อคลองได้อีกว่า 1. ชวดนี้ชวดเพื่อชักน้ำเข้าที่นาของก้านันพุกโดยเฉพาะ 2. ผืนนาที่อยู่ปลายชวดเป็นของก้านันพุก หรือ 3. ก้านันพุกอาจจะเป็นผู้ออกทุนทรัพย์จ้างคนมาชวดทำชวด

อนึ่ง แม้จะไม่สามารถสรุปได้ในตอนนี้ ชวดก้านันตาพุก ก็เป็นลำรางอีกแห่งหนึ่งที่ชาวบ้านย่านนี้ก็ได้ใช้ประโยชน์ในการลำเลียงข้าวและพืชผลด้วย

ภาพที่ 65 ภาพถ่ายคลองตาพุก พ.ศ. 2557

คลองหนองโพรง

คลองหนองโพรง เป็นคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ คุณตาท่านหนึ่งกล่าวว่า คลองหนองโพรงเป็นคลองต้น บริเวณนี้มีบ้านคนอยู่อาศัยเพียงเกาะเดียวเท่านั้น (พยอม ทั้งจันทร์แดง. 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์)

ชื่อ คลองหนองโพรง สันนิษฐานว่าชาวบ้านเรียกขานไปตามลักษณะพื้นที่ ซึ่งแต่เดิมบริเวณบนฝั่งคลองมีหนองน้ำ ในแอ่งนี้มีโพรงเป็นช่องกลวง โพรงนี้อาจจะเกิดจากการที่ปลาหรือสัตว์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในหนองน้ำนั้น เช่นพวกงูต่างๆ และตะกวด เข้าไปซ่อนไซในดินจนเป็นรู ดังที่ผู้อาวุโสท้องถิ่นสันนิษฐานว่า “หนองโพรง” คำว่า “โพรง” คือที่ๆ มันเป็นรู แต่มันหลุมใหญ่กว่ารูเหมือนเป็นแอ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ คนไม่ได้ขุดหรือทำ ส่วนใหญ่จะปลาหรือสัตว์อื่น เมื่อนานเข้าแอ่งก็เป็นโพรงทะลุเข้าไป” (พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

จนกระทั่งนานวันเข้าก็ขยายเป็นหลุมกว้างลึก มีลักษณะเป็นโพรง อาจเป็นโพรงขนาดใหญ่หรือโพรงขนาดต่างๆ หลายโพรงก็ได้ เมื่อชาวบ้านที่สัญจรผ่านไปมาพบเห็นสภาพเช่นนี้จึงได้เรียกขานคลองนี้ว่า “คลองหนองโพรง”

อนึ่ง นอกจาก “โพรง” ที่มีความหมายว่าช่องกลวงลึกเข้าไปแล้ว ยังมีคำว่า “โพง” ที่ออกเสียงคล้ายกันด้วย ซึ่งพจนานุกรมฉบับมติชน พ.ศ. 2547 อธิบายว่า “โพง” หมายถึง ตัก, วิด เป็นเครื่องวิดน้ำทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นลายทึบ ภาชนะสำหรับตักน้ำในบ่อลึกๆ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2552 : 609)

ภาพที่ 66 ภาพถ่าย “โพง” ชาวบ้านกำลังวิดน้ำและโคลนเพื่อเปิดทางน้ำ พ.ศ. 2557

ดังนั้น จึงสรุปได้ในเบื้องต้นนี้ว่าชื่อ คลองหนองโพรง อาจมีที่มา 2 ทาง คือ คลองที่มีแอ่งน้ำที่ถูกสัตว์ขอนไชจนเป็นช่องกลวงลึก หรือ เครื่องวิดน้ำทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นลายทึบ ภาชนะสำหรับตักน้ำในบ่อลึกๆ

คลองตัน

คลองตัน เป็นคลองธรรมชาติที่มีมาแต่เดิม ในตำบลหนองปรือมีคลองตันอยู่สองแห่ง คือ หนึ่ง คลองตันแยกคลองชวดท้องคู้ง สอง คลองตันแยกคลองบางน้ำจืด

เหตุที่เรียกชื่อ **คลองตัน** ก็เพราะคลองนี้ไม่สามารถทะลุออกไปที่ใดได้ คือไปไหนไม่ได้ตลอด ชาวบ้านจึงเรียกว่าคลองตัน ดังที่อาจารย์พูลกล่าวว่า “*คลองตันเป็นคลองที่ไปไหนไม่ได้ คือเข้าไปมันเป็นชวดแต่ไม่เรียกชวด เรียกเป็นคลองตันมันยาว มันเป็นเองโดยธรรมชาติเลยเข้าไปทางหนองงูเห่า*” (พูล เหมือนศาสตร์. 17 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) เข้าใจว่าภายหลังคลองตันอาจจะไม่ตันแล้ว เพราะปรากฏว่าได้ใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปทะลุคลองบางตะเคียนและต่อไปออกคลองบางน้ำจืดได้

คลองชวดท้องคู้ง

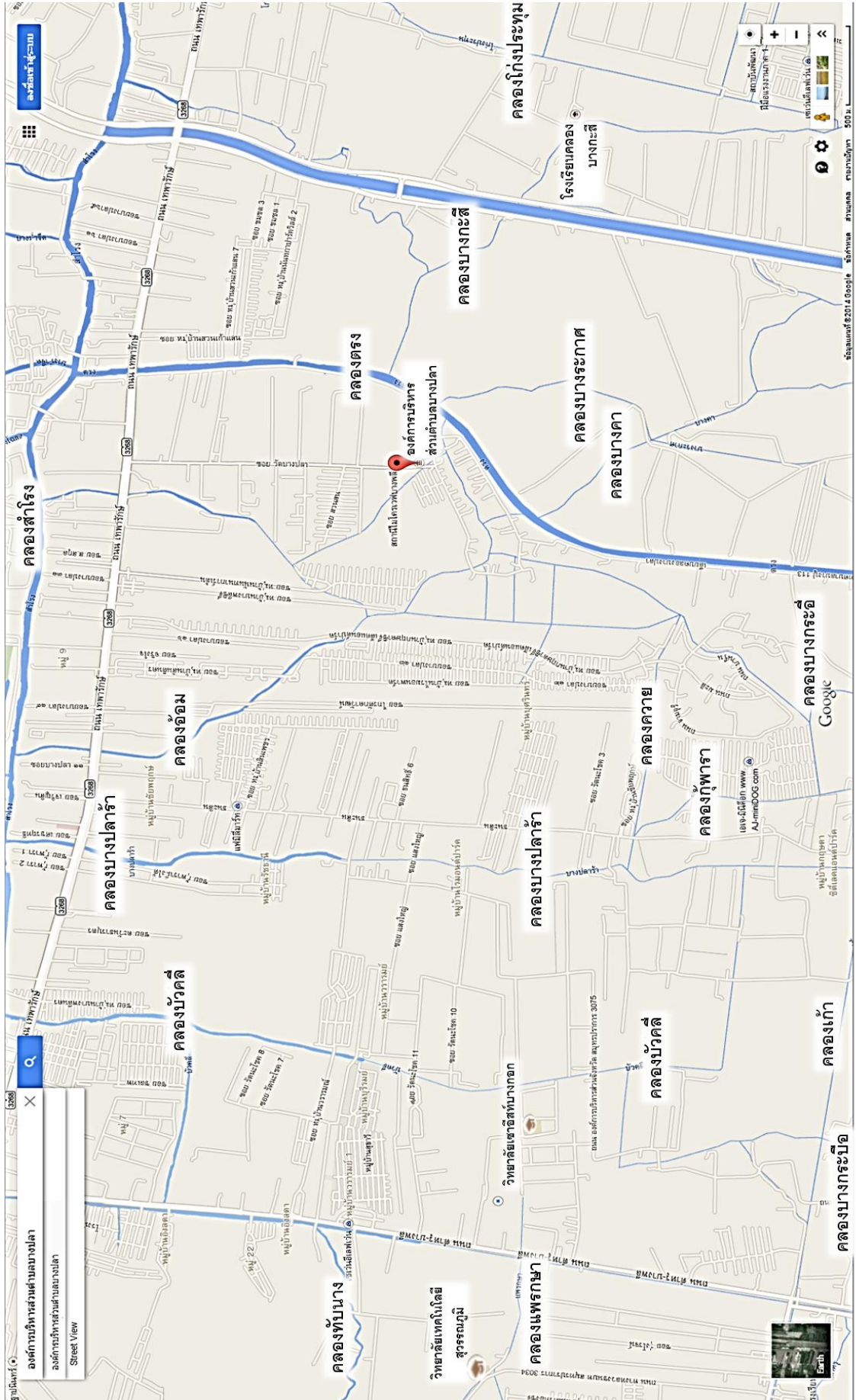
ชื่อคลองชวดท้องคู้ง มีที่มาจากการที่ คลองนี้มีบริเวณที่เป็นสวนไค้ ซึ่งตรงนี้ ชาวบ้านจะเรียกว่า “ท้องคู้ง” ดังที่ คุณยายเจือ เล่าว่า “*คลองชวดท้องคู้งเดิมเป็นคลองเล็กๆ อยู่ทางวัดปรือ เข้าไปทางหนองตะกร้าได้ ที่เรียกคู้งเพราะมัน ไค้ตรงกลางของคู้งน้ำ เดิมเขาขุดไม่ตรง ขุดลักษณะเป็น ไค้ๆ เป็นคลองเล็กๆ คลองนี้พอลงหน้าแล้ง น้ำแล้ง เรือแพต้องลาก เพราะมีแต่จีโคลน*” (เจือ จันทรเปรม. 21 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ส่วนคำว่า ชาว ชาวบ้านให้ข้อมูลว่า ชาวท้องถิ่น เดิมลักษณะจะเป็นลำดาง เพราะคำว่าชาว คือลำรางเล็กๆ ที่ใช้เป็นเส้นทางชกน้ำเข้าสู่หรือลำเลียงพืชผลจากนาไปสู่บ้าน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ชื่อ คลองชาวท้องถิ่น ชาวบ้านเรียกขานตามลักษณะบริเวณกลางคลอง ที่เป็นแนวโค้ง

ภาพที่ 7 แผนที่แสดงเส้นทางคลองในบางตำบลบางปลา อำเภอฟธ

ชื่อคลองและชื่อบ้านตำบลบางปลา

ตำบลบางปลา เป็น 1 ใน 6 ตำบลของอำเภอบางพลี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ระยะห่างจากที่ว่าการอำเภอบางพลีประมาณ 6 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบางพลีและตำบลบางโกลน ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลบางปู อำเภอเมือง ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบางเสาธง และอำเภอบางบ่อ ส่วนทิศตะวันตก ติดกับตำบลบางพลีใหญ่ และตำบลแพรกษา อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

ตำบลบางปลา เดิมมีชื่อว่า *ตำบลบางลาว* ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีมานานแล้ว จากข้อมูลประวัติของตำบลบางปลาที่จัดทำโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา กล่าวว่า เดิมตำบลบางปลา หรือที่เรียกว่า เกาะบางปลา นั้น ประกอบไปด้วยบางส่วนของหมู่ 1 ถึงหมู่ที่ 6 เป็นพื้นที่ดั้งเดิมที่มีการย้ายถิ่นฐานจากในเมืองหลวง (พระนคร) เมื่อครั้งที่มีการสร้างเมืองสมุทรปราการ เมื่อประมาณร้อยกว่าปีล่วงมา

ทั้งนี้ จากการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ในตำบลและข้อมูลจากเอกสาร พบว่า ชุมชนบางปลา เดิมเป็นชุมชนเล็กๆ อยู่ริมทะเลมานานแล้ว มีบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มประมาณ 50 หลังคาเรือน ในพื้นที่ดอน มีลำคลองเล็กๆ กดเคี้ยวผ่านกลางชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมสองฝั่งคลองชาวบ้านเรียกว่า “ในเกาะ” สภาพพื้นที่ในฤดูน้ำหลากในเดือน 11 และเดือน 12 ในพื้นที่บางปลาน้ำจะท่วมหมดลง เว้นแต่บริเวณที่อยู่อาศัยที่เรียกว่า เกาะ ซึ่งเป็นที่ดอนเท่านั้น

คนในเกาะนับถือศาสนาพุทธ เมื่อแรกยังไม่มียัดเพื่อประกอบศาสนกิจวัดแห่งแรกคือ วัดบางลาว ต่อมาเรียก วัดบางปลา หรือวัดราษฎร์บูรณะในปัจจุบัน ตามข้อมูลประวัติของวัดบางปลา กล่าวว่า มีพระธุดงค์ (คาดว่าเดินทางมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกับกลุ่มชาวลาวที่เดินทางมาจับปลาตามฤดูกาล) ชาวบ้าน จึงนิมนต์ให้อยู่และได้ช่วยกันสร้างวัดขึ้นทางทิศตะวันออกของชุมชน ชาวบ้านเรียกพระรูปนี้ว่า หลวงพ่อลาว ตามที่เข้าใจว่ามาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนิมนต์ให้เป็นเจ้าอาวาส และเรียกชื่อวัดตามชื่อที่เรียกพระรูปดังกล่าวว่า วัดบางลาว คนทั่วไปจึงเรียกชุมชนนี้ว่า บางลาว ตั้งแต่นั้นมา เมื่อผู้วิจัยสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในย่านนี้ ยังไม่มีใครสามารถยืนยันได้ว่าหลวงตาลาวท่านนี้เป็นคนลาวหรือมีเชื้อสายลาวหรือไม่ แต่ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่านอกจากหลวงตาลาวจะเป็นสมภารท่านแรกของวัดบางลาวแล้ว ยังได้ชักชวนให้ชาวบ้านช่วยกันขุดคลองรอบเกาะด้วย ซึ่งอาจเป็นไปได้หรือไม่ว่า ด้วยความศรัทธา นี้ ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านของตนเองว่า เกาะบางลาว ไปด้วย

เมื่อมีการปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดินในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวบางพลีมีกำนันคนแรกคือ นายห้วย พักทอง ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนชื่อ ขุนสมานพลีราษฎร์ ขณะนั้นการปกครองภายในชุมชนยังการปกครองแบบญาติพี่น้อง เพราะคนในเกาะล้วนเกี่ยวพันกันด้วยระบบเครือญาติและการสมรส ขณะนั้นบ้านเรือนในชุมชนบางปลา มีอยู่ประมาณ 60-70 หลังคาเรือน คนในเกาะบางปลาจึงรู้จักกันเป็นอย่างดี และรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น

ตระกูลดั้งเดิมในบางปลา เท่าที่ทราบได้แก่ตระกูล รื่นเริง สงสุวรรณ เทศดี ภูษ พักทอง เพชรรัตน์ มีกลิ่นหอม เนตรจันทร์ พักทอง ทองน้อย แยมเทียน มาเมือง คำทองสุข ศรีเพชร ปั่นทอง สามเสนทิมเจริญ ศรีอ่อน เป็นต้น นอกจากคนไทยท้องถิ่นแล้วก็มีชาวจีนอยู่ปะปนด้วย มีอาชีพค้าขายอยู่ในเกาะด้วย “มีแจ๊กหมอ เป็นหมอ มีเมียชื่อยายลิ้ม ส่วนแจ๊กจง เป็นช่างทำทอง มีร้านทองเล็กๆ ในบางปลา ใครจะทำสร้อย เข็มขัดคนาก ก็มาที่แจ๊กจง แจ๊กจีเกีย เป็นเจ้าของโรงย้อมในบางปลา” (อนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ภายในชุมชนจึงไม่มีการทำผิดร้ายแรง เว้นแต่เรื่องทะเลาะเบาะแว้งเล็กๆ น้อยๆ แต่มีเหตุการณ์หนึ่งที่ผู้เฒ่าผู้แก่ในบางปลาหลายคนยังจำได้ดี คือ กรณีขโมยพิน ผู้อาวุโสหลายท่านเล่าว่า ในอดีตเคยมีกรณีพิพาทกันระหว่างชาวบางปลากับชาวบางโหลง เรื่องที่ชาวบางโหลงลอบเข้ามาขโมยพินแสมที่ชาวบางปลาได้ตัดเตรียมไว้ ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเล่าว่าคนบางโหลงมาลักพินของบางปลาที่ตัดไว้เรียบร้อยแล้ว พอกลางคืนคนบางโหลงก็แอบเอาเรือมาขนพินแสมกลับบ้านไป เหตุการณ์ทำให้เกิดความไม่พอใจจนเป็นเหตุให้ทะเลวิวาทบานปลายจนกระทั่งถึงกับมีการยิงปืนไล่กัน ซึ่งนำโดยเสือปาด ทองน้อย ซึ่งเป็นชาวบางปลา “เรื่องที่ชาวบางโหลงและชาวกระเซ้ แอบขโมยพินแสมนั้น พอรู้ถึง เสือปาด หรือนายปาด ทองน้อย ชาวบางปลา จึงได้ร่วมกับเสือผาด พักทอง คู่หู เอาปืนไปไล่ยิงพวกขโมย แต่ในที่สุดก็มีการให้ขอขมากับเจ้าของและสัญญาว่าจะไม่ตัดเอาต้นไม้ใหญ่ไม่เอาต้นไม้ ก่อนจะได้รับอนุญาต เรื่องขโมยไม้แสมนั้นเมื่อทราบถึงขุนสมานพลีราษฎร์ กำนัน

ตำบลบางปลา จึงได้มีการเจรจากันกับ กำนันตำบลบางโหลง ซึ่งเป็นเพื่อนกัน เรื่องราวนี้จึงสงบลงและก็ไม่มีการขโมยพินแสมกันอีก” (สุบิน โทธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

เรื่องเล่าถึงความ ไม่ถูกกัน ระหว่างชาวบางโหลงกับชาวบางปลา อาจารย์พูลเหมือนศาสตร์ นักวิชาการท้องถิ่น ได้ตั้งข้อสังเกตว่า อาจจะสืบเนื่องจากที่ชาวบางโหลงมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าคนบางปลาเป็นพวกชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่บางปลา จึงดูแคลนว่ามีฐานะต่ำต้อยกว่าตน นอกจากนั้นยังมีคำกลอนซึ่งไม่ทราบว่ามีที่มาอย่างไร แต่ก็ได้ร้องล้อเลียนสืบต่อกันมาว่า

คนบางปลา ร้องว่า “บางโหลงโหลงเขลง มึงเป็นนักเลงลักควาย”
คนบางโหลง ก็ร้องตอบว่า “ไอ้หนุ่มบางปลาสิบหาย ลักควายไปจ่านำ”

เมื่อผู้วิจัยสอบถามชาวบางปลาแล้ว หลายท่านก็กล่าวตรงกันว่ามีคำร้องลือเลือนนี้จริง แต่ลึกลับไม่ใช่ลักควาย เพราะคนบางปลาเริ่มแรกคือตัดฟืน ไม่ได้ใช้ควาย (เอนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์) แม้จะมีการร้องลือเลือนอาชีพดังกล่าว แต่ชาวบางโหลงก็ยังยกย่องชาวบางปลาว่าเป็นคนที่มีความขยันหมั่นเพียรเรียนรู้ ทำให้โดยมากมีฐานะทางเศรษฐกิจดี เพราะมาจากอาชีพค้าขายเช่น ตัดฟืนแสมขาย ทำกะปิ น้ำปลา และมักจะสนับสนุนให้ลูกได้เรียนหนังสือมีวิชาความรู้เป็นคนที่มีความดี “คนบางปลามุ่งมั่น แข่งขันกันเรียน คนมีตำแหน่งหน้าที่ในกระทรวง ทบวงกรม มีคนบางปลาทั้งนั้น” (พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

ภายหลังชื่อ บางลาว เปลี่ยนไปเป็น บางปลา ด้วยเหตุการณ์ประกวดแข่งขันที่อำเภอบางพลี สมัยนายอำเภอเชื้อม ศิริสนธิ์ (นายอำเภอคนนี้มีแซนเดียว) ชาวบางลาวได้เข้าร่วมประกวดและทำแกงปลาหลายชนิด รวมทั้งแกงปลาหมอบไปร่วม ปรากฏว่าแกงที่ทำไปมีรสชาติอร่อยมากจนเป็นที่กล่าวขานกันไปทั่ว ต่อมาจึงเห็นเหตุให้มีการเปลี่ยนชื่อเรียกตำบลบางลาว เป็น ตำบลบางปลา ตั้งแต่นั้นมา เมื่อได้สอบถามไปยังผู้อาวุโสในตำบลอื่น ท่านก็กล่าวว่า “บางปลาเขาแกงผู้มีปลาหมอบ เขาขึ้นชื่อเลย ปลาเยอะ” (ละม่อม วิลาสัย. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนบางปลาเป็นลักษณะชุมชนปิด พื้นที่นอกเกาะเป็นป่าชายเลน โดยเฉพาะบริเวณด้านใต้ของเกาะบางปลา เป็นมีต้นชะคราม ต้นโกกวาง ต้นแสม และพืชน้ำเค็มขึ้นรก รวมทั้งสัตว์ที่อาศัยอยู่หลายชนิด ได้แก่ ปลิงควาย ลิงแสม เสือปลา สัตว์เลื้อยคลาน และงูหลายชนิด ในคลองก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลานานาชนิดชุกชุมมาก บริเวณนี้ในอดีตจะไม่มีบ้านคนอาศัยอยู่ ชาวบ้านเรียกว่า “ฝั่งป่า” ที่ชาวบ้านจะเข้ามาตัดไม้แสมนำไปจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนเป็นอาชีพหลักของทุกครัวเรือน

การที่บางปลามีพื้นที่ต่อเนื่องกับทะเลอ่าวไทย จึงรับอิทธิพลของกระแสน้ำขึ้นน้ำลงของทะเล ส่งผลให้คลองบริเวณนี้ทั้งหมดเป็นน้ำกร่อย คือมีน้ำเค็มปะปนไปกับน้ำจืด ส่วนในหน้าแล้งน้ำในคลองก็จะแห้งขอด นอกจากนั้นบางปลายังขึ้นชื่อว่ามีฝูงชุกชุมจนชาวบ้านต้องสูมไฟ กาบมะพร้าวเพื่อไล่ฝูงเสมอ ดังที่อาจารย์สุบิน เล่าว่า “แม่เล่าให้ฟังว่า ตอนแม่เล็กๆ ฝูงมันชุมจนทุกบ้านต้องเตรียมกาบมะพร้าว ไม้ใบ ไม้แห้งสูมไฟไล่ฝูง หนามี่นอนครางอ้อยเลย ฝูงมันชุมขนาดนั้น เกาะดำหมดเลย เพราะว่ามันเป็นป่าชายเลน สู้มันไม่ไหว ต้องเข้ามุ้งใครมุ้งมัน คุยกัน” (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) ด้วยสภาพดังกล่าวนี้ส่งผลให้ชาวบ้านบางปลาต้องปรับการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ และทำให้มีความอดทนสูง

โดยเหตุที่ในคลองต่างๆ เป็นน้ำกร่อย ชาวบ้านบางปลาจึงประสบปัญหาเรื่องขาดแคลนน้ำจืดในการอุปโภคบริโภค นอกจากจะอาศัยกักเก็บน้ำฝนใส่ตุ่มแล้ว ชาวบ้านยังต้องออกไปหาแหล่งน้ำจืดจากคลองอื่นที่ไกลออกไป เช่น คุณตาท่านหนึ่ง เล่าว่า “ถ้ามีงานบวช งานบุญอะไร น้ำไม่พอก็จะไปลมน้ำ(ตักน้ำจืด) กันที่คลองสำโรงเอาใส่เรือมาเพื่อมาใช้ในงาน ส่วนมากก็ตักที่หน้าวัดบางโหลง นอกตะแคงเรือแล้วค่อยพลิกให้เต็มลำเรือ เรือ 4 วา 5 วา เรือใหญ่ ล่องกันมา สมัยก่อนบวชนาคก็ช่วยกันตลอด ขอแรงกัน ลีเก้ช่วยกัน เดี่ยวนี้ไม่ได้ จ้างหมด”(สมร จับจิ้น. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

ชาวบางปลาในอดีตจึงถูกปลูกฝังให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของน้ำเสมอ ดังที่คุณยายท่านหนึ่ง เล่าว่าสมัยที่เป็นเด็ก ท่านต้องแจวเรือออกไปหาน้ำจืดจากคลองอื่นมาใช้โดยจะทดสอบด้วยการชิมน้ำในคลองไปเรื่อยๆ จนกว่าจะพบบริเวณที่น้ำจืดสนิท “ช่วงเดือน 4-5 เป็นหน้าแล้งน้ำกร่อย ต้องแจวเรือไปหาน้ำจืดมาใช้ เอน้ำที่ปากคลองบางปลาชนกับคลองสำโรง จะชิมน้ำไปเรื่อยๆ ตรงไหนจืดก็เอามา” (กานิ่ง จันทรดี. 27 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณยายอีกท่านหนึ่ง เล่าว่าแม่ของท่านจะสั่งสอนให้รู้จักประหยัดน้ำ และแม่ของท่านก็ปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้เห็นด้วยแม้กระทั่งการอาบน้ำ ท่านก็ใช้น้ำจืดเพียงขันเดียวเท่านั้นก็สามารถทำความสะอาดร่างกายได้แล้วรวมทั้งล้างถ้วย ล้างชามด้วย (สมร แฝ้วฉ่ำ. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

จากการที่คลองโดยรอบเป็นน้ำกร่อย และบริเวณด้านใต้ของเกาะบางปลา มีสภาพเป็นป่าชายเลน จึงไม่สามารถเพาะปลูกใดๆ ได้ ดังนั้นชาวบ้านบางปลา ชาวบ้านบางปลาแทบทุกครัวเรือนจึงมีประกอบอาชีพตัดฟืนไม้โกงกาง ไม้เสมฆาย ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวบางปลาเล่ากรรมวิธีการตัดฟืนเสมฆาย ไม้เสมฆาย นี้เมื่อตัดแล้วจะเรียก “ไม้ตะปูน” (ตะปูนหรือกระปูน) มีความยาวประมาณ 2 ศอก แล้วมาตัดเป็นท่อนๆ ละ ประมาณ 1 เมตร บรรทุกใส่เรือมาด (เรือ 1 ลำ บรรทุกฟืนได้ประมาณ 1,000 ท่อน) บางท่านบอกว่าไม้คู้่นเล็กๆ ที่ซื้อไปใช้เวลาเคี้ยวน้ำตาล เรียกว่า “ไม้ล่อน” แต่ถ้าเป็นไม้ท่อนสั้นๆ เป็นแขนงเล็กๆ ของต้นเสมฆายเรียกว่า “ฟืนมัด” เอาไว้ใช้หุงข้าว จะขายเป็นมัดๆ มีเชือกกล้วยมัด (เอนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์) เมื่อตัดไม้เสมฆายแล้ว ต้องนำมากองไว้บนเกยไม้ก่อนเกยจะปลูกยกได้สูง และเก็บไว้จนกว่าจะถึงฤดูฝน ประมาณเดือน 6 (พฤษภาคม) ซึ่งน้ำจะขึ้น ก็จะเข้าไปขนฟืนไม้เสมฆายที่เก็บไว้ แล้วบรรทุกจนเต็มลำเรือออกมาตาม “เซาะ” แล้วมากองไว้ที่บ้านเพื่อออกขายหรือแลกเปลี่ยนต่อไป ชาวบ้านจะบรรทุกฟืนจนเต็มลำเรือแล้วแจวขึ้นไปขายยังคลองต่างๆ หรือนำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตทางการเกษตร อื่นๆ เช่น ข้าว น้ำตาล มะพร้าว ฯในพื้นที่ใกล้และไกล เช่น บางพลี บางโหลง หนองปรือ ในพระนคร เมืองมีนฯ และสวนบน(ปัจจุบันคือคลองบางกอกน้อย)

คุณชายท่านหนึ่ง เล่าย้อนอดีตถึงสมัยก่อนที่ท่านแจวเรือไปขายฟืนยังคลองต่างๆ ว่า “สมัยฉันเอาฟืนไปขาย เราออกจากบ้านในเกาะประมาณเช้ามีด ตี 4 ออกไปที่คลองบางปลา แจวเรือไปออกคลองบางโหลง ป่านนี้ยังไม่ถึงสวนดินะ เพราะต้องคอยน้ำขึ้น คอยประตูสำโรงเปิด แล้วเราก่อนเข้าไปขาย ในคลองเล็กน้ำไม่ขึ้นเราก็ดำไปไม่ได้ เราเข้าไปแล้ว น้ำจะลงต้องรีบออก เพราะว่าเดี๋ยวน้ำแห้ง เรากลับบ้านไม่ได้ ออกแม่น้ำนะ ออกคลองสำโรง แล้วก็ไปแม่น้ำ ไปทั่ว ไปขายคลองโน้น คลองนี้ เขาชื่อไว้เดี๋ยวน้ำตาล” (สมร แฝวน้ำ. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

การแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชาวบ้านย่านอื่นนั้น หากนำฟืนไปแลกข้าว ก็จะเรียกว่า “ตกข้าว” ทำกะปิไปแลกก็จะเรียกว่า “ตกกะปิ” รวมทั้ง “ตกขนม” คือเอาฟืนไปแลกขนมก็ยังมีความที่ อาจารย์เอนก เล่าเมื่อสมัยยังเป็นเด็กว่าเคยใช้ฟืนแสมแลกกับขนมกิน “ตอนเด็กๆ มอญบางแก้ว เขาจะทำลอดช่อง ทำข้าวเหนียวสังขยา หน้าปลาแห้ง หน้ากระฉีก แล้วเขาก็ใส่เรือแจวมา ห่อใบตองมาเป็นห่อๆ จะเอาหน้าอะไร ก็ห่อ อย่างเอา 5 ห่อและกับฟืนแสมต้นหนึ่ง ที่บางปลาเขามีฟืนกันทุกบ้าน ใครจะกินขนมก็เอาฟืนแลก ไม่ต้องใช้สตางค์ มีแจกอยู่คนหนึ่งที่ตลาดบางพลี ชื่อ แจกขาว

ทำแจก้วยมาเป็นกระป๋องๆ แล้วมาถึง ใครจะกินก็เอาฟืนแลกเหมือนกัน กระป๋องหนึ่งก็คุ้มกว่าไป”(เอนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับที่คุณชายสมร เล่าว่า “คลองบางโหลงหนองงูเห่า คลองลาดกระบัง ชวดลากข้าว ก็แลกข้าวเปลือก ทางบางแก้ว หนามแดง พวกมอญเขาก็ทำขนมมาแลก มีข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวขาว ลอดช่องน้ำกะทิ ข้าวต้มมัด มอญเขาไม่ซื้อหรอกเขาเอาฟืนไปใช้ที่บ้านเขา เขาทำนา มอญบางแก้ว ” (สมร แฝวน้ำ. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์) ไม้ฟืนแสมเป็นของจำเป็นอย่างหนึ่งที่มีใช้กันทั่วไปทุกครัวเรือน

วิธีการแลกเปลี่ยนของที่ต้องการโดยเฉพาะข้าว ที่เรียกว่า “ตกข้าว” คือการนำฟืนไปให้ชาวนาใช้ล่วงหน้าก่อน โดยตกลงกันว่าชาวนาจะต้องให้ข้าวเปลือกแทนแทนเงินหลังจากนวดข้าวเสร็จแล้ว ซึ่งใช้กับชาวนาที่ทำนาอยู่ตามคลองต่างๆ ทางด้านเหนือ ดังนั้นเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบางปลา ก็จะกลับมารับข้าวเปลือก ชาวบ้านเล่าว่า การตกข้าวมีอัตราการแลกเปลี่ยน คือ ฟืนแสม 1-2 ลำเรือ แลกฟืนแสมขนาดเล็กหรือเรียกกันว่า “ตกไม้” 1 ลำเรือแลกข้าวเปลือกได้ 7-8 ถัง ถ้าเป็นฟืนไม้แสมขนาดใหญ่จะแลกข้าวเปลือกได้ถึง 10

ส่วนคุณชายเลื่อน เล่าว่า เคยเอาฟืนไปแลกข้าว วิธีการคือเอาฟืนไปทิ้งไว้ตามบ้านที่เราต้องการจะแลกข้าวก่อน ให้ฟืนไว้เป็นการมัดจำ เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ก็จะกลับมาเก็บข้าวกลับไป ตามที่ได้ตกลงกันไว้ (เลื่อน พุ่มเรือง. 30 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) วิธีการตกลงโดยวาจาเช่นนี้ ชาวบ้านต้องรักษาสัญญาไว้เนื้อเชื่อใจกันและกันเนื่องจากไม่มีการเขียนข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้แหล่งตกข้าว คือย่านที่ปลูกข้าวทำนาเริ่มตั้งแต่คลองบางโหลง คลองหนามแดง และคลองบางแก้วเรื่อยไป หรือมาทางคลองบางโหลง ผ่านคลองต่างๆ จนถึงคลองประเวศบุรีรมย์ คลอง

ลิปส์ คลองลิปห้า เพราะพื้นที่แถบนั้นเป็นน้ำจืด ประโยชน์ของพืชนอกจากจะใช้ในครัวเรือนแล้ว ก็ได้จากพืชน้ำยังใช้ทำความสะอาดเป็นน้ำค้างซักผ้าได้อีกด้วย อาชีพตัดพืชน้ำจึงเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับชาวบางปลาได้พอสมควร นอกจากนั้นชาวบางปลายังทำกะปิกุ้งใส่โหวไว้สำหรับนำไปแลกข้าวเช่นเดียวกับพืชน้ำด้วย เพราะกะปิกุ้งถือว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการประกอบอาหารจึงเป็นที่ต้องการ การแลกเปลี่ยนคือ กะปิกุ้ง 1 โหวแลกข้าวสารได้ 8-10 ถัง ส่วนบางท่านก็เล่าว่าเคยต้มกุ้งแห้งส่งขายด้วย ราคาปีละ 10 บาท

เนื่องจากเดิมตำบลบางปลามีลักษณะเป็นชุมชนปิด ฉะนั้นคลองจึงเป็นเส้นทางสัญจรหลักในการเดินทางไปมาหาสู่กันของชาวบางปลา เรือจึงเป็นพาหนะที่สำคัญซึ่งมีไว้ประจำทุกครัวเรือน ชาวบ้านเล่าว่า สมัยก่อนหากจะเดินทางเข้าไปในอำเภอบางพลี ก็จะต้องใช้พายเรือออกไปทางคลองบางปลา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 6-7 ชั่วโมง ถ้าจะไปกรุงเทพฯ ก็แจวเรือมาดออกไปคลองสำโรงแล้วจอดเรือทิ้งไว้ไม่พาย แล้วจึงขึ้นรถต่อไปกรุงเทพฯ (คำนึ่ง จันทรดี. 27 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) หากในฤดูแล้งน้ำในคลองขึ้นเงินไม่สามารถพายเรือไปได้ ก็จะต้องเดินเท้าไปตามคันนา ส่วนทางถนนยังไม่ค่อยมีคนใช้ เนื่องจากการเดินทางโดยเรือจะสะดวกกว่า ต่อมาปีพ.ศ. 2497 นอกจากนั้นยังมีเรือโดยสารหรือเรียกกันในสมัยนั้นว่า “เรือแท็กซี่” ให้บริการรับส่งในย่านนี้ด้วย โดยวิ่งบริการเฉพาะสายนอก คือสายบางบ่อ-บางโหลง ซึ่งเป็นกิจการของคนในตระกูล “เทศี”

อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่าด้วยสภาพแวดล้อมของบางปลานั้นส่งผลให้ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนบางปลาในอดีตมีผลผลิตส่วนใหญ่หาได้จากธรรมชาติในแม่น้ำ ลำคลองและป่าชายเลน เป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองทำให้ผู้คนต้องมีความขยันขันแข็ง อดทนต่อสู้กับธรรมชาติและมีความสามัคคีกัน ดังจะเห็นได้จาก ชาวบ้านบางปลาเป็นชุมชนหนึ่งที่มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นในการยึดถือประเพณีวัฒนธรรมโบราณและสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน เช่น ประเพณีงานประจำปีศาลเจ้าพ่อพระราม พระลักษณ์ ศาลเจ้าพ่อเสือ และประเพณีสงกรานต์น้ำเจี๊ว ซึ่งเป็นตัวแทนองค์เจ้าพ่อที่ประชาชนเคารพนับถือมากกว่า 30 องค์ เจี๊ว คือรูปเทพารักษ์ที่ประดิษฐานไว้ในศาลพระภูมิหรือศาลเจ้ามักทำเป็นรูปเทวดาถือพระขรรค์ ประจำอยู่ที่ศาลเจ้าพ่อพระลักษณ์ พระรามซึ่งอยู่ภายในบริเวณวัดบางปลา ริมคลองบางปลา รวมทั้งยังมีศาลพ่อปู่ ศาลเจ้าพ่อท่ง ศาลเจ้าพ่อปิ่นเกล้า ศาลเจ้าพ่อเสืออีกด้วย ซึ่งแต่เดิมเคยมีคนทรงด้วยชื่อนายมี ทองน้อย หรือตามี เป็นพี่น้องกับเสือปาดทองน้อยด้วย แต่ปัจจุบันนี้ชาวบ้านบอกว่าไม่มีคนทรงแล้ว

ประเพณีดังกล่าว ชาวบ้านจะจัดขึ้นในวันที่ 15 เมษายนของทุกปี ชาวบ้านจะจัดพิธีทำบุญตักบาตร มีการนำเครื่องเช่นมาโหวเจี๊วของศาลต่างๆ แล้วแห่เจี๊ว ไปรอบเกาะบางปลาพร้อมกัน เมื่อแห่ผ่านไปที่บ้านใคร ชาวบ้านก็จะตั้งน้ำดื่มที่สะอาดบูชา และยังมีน้ำจันทสำหรับ

เสนาของเจ้าพ่อให้ไต่คัมกับด้วย น้ำที่รดบนเจี๊วตลูกหลานก็จะรองไว้ใส่ขวดหรือภาชนะอื่นเก็บไว้บูชาหรือนำไปดื่มเป็นน้ำมนต์ ส่วนเครื่องบูชาเจ้าพ่อก็นำไปเป็นอาหารโดยเชื่อว่าเป็นยา วันต่อๆ มาจะมีการแก้บนด้วยเครื่องสังเวย รวมทั้งละครชาตรี การแห่เจี๊วคนี้ถือเป็นความเชื่อท้องถิ่นที่พบได้ในอำเภอบางพลี และอำเภอบางบ่อด้วย

ภาพที่ 67 ภาพถ่ายวัดราษฎร์บูรณะหรือวัดบางปลาและศาลาทำน้ำหน้าวัด พ.ศ. 2556

ภาพที่ 68 ภาพถ่ายศาลเจ้าพ่อพระราม พระลักษมณ์ ภายในวัดราษฎร์บูรณะ(วัดบางปลา)

บริเวณคลองหน้าวัด พ.ศ. 2556

นอกจากนั้นยังเป็นชุมชนที่มีนาเกลือพื้นบ้าน คณะละครชาตรีและเครื่องดนตรีไทย (เป็พาทย์) มากกว่า 10 คณะ ข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ของพรรณศิริ จุลกาพ (2542) กล่าวว่า วัฒนธรรมดนตรีไทยและละครชาตรีในตำบลบางปลาได้แตกแขนงออกเป็นหลายคณะรวมประมาณ 12 คณะ อาทิ คณะส่งเสริมศิลปปิ่น คณะสุคนธ์ประเสริฐ คณะดาบปิน (คณะสุบิน พักทอง) คณะ ส. นำศิลป์ คณะ ช. รุ่งเรือง คณะ ท. ถิ่นทม คณะครูหมก คณะ ป. เพชรมณีโชติ คณะนายประพาส ศรีเพชร เป็นต้น ซึ่งคณะละครต่างๆ นี้ จะใช้เวลายามค่ำคืนฝึกซ้อมดนตรีไทยและละครชาตรี ดังที่คุณขยายท่านหนึ่งกล่าวว่า “สมัยก่อนกลางคืนเขาซ้อมละคร ได้ยินกันทั่วทั้งเกาะ กลางวันทำนา ซ้อมกลางคืน” (คำนี้ จันทรดี. 27 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์) ส่วนอาจารย์เอนกเล่าว่า “ละครเขาจะฝึกกันเย็นๆ หัวค่ำ เพราะว่าแต่ละบ้านเขาจะมีโรงสำหรับเก็บข้าว โรงเก็บข้าวที่พูดมาคือไปแลกข้าวมาแล้วเอาข้าวมาใส่ในยุ้ง เขาเรียกว่าโรงเก็บข้าว พอข้าวขายไปแล้วโรงจะว่างบ้านที่เป็นละครเขาก็จะมาฝึกละคร บางทีผมก็พายเรือไปดูเขา คนฝึกเขาถือไม้อยู่ห่างๆ เวลารำไม่ดีเขาก็ตี ผมยังลื้อเพื่อนอยู่เลย วันนี้มีรับจ้างทำปลา ตอนกลางคืนเป็นเจ้าหญิง” (เอนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์) คนพื้นที่หลายคนบอกว่า สมัยก่อนเมื่อใครจะเก็บพื้นที่ไหนก็จะมาหาละครรำเก็บเงิน ละครชาตรีที่บางปลา ที่กล่าวมานี้จึงเป็นเครื่องบ่งบอกว่าชุมชนบางปลาเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์ของตนเองที่แท้จริงมาแต่ดั้งเดิม

ภาพที่ 69 ภาพถ่ายตลอดสองฝั่งคลองบางปลา มีบ้านเรือน บ้านที่อยู่ริมฝั่งด้านในจะห่างถนนต้องมีทางลัด คือ โป๊ะ โฟม มีเชือกผูกโยงจากท่าน้ำหน้าบ้านมายังถนน พ.ศ. 2557

ความอุดมสมบูรณ์ของบางปลาเห็นได้จากความชุกชุมของปลานานาชนิดในคลองต่างๆ ดังที่อาจารย์เอนก เล่าย้อนอดีตถึงสมัยที่ท่านเป็นเด็กได้ออกไปตัดฟืนและหาปลากับคุณพ่อว่า “พ่อไปตัดฟืน มีเรือเล็กๆ ไปลำ ไปตัดกิ่งแสม ให้ลูกอยู่เฝ้าข้าว เพราะลิงแสมเยอะมาก มันชอบโหมยข้าว พ่อมีลอบทุ่งไปสองอัน ไปดักลอบ เอาพลั่วขุดดินเสียให้เป็นทางๆ ให้ปลาเข้ามาร่องที่ขุด ปลา ก็จะเข้าลอบทุ่ง กุ้งปลาชุกมาก พ่อเอาเรือสามวาไป แจวไป ปลาช่อนจะว่ายทวนน้ำ เอาสุ่มจับได้เป็นร้อยๆ ถ้ามหาหนวโยกมาปลากระดี่ก็จะเยอะ มันเข้าตรงที่ตัดต่อแสม ที่ป่าแสมก็มีงูเห่าเยอะ

แต่มันเห็น มันก็หนีเรา เพราะพ่อมีตระกรุดของวัดกิ่งแก้ว ผมโตมาด้วยคูนแสมนี้แหละ ไม่มีอาชีพอื่นไม่ได้ทำนา ตอนหลัง ประมาณปีก่อน 2500 มีถนนสุขุมวิทกัน น้ำค็มมันไม่เข้าไป ขณะนั้นผมอยู่ประมาณมัธยม ฟันยังมีอยู่ เพราะต้นแสมขึ้นน้ำจืดได้ ก็ยังทำอาชีพกันมาเรื่อยๆ แต่ตอนหลังมันซึกร่อยหรือไปแล้ว เขาก็เลยขุดหัวต่อหมด กลายเป็นบ่อที่เลี้ยงปลาไป” (เอนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนในฤดูน้ำลด เล่ากันว่ามักจะมีชาวลาวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเดินทางมากันเป็นกลุ่มๆ เพื่อจับปลาทำปลาเค็มตากแห้งและทำปลาร้าสะสมไว้ เมื่อได้พอต้องการแล้ว ก็จะนำกลับไปบ้าน โดยมากันเป็นประจำทุกปี

ความเปลี่ยนแปลงของตำบลบางปลา เริ่มขึ้นราว พ.ศ. 2480 เมื่อสร้างทางหลวงหมายเลข 3 ถนนสุขุมวิท จากกรุงเทพมหานครเข้าสู่จังหวัดสมุทรปราการ โดยถนนเส้นนี้ได้สร้างเลียบริมไปกับชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาวไปบรรจบกับถนนสายบางนา-ตราดที่อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ถนนสุขุมวิท มีผลต่อระบบนิเวศของที่เปลี่ยนไป เพราะแนวถนนที่ยกขึ้นสูงกลายเป็นคันกั้นน้ำทะเลมิให้ผ่านเข้ามาทางคลองต่างๆ ในอำเภอบางปลา ด้วยสภาพเช่นนี้จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะทำให้สภาพป่าชายเลนทางด้านใต้ของบางปลาค่อยๆ หดไป เพราะน้ำเค็มเข้าพื้นที่ไม่ได้ ไม้แสมก็ค่อยๆ ลดจำนวนลง แต่ข้อดีก็คือชาวบ้านมีน้ำจืดไว้ใช้และดินเป็นดินจืดจึงสามารถเพาะปลูกทำนาได้ปีละครั้ง ดังนั้นชาวบางปลาจึงหันมาทำนาและปลูกพืชผลอื่นๆ กัน ภายหลังผลผลิตด้านเกษตรกรรมไม่ได้ราคา ชาวบ้านประกอบอาชีพทำบ่อปลาแทน เช่น เลี้ยงปลานิล ปลานา กุ้ง และปลาสด เป็นต้น

ปัจจุบัน ตำบลบางปลาในเขตตอนเหนือเป็นเขตชุมชนเมือง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไป มีโรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร และอาคารพาณิชย์ ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการ รับจ้าง ค้าขาย ประกอบธุรกิจ โรงงานและสถานประกอบการส่วนใหญ่อยู่ในซอยธนสิทธิ์ ซอยไกรศักดิ์วัฒน์ ซอยบางพลีจิตต์ และบริเวณริมถนนเทพารักษ์ทั้งสองฝั่ง ส่วนเขตตอนใต้ของตำบลเป็นเขตเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงปลาสด เลี้ยงกุ้ง และทำสวนผลไม้

ตำบลบางปลาทุกวันนี้ มีลักษณะของเมืองกิ่งชนบท โดยเฉพาะพื้นที่ทางด้านใต้ของ ตำบลยังคงความเป็นธรรมชาติไว้ได้ดี มีสภาพแวดล้อมที่นาอยู่ ในส่วนของคลองในตำบลบางปลา ปัจจุบันพบว่ามีทั้งคลองธรรมชาติและคลองที่ขุดขึ้นมาใหม่ โดยชื่อคลองต่างๆ ล้วนบ่งบอกถึง บุคคลในท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ ความเชื่อ ฯลฯ ไว้ดังนี้

คลองบางปลา - บ้านคลองบางปลา

คลองบางปลา มี 2 ส่วน คือคลองบางปลาเดิมหรือคลองบางปลาเก่า เดิมชาวบ้าน เรียกว่าคลองควาย เป็นคลองแคบ พอแก่เรือสามารถพายสวนกันได้ คลองบางปลาเก่านี้ได้ล้อมรอบ “เกาะบางปลา” ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยเดิมของชาวบางปลาเอาไว้ และคลองบางปลาอีกส่วนหนึ่งเป็น คลองที่ได้ขุดขยายขึ้นมาภายหลัง โดยปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองสำโรง ปลายคลองด้านใต้ บรรจบกับคลองชลประทาน ช่วงกลางคลองมีคลองซอย เป็นคลองขุดที่ตัดเป็นแนวขวาง 9 สาย

เหตุที่เรียกว่า **คลองบางปลา** เป็นเพราะสภาพแวดล้อมดั้งเดิม ช่วงก่อนที่ทางราชการจะ สร้างถนนสุขุมวิทตัดผ่าน ในคลองจะเต็มไปด้วยปลามากมาย เพราะเป็นบริเวณที่บรรจบกัน ระหว่างน้ำจืดที่มาจากทางด้านเหนือกับน้ำเค็มที่ขึ้นมาจากทางใต้ของบางปลา เรียกว่า **น้ำกร่อย** จึงมีปลาจำนวนมาก

คนในพื้นที่เล่าความอุดมสมบูรณ์ของปลาว่ามีมากโดยเฉพาะช่วงฤดูฝน เป็นฤดูแห่ง การทำนา ซึ่งปลาเริ่มวางไข่ราวเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป เมื่อฝนเริ่มตก ปลาจะเริ่มไข่ ออกลูกมา จนกระทั่งเมื่อถึงเดือนตุลาคมและเดือนพฤศจิกายน ระยะเวลา 7-8 เดือน ปลาจะเริ่มเจริญเติบโตขึ้น และไหลไปตามน้ำในคลองจนกระทั่งไปบรรจบกับบริเวณน้ำเค็มในตำบลบางปลา ระยะเวลาที่ ชาวบางปลาจะขุดบ่อเตรียมรอไว้เพราะเป็นช่วงโอกาสที่ดีที่จะได้ปลาจำนวนมาก ซึ่งอาจารย์พูล กล่าว่าว่า ปลาพวกนี้ กินข้าวน้ำจืด แต่ไปโตที่น้ำเค็ม ก็คืออาศัยวางไข่ในน้ำจืดแถวตำบลบางโหลง แต่จะไหลตามน้ำมาเจริญเติบโตที่บางปลา (พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2555 : สัมภาษณ์)

ความอุดมสมบูรณ์ของปลานานาชนิด สะท้อนได้จากคำบอกเล่าของคนเก่าแก่ใน ท้องถิ่นว่า “สมัยก่อนมีปลาเยอะ ทั้งปลาดุก ปลาช่อน เวลาทอดกฐินทุกบ้านก็จะทำแกงคั่วปลาหมอ คนที่อื่นเวลาเขามาจะมาเอาแกงคั่วปลาหมอที่นี่กลับไปด้วย เมื่อก่อนปลาเยอะมากก็จะเอามาทำ ปลาร้า ปลาแห้ง ปลาข้าง” (คำนี้้ง จันตรีดี. 27 กรกฎาคม 2555 : สัมภาษณ์)

ภายหลังมีการขุดขยายคลองบางปลา ซึ่งใช้เครื่องจักรขุด โดยเริ่มขุดแยกมาจากคลอง สำโรง เชื่อมกับคลองบางโหลง คลองนี้ผ่านบ้านบางปลาไปยังตาเจ็ญ จรดคลองโครงการ ชลประทานคลองด้านที่ริมถนนสุขุมวิทฝั่งน้ำจืด ต่อมาก็ยังมีการตัดคลองต่างๆ อีกหลายคลอง ซึ่งมี

ขนาดเท่ากับขวด แต่ชาวบางปลาเรียกว่าคลองไม่เรียกขวดเหมือนตำบลบางโหลง เรียกคลองหนึ่ง ไปจนถึงคลองเก้า

ภาพที่ 70 ภาพถ่ายคลองบางปลา พ.ศ. 2557

คลองบางปลา นับว่ามีประโยชน์ในการคมนาคมทางน้ำมาก สามารถใช้สัญจร เชื่อมโยงจากคลองบางโหลง คลองบางน้ำจืด และคลองอื่นๆ ที่แยกหรือตัดกับคลองลำโรง เช่น คลองพ่อเต่า ซึ่งแยกจากคลองลำโรงที่วัดมงคลนิมิตร เข้าไปบรรจบกับคลองบางกะสี ที่แยกจาก คลองบางปลา และยังสามารถไปบรรจบกับคลองบางเพ็ญ คลองลาดห้วย ในพื้นที่คลองด่านอีกด้วย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. 2542 : 11) นอกจากนั้นแล้วคลองบางปลายัง เป็นที่รองรับการระบายน้ำเสียและน้ำท่วมจากกรุงเทพมหานคร ออกสู่ทะเล บริเวณบ้านตาเจีย ตำบลบางปู อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการด้วย

จากที่กล่าวมาในข้างต้นนี้ จึงสรุปได้ว่า ชื่อคลองบางปลา นั้น ชาวบ้านได้เรียกขานจาก การที่เห็นว่าคลองนี้เป็นคลองที่อุดมไปด้วยปลาเป็นจำนวนมาก

คลองลัดบางปลา

คลองลัดบางปลา มีประวัติความเป็นมาตามที่อาจารย์สุบิน โภธิประสิทธิ์ นักวิชาการ ท้องถิ่นชาวบางปลา ได้บันทึกเรื่องราวของคลองลัดบางปลา และจากข้อมูลการสัมภาษณ์ โดยสรุป ได้ดังนี้

คลองลัดบางปลา ชาวบ้านเรียกว่า *คลองหลังวัด* คลองนี้เริ่มต้นขึ้นที่ข้างวัดบางปลา ด้านตะวันตกตรงข้ามบ้านนายเจือ รื่นเริง เป็นคลองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในสมัยพื้นที่บางลาวยังเป็นป่าแสม เดิมเป็นเส้นทางที่ประชาชนใช้สัญจรไปยังอำเภอบางพลี เมื่อในสมัย 100 ปีเศษ ปลายคลองจะไปบรรจบกับคลองลำโรง ระหว่างหมู่ 10 กับหมู่ 11 บริเวณปากคลองเป็นบ้านของ นายรุ่ง รื่นภิรมย์

คลองลัดบางปลา มีความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร ชาวบ้านใช้คลองสัญจรไปมาติดต่อระหว่างบางพลีกับเกาะบางปลา ต่อมาขุนสมานพลีราษฎร์ กำนันตำบลบางปลาได้ใช้เงินภาษีอากรท้องถิ่นขุดคลองเชื่อมจากบ้านของนายต่วนและนางใย พักทองไปจรดคลองลัดบางปลา ซึ่งอยู่ห่างจากหลังเกาะบางปลาไปเกือบ 1 กิโลเมตร เพื่อให้คนที่อยู่ย่านเกาะบางยี่ไฟ ได้เดินทางไปบางพลีได้รวดเร็วขึ้น โดยแทนที่จะไปเริ่มต้นที่ปากคลองข้างวัดบางปลาหรือวัดราษฎร์บูรณะ หน้าบ้านนายเจือ รื่นเรียง (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุที่คลองขุดคลองลัดดังกล่าวนี้ ได้ช่วยย่นระยะเวลาการเดินทางของชาวบ้านไปได้มาก ทำให้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ชาวบ้านจึงได้เรียกคลองนี้ว่า คลองลัดบางปลา

คลองบางเรือน

คลองบางเรือน เป็นคลองธรรมชาติ ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองสำโรง ออกไปยังคลองอื่นๆ ด้านเหนือของอำเภอบางพลี ปลายคลองด้านใต้ บรรจบกับคลองบางปลา ออกไปยังอ่าวไทยได้

คลองบางเรือนในอดีต บริเวณบนสองฝั่งคลองยังไม่มีบ้านเรือนอยู่ริมคลองทั้งสองฝั่ง ลักษณะเป็นทุ่งโล่ง เป็นที่ๆ ชาวบ้านเข้ามาทำนา เดิมชาวบ้านเรียกคลองบางเรือนว่า คลองควาย เพราะบางช่วงเคยเป็นที่ๆ เลี้ยงควาย(ประมาณกิโลเมตรที่ 16 ถนนเทพารักษ์) ที่ล่องมาจากทางคลองบางโกลง เนื่องจากในอดีตชาวบ้านบางโกลงมักด้อนควายหรือล่องควายผ่านเข้ามาทางคลอง เพื่อไปรวมกันตรงที่นาซึ่งอยู่ริมคลองลาดหม่องแกง ในเขตตำบลบางปลา (ชาวบ้านเริ่มทำนาเมื่อมีถนนสุขุมวิทตัดผ่าน) ในอดีตจึงเรียกว่า “สนามควาย” ด้วย

ส่วนอาจารย์ชูชีพ เล่าว่า “เดิมสภาพเป็นคลองขนาดเรือพายสวนกันได้สบาย แต่ไม่มีใครมีใครสัญจร ริมคลองเป็นทุ่งนาโล่ง ชาวบ้านจะใช้เรือแจวขนข้าวออกจากนา มาขึ้นลานข้าว นวดข้าวแถวบ้าน” (ชูชีพ พักทอง. 3 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

ชื่อ คลองควาย เปลี่ยนเป็น คลองบางเรือน เมื่อเริ่มมีผู้คนเข้ามาปลูกบ้านเรือนอยู่ในคลองนี้ (พุล เหมือนศาสตร์. 17 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนอาจารย์สุบิน ให้ข้อมูลว่า เรือนไทยหลังแรกที่เข้ามาปลูกในคลองนี้เป็นของคนในตระกูล “รุ่งเรือง” และเป็นเรือนไทยหลังเดียวที่ตั้งอยู่ในคลองบริเวณปากคลองบางเรือน (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 4 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

ข้อมูลในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา. ได้กล่าวถึง ตระกูลรุ่งเรือง ว่าเป็นเศรษฐีสองสามีภรรยาชื่อ นายฉาย และนางขาบ รุ่งเรือง ที่เริ่มสร้างตนมาจากการประกอบอาชีพทำนา อยู่ที่บางนา ตั้งแต่ พ.ศ. 2460 จนมีฐานะเป็นปึกแผ่นมีที่นา ย่านบางนาเป็นของตนเอง 228 ไร่ เมื่อ พ.ศ. 2473 เมื่อมีการตัดถนนสุขุมวิทจากกรุงเทพฯ ไปยัง

จังหวัดชายทะเลด้านตะวันออก แนวถนนได้ผ่านที่นาของท่านบริเวณใกล้สี่แยกบางนาปัจจุบันนี้ ทำให้ที่ดินของท่านส่วนที่เหลืออีก 113 ไร่ มีราคาแพงขึ้น ภายหลังท่านจึงได้ขายบางส่วนแล้วนำมาซื้อที่นาบริเวณคลองบัวคลี่ หมู่ที่ 20 ตำบลบางพลีใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2487 เพื่อประกอบอาชีพทำนาและให้เช่าบางส่วน โดยท่านทั้งสองได้รวบรวมซื้อที่นาได้ประมาณ 1,000 ไร่ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน สกุลรุ่งเรืองครอบครองมาจนบัดนี้ นอกจากนั้นท่านยังได้บริจาคเงินเพื่อบำรุงพุทธศาสนา โรงเรียน สร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์ไว้ที่บางพลีมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสะพานข้ามคลองสำโรงหน้าวัดบางพลีใหญ่ อาคารโรงเรียนวัดบางพลีใหญ่โน เป็นต้น (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 356)

ดังนั้น ในอดีตเมื่อสภาพโดยรอบเป็นทุ่งนาโล่งกว้าง เรือนของคนในตระกูลรุ่งเรืองนี้ จึงน่าจะหลังใหญ่ โดดเด่นเป็นที่สังเกตได้ง่าย เมื่อชาวบ้านสัญจรเข้ามาทางปากคลองนี้คงจะมองเห็นตัวเรือนได้ชัดเจนจึงได้เรียกขานคลองนี้ว่า “คลองบางเรือน” บริเวณปากคลองบางเรือนจนถึงปากคลองถัด ยังเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวไทยมุสลิมที่ย้ายมาจากพระนคร เมืองมื่นซึ่งปัจจุบันคือมีนบุรี

ปัจจุบันคลองนี้อยู่ตรงข้ามกับวัดบางโกลนนอกและได้กลายเป็นคลองตันไปแล้วเพราะไม่ได้ใช้ประโยชน์ใดๆ คลองนี้ภายหลัง องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา มาขุดลอกเพื่อให้น้ำไหลสะดวก (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

คลองล้นหม้อแกง

คลองล้นหม้อแกง เดิมชาวบ้านเรียกว่า “คลองลาดหม้อแกง” ชื่อคลองเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบางปลาในอดีตว่าโดยมากมีอาชีพตัดฟันแสมขาย เมื่อชาวบ้านออกไปตัดฟันแสมก็จะไปพักกันที่บริเวณหนึ่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ลาดโล่งเตียน ซึ่งเกิดจากการที่ชาวบ้านได้เผาป่าแสม เพื่อเป็นที่สำหรับพักรับประทานอาหารร่วมกัน เรียกกันว่าที่ “ตกเชิงกราน” (เชิงกรานเป็นเตาไฟที่ใช้ฟันสับก่อนใช้เป็นเตาหุงข้าวที่นิยมใช้กันมากในชนบท)

ก่อนที่จะแจวเรือออกจากบ้านไปนั้น ชาวบ้านจะต้องเตรียมพื้นแห้งและเครื่องปรุงแกงต่างๆ ไปจากบ้าน เพื่อประกอบอาหารกันในที่ตกเชิงกราน ขณะแจวเรือพวกแม่บ้านก็จะเตรียมตั้งหม้อข้าวไปในเรือพร้อมทั้งเตรียมทำน้ำแกงเอาไว้สำหรับแกงปลาหรืออาจทำน้ำปลาหวานไปด้วย ส่วนคนที่นั่งหัวเรือก็จะถือจมวกคอยแทงปลา เพื่อเอาไปทำเป็นแกงปลา ซึ่งในคลองน้ำจะใสจนเห็นปลานานาชนิดแหวกว่ายไปมา สามารถใช้จมวกแทงปลาได้อย่างง่ายดาย (จมวก คือเครื่องมือที่ใช้แทงปลา มักมีขนาดเล็กๆ จมวกมี 3 ง่าม ส่วนปลายของขามีเงี่ยง ค้ำมุดด้วยไม้ไผ่เล็กลำตรง น้ำหนักพอเหมาะ การแทงจมวกต้องรู้จักสังเกตธรรมชาติการหลบหลีก ความว่องไวของปลาด้วย (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2542 : 166)

เมื่อไปถึงที่ตลาด อาหารที่ทำมาในระหว่างทางก็เสร็จสรรพพอดีพร้อมรับประทานได้เลย หรือบางคนอาจจะมาหุงต้มกันที่ตลาดแห่งนี้ก็ได้ ชาวบ้านจึงเรียกขานบริเวณที่ซึ่งอยู่บนฝั่งคลอง ที่มีลักษณะเป็นที่ลาด ว่า “ลาดหม้อแกง” (สุบิน โปธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) คำว่า “ลาด” มีความหมายว่า เป็น “ที่ลาด” ภายหลังเมื่อนานวันเข้าการเรียกได้กลายเป็น “ล้นหม้อแกง”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ชื่อ คลองล้นหม้อแกง เดิมคือ คลองลาดหม้อแกง มีความหมายว่า เป็นที่ลาด ซึ่งเกิดจากการเผาต้นแสม ให้เป็นที่สำหรับตั้งวงรับประทานอาหารร่วมกันของชาวบ้าน ในระหว่างออกไปตัดฟัน ปัจจุบันคลองลาดหม้อแกงเป็นอีกคลองหนึ่งที่ไม่ได้มีการใช้งานใดๆ แล้ว

คลองบางอีแฉะ

คลองบางอีแฉะ เป็นคลองธรรมชาติ ปลายคลองด้านหนึ่งบรรจบกับคลองบางกะอี่ ปลายคลองอีกด้านหนึ่งบรรจบกับคลองบางปลาไร่หรือคลองกุ่มพารา

เดิมคลองนี้มีน้ำเต็มเข้าถึงจึงไม่สามารถปลูกข้าวทำนาได้ เป็นบริเวณหนึ่งที่ชาวบ้านเข้ามาตัดฟันแสมบนสองฝั่งคลอง คลองนี้ยังเป็นคลองลัดจากบางพลีมาบางปลาด้วย จึงมีบ้านเรือนอาศัยอยู่น้อยมาก

คลองบางอีแฉะ หรือปัจจุบันคือคลองหนึ่ง เดิมชาวบ้านเรียกว่า “คลองญี่ปุ่น” หรือ “เกาะญี่ปุ่น” เหตุที่เรียกว่าเกาะญี่ปุ่นนั้น มีผู้ใหญ่หลายท่านเล่าตรงกันว่า เดิมมีเคมีทหารญี่ปุ่น ที่มารบเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เคยมาอยู่ที่คลองนี้ ส่วนทหารญี่ปุ่นนายนี้เป็นมาอย่างไรนั้น ข้อมูลหลายท่านให้รายละเอียดต่างกันไป อาจารย์สุบิน นักวิชาการท้องถิ่นบางปลาเล่าว่า “มีทหารญี่ปุ่นที่แพ้สงครามโลกหนีมาขอหลบอยู่ที่โรงสีไฟบางพลีตรงข้ามกับวัดหลวงพ่อโต แม้จะเชียงเชียงจะให้มาอยู่ที่เกาะบางปลากับเมียเขาก็ไม่เหมาะ ต่อมาก็ให้ไปปลูกกระต๊อบอยู่ น้ำชายผมซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ชื่อผู้ใหญ่ตาด พักทอง ก็ให้ไปตั้งบ้านอยู่ที่ท้ายเกาะบางปลา” (สุบิน โปธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณยายสมร เล่าว่า ช่วงที่กองทัพญี่ปุ่นขึ้นที่ฝั่งบางปูสมุทรปราการ เคมีทหารญี่ปุ่นมาอยู่ในคลองนี้อยู่นายหนึ่ง ไม่ทราบว่ามีมาได้อย่างไร แต่เป็นคนสติไม่สมประกอบ บ้าๆบอๆ (สมร แพ้วฉ่า. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

เรื่องราวของนายทหารญี่ปุ่นเป็นอย่างไรต่อไปยังไม่มีใครให้ข้อมูลได้ กล่าวแต่เพียงว่า ปัจจุบันเกาะญี่ปุ่นเหลือบ้านอยู่ไม่กี่หลัง ไม่มีชาวญี่ปุ่น มีแต่ชาวอีสานที่เข้ามารับจ้างในบางปลา มาอาศัยอยู่ ภายหลังก็ได้ชักชวนญาติพี่น้องเข้ามาอยู่กันหลายครอบครัว “ที่เกาะญี่ปุ่น เคยมีคนอีสานมาอยู่ มารับจ้างแถวบางปลา และมาได้ลูกเมียที่นี่ ต่อมาจึงชักชวนญาติๆ มาหากินแถวนี้ เพราะมีบ้านให้อยู่ นานวันเข้าก็มากันหลายครอบครัว เกาะญี่ปุ่นจึงเป็นที่ๆ คนต่างถิ่นมาอยู่ เป็นคนอีสานทั้งนั้น เดียวนี้ไม่มีที่บ้าน” (ชูชีพ พักทอง. 3 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตามก็ดี คลองญี่ปุ่น

ภายหลังเรียกว่า คลองบางอีแยะ ด้วยสาเหตุใดนั้นยัง ไม่มีใครให้ข้อมูลได้ บอกแต่เพียงว่าคลองนี้มีพวกลักเล็กขโมยน้อยอยู่

คลองศาลเจ้าพ่อปู่ (คลองเจริญราษฎร์)

คลองศาลเจ้าพ่อปู่ หรือ คลองเจริญราษฎร์ ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองลำโรง ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองลาดหวาย

คลองศาลเจ้าพ่อปู่ เดิมชาวบ้านเรียกว่า “คลองพ่อเฒ่า” เพราะที่ริมคลองมีศาลเก่าแก่ศาลอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านบอกว่ามีมานานแล้วตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย

ศาลดังกล่าว มีที่มาจากเรื่องที่เล่าขานของผู้คนในย่านนี้ ที่เล่าสืบกันมาว่าในอดีตคลองนี้ เคยมีโจรผู้หนึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้นี้มีวิชาอาคมแก่กล้า แต่ไม่ทราบว่าเป็นใครมาจากไหน และไม่ได้มีครอบครัวญาติพี่น้องอยู่ที่นี้ แต่ได้มาเสียชีวิตที่บริเวณคลองแห่งนี้นอกจากนั้นยังมีเรื่องเล่าอีกว่า สมัยก่อนคลองนี้เคยมีจระเข้ลอยขึ้นมาให้ชาวบ้านได้เห็นกันอยู่บ่อยๆ ด้วยเหตุการณ์ข้างต้นนี้และความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาชาวบ้านจึงได้พร้อมใจกันตั้งศาลขึ้นที่ริมคลอง และเรียกกันว่า “ศาลเจ้าพ่อเฒ่า”

ดังที่ ชาวบ้านท่านหนึ่งที่อาศัยอยู่ริมคลองพ่อเฒ่า ได้กล่าวว่า “แรกเริ่ม บรรพบุรุษเล่าว่าพ่อเฒ่าเดิมเป็นโจร ลูกเมียไม่มี เขามีวิชาเยอะ แก่จับปล้นมาเรื่อย แล้วมาเสียชีวิตอยู่ที่นี้ ตรงนี้เดิมจะกว้าง มีจระเข้เยอะ บางทีจระเข้ลอยขึ้นมา คนเห็นก็เลยตั้งศาลหลังเล็กๆ มุงจากหลังเดียว ด้านข้างเป็นสังกะสี คนก็มาบนบานกันก็สำเร็จ ข้างในมีหุ่นพ่อเฒ่ารูปร่างเล็กๆ ผมขาวๆ นั่งในศาล (ทอง ช้างแก้ว. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น เมื่อชาวบ้านสัญจรผ่านไปมาในคลองนี้ก็จะเห็น ศาลพ่อเฒ่า จึงได้เรียกชื่อคลองนี้ว่า คลองพ่อเฒ่า ต่อมาเรียก คลองศาลเจ้าพ่อปู่

ภาพที่ 71 ภาพถ่ายศาลพ่อเฒ่าอยู่ริมคลองศาลเจ้าพ่อปู่ หรือคลองเจริญราษฎร์ พ.ศ. 2557

ศาลเจ้าพ่อเต่า เดิมเป็นศาลไม้ธรรมดา มีต้นไม้ขึ้นอยู่ใกล้ๆ ชาวบ้านย่านนี้ต่างเคารพนับถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งพิงของชาวบ้านด้วย เชื่อกันว่าเมื่อได้มาบนบานศาลกล่าวที่ศาลพ่อเต่าแล้วมักจะประสบความสำเร็จ เรื่องที่บนบานโดยมากคือเรื่องทั่วๆไป แต่มีกฎเกณฑ์ว่าห้ามบนการเกณฑ์ทหารเพราะเชื่อว่าท่านจะไม่รับ เมื่อประสบผลสำเร็จแล้วก็จะนำเหล่า หัวหมู ผลไม้ ฯลฯ มาแก้บนตามที่ได้บนบานขอพรไว้แต่แรก คุณตาท่านหนึ่ง เล่าว่าของแก้บนศาลพ่อเต่าไม่มีอะไรมาก เช่น เหล้า 1 ไห ไก่ 1 ตัว บางคนเพิ่มมะขามเปียกด้วย บนทุกอย่างสำเร็จ (อรุณ เกตุแก้ว. 1 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ชาวบ้านยังเล่าว่าสมัยก่อนเคยมีงานฉลองศาลพ่อเต่าเป็นประจำทุกปี ประมาณ เดือน 4-5 ผู้ที่ศรัทธาจะนำเครื่องสังเวยและจัดมหรสพ เช่น ลิเกคณะพวงษ์ศักดิ์ สวนศรี มาแสดงเป็นประจำ แต่ในระยะสองสามปีมานี้ไม่ได้จัดแล้ว

ศาลพ่อเต่า มีการปรับปรุงหลายครั้ง จนกระทั่งครั้งหลังสุด จึงได้สร้างศาลเป็นลักษณะก่ออิฐฉาบปูนให้แข็งแรง โดยนายทอง ช่างแก้ว คนในพื้นที่อีกท่านหนึ่งเล่าว่า “ศาลนี้เปลี่ยนมา 3 รุ่นแล้ว ตอนแรกหลังคาเป็นจาก ต่อมาเปลี่ยนเป็นสังกะสี แล้วมาทำเป็นตึก เจ้าของชินวัตรชาวนำมาทำให้ เขามาซื้อที่ไว้ที่ศาลพ่อเต่า แล้วเมื่อก่อนแฟนเขาล้มเจ็บ เขาเจ็บเป็นเดือนไปหาหมอแล้วก็ไม่มีอะไร เขาไปดูซินแส คนทรงก็บอกให้มาจุดธูปบอกพ่อเต่า แล้วแฟนเขาก็หาย เขาเลยสร้างศาลเป็นตึกให้ แล้วก็กราบไหว้บูชาเอาเครื่องสังเวยมาถวายทุกเช้า จนทำกิจการอะไรก็เจริญรุ่งเรืองไม่เจ็บไข้จนทุกวันนี้” (ทอง ช่างแก้ว, 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ที่ตั้งของศาลในปัจจุบันนี้อยู่ในบริเวณพื้นที่ด้านหลังของอาคารชินวัตรชาวน์ หากมองจากบนสะพานเจริญราษฎร์จะเห็นด้านหลังของศาล เนื่องจากมีอาคารพาณิชย์แบบตึกบัง (อาคารพาณิชย์เป็นกิจการส่วนหนึ่งของเจ้าของชินวัตรชาวน์) ดังนั้นผู้ที่ประสงค์จะสักการะจะต้องเดินเข้าไปในพื้นที่ด้านหลังของอาคารชินวัตรชาวน์ เพราะศาลนี้อยู่ภายในรั้วเหล็กของอาคารดังกล่าว ก็จะพบอาคารพาณิชย์และศาลพ่อเต่าจะอยู่ด้านหน้าอาคารพาณิชย์ด้านที่ติดกับคลอง ภายหลังก้าวเท้าไปได้เปลี่ยนชื่อเป็น **คลองเจริญราษฎร์** ซึ่งอาจจะเรียกเพื่อให้สอดคล้องกับชื่อของโรงเรียน “เจริญราษฎร์” สภาพปัจจุบันของคลองศาลเจ้าพ่อเต่า หรือคลองเจริญราษฎร์ เป็นคลองกว้าง มีบ้านเรือนและอาคารพาณิชย์ อาคารพาณิชย์ ขนาบริมคลองทั้งสองฝั่ง สภาพน้ำในคลองยังดีพอสมควร

ภาพที่ 72 ภาพถ่ายคลองศาลเจ้าพ่อปู่ หากมองจากสะพานเจริญราษฎร์จะเห็นตัวศาลอยู่ทางด้านขวา
ภายในรั้วของอาคารชินวัตรชวาร์น พ.ศ. 2557

ภาพที่ 73 ภาพถ่ายป้ายคลองเจริญราษฎร์ในปัจจุบัน พ.ศ. 2557
ตึกที่อยู่อีกด้านหนึ่งคืออาคารชินวัตรชวาร์น

คลองบางคา

คลองบางคา เป็นคลองเก่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่อสักร้อยปีเศษ มีความยาวประมาณ 3-4 กิโลเมตร เป็นคลองที่เชื่อมต่อกับคลองท้องคุ้งซึ่งเป็นคลองที่คนในเกาะบางปลาใช้ เป็นคลองลัดเพื่อไปตัดฟันแสม

คลองบางคา เดิมชาวบ้านเรียกว่า “คลองหญ้าคา” อาจารย์สุบิน โภธิประสิทธิ์ นักวิชาการท้องถิ่นบางปลา อธิบายที่มาของชื่อคลองว่า อาจมาจากสองความหมาย

หนึ่ง ชื่อคลองบางคา มาจาก **หญ้าคา** เพราะในอดีตบริเวณคลองนี้มีสภาพแวดล้อมที่อุดมไปด้วย **หญ้าคา** ขึ้นเป็นจำนวนมากจนเป็นอุปสรรคกีดขวางทางน้ำ ทำให้เรือไม่สามารถสัญจรได้สะดวก ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า **คลองหญ้าคา** ต่อมาการเรียกได้กลายคำเป็น **คลองบางคา** คลองนี้อยู่ที่หมู่ 5 ตำบลบางปลา (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 1 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

พจนานุกรม ฉบับมติชน อธิบายว่า **หญ้าคา** เป็นพืชขนาดเล็ก จำพวกหญ้า อายุหลายปี สูงราว 2 เมตร ใบเดี่ยวแทงออกจากเหง้าใต้ดิน รูปแคบยาว กว้างยาว 7 มิลลิเมตร ยาวราว 1-2 เมตร สีเขียว ใบคมคล้ายใบตะไคร้ ดอกขาวฟูเป็นพู่คล้ายหางกระรอก (พจนานุกรม ฉบับมติชน. 2547 : 899) สมัยก่อนชาวบ้านใช้ประโยชน์จากหญ้าคาโดยนำมาผูกกับก้านไม้ให้เป็นแผ่นๆ ใช้มุงหลังคาบ้าน

สอง เรียกตามเรื่องเล่า **“ปลาคาอยู่ในปาก”** อาจารย์สุบิน เล่าว่าคลองนี้มีเรื่องเล่าขานกันมาแต่สมัยปู่ย่าตายายว่า เมื่อประมาณต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงที่ไทยกำลังทำศึกกับเวียงจันทน์ และรบสู้กันอยู่ที่โคราชนั้น ระหว่างนี้มีชาวลาวจำนวนหนึ่งได้เดินทางล่องเข้ามาจนถึงบริเวณเกาะบางปลา ซึ่งสภาพของบางปลามีเป็นป่าชายเลน และในคลองก็มีปลาชุกชุมมาก พวกชาวลาวกลุ่มก็ได้ตั้งค่ายพักแรม และได้ออกไปหาปลาเพื่อสะสมเป็นเสบียงอาหาร โดยใช้ช่องเป็นอุปกรณ์ติดตัวในการหาปลา จนได้ปลามาเต็มช่อง ชาวลาวจึงพยายามเอาปลาใส่ไว้ในภาชนะอื่นๆ แม้แต่ในกระเปาะเสื่อจนปลาฉันทะลักออกมา ขณะนั้นชาวลาวผู้หนึ่งเกิดความเสียดาย จึงจับปลาหมอตีเหลืออยู่ใส่ปากตัวเองแล้วจับไว้ แต่ขณะนั้นปลาหมอตีนั้นยังไม่ตาย จึงได้พยายามดิ้นรนเอาตัวรอดกระเสือกกระสนจนกระทั่งคืนหลุดเข้าไปในลำคอของชาวลาวผู้นั้นจนถึงแก่ความตาย ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า **“คลองบางคา”** ซึ่งหมายถึงอาการของปลาที่อยู่ในปากนั่นเอง (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 1 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น การเรียกขานชื่อคลองบางคา ขณะนี้มีสองความหมาย คือเป็นบริเวณที่มีหญ้าคาจำนวนมาก และปลาคาอยู่ในปาก ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรยังไม่ทราบ คงต้องละไว้ให้ผู้สนใจสืบค้นต่อไป แต่อย่างไรก็ดี ความหมายและเรื่องเล่าดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติและวัฒนธรรมสมบูรณของคลองนี้ในอดีต

คลองสี่ศอก

คลองสี่ศอก เป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างตำบลบางปลา อำเภอบางพลีกับอำเภอบางบ่อ และอำเภอเมืองสมุทรปราการ โดยปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองสำโรง ปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองบางกะสีและออกไปยังคลองลาดหวาย

คลองสี่ศอก เป็นคลองธรรมชาติ เดิมชาวบ้านเรียกว่า “คลองโก่งประทุน” ซึ่งเรียกตามลักษณะของคลองที่มีความคดเคี้ยวไปตามธรรมชาติ โดยคลองนี้มีช่วงโค้งคล้ายกับลักษณะของหลังคาเรือหรือ “ประทุนเรือ” (สุบิน โปธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์) พจนานุกรมฉบับมติชนพ.ศ. 2547 หน้า 529 อธิบายลักษณะของ “ประทุน” ว่าเป็นหลังคาที่มีลักษณะโค้งค้อมตามรูปรถ เรือเกวียน เรียกมุ้งรูปโค้ง มีโครงเป็นซี่ลวด ที่หุบเก็บและกางได้คล้ายร่มว่า มุ้งประทุนด้วยลักษณะดังกล่าวชาวบ้านจึงเรียกว่า **คลองโก่งประทุน**

ภาพที่ 74 ภาพถ่ายลักษณะประทุนเรือ

ที่มา : หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ภายหลังคลองโก่งประทุน เปลี่ยนมาเรียกว่า **คลองสี่ศอก** อันเนื่องมาจากการขุดขยายคลองโก่งประทุนให้กว้างขึ้น โดยให้มีขนาดความกว้างราวสี่ศอก (วัดจากความยาวของช่วงแขนตั้งแต่ข้อศอกไปจนจรดปลายนิ้วกลาง นับเป็นหนึ่งศอก) ผู้ที่ออกทุนทรัพย์ขุดขยายคลองโก่งประทุนนี้ คือ นายซัน และนางกิมเฮียะ มงคล สองสามีภรรยา (นางกิมเฮียะหรือชาวบ้านเรียกว่าแม่เฮียเป็นชาวจีนที่อยู่แถบคลองสวน) เป็นเศรษฐีใหญ่ของบางพลี มีที่นาราว 4,000 ไร่ในย่านนี้ และก็ได้ให้ชาวบ้านเช่าเพื่อทำนา ดังนั้น เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้ลูกนาของตน สองสามีภรรยา

จึงได้ออกทุนทรัพย์ในการขุดขยายคลองโค้งประทุนให้กว้างขึ้น เพื่อเป็นแหล่งน้ำให้กับผู้ที่เช่าที่นาของตนตลอดจนให้เป็นคลองสาธารณะด้วย โดยมีชาวบ้านร่วมใจกันขุด

คลองโค้งประทุน เมื่อขุดขยายแล้วจึงกลายเป็นคลองกว้างขนาดสี่ศอกหรือประมาณ 2 เมตร ต่อมาชาวบ้านจึงได้เรียกคลองนี้ว่า **คลองสี่ศอก** ตามขนาดความกว้างของคลองไปด้วย ดังคำยืนยันของคุณชายท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นคนดั้งเดิมในบางพลี เล่าว่า “นางกิมเฮียะ มงคล หรือชาวบ้านเรียกว่า “แม่เฮียะ” เป็นเจ้าของที่นานับหมื่นไร่ ให้ชาวบ้านเช่าทำนา สมัยนั้นที่นามี ไร่ละหนึ่งบาท แม่เฮียะเป็นคนออกเงินขุดคลองที่นาของตัวเอง ให้มีความกว้างสี่ศอก ชาวบ้านเลยเรียกคลองสี่ศอก (สมบูรณฺ์ เซ็งและ. 4 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง มหาขึ้นและนางเฮียะ มงคล นอกจากจะเป็นเศรษฐีมีฐานะร่ำรวยแล้ว ยังเป็นผู้หนึ่งที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น ดังจะเห็นได้จาก การมอบถวายที่ดินจำนวน 23 ไร่ 1 งาน 52 ตารางวา รวมทั้งทุนทรัพย์จำนวนหนึ่งเพื่อสร้างวัดประจำตำบลด้วย วัดนี้ภายหลังมีชื่อว่า “วัดมงคลนิมิตร” ซึ่งลือไปกับนามสกุล “มงคล” ของท่าน มีพระครูมงคลวิหารกิจ เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ. 2484 – พ.ศ. 2516) โดยทางทิศเหนือของวัดติดกับคลองลำโรง ทิศใต้ติดหมู่บ้านมงคลวิลด์ ทิศตะวันออกติดคลองลำโรงเก่า ส่วนทิศตะวันตกติดกับที่นาของมหาขึ้นและนางเฮียะ มงคล

ความตั้งใจของท่านทั้งสองที่จะก่อสร้างศาสนสถานแห่งนี้นั้นได้ปรากฏในประวัติการสร้างวัดนิมิตรมงคลว่า ได้เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2475 โดยมีพระครูคงรูปหนึ่งชื่อ หลวงพ่อแฉ้ว ได้มาปักกรดในที่ดินของมหาขึ้นและนางเฮียะ คือบริเวณวัดมงคลนิมิตรในปัจจุบัน ชาวบ้านและเจ้าของที่จึงได้ช่วยกันสร้างกุฏิให้ท่านหนึ่งหลัง พร้อมทั้งนำอาหารมาถวายทุกวันมิได้ขาด แต่ท่านก็จำพรรษาอยู่ได้ประมาณ 2 ปีเศษจึงได้ออกเดินธุดงค์ต่อไป ต่อมาไม่นานมีภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อ พระอาจารย์แก้ว ได้เดินธุดงค์มาจำพรรษาที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ได้ประมาณ 2 ปี แต่ต่อมาก็ลาสิกขาไป หลังจากนั้นมหาขึ้นและนางเฮียะ จึงได้ไปนิมนต์ พระอาจารย์เฒ่า มาเป็นเจ้าสำนักสงฆ์ และในระหว่างนั้นชาวบ้านจึงได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์สร้างกุฏิขึ้นมาอีก 5 หลัง และศาลาการเปรียญ 1 หลัง จากนั้นจึงได้มีกุลบุตรบรรพชาอุปสมบทและจำพรรษาอยู่ที่วัดมากพอสมควร จนกระทั่งต่อมา พระอาจารย์เฒ่า ก็ได้อำลาญาติโยมเพื่อเดินธุดงค์ต่อไปอีก

มหาขึ้นพร้อมกับชาวบ้าน จึงได้เดินทางไปนิมนต์ พระภิกษุชื่อ สุขทาย โภ ซึ่งเป็นพระหลานชายของนางเฮียะ มงคล ที่อยู่วัดเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มาจำพรรษาที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ จากนั้นท่านก็ได้บริจาคที่ดินถวายในปี พ.ศ. 2480 จนกระทั่งต่อมาได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2485 จึงได้ เริ่มเป็นวัดมงคลนิมิตรตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันวัดนี้อยู่ในเขตอำเภอบางเสาธง นอกจากนั้นชาวบ้านยังเล่าว่าสมัยก่อนในคลองนี้มีคนทรงด้วยเรียกกันว่า เจ้าพ่อหนูแดง

ภาพที่ 75 ภาพถ่ายอุโบสถวัดมงคลนิมิตร ด้านหน้ามีป้ายจารึกไว้ว่า นายชื่น นางเสียะ มงคล
บริจาคทรัพย์ จำนวน 8000,000 บาทเศษ สร้างไว้เมื่อพุทธศักราช 2493

คลองสุเหร่าบางกะสี

คลองสุเหร่าบางกะสี เป็นคลองที่มีแนวขวาง ปลายคลองด้านตะวันออกบรรจบกับคลองลำโรง ปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองบางปลา

สภาพเดิมของริมคลองสุเหร่าบางกะสีนั้น เป็นทุ่งหญ้าจรดริมคลองลำโรง บริเวณปากคลองคลองบางกะสีบรรจบกับคลองลำโรง เป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามที่ย้ายถิ่นฐานมาจากพระนครและเมืองมื่น ซึ่งปัจจุบันคือมีนบุรี ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “เกาะแขก”

ประวัติที่มาของชาวมุสลิม ที่เข้ามาตั้งชุมชนที่ปากคลองบางกะสีนั้น ยังไม่ทราบแน่ชัด แต่มีข้อมูลว่า สมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีการเกณฑ์ชาวมุสลิมจากปัตตานีและเมืองไทรบุรี เข้ามาในพระนครอย่างต่อเนื่อง ว่ากันว่าชาวมุสลิมเหล่านี้ ถูกเกณฑ์มาเพื่อเป็นแรงงานขุดคลองแสนแสบ เพราะขณะนั้นใช้เป็นเส้นทางลำเลียงสรรพาวุธและยุโธปกรณ์ รวมถึงเสบียงให้กองทัพสยามในการไปทำสงครามกับเขมรหรือญวนในช่วงเวลาดังกล่าว เมื่อขุดคลองเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯให้ชาวมุสลิมตั้งบ้านเรือนและทำมาหากินอยู่ชานพระนครในส่วนที่เป็นที่ราบลุ่มนอกพระนครฝั่งตะวันออก อันได้แก่ ย่านคลองแสนแสบ ลาดพร้าว มีนบุรี พัฒนาการ ศรีนครินทร์ คลองกุ่ม คูคต คลองสามวา และหนองจอก ไปจนถึงจะเชิงเตา แปะดิว (อาณัติ อนันตภาค. 2552 : 152) ชาวมุสลิมที่เข้ามาในระยะแรกน่าจะเป็นชาวปัตตานีมากกว่า

มุสลิมเชื้อสายมลายูเหล่านี้ในอดีตได้บุกเบิกพื้นที่เพื่อทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก และมีการค้าขายบ้าง จึงมีความเป็นไปได้ว่าชาวมุสลิมที่อยู่คลองบางกะสี อาจจะมีเทือกเถา

เหล่าก่อนมาจากชาวมุสลิมยุคแรกที่มาตั้งรกรากในเขตตะวันออกเมื่อครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และขยายเข้ามายังบริเวณนี้

ลักษณะของชาวมุสลิมนั้น เมื่อตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดก็มักจะรวมตัวกันเป็นชุมชน และสร้างศาสนสถานเป็นสัญลักษณ์ไว้ด้วย เช่นการสร้าง สุเหร่าหรือมัสยิดขึ้นเพื่อเป็นที่ประกอบศาสนกิจและเป็นที่ชุมนุมร่วมกัน ในบริเวณมัสยิดมักจะมีสถานที่ฝังศพซึ่งเรียกว่ากุบูรหรือกูโบร์ และมักมีสถานที่สำหรับอบรมศาสนาแก่เยาวชนด้วย (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. 2552 : 278) ดังที่ปรากฏว่ามีชุมชนชาวมุสลิมและการสร้างมัสยิดเกิดในอำเภอบางพลีด้วย

ดังที่กล่าวว่าบริเวณปากคลองบางกะสีเป็นชุมชนชาวมุสลิม ฉะนั้นบนฝั่งคลองจึงมีมัสยิดของชุมชนอยู่ด้วย เรียกว่า “สุเหร่าบางกะสี” การสร้างมัสยิดของชุมชนบางกะสีนี้มีมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2483 แล้ว ตามประวัติกล่าวว่าอาคารหลังแรกของมัสยิดถูกสร้างขึ้นมาในลักษณะบาแลที่ไม่แข็งแรงมากนัก มีขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 10 เมตร เรียกว่า “มัสยิดคอกวัว” เพราะว่าจะทำการละหมาดกันบนพื้นดิน โดยทุบดินให้เรียบแล้วปูด้วยเสื่อเตย ไข่เสื่อลำแพนเป็นฝา จากนั้นสัปบุรุษและผู้ริเริ่มได้มีมติให้ นายมุขตาส เงาะไพรวลัย ดำรงตำแหน่งอิหม่ามเป็นท่านแรก (“มัสยิดคอยริยะตุลอิสลามียะห์ (บางกะสี)” กุมภาพันธุ์ 2556 : 3) ต่อมามัสยิดแห่งนี้มีชื่อเป็นทางการว่า มัสยิดคอยริยะตุลอิสลามียะห์ แต่คนทั่วไปเรียกว่า “สุเหร่าบางกะสี” ปัจจุบันมัสยิดนี้ก่อสร้างด้วยวัสดุที่แข็งแรง สวยงามสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม บริเวณด้านข้างของมัสยิดคือคลองลำโรงเป็นคลองใหญ่ สภาพน้ำในคลองค่อนข้างใสสะอาด บริเวณริมคลองมีชุมชนและบ้านเรือนของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอยู่ตลอดแนว

อนึ่ง มีเรื่องที่ควรกล่าวอีกประการคือ บริเวณคลองบางกะสี มีเศรษฐีมุสลิมใจบุญผู้หนึ่งชื่อ นายยา ประเสริฐอาภา เป็นชาวไทยมุสลิมที่ย้ายถิ่นฐานมาจากพระ โขนง มาประกอบอาชีพเลี้ยงปลาเบญจพรรณอยู่ที่ริมคลองลำโรง ได้ยกที่ดินของตนให้กับโรงเรียนสุเหร่าบางกะสีเพื่อพัฒนาด้านการศึกษาโดยเฉพาะเด็กเยาวชนชาวมุสลิมต่อไป

ดังนั้น ชื่อ คลองสุเหร่าบางกะสี จึงสรุปได้ว่าเกิดจากการที่มี สุเหร่า ของชาวมุสลิมที่ตั้งโดดเด่นอยู่บริเวณปากคลองลำโรง ส่วนคำว่าบางกะสี อธิบายความหมายไว้ในชื่อคลองบางกะสี

ภาพที่ 76 ภาพถ่ายมัสยิดคอคอยริยะตุลอิสลามียะห์ หรือ สุเหร่าบางกะสี พ.ศ. 2556

ภาพที่ 77 ภาพถ่ายบริเวณริมคลองสำโรง ด้านข้างสุเหร่าบางกะสี พ.ศ. 2556

คลองบางกระอี่ – บ้านคลองบางกระอี่

คลองบางกระอี่ เป็นคลองธรรมชาติที่มีมาแต่เดิมแล้ว ปลายคลองด้านตะวันออกบรรจบกับคลองบางปลา ปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองขุดใหม่

สภาพดั้งเดิมของคลองบางกระอี่นั้น มีลักษณะเป็นคลองซอยขนาดเล็ก ความกว้างน่าจะประมาณขนาดพอให้เรือสองลำพายสวนกันได้ อาจารย์ชูชีพ ชาวบางปลาได้กล่าวถึงคลองบางกระอี่ว่าเป็นคลองซอย สองข้างทางจะเป็นป่าแสม “ผมเกิดที่บางปลา ในเกาะ สภาพเดิมคลองบางกระอี่

เหมือนคลองซอย รอบๆ เป็นป่าแสม คลองบางกพอี้แล้วก็ไปคลองแปดติดกันเลย เป็นป่าแสม มีลูกสมอเยอะ ผมยังเก็บมาจิ้มน้ำพริกกับพ้อเลย เมื่อก่อนน้ำพริกไม่ต้องไปซื้อผัก ผมไปหาปลากับพ้อเรือสามวา เรือขุด เรือมาด ปลาเต็มลำเรือ อุดมสมบูรณ์มาก” (ชูชีพ พักทอง. 3 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์)

ชื่อ คลองบางกะอี่ เดิมชาวบ้านเรียกว่า **คลองบางตาอี่** เพราะคลองนี้ได้ผ่านที่นาของตาอี่ที่อยู่บนฝั่งคลอง ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า **คลองบางตาอี่** “ตาอี่” หรือ นายอี่ นามสกุล เทพพิทักษ์ เป็นชาวบ้านตำบลบางปลา และมีที่นาอยู่บนฝั่งคลองนี้ เรื่องนี้ได้รับการยืนยันจากอาจารย์เอนก ซึ่งเป็นคนในพื้นที่อีกทั้งยังเป็นญาติของตาอี่ ได้เล่าว่า

“คลองนี้คือชื่อคน ตาอี่ มีศักดิ์เป็นพี่ชายของยายผมคือนางชื่น เทพพิทักษ์ตามสกุลเดิมคือปิ่นทอง ผมต้องเรียกเขาว่าตา ตาอี่ นามสกุลเทพพิทักษ์ คลองบางกะอี่อยู่ตรงคลองเก่าพอดี ที่จริงชื่อบางตาอี่ เพราะตาอี่เขามีที่อยู่ตรงนั้น แล้วมีคลองผ่านที่เขา บางตาอี่กลายเป็นคลองบางกะอี่ไป” (เอนก สงสุวรรณ. 26 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า **คลองบางตาอี่** ต่อมาเมื่อนานวันเข้าการเรียกขานได้กลายเป็น “**คลองบางกะอี่**” ดังปัจจุบัน

ครั้งต่อมา ในสมัยของ **จอมพล ป. พิบูลสงคราม** เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลให้มีการขุดขยายคลองในพื้นที่ต่างๆ (ยุคนี้ตรงกับสมัยที่นายเผด็จ คิวทัศน์ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสมุทรปราการ) ในส่วนการขุดขยายคลองในตำบลบางปลานั้น ปรากฏมีคลองขุดขึ้นมาใหม่จำนวน 9 สาย ลักษณะเป็นคลองซอย มีแนวขวางจากด้านตะวันตกไปตะวันออก โดยมีคลองบางปลาตัดเป็นแนวตรงผ่านบริเวณกลางคลอง คลองหนึ่งถึงคลองเก่าทางราชการได้ตั้งป้ายชื่อเรียงไปตามหมายเลขคลอง แต่เนื่องจากคลองบางคลองถูกพัฒนามาจากคลองดั้งเดิม จึงมาป้ายชื่อเดิมกำกับอยู่ด้วย อีกทั้งชาวบ้านบางปลาก็ยังเรียกขานชื่อเดิมอยู่ เช่น คลองตาร้อน คลองตาเย็น คดตาพร คลองทรงวิชัย (คลองหก) คลองบางกะอี่ (คลองเก่า) เกาะญี่ปุ่น(คลองสิบ) คลองตาคำ เป็นต้น

ส่วนคลองบางกะอี่นั้นอยู่ตรงกับคลองเก่าในปัจจุบัน ดังนั้นป้ายชื่อคลองจึงมีทั้งสองชื่อคือ คลองเก่า ซึ่งเขียนตามที่หน่วยงานราชการกำหนด และป้ายชื่อดั้งเดิมคือคลองบางกะอี่ (พระครูสถิตย์ ปุณยานุวัฒน์. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) คลองนี้จึงเรียกคลองบางกะอี่ หรือคลองเก่า ก็ได้

ปัจจุบันคลองหนึ่งถึงคลองเก่า เป็นที่รองรับการระบายน้ำเสียและน้ำท่วมกรุงเทพมหานครออกไปทางคลองชลประทาน สู่ทะเลที่บ้านตาเจ็ย ตำบลบางปู นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้ใช้เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโดยเฉพาะปลาสด และปลุกมะม่วงพันธุ์น้ำดอกไม้ได้ผลดีด้วย

ภาพที่ 78 ภาพถ่ายป้ายชื่อคลองบางกะอี่ พ.ศ. 2557

ภาพที่ 79 ภาพถ่าย คลองบางกะอี่ พ.ศ. 2557

ภาพที่ 80 ภาพถ่ายลักษณะคลองซอย ในตำบลบางปลา พ.ศ. 2557

คลองกะสา

คลองกะสา เป็นคลองธรรมชาติขนาดเล็ก บริเวณสองฝั่งคลองมีต้นแสม ที่มาชื่อคลองกระสา จากการพูดคุยกับคนในท้องที่ สันนิษฐานได้เป็นสองความหมาย คือ

หนึ่ง มาจากชื่อของ นายสา ชาวบ้านเรียกว่า “ตาสา” เพราะมีบ้านอยู่ใกล้คลองนี้จึงได้เรียกเช่นนี้ แต่ไม่ทราบว่าตาสาเป็นใคร เดิมชาวบ้านเรียกคลองนี้ว่า **คลองตาสา** (พระครูสถิตย์ ปุณยานุวัฒน์. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

สอง มีที่มาจาก **นกระสา** เพราะเดิมบริเวณนี้เคยมีนกระสาจำนวนมาก นกระสาเป็นนกน้ำขนาดใหญ่ มีลักษณะขาขาว คอยาว และปากยาวแข็ง เวลาบินหัวและคอเหยียดไปข้างหน้า เป็นจำพวกเดียวกับนกยาง และนกระเรียน มักอาศัยหากินใกล้แหล่งน้ำตามริมหนอง บึง จับกุ้ง หอย ปู ปลา เป็นอาหาร และอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม บางชนิดเป็นนกประจำถิ่นเพราะพบได้ทั่วไป เนื่องจากสมัยก่อนบริเวณนี้เป็นป่าแสมจึงมีนกระสาเกาะต้นแสมที่นี่ ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า **คลองกะสา** ซึ่งเรียกกลายมาจากนกระสา (สุบิน โภธิประสิทธิ์. 11 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

กรณีนี้มีความเป็นไปได้ทั้งสองทาง คลองกระสาอาจจะเรียกกลายมาจาก **คลองตาสา** หรืออาจจะเรียกตามลักษณะดั้งเดิมที่เคยมี **นกระสา** ก็ได้ ดังนั้น ชื่อ คลองกะสา ขณะจึงยังเป็นประเด็นที่ต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไป

คลองทรงวิชัย

คลองทรงวิชัย เป็นคลองธรรมชาติ ลักษณะเป็นแนวโค้งครึ่งวงกลม โดยปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองห้า ปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองหนึ่ง ช่วงกลางคลองเชื่อมออกไปยังคลองตรง คลองสอง และคลองสามได้ คลองนี้ชาวบ้านเรียกกันหลายชื่อ อาทิ คลองทรงย่ำชัย บ้าง คลองขงอิชัย หรือ คลองขงวิชัย บ้าง คลองนี้อยู่ถัดจากคลองหกในปัจจุบัน

ที่มาชื่อ คลองทรงวิชัย นั้น ผู้อาวุโสในท้องถิ่นเล่าว่า ชาวบ้านเรียกตามชื่อของ ย่ำชัย ซึ่งเป็นคนทรงที่เข้ามาจับจองที่ดินในคลองนี้เป็นคนแรก ไม่ทราบว่าย่ำชัยมีชื่อจริงอย่างไร แต่ชาวบ้านก็ได้เรียกคลองซึ่งเป็นที่ตั้งของบ้านย่ำชัยว่า **คลองทรงวิชัย** ซึ่ง “ทรง” หมายถึง **คนทรง** หรือ **ร่างทรง** ส่วนชื่อ “วิชัย” หรือ “ชัย” อาจจะเป็นชื่อของเจ้าที่มาประทับทรง ดังที่อาจารย์สุบิน โทธิประสิทธิ์ เล่าว่า “แม่เล่าให้ฟังว่า เมื่อสมัยแม่เป็นเด็ก เขาเรียกคลองนี้ว่าคลองทรงย่ำชัย มาจากชื่อ “ย่ำวิชัย” เป็นทรงเจ้า คนโบราณเขาเชื่อเรื่องผีเข้าเจ้าสิง นอกจากทรงย่ำชัยแล้วยังมี ทรงขึ้นด้วย ทรงขึ้นเป็นเพื่อนแม่ ลักษณะอุปนิสัยเป็นคนใจอ่อนใจเบา เคยเป็นทรง เวลาเข้าทรงก็จะร้องเพลงเชิญเมื่อเข้าแล้วร่างทรงก็จะล้มลง” (สุบิน โทธิประสิทธิ์. 1 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง เรื่องทรงเจ้าเข้าผีนั้น ถือเป็นวัฒนธรรมความเชื่อของท้องถิ่น ซึ่งมักจะพบได้ทั่วไป โดยเฉพาะยุคที่การสาธารณสุขยังไม่กว้างขวาง ชาวบ้านสมัยก่อน เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนและหรือเจ็บไข้ได้ป่วยก็มักจะปรึกษาและฟังฟังสำนักทรงเจ้า โดยกระทำพิธีกรรมผ่าน “ร่างทรง” ผู้อาวุโสท่านหนึ่งกล่าวว่า “สมัยก่อนร่างทรงจะรวย คนจะเชื่อกันเยอะ และเขาให้การรักษาต่างๆด้วย” (เส่ง กุลยาวัฒนานนท์. 18 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ชื่อคลองทรงวิชัย มาจากชื่อของคนทรงที่เรียกกันว่า ย่ำชัย ที่เข้ามาจับจองตั้งบ้านเรือนอยู่ในคลองนี้เป็นรายแรก

คลองน้ำค้าง

คลองน้ำค้าง เป็นคลองธรรมชาติ ซึ่งอยู่ใกล้กับคลองคูพาราหรือคลองปลาปลาร้า คลองน้ำค้างเป็นคลองที่แยกออกมาจากคลอง 9 (คลองบางกะอี่)

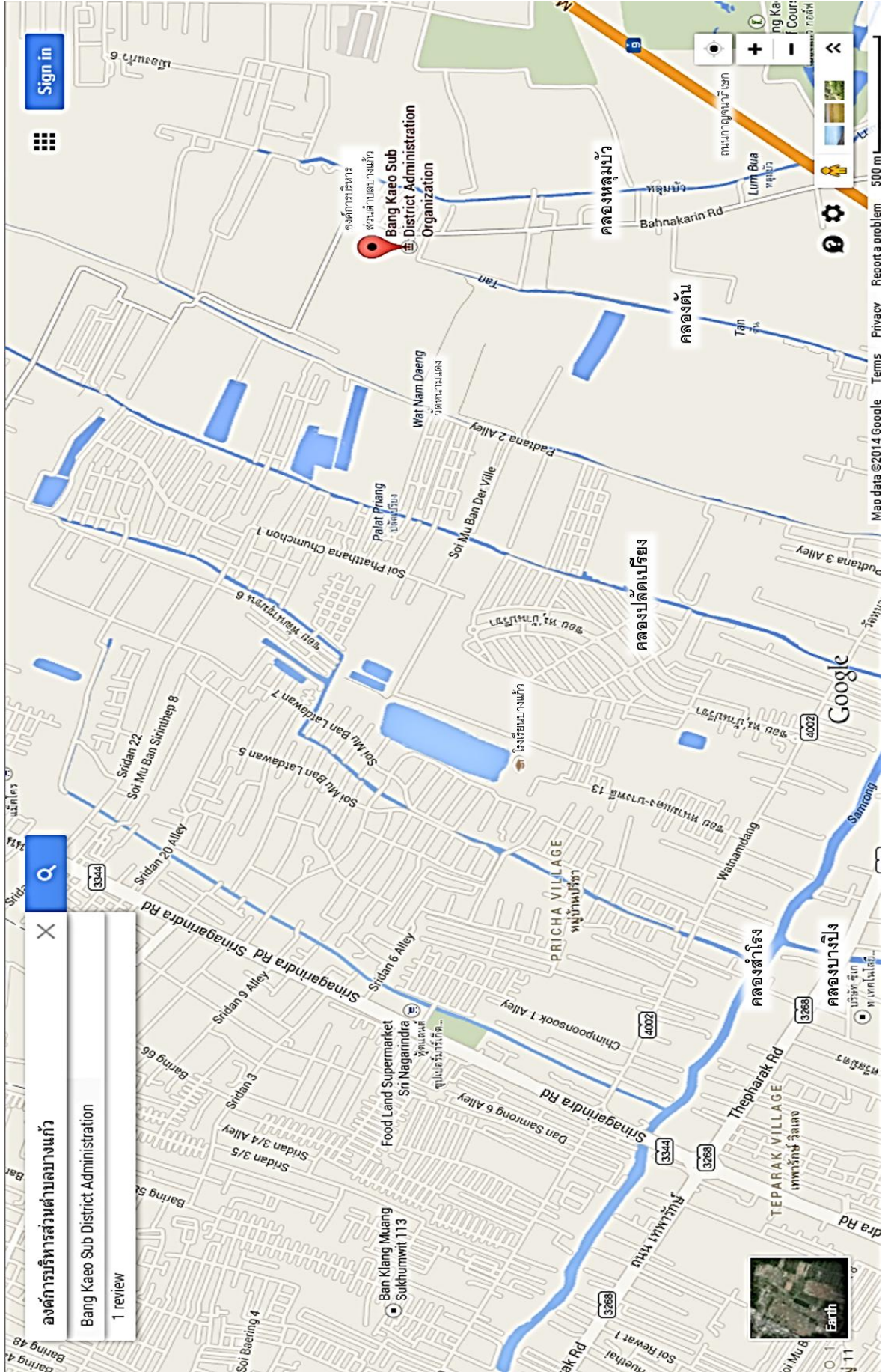
สภาพเดิมของคลองน้ำค้างนั้น ชาวบ้านเล่าว่า สองฝั่งคลองเดิมเต็มไปด้วยป่าแสม น้ำในคลองเป็นน้ำเค็มไปจนจรดคลองขวาง

เหตุที่คลองนี้มีชื่อว่า **คลองน้ำค้าง** นั้น สันนิษฐานว่า ในยุคก่อนที่ยังไม่มีถนนสุขุมวิท บริเวณบางปลาผีพื้นที่ใกล้กับทะเลอ่าวไทย น้ำในคลองต่างๆ จึงเป็นน้ำเค็มเพราะว่าได้รับอิทธิพลกระแส “น้ำขึ้น น้ำลง” ตามธรรมชาติของทะเล ประกอบกับพื้นที่ริมคลองนี้เป็นที่ลุ่ม ลักษณะเป็นแอ่ง ดังนั้น เมื่อช่วงที่เกิดกระแสน้ำขึ้นนั้น น้ำทะเลก็ได้ไหลผ่านเข้ามาตามคลองต่างๆ และเข้าท่วมพื้นที่

โดยรอบ ครั้นเมื่อน้ำลดลง จึงยังคงมีน้ำส่วนหนึ่งหลงเหลือค้างอยู่ในบริเวณพื้นที่ๆ เป็นที่ลุ่ม เกิดแอ่ง
ริมคลอง ที่ชาวบ้านเรียกว่า น้ำค้าง หมายถึง น้ำที่ค้างอยู่ในแอ่ง (ชวน แต้ฉนำ. 1 มีนาคม 2557 :
สัมภาษณ์) ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า “คลองน้ำค้าง”

ภาพที่ 9 แผนที่แสดงเส้นทางคลองในตำบลบางแก้ว อำเภอบางพลี

ชื่อคลองและชื่อบ้านในตำบลบางแก้ว

ตำบลบางแก้ว มีอาณาเขตทิศเหนือจรดกับเขตประเวศ กรุงเทพมหานคร ทิศใต้จรดอำเภอเมืองสมุทรปราการ ทิศตะวันออกจรดตำบลบางพลีใหญ่ อำเภอบางพลี ส่วนทิศตะวันตกจรดบางนา กรุงเทพมหานคร

ตำบลบางแก้ว เดิมเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทุ่งนาโล่งเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบทประชากรในอดีตมีจำนวนไม่มาก คนในพื้นที่บางแก้วจะมีอยู่ 2 พวก คือพวกไทย ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ กับ พวกมอญ ซึ่งเป็นผู้อพยพมาจากพระประแดง ตำบลบางแก้วในอดีตจึงเป็นที่รู้จักกันในฐานะเป็นย่านของ **คนมอญ** คนทั่วไปเรียกว่า “มอญบางแก้ว”

ประวัติการอพยพของชาวมอญที่เข้ามาในสยามนั้น ปรากฏตามหลักฐานประวัติศาสตร์ว่ามี 2 ระยะ คือ ระยะแรกอพยพมาแต่ครั้งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีหรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระยาเจ่ง เป็นหัวหน้า ซึ่งต่อมาได้รับราชการมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยามหามหาโยธา รมัญญาริบัติศรีพิไชยณรงค์ (เจ่ง) ภาษามอญจะออกเสียง เจ่ง ว่า **เจินน์** แปลว่า **ช้าง** เป็นต้นตระกูล “**คชเสนี**” ชาวมอญตระกูลนี้ต่อมาได้เป็นเจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์สืบต่อกันมาหลายปี พวกแรกนี้ เรียกว่า “**มอญเก่า**” (ฉวีวรรณ ควรแสวง, 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ข้อมูลในหนังสือปกิณกะพระประแดงที่เขียนโดยอาจารย์ฉวีวรรณ ควรแสวงยังกล่าวถึงชาวมอญกลุ่มหลังว่า ชาวมอญพวกที่สองอพยพเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2 นำโดย **สมิงสอดเบา** เป็นชาวมอญจากเมืองเมาะตะมะ มอญรุ่นนี้เรียกว่า “**มอญใหม่**” ต่อมามอญใหม่ส่วนหนึ่งอพยพมาอยู่ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ ชาวมอญทั้งสองกลุ่มภายหลังก็คือชาวเมืองนครเขื่อนขันธ์ หรือต่อมาคือ **เมืองพระประแดง** (ฉวีวรรณ ควรแสวง, มปป : 2)

เมื่อแรกชาวมอญนั้นจะประกอบอาชีพทำนาแล้วยังมีหน้าที่คอยรักษาป้อมปราการต่างๆ ที่อยู่หน้าด่านชายทะเลสมุทรปราการด้วย ต่อมาเมืองพระประแดงมีประชากรชาวมอญเพิ่มขึ้น หมู่บ้านต่างๆ ก็อยู่กันอย่างหนาแน่น พื้นที่ทำกินก็เริ่มไม่เพียงพอประกอบกับพระประแดงมีพื้นที่ติดกับน้ำทะเลบริเวณปากอ่าวไทย ส่งผลให้การทำนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร ชาวมอญพระประแดงจึงจำเป็นต้องขยายพื้นที่ด้วยการบุกเบิกที่ทำนาไปยังพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียง ตั้งแต่คลองสำโรงเรื่อยไปจนถึงพื้นที่ของอำเภอบางพลีโดยยึดเอาเส้นทางคลองต่างๆเป็นหลัก

ในส่วนของอำเภอบางพลีพบว่าชาวมอญส่วนใหญ่จะเข้ามาทาง คลองกระทุ่ม คลองปลัดเปรียง คลองวัด (คลองหนามแดง) คลองบางแก้ว คลองหนองบัว ซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่ของตำบลบางแก้ว รวมทั้งพื้นที่บางส่วนของอำเภอรามราช จนกระทั่งถึงเขตลาดกระบังซึ่งมีชุมชนมอญที่อยู่ลาดกระบังบริเวณริมคลองลำปลาทิวและคลองมอญมาจากพระประแดงและสมุทรสาคร

เนื่องจากนโยบายบุคคลองสายต่างๆ เพื่อเพิ่มพื้นที่สำหรับผลิตข้าวในสมัยรัชกาลที่ 5 (องค์ บรรจุน. 2548 : 878)

ทั้งนี้ อาจารย์ฉวีวรรณ ควรแสวง นักวิชาการท้องถิ่นชาวมอญพระประแดงได้กล่าวถึงสาเหตุที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำนาออกนอกเขตของตนว่า “ที่พระประแดง มันแคบไปแล้วคนมันเยอะ ก็ไม่เหมาะทำนา เหมาะทำสวนมากกว่า มีผู้ใหญ่เล่าให้ฟังว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 ท่านเสด็จมาดูป้อมแดงไฟฟ้า ท่านมาที่นี่ก็เห็นคนมอญ 3 คน นั่งชุปปลาอยู่ที่แม่น้ำ ท่านถามว่ามีอาชีพทำอะไร เขาตอบว่าไม่มีอาชีพอะไร เพราะว่าทำนาที่นี่ก็ทำไม่ได้ ท่านก็เลยบอกขอให้ไปบุกป่าฝางที่โน้น ที่

ลำโรง แล้วก็ไปกัน ตั้งแต่นั้นพวกพระประแดงก็ไปทำนาที่ลำโรง หักล้างถางพงที่โน้น แล้วก็ไม่ได้อยู่ลำโรงที่เดิวนะ ไปที่มินบุรีด้วย แล้วคนมอญที่อยู่ฝั่งโน้นฝั่งนี้เข้าสมิงพรายก็จะทำนาอยู่บางนา ที่อยู่บางนาพวกนี้จะไม่เข้าคลองลำโรงจะเข้าคลองบางนา” (ฉวีวรรณ ควรแสวง. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

วิถีชีวิตของชาวมอญพระประแดง มักจะอยู่เกาะกลุ่มในพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียง ในส่วนของตำบลบางแก้วพบว่า ชาวมอญจะบุกเบิกพื้นที่ทำนาและอาศัยอยู่เกาะกลุ่มกันที่คลองบางแก้ว คลองกระทุ่ม และคลองปลัดเปรียง พื้นที่สองฝั่งคลองในตอนนั้นเป็นทุ่งนาโล่งกว้าง ชาวมอญจะปลูกโรงนาไว้เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวของตน โรงนาก็จะปลูกสร้างกันอย่างง่าย ๆ ลักษณะเป็นโรงยาว หลังคาและฝาผนังใช้ใบของต้นจากคลุม ด้านในมีเพียงแคร่ไว้สำหรับนั่งหรือนอน ส่วนพื้นดินก็จะถูกปรับให้เรียบเสมอกัน โรงนาเป็นทั้งที่พักของคนและควายไปพร้อมๆ กัน ส่วนข้าวนั้นเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วก็จะนำไปไว้ในยุ้งข้าวซึ่งอยู่ข้างๆ โรงนา

ชาวมอญ จะอาศัยอยู่ที่คลองดังกล่าวนี้จนกระทั่งหมดฤดูกาลทำนา และเก็บเกี่ยวพืชผลเสร็จ ประมาณเดือนเมษายนก็จะอพยพครอบครัวกลับไปพระประแดงเพื่อไปทำบุญตามประเพณีของตน และจะกลับมาที่นาอีกครั้งในเดือนพฤษภาคม ในระยะแรกจะเห็นว่าชาวมอญใช้ชีวิตไปๆ มาๆ ระหว่างที่นาในตำบลบางแก้วและที่บ้านพระประแดง จนกระทั่งในกาลต่อมาชาวมอญรุ่นหลังได้ปลูกบ้านเรือนอยู่แบบถาวรที่บริเวณริมคลองบางแก้ว และจะกลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่พระประแดงเมื่อถึงช่วงเทศกาลงานบุญตามประเพณี โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์ซึ่งจะขาดมิได้

ดังที่อาจารย์ฉวีวรรณ ควรแสวง ชีวิตครั้งเป็นเด็กว่า “ปู่ย่า ตายาย เป็นคนมอญทำนาอยู่ที่ลำโรง คลองกระทุ่ม ดิฉันก็เลยได้มีโอกาสไปๆ มาๆ คนมอญจะทำนาก็ประมาณเดือนพฤษภาคม เดือนเมษายนคนมอญจะมาอยู่ที่นี่เพื่อเล่นสงกรานต์ พอเล่นเสร็จเดือนพฤษภาคม ก็จะลงไปอยู่ลำโรง อยู่มา ทำนาที่นั่น ประมาณเดือน 10 ก็จะขึ้นมาทำบุญ ก็จะขอรับบัวที่บางพลี ทาง

อำเภอบางพลีก็ใจดีก็ให้บัวเยอะเลย แต่ละลำก็มาทำบุญที่นี่ มาเล่นแข่งเรือกันที่นี่ พอเสร็จไม่ถึงเดือนก็กลับไปนา อยู่ไม่ถึงเดือนก็กลับไปเพราะข้าวเริ่มแตกรวง พอแตกรวงก็อยู่นาน

ถึงเกี่ยวเลย เกี่ยวก็ประมาณเดือนมกราคม แล้วต้นกุมภาพันธ์ก็เสร็จ ก็กลับมาอยู่ที่พระประแดง เพราะเขาก็มาทำความสะอาดบ้านเพราะว่าห่างบ้านไปนานเตรียมบ้านเพื่อเล่นสงกรานต์เดือนเมษายน

เมษาก็จะมาพบปะกันที่นี่ เพราะไปที่นั่นไม่มีโอกาสได้พบปะกัน ต่างคนต่างมุ่งทำนา พอถึงเวลาปิดเทอมก็จะไปหาทั้งชาย ทั้งยา เพราะว่าอยู่ในคลองกระทุ่มหมดเลย แต่ว่าปัจจุบันตัวเองมาอยู่คลองปลัดเปรียง เดิมจริงๆเราอยู่ที่ตำบลทรงคะนองพระประแดง ซึ่งเป็นหมู่บ้านมอญที่ใหญ่ที่สุดกว่าหมู่บ้านอื่นๆ ทั้ง 17 หมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านมอญที่พระประแดง พวกเราก็ไปอยู่กันที่นั่น ตอนนี้อันเราขายแล้ว ก็เลยไปอยู่ที่ปลัดเปรียง (ฉวีวรรณ ควรแสวง. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ส่วน คุณยายนารา ซึ่งเป็นชาวมอญที่อาศัยอยู่ในคลองบางแก้ว ได้รื้อฟื้นเรื่องราวในอดีตว่า สมัยก่อนรุ่นย่ายายเป็นชาวมอญที่อพยพมาจากพระประแดง 40 กว่าหลังคาเรือนมาอยู่ที่คลองบางแก้ว มาทำนา บริเวณนี้จะทำนากันปีละครั้ง พอเสร็จหน้านาจึงจะไปอยู่กันที่พระประแดง ไปเที่ยวสงกรานต์พระประแดง เล่นสระบัว ไปทำบุญที่วัดมอญ ชาวบ้านก็ต้องกว่นกะละแม ทำแองไปทำบุญด้วย เช่น แองบอน แองกระเจียบ แองลูกมะตาด(คือแองส้มเปรี้ยว ใสปลาทุกกับพริกชี้หนู) เมื่อจะกลับมาบางแก้วก็ต้องออกเดินทางจากพระประแดงแต่เช้า โดยแจวเรือผ่านแม่น้ำเจ้าพระยา มาทางคลองลัดหลวง คลองกระทุ่ม ถึงคลองบางแก้วเวลาเย็น ผู้คนในแถบนี้จะพูดภาษามอญกันหมด ส่วนเด็กๆ อยู่บ้านก็จะพูดภาษามอญ เมื่อไปโรงเรียนจึงจะพูดภาษาไทยกับเพื่อน คนมอญจะเคร่งครัดประเพณี เมื่อจะมีครอบครัวก็จะเลือกคู่ครองที่เป็นชาวมอญด้วยกัน (นารา บุญยืม. 20 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ส่วน ชาวมอญรุ่นหลังอีกท่านหนึ่ง เล่าว่า “พ่อเป็นคนจังหวัดคนนทบุรี บางบัวทอง เป็นมอญ พอหมดหน้างานเขาก็จะลงมาเป็นลูกจ้างที่คลองบางแก้ว มาเฉพาะหน้าเกี่ยวข้าว แต่ตอนเราเกิดมาก็รู้ว่าแม่อยู่ที่นี่แล้ว ที่พระประแดงก็เหมือนบ้านของเราอีกหลังหนึ่ง ที่จะเตรียมอาหารไว้ให้เรากิน เป็นบ้านตายาย อยู่ที่หมู่บ้านทรงคะนอง เป็นบ้านทรงไทย เรือนหลังใหญ่มาก เหมือนกับ

เรือนปั้นหย่า มีระเบียบ ตัวบ้านใหญ่มาก เสาบ้านเป็นไม้สัก” (ศิริพร คงกระพันซ์.

8 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

เมื่อมีชาวมอญเข้ามาอยู่ในคลองบางแก้วมากขึ้น ทำให้ชุมชนขยายโดยที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมอญที่เป็นเครือญาติกันกับชาวมอญพระประแดง ภายหลังคนทั่วไปเรียกชาวมอญกลุ่มนี้ว่า “มอญบางแก้ว” โดยมี **ขุนวิรัช** เป็นผู้ปกครองตำบล (สุบิน โพธิประสิทธิ์. 4 กุมภาพันธ์ 2556 : สัมภาษณ์)

นอกจากคลองบางแก้วซึ่งเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวมอญแล้ว ก็ยังพบว่ามีการตั้งบ้านเรือนปะปนกับคนไทยในคลองอื่นๆ ด้วย อาทิ คลองบางแก้วใหญ่ คลองรองปลัด คลองปลัดเปรียงคลองหลวงแพ่ง และคลองกระทุ่ม เป็นต้น

ตำบลบางแก้วจึงมีกลุ่มตระกูลดั้งเดิมที่สืบเชื้อสายชาวมอญอยู่หลายตระกูล อาทิ ตระกูลยะกาศนอง ทองเจริญ ทองรามัญ วัฒนเจริญ จำริญทอง พลอยงามเจริญวงศ์ ชีร์ชนะ รอบคอบ อัมพร ฤทธิเรือง สวัสดิ์ชัย วิเชียร บุญยิ้ม อยู่สวัสดิ์ เจริญวงศ์ อนันตสุข เป็นต้น ดังนั้น ปัจจุบันผู้ที่ครอบครองที่ดินในย่านนี้ส่วนใหญ่ก็คือตระกูลชาวมอญจากพระประแดง

อนึ่ง ตำบลบางแก้วยังมีศาสนสถานประจำท้องถิ่นด้วย ได้แก่ วัดหนามแดง วัดคลองปลัดเปรียง วัดสลุค และวัดบางแก้ว ทั้งนี้ชาวมอญได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ที่เคร่งครัดและยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของตนอย่างเหนียวแน่น ทั้งยังมีความสามัคคีและคอยสนับสนุนเกื้อกูลในกันระหว่างชาวมอญด้วยกันเองด้วย ดังจะเห็นได้จากในอดีต เมื่อจะจัดพิธีอุปสมบทหรือพิธีศพ ถ้าหากเจ้าภาพไม่สามารถกลับไปจัดที่วัดมอญในพระประแดงได้ ก็จะมาทำพิธีกันที่วัดหนามแดงแทนเนื่องจากเป็นวัดมอญ และเมื่อต้องการจับจ่ายใช้สอยข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ก็มักจะไปซื้อหากันอุดหนุนพ่อค้าแม่ค้าชาวมอญที่พระประแดงเสมอ “ส่วนมากไปซื้อของที่ตลาดบางแก้ว และพระประแดง เพราะเวลาที่ไปพระประแดงเป็นอะไรที่ต้องซื้อหิ้วมาสต็อกไว้เลย แต่กะปีทำเองซื้อหอม กระเทียม ผักกาดคอง เป็นหลัก ต้มกับกระดูกหมู ซื้อพริกแห้งที่ละหลายๆ กิโล” (ศิริพร คงกระพันธ์. 8 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์) คุณยายนารา ให้ข้อมูลว่า เมื่อไปซื้อของที่ตลาดพระประแดงก็จะซื้อพวกหอม กระเทียม มะพร้าว เพื่อเอามาทำขนมไปแลกฟัน ในตลาดพระประแดง ก็จะพูดภาษามอญซื้อขายกันตลอด แม้กระทั่งชาวจีนที่ขายของในตลาดพระประแดงก็ยังคงพูดภาษามอญได้ด้วย(นารา บุญยิ้ม. 20 มี.ค 2556 : 79 ปี)

ตำบลบางแก้วในยุคหลัง มีความเจริญมากขึ้นตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้างถนนบางนา-ตราด ถนนศรีนครินทร์ และถนนหนามแดง-บางพลี ก็ยิ่งส่งผลให้ความเจริญแบบสังคมเมืองได้เข้ามา วิถีชีวิตของชาวบางแก้วก็ค่อยๆ เปลี่ยนพื้นที่ทำนาคน้อยลง เพราะได้กลายเป็นบ้านจัดสรร โรงงานอุตสาหกรรม มีประชากรต่างถิ่นได้อพยพเข้ามาอยู่จนปะปนไปกับคนในท้องถิ่น การประกอบอาชีพทำนาแบบดั้งเดิมไม่ได้ผลผลิตที่ดีคุ้มค่า เกษตรกรจึงได้เปลี่ยนมาทำบ่อเลี้ยงปลาสด ดังนั้นปลาสดจึงเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจของเกษตรกรบางแก้ว

อดีตท่านหนึ่งเล่าว่าภายหลังชาวนาย่านบางแก้วปรับเปลี่ยนจากทำนาไปประกอบอาชีพอื่น โดยมากจะทำบ่อเลี้ยงปลา ทั้งปลาสด ปลาหมอ ปลานิล ปลาจีน และปลาเบญจพรรณ ระยะแรก 5 – 10 ปี ก็นับว่ามีผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ แต่ในระยะหลังมีนายทุนเริ่มเข้ามาทำ

ซื้อที่ดินเพื่อสร้างโรงงาน เพราะการพัฒนาถนนสายนี้ ทำให้น้ำในคลองเริ่มเน่าเสีย เมื่อน้ำไม่สะอาดเท่าที่ควร ชาวบ้านวิดน้ำเข้าบ่อปลาทำให้ปลาไม่โต ขายไม่ได้ราคา (บุญช่วย ภูเทพ, 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) บางท่านเล่าว่า “สมัยก่อนทำนาปีละครั้ง เรียกว่านาปี ยุคนั้นจ้างคนทำด้วย เพราะนา 40-50 ไร่ แรงงานเราไม่พอ ต้องจ้างพวกมาจากบางบัวทอง เขาต้องเรือมาและจ้างคนลาว เขามาอยู่กับเราเลย ช่วยเราทำนา รุ่นนั้นมาจากอีสาน ส่วนมาเป็นหนุ่มลกรรจ์ผู้หญิงไม่มา อยู่กับเราๆ ต้องเลี้ยงเขาหมด กางเกงซื้อให้ กับข้าวให้กิน อยู่กับเรา นอนกับเราเหมือนพี่น้องกัน บางคนมาทุกปี ถ้าบ้านไหนดีเขาก็จะมาทุกปี เขาจะมาถามเลยว่าเอาเขาไหม ถ้าบ้านไหน โหดเขาก็ไม่ยอมไป ไม่มีการทำสัญญาอะไร เชื้อใจกัน แต่ก็ไม่เคยได้ยินประวัติว่าจ้างคนอีสานแล้วมีคคโกง เพราะว่าเขามาเขาก็ซื้อ บ้านเราคนยุคนั้นซื้อ พอถึงเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ งานเสร็จไม่เสร็จเขาก็ต้องกลับ เขานัดพวกเขาไว้ เพราะเวลาเขากลับเขาต้องเข้าปากว่าจะถึงบ้านเขา เขาสัญญากับเจ้าของบ้านไว้เลย สมัยนั้นจ้างคนไม่เกิน 500-600 บาท เขาบอกว่าต้องลงจากรถไฟรวมตัวกัน เข้าหมู่บ้าน มันคงกันศาล หลังๆ มาเป็นบ่อปลา บ่อปลาแถวนี้มีมากกว่า 20 ปีแล้ว เหตุที่มาเลี้ยงปลาเพราะทำนาผลผลิตไม่ดี นาเขาก็เลิกกันมา เราก็เลิกตามเขาไปเพราะไม่มีคนรับจ้างเกี่ยวหากคนเกี่ยวไม่ได้ก็เลิกกันไป ต่อมาเลี้ยงปลาก็เลิกเพราะว่ามีหมู่บ้านจัดสรรเข้ามา เขาขายที่ที่เดียว 300-400 ไร่” (อำนาจ วงศ์เจริญ, 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 81 ภาพถ่าย บ่อปลาและแผงขายปลาสดในตำบลบางแก้ว พ.ศ. 2557

ปัจจุบันคลองต่างๆ ในตำบลบางแก้ว ยังคงเหลืออยู่ทั้งคลองธรรมชาติ และคลองที่ขุดขึ้นมาใหม่ ซึ่งหลายคลองมีที่มาจากเกี่ยวข้องกับชาวมอญพระประแดงที่อยู่พื้นที่ด้วย ฉะนั้นการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในตำบลบางแก้วจึงสะท้อนถึงทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความเชื่อและเรื่องเล่ากล่าวขาน ดังนี้

คลองบางแก้ว-บ้านบางแก้ว

คลองบางแก้ว อยู่ในพื้นที่สองเขต คือเขตบางพลี (ตะวันตก) และบางแก้ว (ตะวันออก) ต้นคลองบางแก้วบรรจบกับคลองตำโรง ส่วนปลายคลองในปัจจุบันอยู่บริเวณห้างสรรพสินค้าเมกะบางนาและสะพานวงแหวน คลองนี้บรรจบกับคลองสกลและสามารถวนไปออกตลาดน้ำบางพลีหรือวนออกคลองหนองบัวได้

สภาพเดิมของคลองบางแก้ว สองฝั่งคลองเป็นพื้นที่ทำนาทั้งหมด คลองบางแก้วเดิมมีขนาดไม่ไดกว้างใหญ่ ขนาดพายเรือมาดสองลำสวนกันได้ บริเวณริมคลองจะร่มรื่น เต็มไปด้วยต้นไม้ น้ำในคลองสะอาดมาก ส่วนหน้าแล้งน้ำคลองจะแห้งขอด เมื่อถึงช่วงหน้าเทศกาลและวันสำคัญต่างๆ ชาวบ้านบางแก้วก็จะนัดกันทำความสะอาดคลอง เก็บขยะ ผักตบชวา พวกผู้หญิงก็จะทำกับข้าว กินกันที่ใดก็ได้แล้วแต่จะนัด อาจเป็นบ้านของผู้ใหญ่บ้าน

เป็นที่ทราบกันว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในคลองนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ ซึ่งทั้งหมดมีรกรากอยู่ที่อำเภอพระประแดง คนในพื้นที่ให้ข้อมูลว่า สมัยก่อนบริเวณต้นคลองจะมีบ้านคนไทยอยู่ 3-4 หลัง ส่วนกลางคลองไปเป็นชาวมอญทั้งหมด มอญที่มาอยู่คลองบางแก้วในระยะแรกจะมีอยู่สองกลุ่ม คือกลุ่มหนึ่งมาจากหมู่บ้านทรงคะนอง อีกกลุ่มหนึ่งมาจาก หมู่บ้านเวหาราว ชาวมอญจากตำบลทรงคะนองจะนับถือเจ้าพ่อวัดโพธิ์ ในขณะที่ชาวมอญจากตำบลเวหาราวจะนับถือเจ้าพ่อเวหาราว ซึ่งจะเคร่งครัดในพิธีกรรมมาก เช่น ข้าวหลาม ถ้ายังไม่ได้รำเจ้าพ่อเขาก็ยังกินไม่ได้ เขาต้องรอข้าวใหม่ (ศิริพร คงกระพันซ์. 8 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ชาวมอญพระประแดงเข้ามาอยู่ที่บางแก้วเพื่อมาบุกเบิกพื้นที่และประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก แม้จะจากถิ่นของตนเองมาแต่ก็ยังขงยึดมั่นในวิถีวัฒนธรรมของชาวมอญอย่างเคร่งครัด ดังจะเห็นได้จากการที่ต้องกลับไปพระประแดงในช่วงประเพณีสงกรานต์ หรืองานบุญต่างๆ “เท่าที่จำความได้ เขาจะลงมาถาง จับจองที่ดินเพื่อทำนากัน และจะกลับพระประแดงคือชาวสงกรานต์เป็นหลักเลย หน้าที่อื่นไม่ค่อยเท่าไร สงกรานต์ที่นั่นคือทุกคนต้องกลับพระประแดง งานสงกรานต์เป็นงานใหญ่ เพราะต้องไปไหว้ปู่ย่าตายายบรรพบุรุษ คนทางนั้นเขารู้ว่าลูกหลานจะกลับ เขาก็จะทำกับข้าวรอ แกงเนื้อเป็นหลัก แกงหม้อใหญ่ พอถึงวันสุดท้ายมันก็จะเป้นแพนงเนื้อเพราะน้ำมันแห้ง

อยู่จนสิ้นสุดสงกรานต์เลย แล้วก็กลับมาบ้านท้องถิ่น คลองบางแก้วยังมีบางแก้วใหญ่ บางแก้วน้อยอีก ” (ศิริพร คงกระพันซ์. 8 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

วิถีชีวิตของชาวบ้านริมคลองบางแก้วนอกจากการทำนาแล้ว ยังประกอบอาชีพค้าขายด้วยโดยเฉพาะขายขนมไทยชนิดต่างๆ ที่มีข้าว มะพร้าว น้ำตาลเป็นส่วนประกอบชาวบ้านบางคนก็ทำขนมไทยใส่ตาลลงเรือพายไปยังคลองต่างๆ เพื่อแลกขนมกับสิ่งของที่ต้องการ เช่น ในตำบลบางปลาก็จะเอาขนมไปแลกกับฟืน เป็นต้น ขณะเดียวกันก็จะมีเรือแม่ค้าจากที่อื่นที่พายเข้ามาขาย

ของชำ อาหารขนมต่างๆ ในคลองบางแก้วด้วย “มีเรือแม่ค้าเอาของมาขาย มีทุกอย่าง ทั้งของชำขนม ขบเคี้ยว เรือหอยทอด ผัดไทย คนที่ขายหอยทอดเป็นคนจีนชื่อน้ำเอี่ยม พายมาจากปากคลองใหญ่ ปายสองก็จะถึงบ้านแล้ว ส่วนเรือขายของชำเป็นคนมอญ แต่ได้สามีจีนที่ตลาดคลองบางแก้ว ชื่อ น้ำเรือ สวัสดิ์ชัย เสียชีวิตไปแล้ว” (ศิริพร คงกระพันซ์. 8 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์ : สัมภาษณ์)

อนึ่ง ชื่อ คลองบางแก้ว เท่าที่สอบถามส่วนใหญ่ไม่ทราบที่มา แต่ครั้งหนึ่งมีชาวบ้าน บางคนเคยให้ข้อมูลว่า “บางแก้ว” มาจากชื่อของหญิงที่ชื่อ แก้ว เป็นคน ไทย แต่มีสามีเป็นชาวมอญ ที่มาจากปากลัด พระประแดง เข้าใจว่าเป็นอาจจะ เป็นแม่ทัพหรือเป็นผู้มีฐานะดีเป็นที่รู้จักกันใน ท้องถิ่น ดังนั้นจึงเรียกบริเวณนี้ว่า “คลองนางแก้ว” ครั้นนานวันเข้า การเรียกขานก็อาจกลายเป็น “คลองบางแก้ว” ผู้อาวุโสอีกท่านหนึ่ง เล่าเกี่ยวกับคลองนี้ว่า เดิมคลองบางแก้ว มีกำนันท่านหนึ่งมี บรรดาศักดิ์เป็นขุน เรียกกันว่า “ขุนวิราช” ได้เป็นผู้ชักชวนชาวบ้านในคลองนี้ช่วยกันตั้งชื่อตำบลว่า บางแก้ว แต่ไม่มีใครทราบว่าเหตุใดจึงใช้ชื่อดังกล่าว (บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ดี ชื่อคลองบางแก้ว แม้จะยังไม่สามารถสรุปที่มาได้ในขณะนี้ แต่อย่างน้อยก็ ทำให้เห็นถึงสภาพสังคมของชาวมอญจากพระประแดงที่เข้ามาทำนาในละแวกนี้จนก่อเกิดเป็น ชุมชนชาวมอญอีกแห่งหนึ่ง

ปัจจุบัน พื้นที่โดยรอบคลองบางแก้ว กลายเป็นชุมชนหมู่บ้านหลายชุมชน เป็นที่ๆ มี ผู้คนอาศัยอยู่อาศัยหนาแน่น กลมกลืนกันไปทั้งคนดั้งเดิมและคนจากต่างถิ่น เพราะพื้นที่ย่านบางแก้ว มีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่หลายแห่ง และโรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ เช่นเดียวกับที่อื่น ชุมชน ชาวมอญริมคลองบางแก้วก็ยังคงหลงเหลืออยู่ แต่จะอยู่ห่างจากถนน ลึกเข้าไปด้านใน ซึ่งชาวบ้านที่ เป็นผู้สูงอายุหลายท่านยังคงสื่อสารกันด้วยภาษามอญกันอยู่ แต่ในอนาคตอันใกล้เอกลักษณ์ที่โดดเด่น ของชาวมอญบางแก้วอาจจะไม่เหลือร่องรอยอีกก็ได้

คลองกระทุ่ม-บ้านคลองกระทุ่ม

คลองกระทุ่ม ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลบางแก้ว บริเวณทั้งสองฝั่งคลองเป็นหมู่บ้านของ ชาวมอญที่เข้ามาทำนา เพราะตั้งแต่คลองกระทุ่มจนถึงคลองปลัดเปรียงเป็นที่นาทั้งหมด

คลองกระทุ่มเป็นอีกคลองหนึ่งที่มีชาวมอญอาศัยอยู่มาก ดังที่ ผู้อาวุโสท่านหนึ่งเล่า ว่าเมื่อสมัยที่ท่านเป็นเด็ก มักจะพายเรือไปเยี่ยมญาติๆ ที่อยู่หมู่บ้านในคลองกระทุ่มเสมอ และคลอง นี้ก็มีแต่ชาวมอญอาศัยอยู่เกือบทั้งคลองตั้งแต่คลองกระทุ่มไปจนถึงคลองปลัดเปรียง คลองกระทุ่ม ยังเป็นเส้นทางที่สามารถต่อเนื่องไปยังคลองสำโรง และคลองอื่นๆ ได้ (ฉวีวรรณ ควรแสวง. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

เมื่อสอบถามที่มาของชื่อ คลองกระท่อม คนในท้องถิ่นหลายท่านกล่าวตรงกันว่า มาจาก “ต้นกระท่อม” เพราะในอดีตบริเวณริมคลองนี้ มีต้นกระท่อมขึ้นอยู่ปลายคลองมีเพียงต้นเดียวแต่เป็นต้นใหญ่ ดังที่คุณชายท่านหนึ่งเล่าว่า “ชื่อคลองต้นกระท่อมนี้น่าจะมีที่มาจากต้นกระท่อม เพราะสมัยก่อนจะมีต้นกระท่อม ลักษณะเหมือนต้นทองหลางอยู่ที่คลองนี้ มีต้นเดียว แต่มีศาลอยู่ใต้ต้นด้วย” (นารา บุญยิ้ม. 20 มีนาคม 2556 : สัมภาษณ์) สอดคล้องกับอดีตท่านหนึ่งกล่าวว่า “คลองกระท่อมมีมาก่อนแล้ว และปลายคลองจะมีต้นกระท่อมต้นใหญ่ขึ้นต้นเดียว กระท่อมมันจะคล้ายกระท่อม ใบมีรสขม” (บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนอีกท่านหนึ่งเล่าว่า “ต้นกระท่อมเดิมขึ้นอยู่ที่บริเวณปลายคลอง และเคยมีศาลเจ้าพ่อต้นกระท่อมอยู่ด้วย แต่ก่อนมีไม่มีศาลแล้วหมู่บ้านอาจจะทับไปแล้ว บางคนบอกว่าย้ายเข้าหมู่บ้านไปแล้ว ต้นคลองกระท่อมจะกว้างแต่ปลายคลองแคบและต้นเงิน” (อำนาจ วงศ์เจริญ. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ข้อมูลหนึ่งอธิบายลักษณะของต้นกระท่อมว่า เป็น พืชท้องถิ่นที่ราบลุ่มของไทย ลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ลำต้นตรง สูงราว 15-30 เมตร ผลัดใบปีละครั้ง เรือนยอดเป็นพุ่มกลม ใบเป็นใบเดี่ยว รูปไข่ ออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน และมีหูใบรูปสามเหลี่ยมอยู่ระหว่างโคนก้านใบ ดอกสีเหลืองอ่อนออกเป็นช่อกลม กระจุกแน่นตามปลายกิ่ง มีกลิ่นหอม ซึ่งจะส่งกลิ่นหอมในราวเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ผลมีลักษณะกลม เป็นผลย่อย ออกเป็นกระจุก เกิดจากวงกลีบรองดอกของแต่ละดอกเชื่อมติดกัน ผลมีสีน้ำตาลเล็กๆ รวมเป็นกลุ่มกลม ผิวขรุขระ แข็ง ผลจะสุกราวเดือนสิงหาคม - ตุลาคม แต่ละผลมีเมล็ด ขนาดเล็กมากมาย และจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองและสีน้ำตาลเมื่อแก่ ต้นกระท่อมเป็นไม้ที่ทนต่อน้ำท่วมขัง และยังสามารถควบคุมการพังทลายตามริมน้ำ รากไม่เยอะมากเหมาะแก่การให้ร่มเงา ดอกก็หอมอ่อนๆ และสวยงาม ต้นกระท่อม ไม่ใช่ไม้เศรษฐกิจหรือไม้ประดับที่นิยมปลูกกันทั่วไป คงเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มชาวชนบท ชอบขึ้นอยู่ตามธรรมชาติในทุ่งนา จึงเป็นที่พักผ่อนหลบแดดในฤดูแล้งหรือฤดูทำนาเป็นที่อาศัยของนก แมลง ผีเสื้อ ในท้องถิ่น กระท่อมจะทนทานน้ำท่วมขังได้ดี จึงเป็นระบบนิเวศในนาที่มีมานาน (<http://horoscope.thaiza.com>)

ภาพที่ 82 ภาพดอกและใบของต้นกระท่อม

ที่มา : ภาพจาก <http://horoscope.thaiza.com>

ดังนั้นเหตุที่เรียกว่า คลองกระท่อม มาจากการที่ชาวบ้านเรียกให้สอดคล้องกับสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ หรือเป็นที่สังเกตได้ง่ายในคลองนี้ ซึ่งก็คือ ต้นกระท่อม และหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมคลองนี้จึงถูกเรียกขานให้สอดคล้องกับชื่อคลองไปด้วย ปัจจุบันคลองกระท่อมทั้งสองฝั่งคลองมีสิ่งปลูกสร้างหนาแน่นเช่นเดียวกับคลองอื่น น้ำในคลองเริ่มเขียว สกปรก และไม่เคยมีใครเห็นต้นกระท่อมแล้ว เข้าใจว่าอาจจะถูกโค่นหรือล้มไปเอง

ภาพที่ 83 ภาพถ่ายคลองกระท่อม พ.ศ. 2557

คลองหนามแดงเดชะ-บ้านหนามแดง

คลองหนามแดงเดชะ หรือคลองหนามแดง เป็นคลองที่สามารถสัญจรได้จนถึงบางปลา โดยผ่านมาทางคลองบางพลี ออกบางโจลง

ริมคลองหนามแดง เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีทั้งชาวไทยและชาวมอญอยู่ร่วมกัน มี “วัดหนามแดง” เป็นวัดท้องถิ่น และเป็นวัดมอญอยู่ริมคลองด้วย วัดนี้ในอดีตเป็นวัดที่ชาวมอญบางแก้วมักจะมาทำบุญ และจัดพิธีอุปสมบทรวมถึงงานศพกันที่นี่ หากไม่ได้กลับไปประกอบพิธีกรรมที่วัดในอำเภอพระประแดง

คลองหนามแดง เดิมชาวบ้านเรียกว่า “คลองวัด” เพราะในคลองนี้มี “วัดหนามแดง” อยู่ริมคลอง ภายหลังคลองวัด ได้เรียกว่า “หนามแดงเดชะ”

ที่มาชื่อคลองมีข้อสันนิษฐานหลายกระแส บางท่านเล่าว่า อาจจะมาจก ต้นหนามแดง “สมัยก่อนมีต้นหนามแดงต้นหนึ่งอยู่ในวัด น่าจะมีคนมาปลูกไว้ เพราะมีอยู่ต้นเดียว แต่ไม่ทราบว่าใครปลูก ภายหลังจึงเรียกวัดนี้ว่า วัดหนามแดง ” (บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ข้อมูลนี้สอดคล้องกับผู้อาวุโสท่านอีกหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า ชื่อหนามแดงอาจจะมาจกชื่อของต้น “มะม่วงหาว มะนาวโห่” ที่สมัยโบราณนิยมปลูกกัน “คลองหนามแดง มาจากต้นหนามแดง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าต้นมะม่วงหาวมะนาวโห่ ลักษณะเป็นลีด้า ลำต้นมีหนามยาว เป็นไม้ใบ มีผลสีแดงคล้ายกับมะเขือเทศราชนี เอาไว้สำหรับคนไข้ไม่ได้สะดวก ต้นหลังก็มีป้านศรณารายณ์ที่มีหนามแหลมๆพวกนี้จะเป็นต้นไม้รั้วสำหรับชาวบ้านโบราณ จะใช้พวกไม้ที่มีหนามแหลมๆเพื่อ

แบ่งอาณาเขตนอกจากนั้นยังมีฤทธิเป็นยาสมุนไพรชนิดหนึ่งมีสรรพคุณหลากหลาย มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งในการช่วยซ่อมแซมร่างกายและช่วยรักษาโรคได้หลายชนิด ” (पुलเหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนคำว่า “เดชะ” ยังไม่มีผู้ใดให้ข้อมูลได้ ท่านสันนิษฐานว่าอาจจะเป็นการขอพระราชทานหรือไม่

ข้อมูลต้นหนามแดงที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หน้า 1250 อธิบายว่า หนามแดง คือ (1) ชื่อไม้เถาเถาเนื้อแข็งชนิด *Maytenus marcanii* Ding Hou ในวงศ์ Celastraceae ใช้ทำยาได้ (2) ชื่อไม้พุ่มชนิด *Carissa carandas* ในวงศ์ Apocynaceae ดอกสีขาว หลอดดอกสีชมพู กลิ่นหอม ผลสีขาว สุกสีแดงคล้ำ กินได้ หรือ เรียก มะนาวไม่รู้โห่

ที่มาชื่อคลองหนามแดง ข้อมูลขณะนี้ เป็นเพียงการสันนิษฐานเท่านั้น แต่ก็ เป็นข้อมูลเบื้องต้นทำให้พอเห็นเค้าลางว่าในอดีตบริเวณคลองหนามแดงนี้อาจจะมีการปลูกต้นหนามแดงไว้ เป็นรั้วบ้านจนหรือเพราะมีต้นหนามแดงเพียงต้นเดียวที่อยู่ในวัดก็ได้ ที่มาชื่อคลองจะสรุปอย่างไร นั้นคงต้องละไว้ให้ผู้ที่สนใจสืบค้นต่อไป

ต้นหนามแดง

ผลหนามแดง

ภาพที่ 84 ต้นหนามแดง

ที่มา : ภาพจาก www.stuartxchange.com/Caranda.html

คลองปลัดเปรียง-บ้านคลองปลัดเปรียง

คลองปลัดเปรียง เป็นคลองที่เชื่อมต่อกับคลองกระทุ่มและคลองวัด(คลองหนามแดง ในปัจจุบัน) และสามารถทะลุไปออกกรุงเทพฯ ได้ ปลายคลองปลัดเปรียงด้านเหนือออกไปทางคลองดอกไม้ ไปสิ้นสุดที่บริเวณใกล้กับโรงเรียนคลองปลัดเปรียง ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองสำโรง มีความกว้างของคลองขนาดเรือมาดสองลำพายสวนกันได้

คลองปลัดเปรียง เป็นอีกคลองหนึ่งที่มีชาวมอญจากพระประแดงอยู่สภาพดั้งเดิมของคลองปลัดเปรียงนั้นพื้นที่โดยรอบเป็นทุ่งโล่ง ในอดีตผู้บุกเบิกนาส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ ซึ่งต่อมาได้ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในคลองนี้ คลองปลัดเปรียงจึงมีทั้งคนไทยคนมอญอยู่ร่วมกันโดยคนมอญอยู่ช่วงกลางคลอง ส่วนปลายคลองลงไปเป็นคนไทย อาจารย์สำเนา เล่าว่าเดิมคลองปลัดเปรียงมีชาวมอญมาทำนาและปลูกโรงนาเป็นที่อยู่อาศัย เป็นโรงห่างๆ กัน คลองหนึ่งมีเพียงไม่กี่หลัง (สำเนา เปรมปรีดา. 17 กันยายน 2555 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านท่านหนึ่งกล่าวว่ามีครอบครัวชาวมอญอาศัยอยู่ริมคลองราว 50 หลังคาเรือน (ชลิต ปรารงค์ทอง. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์) เข้าใจว่าน่าจะเป็นช่วงหลังจากที่เข้ามาบุกเบิกทำนากันนานแล้วชาวมอญคงอพยพเข้ามาอยู่ในคลองนี้กันมากขึ้น

เหตุที่ชาวมอญต้องข้ามพื้นที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำนาบริเวณนี้เพราะพื้นที่พระประแดงเดิมจะเป็นพื้นที่ทำสวน บริเวณพระประแดงก็จะอยู่ติดกับปากอ่าวไทยซึ่งน้ำทะเลสามารถท่วมถึงส่งผลให้ประกอบทำนาไม่ค่อยได้ผลดี ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ชาวมอญจึงจำเป็นต้องขยายที่ทำกินมาอีกด้านหนึ่งของสมุทรปราการ โดยจะเข้ามาทางคลองกระทุ่ม และต่อเนื่องถึงคลองปลัดเปรียง ผู้อาวุโสอายุท่านหนึ่งเล่าว่า “พอหน้าทำนาเขาจะมาอยู่ทำนาที่บางแก้ว

ปลูกที่อาศัยเป็น โรงห่างๆ คลองหนึ่งจะมีไม้ก่หลัง” (สำเนา เปรมปริดา. 17 กันยายน 2555 : สัมภาษณ์)

หมู่บ้านมอญระยะแรกลักษณะเป็นชุมชนหมู่บ้านเล็กๆ อยู่ห่างกัน แต่เป็นชาวมอญทั้งหมด “สภาพตอนนั้นเป็นนาโล่ง บ้านใครเป็นสังกะสีจะสะท้อนกับแสงแดดจะเห็นชัดเลย เป็นที่โล่งมาก มองเห็นกันหมด หน้าแล้งน้ำจะแห้ง ท้องนาหญ้าแพรกขึ้นดินสบาย น้ำในคลองแห้งดินแตกกระแหงหมด ก็จะใช้เรือ คนก็จะเดิน งานบวช งานแต่ง ก็เดินแจกการ์ด รู้จักกันหมด” (ศิริพร คงกระพันซ์. 8 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณยายท่านหนึ่งเป็นชาวมอญพระประแดง เล่าย้อนอดีตให้ทราบว่าคลองปลัดเปรียงเล็ก ไม่ลึก ในหน้าแล้งเดินได้ บรรพบุรุษของท่านมีที่นาอยู่ที่คลองปลัดเปรียง สภาพเดิมบริเวณนี้เป็นที่นาทั้งหมด อยู่ปากลัดแก่เดือนเดียว พอถึงหน้าน้ำก็จะลงมาสีข้าวตำข้าวกิน เมื่อถึงเดือนหกฝนก็ตกแล้วก็จะทำนาอีก ทำไปอีก 3-4 เดือนก็จะเก็บเกี่ยว นวดข้าว แล้วเอาข้าวเข้ายุ้งให้เสร็จเรียบร้อย เมื่อหมดหน้านาจึงกลับไปพระประแดง จนกว่าจะถึงฤดูฝนอีกครั้งเมื่อจะเดินทางไปพระประแดงสมัยก่อนต้องแจวเรือไป “แจวเรือออกไปคลอง เลี้ยวซ้ายไปบางพลีเลี้ยวขวาไปสำโรง แจวออกไปตอนสว่างแล้ว ไปประตุน้ำสำโรง ใกล้ตลาดสำโรง ต้องรอ พอน้ำข้างนอกกับน้ำข้างในเสมอกันถึงจะเปิด พอเปิดเขาเอาไปขังไว้ หมายความว่าประตุน้ำชั้นหนึ่งแล้วก็มีอีกชั้นหนึ่ง แล้วรอให้น้ำทั้งสองเสมอกัน ออกคลองสำโรงเจอแม่น้ำแล้วก็ข้ามแม่น้ำไปออกทางบางพลีก็ได้ สมัยก่อนมีเรือสินค้า เรือใหญ่ต้องรับแจว ได้ยินเสียงหวูดเรือต้องรับแจวหนีเข้าไปในคลองหลอดบ้าง เขามีคลองตรงไหนก็หนีเข้าไปแอบเพราะลูกคลื่นแรง” (แหว ดิประเสริฐ. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์) ภายหลังจึงได้อพยพครอบครัวมาอยู่ที่คลองปลัดเปรียงเป็นการถาวร

ที่มาชื่อคลองปลัดเปรียง จากการสอบถามผู้อาวุโสหลายท่านทั้งที่เป็นคนไทยและคนมอญ ปรากฏว่ามีเค้าเงื่อนอยู่ 2 ความหมาย คือ

หนึ่ง คำว่า เปรียง เป็นภาษามอญ แปลว่า ควาย ซึ่งคนในพื้นที่หลายท่านซึ่งมีเชื้อสายมอญต่างกล่าวตรงกัน โดยให้เหตุผลว่าคลองปลัดเปรียง เป็นคลองที่มีหมู่บ้านชาวมอญอาศัยทำนา และคงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาติตนไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น มีการสื่อสารด้วยภาษามอญ จึงอาจจะเป็นไปได้ว่าชาวมอญจะเรียกคลองนี้ด้วยภาษาของตน ดังที่ผู้อาวุโสท้องถิ่นท่านหนึ่งกล่าวว่า “ปลัดเปรียงเป็นมอญ เขามาอยู่ตรงนั้น วัดตรงนี้เขาเลยเรียกปลัดเปรียง เพราะเขาเอาภาษามอญตรงนั้นมาใช้ เขาเรียกคลองปลัดเปรียงด้วยอิทธิพลของคนมอญ เพราะย่านนั้นคนมอญ บางแก้วนี่คนมอญอยู่” (พูล เหมือนศาสตร์. 15 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) สอดคล้องกับผู้อาวุโสท่านหนึ่งให้ข้อมูลว่า “เปรียง เป็นภาษามอญ แปลว่า ควาย สมัยก่อนเมื่อน้ำแห้งก็เอาควายล่องได้ พอหน้าน้ำขุ่นจะชุมมาก

ชาวบ้านก็จะเอาควายลงนอนปลัดคือให้นอนกับโคลน เพื่อป้องกันยุง คำว่า “ปลัดเปรียง” อาจจะมา
จาก “ปลัดควาย” (บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

คุณยายแหวเป็นชาวมอญอีกท่านหนึ่งที่ยืนยันว่า ปลัดเปรียง เป็นภาษามอญ แปลว่า
คลองควาย “เพราะสมัยก่อนเขาไปซื้อควายมาแล้วมาข้ามคลองที่นี่ แล้วเขาเรียกคลองปลัดเปรียง
ควายคนมอญเรียกเปรียง ปลัดเป็นภาษามอญแปลว่าคลอง” (แหว ดิประเสริฐ. 5 เมษายน 2557 :
สัมภาษณ์)

สอง ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มหลังนี้เป็นชั้นลูกหลานของชาวมอญพระประแดงซึ่งยังคงฟังและ
พูดภาษามอญได้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกันว่า คำว่า “เปรียง” เพี้ยนมาจาก “เปรียง” เนื่องจากคุณแม่ได้
เล่าให้ฟังถึงชื่อคลองปลัดเปรียงว่า “เปรียง” เรียกเพี้ยนมาจากคำว่า “เปรียง” เป็นชื่อของปลัดอำเภอ
ท่านหนึ่ง เรียกกันว่า “ปลัดเปรียง” ซึ่งเป็นคนดำริให้ขุดคลองนี้เพื่อให้ชาวบ้านได้ชกน้ำทำนาได้
สะดวก เป็นที่มาของคลองปลัดเปรียง (ชาติริ อัมพร. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

อนึ่ง ในคลองปลัดเปรียงมีวัดประจำท้องถิ่นชื่อ “วัดปลัดเปรียง” ที่ดินของวัดเกิดจาก
จิตศรัทธาของชาวมอญพระประแดง ชื่อนายดีะ และนางลือด พลอยงาม ได้บริจาคที่ดินถวายวัด
จำนวน 10 ไร่ วัดนี้อยู่บริเวณที่ลุ่ม น้ำจะไม่แห้ง คุณตาท่านหนึ่งเล่าว่า “วัดคลองปลัดเปรียงคนที่มา
สร้างชื่อตาคี้ เป็นมอญ พวกเขาบ้านก็ไปช่วยกันขุดดินกันมาถม นาของตาคี้ เป็นนาดอน เขาให้
หน้าดินขุดลงไปลึก ควายนอนมองไม่เห็น สมัยก่อนเขาเรียก **สลุด** หมายถึงที่โล่งๆ เป็นแอ่งควายมา
นอนแปลง บางคนไปหากบ มีแต่ตัวใหญ่ๆ เสียงดังหมดเลย ไปที่สลุด ไม่ใช่ตรงวัดสลุด เขาเรียกสลุด
เป็นภาษามอญ คือแอ่งควายที่วัดคลองปลัดเปรียง เวลาควายใครหายไป ให้มาตามที่สลุด มันมาตี
แปลงนอนเล่นน้ำ ที่ตรงนี้ไม่แห้ง นกกระยางเยอะ ควายอยู่เยอะมานอนกันเต็ม” (ชวน คดสำโรง.
5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 85 ภาพถ่ายคลองปลัดเปรียง พ.ศ. 2557

ก่อนจะเป็นวัดปลัดเปรียงนั้น วัดนี้มีชื่อว่า **วัดอรุณโรจน์วราราม** ต่อมาเปลี่ยนเป็น **วัดใหม่ไทย รมัญ** จนกระทั่งภายหลังจึงเปลี่ยนเป็นวัดปลัดเปรียง ดังที่คุณยายเววชาวคลองปลัดเปรียงเล่าว่า “วัดเขาจะเปลี่ยนชื่อเหมือนกันนะเป็นวัดรุ่งโรจน์วราราม แต่ทางอำเภอเขาไม่ยอมให้ เพราะว่าเขาบอกว่าวัดนี้สร้างขึ้นมายุ่ใกล้อะไร บอกว่าอยู่ใกล้คลองปลัดเปรียง เลยให้ชื่อวัดคลองปลัดเปรียง” (แหว ดิประเสริฐ. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์) วัดคลองปลัดเปรียง มีเจ้าอาวาสองค์แรกซึ่งชาวบ้านได้มีมนต์มาจากวัดหนามแดงซึ่งเป็นวัดมอญเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ชื่อคลองปลัดเปรียง พอจะสรุปในเบื้องต้นได้ว่าเป็นภาษามอญ เพราะชาวบ้านหลายท่านที่เป็นชาวมอญยืนยันตรงกันว่า “เปรียง” เป็นภาษามอญแปลว่า ควาย ส่วน “ปลัด” มีความเป็นไปได้ว่า อาจจะเรียกกลายมาจาก **ปลัดควาย** หรืออาจเป็นภาษามอญที่แปลว่า คลอง คลองปลัดเปรียง จึงหมายความว่า **คลองควาย** ส่วนข้อมูลที่กล่าวมาจาก ปลัดเปรียงนั้น ก็อาจมีความเป็นไปได้เช่นกัน คงต้องให้ผู้ที่สนใจใคร่รู้ได้สืบค้นกันต่อไป

คลองรองปลัด

คลองรองปลัด เป็นคลองขุดยาวประมาณ 3-4 กิโลเมตร (เริ่มจากปากคลองสำโรงถึง อบต.บางแก้ว) เป็นคลองตรงที่มีความยาวสั้นกว่าคลองอื่นๆ ในย่านนี้ ทั้งขนาดของคลองไม่กว้างมากนักแต่พอให้เรือมาดสองลำพายสวนกันได้

ภาพที่ 86 ภาพถ่ายคลองต้นหรือคลองรองปลัด พ.ศ. 2557

สภาพเดิมของคลองนี้ คือเมื่อถึงฤดูแล้งน้ำในคลองแห่งนี้สามารถเดินไปถึงวัดหนามแดงได้ บริเวณสองฝั่งคลองเป็นหมู่บ้าน มีท้องนา ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนาทั้งหมด น้ำในคลองมีลักษณะเป็นน้ำกร่อย เพราะติดกับคลองสำโรง (อำนวยการ วงศ์เจริญ และสมทรง วงศ์เจริญ. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ที่มาชื่อ คลองรองปลัด สันนิษฐานว่าอาจจะมาจากผู้ริเริ่มให้ขุดคลองนี้ซึ่งมีตำแหน่งเป็นรองปลัด แต่คลองนี้ไม่สามารถทะลุออกไปที่ใดได้ เนื่องจาก ปลายคลองจะตันคือถ้าเข้าไปแล้วก็จะต้องกลับออกมาทางเดิม ชาวบ้านจึงมักจะเรียกว่า **คลองตัน**

คลองหนองบัว

คลองหนองบัว เป็นคลองธรรมชาติ ที่แยกออกมาจากคลองสำโรง ความยาวประมาณ 5-6 กิโลเมตร เป็นคลองที่มีสภาพคดเคี้ยว พื้นที่บริเวณคลองนี้เป็นผืนนาทั้งหมด (อำนาจ วงศ์เจริญ. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

สภาพคลองนี้ในอดีต เป็นคลองหนึ่งที่มีชาวมอญ พระประแดงได้เข้ามาบุกเบิกไว้เป็นที่แหล่งทำกินของตน ผู้อาวุโสท่านหนึ่งเล่าว่าเมื่อถึงหน้านาชาวมอญเหล่านี้ก็จะอพยพเข้ามาทำนา จนกระทั่งเมื่อเสร็จหน้านาจึงจะอพยพกลับไปบ้านของตนที่พระประแดง (สำเนา เปรมปริดา. 17 กันยายน 2555 : สัมภาษณ์) คุณตาท่านหนึ่งเล่าสภาพของคลองหนองบัวในอดีตว่ามีสภาพเช่นเดียวกับคลองอื่นๆ คือน้ำใสสะอาด มีกุ้งปลาจำนวนมาก ปลาที่มีทุกอย่างสารพัด สมัยก่อนคลองนี้มีความกว้างประมาณ 6 ศอก แต่ตอนนี้แคบ กว้างราว 4-5 วา คนสามารถกระโดดข้ามได้ (ช้วน คคสำโรง. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ที่มาชื่อคลองหนองบัวนั้น ชาวบ้านย่านนี้จึงเรียกชื่อแตกต่างกันไป บ้างก็ว่า “อ่าวบัว” “บึงบัว” หรือ “หลุมบัว” ผู้อาวุโสในท้องถิ่นให้ข้อมูลว่า มาจากการที่เดิมคลองหนองบัวเป็นคลองที่มีน้ำขังอยู่ตลอด เพราะคำว่า “หนอง” ก็คือ แอ่งน้ำ ในอดีตบริเวณหนองน้ำแห่งนี้จะมี ดอกบัว ขึ้นมีทั้งบัวหลวงและบัวสายที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตามชื่อคลองหนองบัวคาดว่าเป็นการเรียกชื่อกันตามสภาพดั้งเดิมซึ่งเคยมีดอกบัวขึ้นอยู่ในหนองน้ำจนเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังกล่าวว่าบริเวณนี้เคยมีชาวบ้านมาทำนاربัวแล้วขายการปลุกออกไปด้วย (บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 87 ภาพถ่ายคลองหนองบัว พ.ศ. 2557

คลองตาหนู – คลองตาฝิว

คลองตาหนู เป็นคลองที่ตัดจากคลองหลวงแพ่งไปทางทิศตะวันออก แรกเริ่มชาวบ้านเรียกว่า คลองนี้ว่า “หลอดตาหนู”

คำว่า หลอด เป็นศัพท์ท้องถิ่นโบราณ หมายความว่า เป็นคลองขนาดเล็ก ที่ขุดตรงไปทะลุออกคลองใหญ่ ในอดีตชาวบ้านจะขุดหลอดเพื่อชักน้ำจากคลองเข้าไปยังที่นาของตน ในลักษณะเดียวกันนี้หากเป็นย่านบางโกลงจะเรียกว่าชวด

ที่มาชื่อ คลองตาหนู หรือหลอดตาหนู อดีตกำนันท่านหนึ่ง เล่าว่ามาจากชื่อของ นาย หนู บุญอินทร์ ชาวบ้านเรียกว่า “ตาหนู” ครั้งหนึ่งตาหนูได้ขุดลำรางเล็กๆ เพื่อชักน้ำเข้านาไปยังที่นาของตน ตาหนูเป็นเจ้าของผืนนาบริเวณนี้ จึงได้เรียกชื่อลำรางตามชื่อตนว่า “หลอดตาหนู” ภายหลังคำว่าหลอดได้กลายเป็นคลองตาหนูในปัจจุบัน (บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ส่วน คลองตาฝิว ชาวบ้านเรียกว่า หลอดตาฝิว ก็มีจุดประสงค์เช่นเดียวกันคือเป็นลำรางเล็กๆ ที่ชักน้ำเข้านา ทั้งนี้ หากหลอดมีระยะทางยาวซึ่งจะต้องพาดผ่านที่นาจำนวนหลายแปลงนั้นเมื่อสิ้นสุดระยะทางหรือปลายคลองตรงที่นาหรือบ้านหลังใดก็มักจะตั้งชื่อหลอดนั้นตามเจ้าของบ้านหลังนั้นดังเช่นชื่อหลอดตาฝิวเป็นต้น(บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

คลองหลวงแพ่ง – บ้านคลองหลวงแพ่ง

คลองหลวงแพ่ง สมัยก่อนชาวบ้านย่านนี้จะเรียกขานกันว่า “คลองวัดหนามแดง” หรือ “คลองวัด” เพราะคลองนี้อยู่ติดกับวัดหนามแดง ภายหลังได้มีการขุดขยายเพิ่ม

ชื่อคลองหลวงแพ่ง ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าอาจจะเรียกตามชื่อหลวงแพ่ง ซึ่งอาจจะเป็นข้าราชการระดับปลัดอำเภอ ที่เป็นผู้ชักชวนให้ชาวบ้านขุดขยายคลองเพื่อทำนา หรืออาจจะชักชวนชาวบ้านสร้างวัด คลองหลวงแพ่ง เป็นคลองขุด โดยใช้แรงงานคน มีความยาวประมาณ 1 เส้น หรือ 1 ไร่ ในคลองนี้มีชุมชนหนามแดงอยู่ (ชาติรี อัมพร. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ข้อมูลหนึ่งในหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 2 กล่าวถึง หลวงแพ่งว่าเป็นกรรมการเมืองนครเขื่อนขันธ์ ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตขุดคลองขึ้น เริ่มขุดในปี พ.ศ. 2431 และแล้วเสร็จปี พ.ศ. 2433 วัดคู่ประสงค์เพื่อเปิดพื้นที่เพาะปลูกในบริเวณดังกล่าว และเพื่อช่วยให้การคมนาคมระหว่างคลองประเวศฯ สัมพันธ์กับคลองนครเนื่องเขตสะดวกขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่คลองประเวศฯ สัมพันธ์ไปบรรจบคลองนครเนื่องเขต แขวงเมืองฉะเชิงเทรา (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม 2. 2542 : 895) จึงเป็นไปได้หรือไม่ว่าหลวงแพ่ง กรรมการเมืองนคร

เงื่อนไขนี้อาจเป็นท่านเดียวกับหลวงแพ่งที่ เป็นผู้ชักชวนให้ชาวบ้านขุดคลองในตำบลบางแก้วด้วยหรือไม่ ซึ่งขณะนี้ยังไม่สามารถหาหลักฐานมายืนยันได้ แต่ก็เป็นข้อมูลที่น่าสนใจกว่าต่อไป

ภาพที่ 88 ภาพถ่ายคลองหลวงแพ่ง และชุมชนหมู่บ้านเลียบคลอง พ.ศ. 2557

คลองไพศาลี - ต้นตาล

คลองไพศาลี-ต้นตาล ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองอาจารย์พร และเชื่อมไปยังคลองบางนางและกรุงเทพมหานคร ด้านนี้ติดกับเขตประเวศ ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองบางแก้วใหญ่และคลองสลุด

สภาพของ คลองไพศาลี-ต้นตาล ในอดีตนั้น เดิมเป็นปลักควายมาก่อน คนในท้องถิ่นเล่าว่าคลองนี้สมัยก่อนหากควายของใครหายก็จะไปตามหากันที่บริเวณนี้ “คลองนี้เป็นที่คนไทยอยู่ มันเป็นคนที่ว่าถ้าควายหาย ก็จะไปอยู่แถวนี้ เป็นปลัก มันจะมีคลองแทรก ถ้าควายอยู่ในปลักมองไม่เห็นนะ” (ศิริพร คงกระพันซ์. 8 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ที่มาชื่อคลอง ไพศาลี ต้นตาล คุณลุงกำนันท่านหนึ่ง ให้ข้อมูลว่าเดิมชาวบ้านเรียกคลองนี้ว่า “คลองต้นตาล” เพราะบริเวณคลองนี้มีต้นตาลอยู่และชาวบ้านในคลองนี้ก็ประกอบอาชีพการทำน้ำตาลมะพร้าวขายด้วย ภายหลังทางราชการทางฝั่งกรุงเทพฯ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คลองไพศาลี-ต้นตาล” แต่ชาวบ้านก็ยังคงเรียกคลองต้นตาล (บุญช่วย ภูเทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ข้อมูลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับพระสวาง ขอดอินทร์ ที่กล่าวว่า เดิมบริเวณริมคลองต้นตาลชาวบ้านจะปลูกต้นตาลเอาไว้ แต่ก็มีไม่มากนัก (พระสวาง ขอดอินทร์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) แต่คำว่าไพศาลี ไม่ทราบที่มาและยังไม่มีผู้ใดให้ข้อมูลได้

คลองดอกไม้ – บ้านคลองดอกไม้

คลองดอกไม้ เป็นคลองขุด ที่แยกออกมาจากคลองปลัดเปรียง (อยู่บริเวณถนนบางนา-ตราดในปัจจุบัน) คลองนี้มีขนาดเล็ก เท่ากับคลองปลัดเปรียง บริเวณโดยรอบเป็นทุ่งนา ปลายคลองนี้จะตัน สมัยก่อนบริเวณนี้เป็นที่คอน (สำเนา เปรมปริดา. 17 กันยายน 2555 : สัมภาษณ์)

ชื่อคลองดอกไม้ จากการสอบถามไปยังคนในพื้นที่ๆ หลายท่านก็ไม่สามารถให้ข้อมูลที่แน่ชัดได้ กล่าวแต่เพียงว่าเคยได้ยินมาตั้งแต่เกิดแล้วและไม่เคยพบว่าในอดีตจะมีดอกไม้หรือมีการปลูกดอกไม้ในบริเวณคลองนี้เลย ทั้งยังกล่าวอีกว่า เดิมคลองนี้ชาวบ้านเรียกว่า “คลองวัด” คลองดอกไม้จะบรรจบกับคลองลำโรงได้ และมีโรงสีอยู่ด้วย “มีโรงสีข้าวอยู่หัวมุมระหว่างคลองดอกไม้กับคลองปลัดเปรียง เป็นของคนจีน จำไม่ได้ว่าจักอะไร” (ชวลิต ธนาชนพงศ์. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ร่องรอยของคลองดอกไม้นั้น ชาวบ้านบอกว่าปัจจุบันอยู่บริเวณด้านหน้าโรงพยาบาลปิยะมิตร ตัดถนนมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งบางส่วนได้ถูกถมไปแล้วเพราะมีการก่อสร้าง คนในพื้นที่เล่าว่า ครั้งหนึ่ง ในหลวงเสด็จฯ มายังบริเวณนี้แล้วท่านถามหาคลองดอกไม้ด้วย “ท่านเสด็จฯ มาแล้วบอกคลองดอกไม้อยู่ไหน ในหลวงบอกว่าคลองดอกไม้ไปไหนหมด เป็นคลองตันแล้วหรือ ในหลวงเอาแผนที่มาทาบ ท่านบอกว่าคลองดอกไม้หายไปไหน ก็คือเขถมคลอง โรงพยาบาลปิยะมิตรไปถม คลองมันก็ตันเลย เฉพาะที่เป็นโรงพยาบาลเขถม เข้าไปข้างในยังไม่ถม ข้างนอกถมแล้ว” (ช้วน คดลำโรง. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

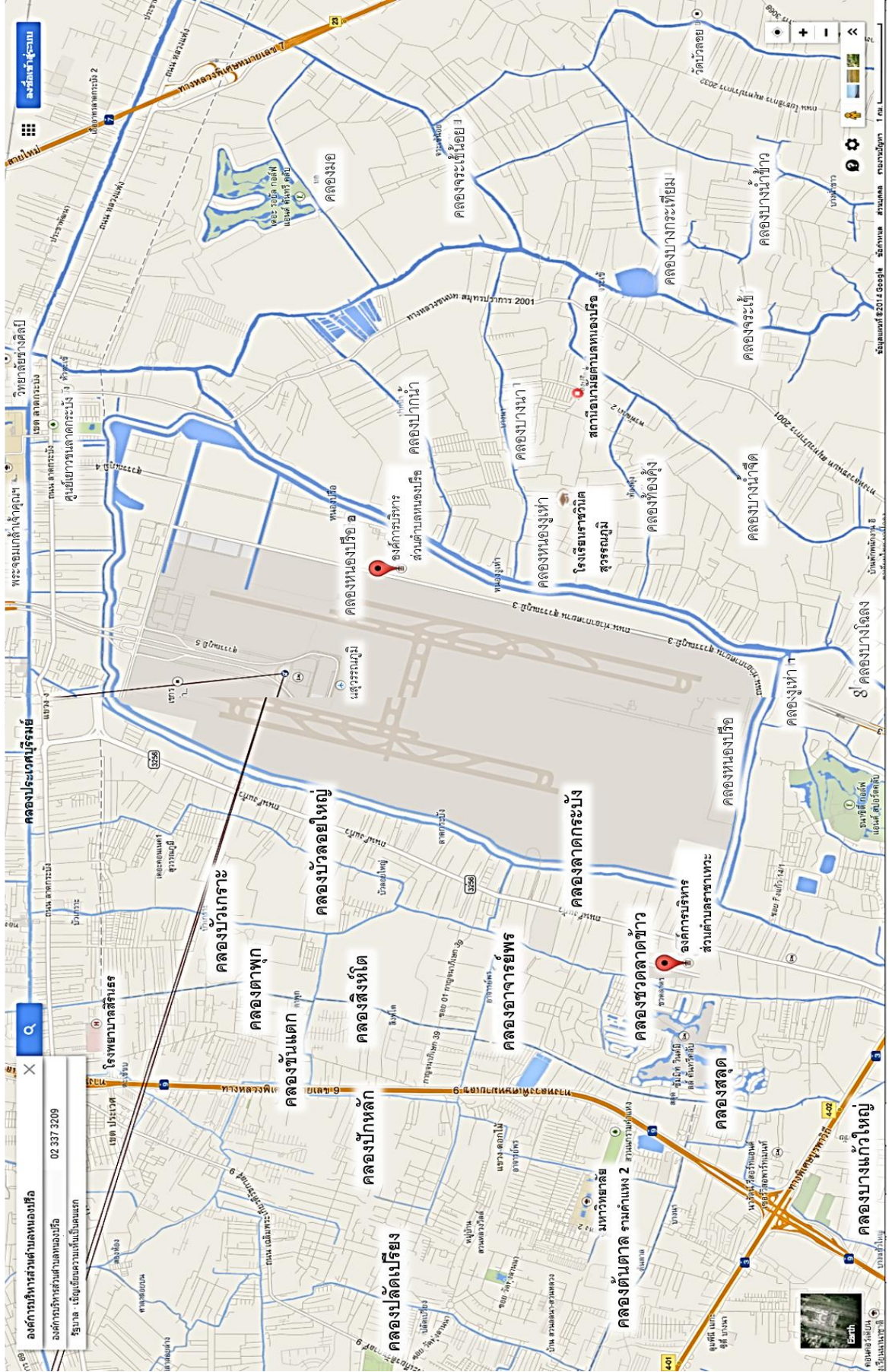
ดังนั้น ชื่อ คลองดอกไม้ ก็เป็นอีกคลองหนึ่งที่ยังไม่สามารถสืบหาที่มาได้ ด้วยเวลาอันจำกัดผู้วิจัยจึงมีแต่ข้อมูลบางส่วน of คลองนี้ เพื่อผู้สนใจค้นคว้าต่อไป

คลองสาหร่าย

คลองสาหร่าย เป็นคลองที่อยู่ติดกับเขตกรุงเทพมหานคร ฝั่งหนึ่งของคลองอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร เดิมชาวบ้านเรียกว่า “หนองสาหร่าย” เป็นคลองที่แยกออกมาจากหนองตาต้า ที่เดิมเป็นพื้นที่ๆ น้ำไม่เคยแห้ง พื้นที่ริมคลองเป็นหนองสาหร่ายเดิมจะเป็นทุ่งนาโล่ง

ที่มาชื่อคลองหนองสาหร่าย ก็เรียกกันตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติขณะนั้น คือเป็นแอ่งน้ำที่มีสาหร่ายขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ดังที่คนในท้องถิ่นบางท่านให้ข้อมูลว่า คลองนี้เคยมีสาหร่ายหางกระรอกขึ้นเป็นจำนวนมาก (ชาติรี อัมพร. 11 มกราคม 2557 และบุญช่วย ภู่เทพ. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) สาหร่ายเป็นวัชพืชที่เจริญเติบโตได้ในน้ำ ดังนั้นแหล่งที่อยู่ของสาหร่ายที่ว่านี้คงจะอยู่ในบริเวณที่เป็นแอ่งน้ำหรือที่เรียกว่า หนองน้ำ สภาพเช่นนี้ชาวบ้านจึงเรียกคลองนี้ว่า คลองหนองสาหร่าย

ภาพที่ 10 แผนที่แสดงเส้นทางคลองในตำบลราชทาทะเล อำเภอบางพลี

ชื่อคลองและชื่อบ้านในตำบลราชาเทวะ

ตำบลราชาเทวะ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ทิศใต้ติดต่อกับตำบลบางพลีใหญ่ ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลหนองปรือ และทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลบางพลีใหญ่ และเขตประเวศ กรุงเทพมหานคร

ชื่อตำบล “ราชาเทวะ” นี้ มีประวัติความเป็นมาดังที่ปรากฏในข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลราชาเทวะว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2420 สมิงราชาเทวะ และครอบครัวได้อพยพจากปากเกร็ด มาตั้งบ้านเรือนที่คลองเทวะคลองตรง โดยประกอบอาชีพทำนา จนสามารถเป็นตัวอย่างของชาวบ้านได้ สมิงราชาเทวะเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดีจึงได้รับการยกย่องจากชาวบ้านให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อทางราชการได้ตั้งเขตการปกครองขึ้นเป็นตำบล ก็อาศัยนามของสมิงราชาเทวะมาตั้งชื่อของตำบลว่า “ตำบลราชาเทวะ” ชื่อสมิงราชาเทวะนี้บางท่านเรียกว่าสมิงราชาเทวะ บอกว่าน่าจะอพยพมาจากพระประแดง

ทั้งนี้ นายทรงชัย นกขมิ้น นายกองกำกับการบริหารส่วนตำบลราชาเทวะเล่าว่า “ตั้งชื่อตำบลว่าราชาเทวะ รู้จากรุ่นปู่ของผมคือกำนัน แดง นกขมิ้น เป็นอดีตกำนันตำบลราชาเทวะ มาว่าเดิมที่พื้นที่แถวนี้จะมีชุมชนชาวมอญจากพระประแดงมาอาศัยประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา และรับจ้างทั่วไป มีชาวมอญอยู่คนหนึ่งชื่อ “สมิงราชา” เป็นคนดี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลชาวบ้าน จนเป็นที่ยกย่องทั่วไปของคนแถวนี้ พอมีการจัดตั้งเป็นเขตหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ขึ้นในประเทศไทย

ชาวบ้านก็ใช้ชื่อของสมิงราชา มาเรียกเป็น “ตำบลราชา” หลังกมาเพี้ยนเป็นราชาเทวะ เดิมชื่อราชา ส่วนเทวะมาอย่างไรใครใส่ให้ไม่รู้ ภายหลังชาวมอญก็กลับไปพระประแดงหมด” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ข้อมูลนี้สอดคล้องกับอาจารย์ฉวีวรรณ ควรแสวง นักวิชาการท้องถิ่น ชาวมอญพระประแดง เล่าว่า “สมิงราชาเทวะ เป็นคนแหลมปู่เจ้า แต่ว่าลูกหลานเขายังอยู่ ต้นตระกูลอุบลลักษณ์ พวกที่เป็นเจ้าเป็นนาย เขจะมีสมิงนำหน้า มันมาจากคำว่า เสมิน ภาษามอญเขาเรียก “เสมิน” สะเม็น คนไทยเรียกมันไม่ลง เขาเรียก “สมิง” (ฉวีวรรณ ควรแสวง. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์) ดังนั้นคำว่า ราชาเทวะ จึงเรียกตามชื่อของสมิงราชาเทวะหรือสมิงราชา ซึ่งเรื่องราวดังกล่าวนี้จะเป็นอย่างไรยังไม่มีการสืบค้นแน่ชัด แต่ก็มีความน่าสนใจเพราะเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่อนาคตอาจจะสาบสูญไปได้

ตำบลราชาเทวะ แต่เดิมมีสภาพทั่วไปคล้ายคลึงกับท้องอื่นๆ ในระแวกเดียวกันนี้ กล่าวคือ เป็นทุ่งราบ มีผืนนาโล่งกว้าง สลับกับลำคลองต่างๆ มีคลองสายหลัก ได้แก่ คลองลาดกระบัง คลองชวดลากข้าว คลองบัวเกาะ และคลองสายย่อยอีกหลายสาย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่รกร้างว่างเปล่า ชาวบ้านจะเข้าจับจองโดยวิธีหักล้างถางพง แต่ก่อนมีชาวบ้านอยู่อาศัยไม่มากนัก ทุก

บ้านล้วนประกอบอาชีพเช่นเดียวกันหมด คือ ทำนา ตำบลราชาเทวะมีตระกูลดั้งเดิมอยู่หลายตระกูล อาทิ นกขมิ้น น้อยเพิ่มเทียนเล็ก เกิดเทศ พุ่มอิม มูลสาคร ชาวสบาย พูลเกตุ สังข์อ่อง ศรีจำ บำรุงวัด เป็นต้น

ชาวบ้านตำบลราชาเทวะ มีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างกับที่อื่นคือเป็นลักษณะสังคมชานาที่เอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน ดังที่ คุณชายศรีแพร ผู้ซึ่งทั้งปู่และพ่อของท่านเป็นกำนันตำบลราชาเทวะเล่า ย้อนอดีตว่า “ชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนาปีละครั้ง มีคลองต่างๆ รอบๆ มีพวกคนอีสานนำควายมาขาย (นายฮ้อย) และจะมาพักที่บ้านกำนัน คือปู่เนย นกขมิ้น (นายเนย นกขมิ้น) ใครจะซื้อควายก็จะต้องตีทะเบียนควายที่บ้านกำนัน สมัยพ่อก็เป็นกำนัน เรียกกันว่าขุนแดง (นายแดง นกขมิ้น) ใครจะมาก็ต้องมาพักบ้านพ่อ ทั้งตำรวจ เลือ่ละคร พวกขายควาย บ้านเป็นเรือนไทย 4 หลัง” (ศรีแพร เกิดเทศ. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ชาวบ้านก็จะร่วมแรงกัน “ลงแขก” เช่นเดียวกับท้องที่อื่น เสร็จแล้วก็แบ่งข้าวเปลือกไว้สำหรับขายให้กับพ่อค้าคนกลาง โดยมากมักจะเป็นชาวจีนที่อาศัยอยู่ด้านเหนือของตำบลเข้ามารับซื้อข้าวถึงที่ ดังที่นายทรงชัย นกขมิ้น เล่าว่า “คนจีน มีเจ้าช่วย เจ้าเทียม 2 เจ้านี้แหละที่จะเข้ามาซื้อข้าวย่านนี้ เกวียนละ 700 บาท ถ้าเทียบทองตอนนั้นสักประมาณบาทละ 200 เขาจะมาซื้อถึงที่เป็นเจ้าที่มาจากคลองประเวศเป็นส่วนใหญ่ มาจากทางลาดกระบัง ” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์)

เมื่อหมดฤดูกาลทำนา ชาวบ้านบางส่วนก็จะเล่นการพนันเหมือนกับที่อื่น บ้างก็รับจ้างขุดดิน (ขุดดินคิดเป็นเส้น กว้าง 30 วา ยาว 20 วา ค่าจ้างขุดประมาณ 150 บาท : นายชั้น มูลสาคร) บ้างก็ทำสวน หรือตัดหญ้าไปขายให้พวกแขก(มุสลิม) ที่แถวๆ ทับช้างบ้าง หากเมื่อจะจับจ่ายใช้สอย ชาวบ้านย่านนี้ก็มักจะไปที่ตลาดหัวตะเข้ ลาดกระบัง เพราะใกล้กว่าตลาดบางพลี

ภาพรวมของตำบลราชาเทวะดูจะไม่แตกต่างจากสังคมชานาในตำบลอื่นเท่าใดนัก ครั้นภายหลังตำบลราชาเทวะกลับเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากอันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะความเจริญของอุตสาหกรรมภาคตะวันออก

จุดเริ่มต้นของความเจริญในย่านนี้ น่าจะเป็นผลพวงจากการสร้างถนนสายกิ่งแก้วในสมัยที่นายแดง นกขมิ้น เป็นกำนันตำบลราชาเทวะ ซึ่งได้ขออนุญาตไปยังหน่วยงานราชการว่าต้องการขุดถนนเพื่อให้ชาวบ้านได้สัญจรสะดวกขึ้น ดังที่ คุณชายศรีแพร เล่าถึงคุณพ่อของท่านว่า “นายแดง นกขมิ้น แล้วก็มาที่หลัง พ่อก็มาขอเป็นคลองธรรมดานี่นะ เสร็จแล้วพ่อก็จะประชุม พ่อประชุมเสร็จแล้วก็มาเล่าให้ฟังว่า พ่อขุดถนนแล้ว ฉันก็บอกว่าพ่อขุดถนนทำไม เราทำนาทำไมพ่อไม่เอาคลอง พ่อว่าต่อไปมันจะเจริญ เวลาไปไหนก็เดินลัดตามทุ่งนาไป ไปถึงหนองงูเห่าโน้น เราก็ค้นทุกข้อเพราะว่าเราทำนา พ่อไปขุดถนน บางคนเขาเรียกถนนนี้ว่าถนนกำนันแดง ถนนใหญ่เลยนะที่

เรียกถนนกำนันแดง ไม่ใช่ถนนชอยนะ ต่อมาเรียกถนนตามวัด วัดกึ่งแก้ว” (ศรีแพร เกิดเทศ. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

ส่วน นายทรงชัย นกขมิ้น นายก อบต.ราชาเทวะ เล่าว่า “เดิมตำบลราชาเทวะเป็นทุ่งนา กว้าง ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนาทั้งหมดรวม 18 หมู่บ้าน สภาพหมู่บ้านแต่เดิมยังไม่มีถนน ไม่มีไฟฟ้า น้ำประปาใช้ การติดต่อกับอำเภอหรือหมู่บ้านอื่นๆ ก็จะสัญจรโดยเรือแจวผ่านไปตาม ลำคลองต่างๆ ในหน้าน้ำ หากในหน้าแล้งก็อาศัยการเดินเท่านั้นว่าค่อนข้างลำบาก” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์) ดังนั้นการขุดถนนสายกึ่งแก้วจึงนับเป็นความเจริญยุคแรกที่เข้ามาสู่ตำบลราชาเทวะ

ภายหลัง ถนนบางพลี-วัดกึ่งแก้ว ได้เปลี่ยนชื่อเป็นถนนกึ่งแก้ว ในปี พ.ศ. 2501 เมื่อ สภาจังหวัดได้มีมติตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาตั้งชื่อ ถนน คลอง หรือ สถานที่ราชการในจังหวัดสมุทรปราการ ให้เป็นการสอดคล้องกับประวัติศาสตร์และบุคคลสำคัญ ซึ่งมีส่วนได้สร้างความสำเร็จให้แก่จังหวัดสมุทรปราการเพื่อเป็นอนุสรณ์คำนึงถึงชื่อเกียรติยศเกียรติคุณของท่านเหล่านั้น และได้มีมติให้ตั้งและเปลี่ยนชื่อถนนและลำคลอง สถานที่ต่างๆ ณ วันที่ 14 พฤศจิกายน 2501

ในปัจจุบันพื้นที่ตำบลราชาเทวะเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างสิ้นเชิง นับแต่พื้นที่ส่วนหนึ่งของตำบลถูกเวนคืนเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ รวมจำนวน 9,451 ไร่ จากพื้นที่เดิมทั้งหมดมีจำนวน 19,375 ไร่ ทำให้พื้นที่การทำเกษตรน้อยลงมาก เพราะพื้นที่ที่เหลืออยู่นอกจากเป็นที่อยู่อาศัยแล้วยังเป็นสถานที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดต่างๆ ด้วย ประชากรส่วนใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่ประกอบอาชีพเป็นพนักงานตามสถานประกอบการ อุตสาหกรรมต่างๆ เพราะพื้นที่ตำบลราชาเทวะและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นพื้นที่ๆ มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ที่ดินส่วนใหญ่จึงเป็นที่ๆ ประกอบธุรกิจโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งยังมีถนนสายหลัก คือ ถนนกึ่งแก้ว-ลาดกระบัง ตัดผ่านตัวตำบลเชื่อมระหว่างทิศเหนือถนนอ่อนนุช และทางทิศใต้ ถนนบางนา-ตราด ทำให้การคมนาคมสะดวกรวดเร็ว ดังนี้ ภาพวิถีชีวิตสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมจึงค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไปตามบริบท

อนึ่ง ตำบลราชาเทวะ มีคลองที่บรรจบกับพื้นที่อื่นจำนวนหลายสายเป็นเครือข่าย โดย คลองทางด้านเหนือรับน้ำมาจากคลองประเวศบุรีรมย์ในเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร คลองทางด้านตะวันออกไปบรรจบยังคลองต่างๆ ในตำบลหนองปรือ และบางโกลด ด้านตะวันตก บรรจบกับคลองต่างๆ ที่อยู่ในเขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร ส่วนด้านใต้บรรจบกับคลองลำโรง ผ่านไปยังคลองในตำบลบางพลีและตำบลบางปลา คลองในตำบลราชาเทวะจึงนับว่ามีความสำคัญ เพราะเป็นทั้งแหล่งน้ำและเส้นทางสัญจรของชาวบ้าน ทั้งยังสามารถเชื่อมเส้นทางเข้าสู่

กรุงเทพมหานครได้ทั้งทางด้านเหนือและทางด้านตะวันตก ฉะนั้นคลองหลายสายจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวราชาเทวะในอดีต ดังนี้

คลองลาดกระบัง

คลองลาดกระบัง เป็นคลองขุด ปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองประเวศบุรีรมย์ ชาวบ้านเรียกด้านนี้ว่าปากคลองซึ่งในอดีตจะอยู่บริเวณหน้าวัดสาม(วัดลาดกระบัง)ในเขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ และยังแยกออกเป็นคลองหนองตะกร้าอีกหนึ่งสาย ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับคลองบางพลีใหญ่เข้าสู่อำเภอบางพลี และออกไปยังคลองลำโรงได้

คลองลาดกระบัง เป็นคลองที่ชาวบ้านช่วยกันขุดขึ้น โดยเมื่อแรกมีความกว้างประมาณ 6 สอก (วัดจากความยาวของช่วงแขนตั้งแต่ข้อศอกไปจนจรดปลายนิ้วกลาง นับเป็นหนึ่งสอก) เพื่อผันน้ำจากคลองประเวศบุรีรมย์ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือเข้ามาใช้ในที่นา

เหตุที่เรียกชื่อว่า คลองลาดกระบัง สันนิษฐานได้ 2 ความหมาย คือ หนึ่ง ลาดกระบัง มาจาก “กระบัง” ซึ่งเป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดนี้ เนื่องจากแต่ก่อนคลองนี้มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยสัตว์น้ำหลากชนิด ชาวบ้านย่านนี้นิยมใช้เครื่องมือชนิดหนึ่งในการจับสัตว์น้ำ ซึ่งมีลักษณะเหมือนร่างแหรูปกรวยแหลม ใช้สำหรับกันทางน้ำไหล เพื่อบังคับให้ปลาเข้าไปติดร่างแหนั้น เรียกกันว่า “กระบัง” ดังนั้นชื่อคลองลาดกระบังอาจจะมาจากเครื่องมือจับสัตว์น้ำดังกล่าวนี้ ส่วนคำว่า “ลาด” ผู้อาวุโสบางท่านกล่าวว่า ลาด แปลว่า บ่อ เช่น บ่อปลา จะเรียกว่า ลาด เมื่อจะวิดบ่อปลาก็จะเรียกว่า “วิดลาด” (พระมหาชวลิต. 11 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์)

สอง เรียกกลายเสียงมาจากคำว่า “ลาดพัง” โดยสันนิษฐานจากคำบอกเล่าที่สืบทอดกันมาว่า แต่เดิมท้องที่แห่งนี้มีลักษณะเป็นเชิงลาดและมีป่าขึ้นรกทึบ จึงมักจะมีสัตว์ป่าหลายชนิดมาอาศัย ได้แก่ ช้างและเสือ ทั้งยังได้ใช้เป็นเส้นทางผ่านไปมาเสมอจนทำให้พื้นดินบริเวณนี้พังทลาย ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนี้ว่า “ลาดพัง” ภายหลังเรียกกลายมาเป็น “ลาดกระบัง” (โฟกัสลาดกระบัง. มปป : 12-13)

ดังนั้น คำว่า “ลาดกระบัง” ขณะนี้จึงมีสองความหมาย หนึ่งหมายถึง บ่อปลาและเครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่ง และสองมาจากคำว่า ลาดพัง ที่หมายถึงการพังทลายของพื้นดินที่เกิดจากการเดินของสัตว์ป่า ทั้งสองความหมายนี้จึงไม่อาจสรุปให้แน่ชัดได้ เพราะมีความเป็นไปได้ทั้งสองทาง ดังนั้นผู้วิจัยจึงคงให้ไว้แต่ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อให้ผู้สนใจสืบค้นต่อไป

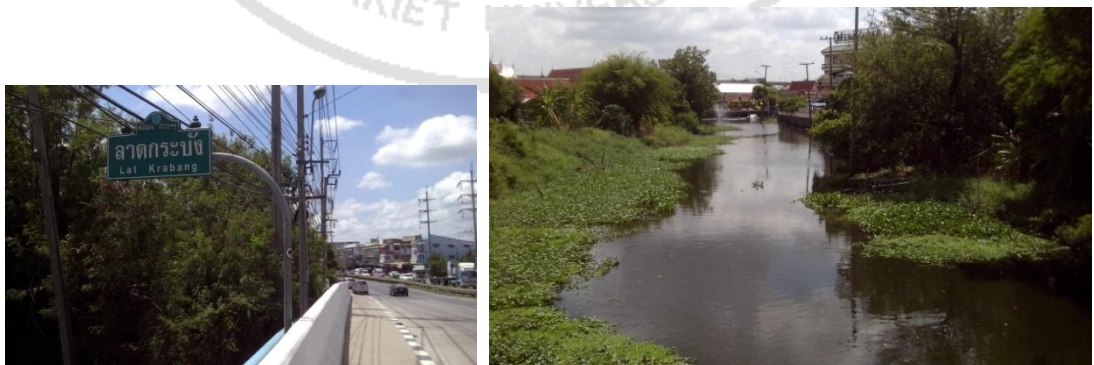
ภายหลังคลองลาดกระบัง มีการขุดขยายให้กว้างขึ้นอีก โดยปัจจุบันเมื่อทำอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิเริ่มดำเนินการแล้ว จะเห็นว่าแนวคลองด้านตะวันออก ได้ขนานไปกับแนวของรันเวย์ ส่วนแนวคลองตะวันตก มีบ้านและอพาร์ทเมนท์จำนวนมาก เพราะดินขอยต่างๆของฝั่ง

ตะวันตกอยู่ติดกับถนนกิ่งแก้ว ส่วนท้ายซอยจะติดกับคลองลาดกระบัง สภาพคลองลาดกระบังในปัจจุบันได้รับการดูแลจากหน่วยงานในท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีสภาพโดยรวมค่อนข้างดีกว่าหลายคลองที่อยู่ในย่านเดียวกัน

ภาพที่ 89 ภาพถ่ายคลองลาดกระบัง ผังตรงข้ามติดกับรันเวย์ของท่าอากาศยานฯ พ.ศ. 2557

คลองลาดกระบัง ด้านเหนือ อยู่ในเขตลาดกระบังของกรุงเทพฯ บริเวณนี้มีวัดเก่าแก่สำคัญๆ หลายวัด อาทิ วัดปลูกศรัทธา ชาวบ้านเรียกว่าวัดสี่ (สร้างเมื่อ พ.ศ. 2388) นอกจากนั้นยังมีสถานศึกษาที่มีความโดดเด่นในด้านผลิตนักวิศวกรรมที่มีความสามารถแห่งหนึ่งของประเทศไทย ได้แก่ “สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง” คำว่า เจ้าคุณทหาร หมายถึง เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) สมุหกลาโหมในรัชกาลที่ 5 คนทั่วไปเรียกท่านว่า เจ้าคุณทหาร หรือ เจ้าคุณกลาโหม เป็นเจ้าของที่ดินบริเวณริมคลองประเวศฯ กว่า 1,500 ไร่ และให้ที่ดินผืนนี้เป็นสถานศึกษา ซึ่งต่อมาได้มีการก่อตั้งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร ลาดกระบังขึ้น ปัจจุบันเป็นสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำในประเทศไทยที่เน้นการเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภาพที่ 90 ภาพถ่ายต้นคลองลาดกระบัง อยู่ทิศเหนือ พ.ศ. 2557

คลองสิงโต

คลองสิงโต เป็นคลองขุดที่เกิดจากการร่วมแรงของชาวบ้านในย่านนี้ บริเวณปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองสองสาย สายหนึ่งคือคลองบัวเกาะ อีกสายหนึ่งคือคลองตาพุก ส่วนปลายคลองทางด้านใต้บรรจบกับคลองอาจารย์พรและคลองชวดลากข้าว คลองสิงโตเป็นคลองที่ช่วยระบายน้ำจากคลองบัวเกาะด้วย

ที่มาชื่อ “คลองสิงโต” จากพุดคุยกับชาวบ้านหลายท่านยังไม่ทราบที่มาแน่ชัด แต่ก็ได้ทราบสภาพเดิมของคลองสิงโตว่าเป็นที่ดอน และบริเวณรอบๆ เป็นผืนนา สมัยก่อนมีบ้านเรือนอยู่บ้างแต่ไม่มาก คลองนี้ในอดีตเป็นที่ทราบกันดีว่าเคยมี “นักเลงหัวไม้” หรือ “นักเลงโต” อยู่เยอะ สมัยก่อนคลองสิงโตขึ้นชื่อว่ามีนักเลงหัวไม้เยอะ เป็นนักเลงคุยโต” (บุปผา บุญเส็ง. 23 กันยายน 2556 และทองพุด สุทธิรักษ์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

“นักเลงโต” เป็นคำที่ใช้เรียกคนพาลในอดีต หมายความว่า เป็นผู้ทีเกะกะระราน กล่าวได้ กล่าวเสีย เป็นนักเลงโต พวกนี้จะมีรายได้จากการปล้นสะดมและจากการรีดไถชาวบ้าน โดยเฉพาะในท้องที่เปลี่ยว ห่างไกล ก็มักจะมียักเลงโตประจำถิ่นเสมอ จนกระทั่งต้องมีการปราบปราม โดยเฉพาะในย่านมีนบุรีจนถึงอำเภอบางพลีในอดีต มีสภาพเป็นที่เปลี่ยวและค่อนข้างห่างไกล จึงเป็นแหล่งหลบซ่อนของโจรสู้ร้ายอยู่เสมอ หากเป็นยุคสมัยนี้พวกนักเลงโตก็อาจจัดอยู่ในกลุ่มพวก **อันธพาล** นั่นเอง ดังนั้นชื่อคลองสิงโต หากพิจารณาจากที่กล่าวมานี้จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า โดยเหตุที่คลองนี้อาจจะเคยเป็นแหล่งซ่อนสมพวักนักเลงต่างๆ มาก่อน จนทำให้ชาวบ้านเรียกว่า สิงโต อย่างไรก็ตาม ข้อมูลนี้ต้องสืบค้นต่อไป

อนึ่ง ข้อมูลในหนังสือการบันทึกย้อนรอยกรุงเทพฯ ของเทพชู ทับทอง เรื่องการปราบปรามผู้ร้าย ว่าเมืองมีนบุรีและเมืองสมุทรปราการ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เป็นถิ่นที่มีคนร้ายหลบซ่อนตัว เมื่อ พ.ศ. 2470 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงทดลองแต่งตั้งให้นายตำรวจ 2 นาย เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อทำการปราบปรามโจรสู้ร้าย ได้แก่ นายพันตำรวจเอก พระยาถกลสรศิลป์ (สิงห์โต เปรมานนท์) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดมีนบุรี และ นายพันตำรวจเอก พระยาทรงพลภาพ ให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ (พ.ศ. 2472-2458) เพราะทั้ง 2 จังหวัดนี้เป็นมีพื้นที่ติดต่อกันถึง 3 จังหวัด คือจังหวัดพระประแดง(ขณะนั้น) จังหวัดมีนบุรี และจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งแต่ละจังหวัดล้วนแต่เป็นที่เปลี่ยวและการไปมายากลำบาก

เมื่อนายพันตำรวจเอก พระยาถกลสรศิลป์ (สิงห์โต เปรมานนท์) มาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดก็ได้ทำการปราบปราม จับกุมโจรสู้ร้ายราบคาบ แต่ตัวนายพันตำรวจเอก พระยาถกลสรศิลป์เองก็ถูกคนร้ายลักลอบยิงหลายครั้ง จึงต้องระวังตัวอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถไปไหนมาไหนคน

เดียวได้ จะต้องมิผู้ได้บังคับบัญชาหลายคนติดตามไปด้วย เพื่อพร้อมที่จะต่อสู้กับพวกโจรได้ทันที แม้แต่การนอนที่จวนผู้ว่าราชการ นายพันตำรวจเอก พระยาถกลสรศิลป์ก็ไม่กล้าที่จะนอนบนเตียง เพราะเป็นเป้าสายตาของคนร้าย ต้องผลัดเปลี่ยนที่นอนเรื่อยไป พวกชาวบ้านและพ่อค้าในตลาด มีนบุรีจึงเคารพผู้ว่าราชการจังหวัดคนนี้มาก และได้ผลัดเปลี่ยนกันมาอยู่เวรยามรอบจวนเป็นประจำทุกคืน (เทพสุ ทับทอง. 2546 : 84-85) นายพันตำรวจเอก พระยาถกลสรศิลป์ (สิงห์โต เปรมา นนท์) คงเป็นตำรวจที่มีวีรกรรมเป็นที่เลื่องลือด้านปราบปรามโจรผู้ร้ายทั่วไปในย่านนี้ จะเป็นไปได้ หรือไม่ว่าคลองสิงโต จะมีความเกี่ยวเนื่องกับนายพันตำรวจเอกผู้นี้หรือไม่

คลองเทวะคลองตรง-บ้านคลองเทวะคลองตรง

คลองเทวะคลองตรง เป็นคลองที่ชาวบ้านช่วยกันขุด เป็นคลองสั้นๆ ที่มีแนวจากด้าน ตะวันตกมาด้านตะวันออก ปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองลาดกระบัง ส่วนปลายคลอง ด้านตะวันออกบรรจบกับคลองบางขวาง ตำบลบางโหลง

เหตุที่เรียกว่าคลองเทวะตรง คงจะเป็นเพราะคลองนี้มีลักษณะตรงเป็นแนวไม่คดเคี้ยว ชาวบ้านมักจะเรียกย่อๆ ว่า *คลองตรง* จุดประสงค์คลองนี้ขุดขึ้นเพื่อเป็นเส้นทางที่เชื่อมไปยัง ลาดกระบัง ทั้งยังเป็นเส้นทางเข้าไปสู่หมู่บ้านต่างๆ ในตำบลได้สะดวกขึ้น

ส่วนคำว่า “*เทวะ*” นั้น ขณะนี้ก็ยังไม่ทราบที่มา เทวะคลองตรง น่าจะเป็นการตั้งให้ สอดคล้องกับชื่อของตำบล คือ ราชอาณาจักร ที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นว่ามาจากชามอญชื่อ “*สมิงราชะ*” จากปากลัดพระประแดงที่เข้ามาทำนาอยู่บริเวณนี้ (รายละเอียดของสมิงราชะอยู่ในคลองราชาเทวะ) ปัจจุบันนี้ยังคงลูกหลานที่เป็นเชื้อสายของสมิงราชะอยู่ และได้ใช้นามสกุล “*อุรรัตน์*” (ฉวีวรรณ ควรแสง. 11 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

คลองหนองตะกั่ว

คลองหนองตะกั่ว เป็นคลองธรรมชาติที่เกิดขึ้นมานานแล้ว มีลักษณะคดเคี้ยว ขนาน ไปกับคลองลาดกระบัง โดยปลายคลองหนองตะกั่วทางด้านเหนือบรรจบกับคลองหนองคา ใน ตำบลหนองปรือ และคลองประเวศบุรีรมย์ในเขตลาดกระบัง ส่วนปลายคลองด้านใต้บรรจบกับ คลองลาดกระบัง

คลองหนองตะกั่ว เดิมชาวบ้านเรียกว่า “*หนองตกล้ำ*” หรือ “*หนองกล้า*” สันนิษฐานว่าเรียกตามลักษณะพื้นที่ริมคลองนี้ ซึ่งแต่เดิมทั่วทั้งบริเวณเป็นผืนนาโล่ง มีหนองน้ำอยู่ โดยรอบ และมีชาวบ้านเขามาบุกเบิกทำนา ส่วนคำว่า “*ตกล้ำ*” ก็มาจากขั้นตอนการทำนาซึ่ง จะต้องมีการตกล้ำก่อน กล้ำคือต้นอ่อนของข้าวที่เพาะไว้เพื่อนำไปปลูก ชาวนาจะต้องเอาข้าวเปลือก

แช่น้ำไว้ 2 คืน เพื่อให้ต้นข้าวออกเป็นต้นกล้าก่อน แล้วจึงถอนออกมา ล้างโคลนที่รากออกให้สะอาดด้วยการตีกระทุ้งที่ขาและนำไปดำ ในอดีตต้นกล้าในย่านนี้เป็นต้นกล้าที่มีคุณภาพดี เพราะเคยมีการซื้อขายกันด้วย

ดังที่ คุณตาพยอม เล่าว่าเดิมที่คลองหนองตะกร้าเป็นที่ๆ ทำนา และมีการ ตกกกล้า กันมาก่อน (พยอม ทั้งจันทร์แดง. 12 มกราคม 2556 : สัมภาษณ์) ข้อมูลนี้สอดคล้องกับคุณตาชั้น ที่กล่าวว่าต้นกล้าบริเวณนี้มีการซื้อขายกันมาก่อน ขายกันทีละ 100 กำหรือขายเหมาก็ได้ ราคาไม่แพง (ชั้น มูลสาร. 28 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์) ส่วนคุณยายศรีแพร เล่าว่า “หนองตกกกล้า เป็นแหล่งที่มีกล้าคุณภาพดีสมัยก่อนมีคนจากทัพบ้างที่บ้างข้างมาซื้อต้นกล้าด้วย ขาย 100 กำ 20 บาท เวลาตกกกล้าก็จะเอาแรงกันร่วม 100 คน เข้าของนาก็ต้องหุงข้าวเลี้ยง” (ศรีแพร เกิดเทศ. 23 กันยายน 2556 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ชื่อ คลองหนองตะกร้า มาจากการที่ชาวบ้านเรียกขานไปตามสภาพดั้งเดิมคือเป็นบริเวณหนองน้ำที่ใช้ตกกกล้ากันมาก่อน ครั้นนานวันเข้าการเรียกขานได้กลายเสียงไปเป็น “คลองหนองตะกร้า” ทำให้มีความหมายเปลี่ยนไปจากเดิม

ภาพที่ 91 ภาพต้นกล้า

ที่มา : www.selfreliefpackage.blogspot.com

คลองนี้เมื่อถึงฤดูแล้งคลองจะตื้นเขิน ชาวบ้านต้องช่วยกันขุดลอกคลองเพื่อเอาน้ำมาทำนา ภายหลังเมื่อมีโครงการสร้างท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ ชาวบ้านต้องอพยพออกจากพื้นที่อันเนื่องมาจากการถูกเวนคืนที่ดินซึ่งส่วนใหญ่เป็นผืนนา จึงส่งผลให้การทำนาปลูกข้าวบริเวณคลองหนองตะกร้าต้องเลิกไปด้วย เพราะคลองนี้เป็นพื้นที่ๆ ถูกกำหนดให้เป็นท่าอากาศยานด้วย “หนองตะกร้า เป็นสนามบิน ก็เลิก เลิกเพราะสนามบิน” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 92 ภาพถ่ายคลองหนองตะกร้า บริเวณต้นคลองด้านเหนือของท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ
พ.ศ. 2557

อนึ่ง คลองหนองตะกร้า ในปัจจุบันได้ถูกถมไปบางส่วนเพื่อสร้างท่าอากาศยานแห่งใหม่ ส่วนที่เหลือคือด้านเหนือของคลอง ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือของท่าอากาศยานเช่นกัน เมื่อมีการก่อสร้างระบบระบายน้ำภายในท่าอากาศยาน และมีการขยายพื้นที่คลองเพื่อเพิ่มพื้นที่การไหลของคลองจากเหนือลงใต้ คลองหนองตะกร้าถูกปรับให้เป็นที่รับน้ำจากทางด้านเหนือของท่าอากาศยานเพื่อระบายลงคลองลาดกระบังและคลองหนองงูเห่าที่อยู่ทางตะวันตกและตะวันออกด้วย กลายเป็นคลองในมาตรการป้องกันและบรรเทาปัญหาน้ำท่วมบริเวณพื้นที่โดยรอบท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ

คลองบัวเกาะ

คลองบัวเกาะ เป็นคลองขุด อยู่ด้านเหนือของตำบลราชาเทวะ คลองนี้แยกออกมาจากคลองชวดลากข้าว โดยปลายคลองด้านเหนือบรรจบกับคลองประเวศบุรีรมย์ ออกไปทางวัดลานบุญ ส่วนด้านใต้บรรจบกับคลองชวดลากข้าว เชื่อมต่อไปยังคลองบางพลีใหญ่และต่อไปยังคลองสำโรง

บริเวณริมสองฝั่งคลองบัวเกาะแต่เดิมเป็นท้องนาทั้งหมด และมีบ้านเรือนอยู่ทั้งสองฝั่ง ส่วนมากเป็นคนไทย ไม่มีมอญ แต่ก็มีชาวจีนอยู่บ้าง ดังที่คุณชายสมจิตร เล่าว่า “คลองบัวเกาะ เป็นคลองธรรมชาติ มีบ้านคนทั้งสองฝั่ง แต่มีเป็นช่วงๆ เป็นคนมีดั่งค์ เขาแยกไปซื้อที่” (สมจิตร พัดทอง. 1 มีนาคม 2557 : สัมภาษณ์) คลองนี้มีขนาดไม่กว้างนัก เล็กกว่าคลองลาดกระบัง แต่ก็กว้างพอที่ให้เรือมาดสองลำพายสวนกันได้ บริเวณคลองบัวเกาะน้ำใสสะอาด มีปลาจำนวนมาก ช่วงเดือน 3-4

น้ำในคลองจะน้อยแต่ยังสามารถพายเรือไปได้ ชาวบ้านย่านนี้จึงมักจะมาวิดปลาเพื่อนำมาทำเป็นปลาเค็มหรืออัดในโหวทำปรรำไว้เป็นเสบียงในฤดูกาลทำนา (ช่วงเดือน 6 – 7)

คลองบัวเกาะนี้เป็นอีกคลองหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสน้ำขึ้นน้ำลงที่มาจากคลองทางด้านใต้ของอำเภอบางพลีด้วยเช่นกัน ดังนั้นในช่วงเดือน 4 - 5 น้ำในคลองมีสภาพเป็นน้ำกร่อย ชาวบ้านจึงต้องขุดบ่อน้ำและกักตุนน้ำจืดใส่โอ่งไว้เพื่อเตรียมไว้ใช้อุปโภคบริโภคในช่วงดังกล่าว (กลิ่นแก้ว นกขมิ้น. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

เหตุที่เรียกชื่อ คลองบัวเกาะ นั้น ยังไม่มีผู้ใดให้รายละเอียดที่แน่ชัดได้ ทราบแต่เพียงว่าเดิมมีบัวขึ้นบ้างแต่ไม่มาก สภาพบนฝั่งคลองเป็นที่ดอน ลักษณะคล้าย เกาะ คือมีน้ำล้อมรอบ ในอดีตคือที่ๆ ชาวบ้านทำนา (ทองพูล สุทธิรักษ์. 31 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ดังนั้น จึงสรุปในเบื้องต้นว่า ชื่อคลองบัวเกาะ หนึ่ง อาจจะมาจกสภาพเดิมที่คลองนี้เคยมีบัวขึ้นตามธรรมชาติเกาะกลุ่มกันในคลอง สอง อาจจะมาเรียกตามสภาพเดิมที่บริเวณริมคลองเป็นที่ดอน ลักษณะคล้ายกับ เกาะ และมีน้ำล้อมรอบ

ภาพที่ 93 ภาพถ่ายคลองบัวเกาะ บริเวณด้านเหนือ พ.ศ. 2557

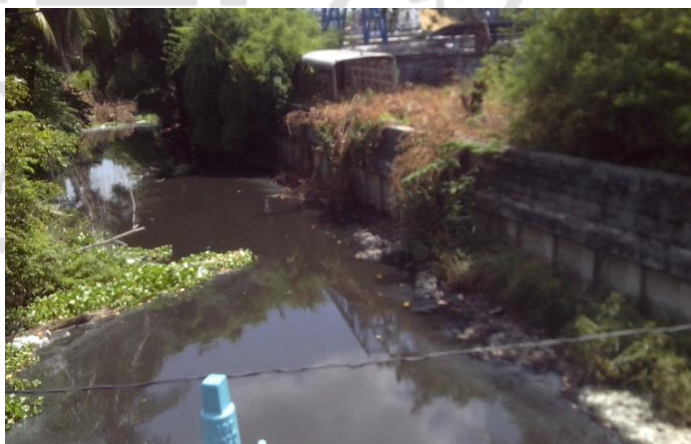
อย่างไรก็ดี คลองบัวเกาะในปัจจุบันเป็นคลองกว้าง มีบ้านเรือนอยู่ทั้งสองฝั่งคลอง สภาพน้ำในคลองพอใช้ได้ คือยังไม่มีกลิ่นเน่าเหม็น หรือเป็นบ่อขยะ

คลองบัวลอย

คลองบัวลอย เป็นคลองที่แยกออกมาจากคลองชวดลากข้าว คลองนี้มีสองสาย สายหนึ่งเรียกว่า *คลองบัวลอย* อีกสายหนึ่งเรียกว่า *คลองบัวลอยใหญ่* ทั้งสองคลองนี้มีแนวขนานกันอยู่ทางทิศเหนือของตำบลราชาเทวะ ปลายคลองบัวลอยด้านเหนือบรรจบกับคลองประเวศบุรีรมย์ ในเขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ ส่วนด้านใต้บรรจบกับคลองบัวเกาะ และเชื่อมออกไปยังคลองชวดลากข้าว จนถึงคลองบางพลีใหญ่ และคลองสำโรง

คลองบัวลอย เดิมเป็นคลองเล็กๆ ที่ชาวบ้านช่วยกันขุดขึ้นเพื่อชักน้ำจากคลองประเวศบุรีรมย์เข้ามายังที่นาในย่านนี้ ชาวบ้านเล่าว่าลักษณะเดิมคลองนี้จะคล้ายกับคลองบัวเกาะ คือเป็นคลองไม่กว้าง สองฝั่งเป็นบริเวณทุ่งนาโล่ง มีบ้านคนอยู่ประปรายปลูกเป็นทับเล็กๆ เป็นชาวบ้านจากบ้านบางพลี ส่วนใหญ่มักจะเข้ามาทำนาจนกระทั่งเมื่อหมดฤดูกาลแล้วก็จะกลับไปบ้านบางพลี

ชื่อ คลองบัวลอย ยังไม่มีที่มาแน่ชัด คุณยายกลิ่นแก้ว ซึ่งอดีตบ้านอยู่ที่ปากคลองบัวลอยได้เล่าสภาพของคลองบัวลอยในครั้งนั้นว่า “บ้านอยู่ที่ปากคลองบัวลอย คลองบัวลอยเป็นชื่อมาแต่เก่าสภาพรอบๆ เป็นท้องนา ในคลองมีบัวสาย ไม่มีการปลูกบัว เป็นบัวขึ้นตามธรรมชาติ แต่เวลาน้ำหลากก็มีบัวขึ้นเยอะ สมัยก่อนถ้าจะมาตลาดบางพลีหน้าน้ำก็จะพายเรือแจวเข้าคลองบัวลอย คลองบางพลี ไปเรือจนถึงตลาดบางพลี ไกลมากใช้เวลาเป็นชั่วโมง เมื่อก่อนไปบางพลี เรียกบางพลีเลยนะ สองชั่วโมงยังไม่ถึงหกกิโล ถ้าจากบ้านคือปากคลองบัวลอย ไปตลาดหัวตะเข้ ตลาดกระบังจะสะดวกกว่า” (กลิ่นแก้ว นกขมิ้น. 5 เมษายน 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 94 ภาพถ่ายคลองบัวลอย ด้านเหนือ พ.ศ. 2557

ดังนั้น ชื่อคลองบัวลอย อาจเรียกกันตามสภาพดั้งเดิม ที่ในคลองมีบัวสายขึ้นตามธรรมชาติ คลองบัวลอย ปัจจุบันได้เลิกใช้ไปแล้ว ดังที่นายทรงชัย เล่าว่า “คลองบัวลอยปัจจุบันนี้

เลิกใช้ไปแล้วทั้งบัวลอยบนบัวลอยล่าง เล็กมาประมาณ 20 ปีเพราะมีถนน” (ทรงชัย นกขมิ้น. 14 ตุลาคม 2556 : สัมภาษณ์)

บริเวณย่านนี้พบว่าสภาพเป็นชุมชนใหญ่ เพราะที่มีถนนตัดผ่านถึงสองสาย ได้แก่ ถนนอ่อนนุช-ลาดกระบังทางด้านเหนือ และถนนสายกิ่งแก้ว ที่เชื่อมต่อกับถนนบางนา-ตราด บริเวณอำเภอบางพลี สภาพคลองบัวลอยในปัจจุบันแม้จะไม่ได้ใช้สัญจรแล้ว แต่ก็ไม่หลงเหลือ ความธรรมชาติดั้งเดิมให้เห็น ปัจจุบันพบว่าน้ำในคลองนี้เป็นสีดำคล้ำและกำลังเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น ทั้งยังมีขยะต่างๆ ลอยเป็นกลุ่มๆ ด้วย

คลองลัดวัดกิ่งแก้ว

คลองลัดวัดกิ่งแก้ว เป็นคลองขุดสายสั้นๆ แนวคลองเริ่มจากทิศตะวันตกไปทางทิศ ตะวันออก ปลายคลองด้านตะวันตกบรรจบกับคลองชวดลากข้าว ส่วนปลายคลองด้านตะวันออก บรรจบคลองลาดกระบัง

ในอดีต ชาวบ้านที่อยู่ในย่านคลองชวดลากข้าว หากจะใช้เส้นทางคลองไปยังพื้นที่ด้าน ทางด้านตะวันออก เช่น ไปทางคลองลาดกระบัง นับว่ามีความลำบากอยู่ไม่น้อย เนื่องจากจะต้อง พายเรือจากคลองชวดลากข้าวมาออกมาทางปลายคลองด้านใต้ก่อน แล้วเข้าคลองบางพลีใหญ่ จากนั้นก็วกขึ้นเหนือเพื่อเข้าคลองลาดกระบัง ลักษณะเช่นนี้ทำให้การเดินทางอ้อมค้อมเสียเวลาเป็น อันมาก

ต่อมา ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันขุดคลองเล็กๆ ขึ้นอีกหนึ่งสายเพื่อเชื่อมระหว่างคลองชวด ลากข้าวกับคลองลาดกระบังขึ้นในบริเวณใกล้กับวัดกิ่งแก้ว แล้วเรียกว่า คลองลัดวัดกิ่งแก้ว หรือ เรียกย่อๆว่า คลองลัด คลองนี้นับว่ามีประโยชน์ในการสัญจรมากเพราะช่วยย่นระยะทางไปวัดกิ่ง แก้ว หรือวัดกิ่งไผ่ ในตำบลราชาเทวะและออกไปยังคลองลาดกระบังได้สะดวกรวดเร็วขึ้น

ดังนั้นชื่อคลองลัดวัดกิ่งแก้ว จึงมีความหมายถึงเป็นเส้นทางลัดเพื่อไปยังวัดกิ่งแก้ว รวมทั้งคลองทางด้านตะวันออก

สรุป การศึกษาชื่อของคลองและหมู่บ้านริมคลองนั้น พบว่าที่มาของชื่อคลองและชื่อ บ้าน สะท้อนบริบทของสังคม วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ในอดีต การตั้งชื่อคลองและบ้านนั้น ส่วนใหญ่คนท้องถิ่นเป็นผู้ตั้งชื่อและนิยมตั้งให้สัมพันธ์กับท้องถิ่น เช่น ภูมิประเทศ ดำนาน บุคคล ชื่อพืช ชื่อสัตว์ ฯลฯ การศึกษาชื่อของคลองและบ้านริมคลองของตำบล ต่างๆ ในอำเภอบางพลีนั้น สามารถจำแนกชื่อที่มาตามหมวดต่างๆ ออกเป็น 10 หมวด ดังนี้

ตารางแสดงหมวดหมู่ตามความหมายการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้าน

ลำดับ	ความหมายการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้าน	จำนวน
1	การตั้งชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ ได้แก่ 1.คลองบางน้ำจืด-บ้านคลองบางน้ำจืด 2.คลองบางนา 3.คลองหนองโพรง 4.คลองตัน 5.คลองชวดท้องคุ้ง 6.คลองสันหม้อแกง 7.คลองน้ำค้าง 8.คลองลาดกระบัง	8 ชื่อ
2.	การตั้งชื่อตามพืชพันธุ์ไม้และลักษณะที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1.คลองสำโรง-บ้านสำโรง 2.คลองสวน 3.คลองตะเคียน-บ้านคลองตะเคียน 4.คลองหนองโสน 5.คลองต้นไทร 6.คลองหนองปรือ 7.คลองบางคา 8.คลองกระทุ่ม-บ้านกระทุ่ม 9.คลองหนามแดงเคชะ-บ้านหนามแดงเคชะ 10.คลองหนองบัว 11.คลองไพศาลิ-ต้นตาล 12.คลองบ้านดอกไม้ 13.คลองสาหร่าย 14.คลองหนองตะกร้า 15.คลองบัวเกาะ 16.คลองบัวลอย	16 ชื่อ
3.	การตั้งชื่อตามบุคคลและลักษณะอาการของคน ได้แก่ 1.คลองตาเปี่ยม 2.คลองเจ๊ก 3.คลองตาค้อย 4.คลองชวดตากราน 5.คลองชวดตาน้ำ 6.คลองชวดตาสน 7.คลองชวดก้านนพุก 8.คลองบางอีแผละ 9.คลองบางกะอี 10.คลองตาสา (เกาะญี่ปุ่น) 11.คลองทรงวิชัย 12.คลองบางแก้ว 13.คลองรองปลัด 14.คลองหลวงแพ่ง 15.คลองสิงโต	15 ชื่อ
4.	การตั้งชื่อตามความเชื่อหรือตำนาน ได้แก่ 1.คลองศาลเจ้า 2.คลองบางพลี-บ้านบางพลี 3.คลองศาลเจ้าพ่อปู่	3 ชื่อ
5.	การตั้งชื่อตามสถานที่ก่อสร้างที่มีอยู่เดิม ได้แก่ 1.คลองสุเหร่าบางกะสี 2.คลองทับนาง 3.คลองบางกะสี 4.คลองบางเรือน	4 ชื่อ
6.	การตั้งชื่อตามเครื่องใช้ไม้สอย ได้แก่ 1.คลองเสาระหงษ์ 2.คลองบางโกลง-บ้านบางโกลง	2 ชื่อ

ลำดับ	ความหมายการตั้งชื่อคลองและชื่อบ้าน	จำนวน
7.	การตั้งชื่อตามขนาดหรือทิศทางของคลอง ได้แก่ 1.คลองสลุค 2.คลองบางขวาง 3.คลองอ้อมเกาะ 4.คลองอ้อมวัด 5.คลองสี่ศอก 6.คลองทเวะคลองตรง 7.คลองลัดวัดกิ่งแก้ว	7 ชื่อ
8.	การตั้งชื่อตามกริยาการกระทำหรือเหตุการณ์ ได้แก่ 1.คลองชวดตากข้าว 2.คลองบัวคลี่ 3.คลองขุดใหม่ 4.คลองโองแตก 5.คลองบางเสียดาย	5 ชื่อ
9.	การตั้งชื่อตามอาหาร ได้แก่ 1.คลองบางปลาร้า	1 ชื่อ
10.	การตั้งชื่อตามสัตว์และลักษณะอาการของสัตว์ ได้แก่ 1.คลองควาย 2.คลองทุ่งช้าง 3.คลองหนองงูเห่า 4.คลองบางปลา 5.คลองลัดบางปลา 6.คลองปลัดเปรียง	6 ชื่อ

ส่วนการเปลี่ยนแปลงชื่อคลองและหมู่บ้านนั้น พบว่าบางคลอง เมื่อนานวันเข้ามีการเปลี่ยนแปลงการเรียกขาน พบว่าเกิดจากสองประเด็น ประเด็นแรกเกิดจากปัจจัยภายในเกิดจากการออกเสียงชื่อคลองของชาวบ้านที่ยึดความสะดวก เมื่อนานวันจึงเกิดการเพี้ยนเสียง และทำให้ชื่อคลองกลายเป็นความหมายไปด้วย เช่น คลองบางตาฮีเป็นคลองบางกะอี คลองตาสาเป็นคลองกระสา คลองลัดหม้อแกงเป็นคลองลาดหม้อแกง และคลองหนองตกกกล้าเป็นคลองหนองตะกร้า เป็นต้น

ส่วนประเด็นที่สองจากปัจจัยภายนอก เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของคลองตลอดจนนโยบายของภาครัฐที่ต้องการเชิดชูเกียรติบุคคลและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชาติ เช่น คลองบางโหลง เปลี่ยนเป็น คลองฉลองชัย คลองบางปลาร้าเปลี่ยนเป็น คลองกู่พารา คลองบางลาวเปลี่ยนเป็นคลองบางปลา คลองโค้งประทุนเปลี่ยนเป็นคลองสี่ศอก เป็นต้น ซึ่งจะกล่าวในบทที่ 5 สรุปผล